1988. Nr. 11 (23)
NOVEMBRIS

AVOTS

ISSN 0235—1420

PROZA, DZEJA, PUBLICISTIKA, KRITIKA

SHOUT
SHARE
IT

Annotation

Avots 1988.11

Latvijas LKJS Centrālās Komitejas un Latvijas PSR rakstnieku savienības literāri mākslinieciskс un sabiedriski politisks 2urnals jaunatnei. Iznāk kopš 1987. g. reizi menesi. Izdod Latvijas KP CK izdevniecība Rīga.

failu izveidojis Imants Ločmelis imantslochmelis@inbox.lv

Redakcijas kolēģija:

Aivars Kļavis (Galvenais Redaktors), Edgars Bans, Vilnis Bīriņš (Atbildīgais Sekretārs), Ilmārs Blumbergs, Guntars Godiņš (Nodaļas Redaktors), Vladimirs Kaņi Vecs (Galvenā Redaktora Vietnieks), Staņislava Marsone, Miervaldis Mozers, Māris Oga, Jānis Peters, Jānis Rokpelnis, Baiba Stasane, Ādolfs Sapiro, Pavils Visņevskis, Imants Zemzaris, Rosti Slāvs Zubkovs.

Redaktori: Tatjana Fasta, Rudīte Kalpiņa, Andrejs Ļevkins, Oļegs Mlhaļevics, Normunds Naumanis, Eva Rubene. **Korektore** Mārīte Pupiņa.

Tulkotāja Tamara Ringa. **Mākslinieciskā Redaktore** Sarmīte Maliņa. **Tehniskā Redaktore** Inara Jurjane.

Manuskriptus pieņem divos eksemplāros mašīnrakstā, nerecenzē un atpakaļ neizsniedz.

Red. piezīme. Žurnāla 9. numurā Veiio Remmeta rakstā «Lielvārdes pilsdrupas» tika izmantotas arī Agra Plīsuma fotogrāfijas.

Литературно-Художественныи И Общественно-Политический Журнал Для Молодежи «Авотс» |«Родник») На Латышском И Русском Языках. Издание Цк Лксм Латвии И Союза Писателей Латвийской Сср. Издательство Цк Кп Латвии. Рига. Адрес Редакции: Рига. Баласта Дам Бис. 3. Отпечатано В Типографии Издательства Цк Кп Латвии, 22608«. Г. Рига. Баласта Дамбис, 3. Издается С 1987 Года Раз В Месяц.

Nodots Salik5anai 6.09.88. Parakstīts Iespiešanai 13.10.88. Jt 00141. Formāts 60x9018. Ofseta Papīrs Nr. 1, 2. Ofseta Tehnika. 10 + 0.5 Uzsk Iespiedl., 21.5 Uzsk. Krasu Novilk.. 16.6 Izdevn. L. Metiens 140 000 Ilatviesu Valoda — 110 000, Krievu Valoda — 30 000|. Pasot. Nr. 1203. Maksa 50 Kap. Redakcijas Adrese: Pasta Indekss 226081, Rīga, Balasta Dambi 3, Abonementa Kastīte 35. Telefoni: 461190, 465478. Iespiests Lkp Ck Izdevniecības Tipogrāfijā, 226081, Rīga, Balasta Dambi 3.

-
- ZELTA ZUŠI
  - IELAUSANAS
- s. v AVOTS
- notes
  - 1
  - 2
  - 3
  - 4
  - 5
  - 6
  - 7
  - 8
  - 9
  - 10
  - 11
  - 12
  - 13
  - 14
  - 15
  - 16
  - 17
  - 18
  - 19
  - 20
  - 21
  - 22
  - 23

Avots 1988.11

RAKSTNIECĪBA

Van Mens, «Sainis» (1. Ipp.) Imants Auziņš Jaunākais, dzejoļi (10. Ipp.)

Gunta Šnipke, «. . . jeb vienkārši stāsts par Lidiju Gabriēli» (13. Ipp.) Lībiešu tautas dziesmas (16. Ipp.) Ķersti Boiko, «Livdz! Kust sa tulād?» (19. Ipp.)

Tenu Karma, «Lībiešu mantojums» (20. Ipp.)

Ķersti Boiko, «Lībiešu cerības un liktenis» (22. Ipp.) Valda šuvcāne, «Lībiešu kultūras darbinieki 19. gadsimtā» (24. Ipp.) Vladislavs Urtāns, «Grāmatnieka Jāņa Rozes mūža pēdējais cēliens» (26. Ipp.) V' **Ota Pavels, «Zelta zuši» (29. Ipp.)**

KULTūRA

Jānis Kalnačs, «Ielaušanās» (32. Ipp.) Vēstules no «Liepājas Dzintara» (37. Ipp.) (Plakāts «Igo «...pie Laika»» (40., 41. Ipp.)

Juris Baldunčiks, «Birokrātija — vārds un fenomens» (42. Ipp.) Armīns Lejiņš, «Kādēļ ir (nav) vajadzīgs politiskais (apolitiskais) teātris?» (44. Ipp.) Pauls Putniņš, «Piebilde . . .» (47. Ipp.)\/ Ints Krūklis, «... divas māsas» (48. Ipp.)

PUBLICISTIKA

Dace Terzena, «Viss ir jāpierāda» (52. Ipp.) — Pēteris Ūdris, «Lai mūsu valoda veldrē nekrīt!» (55. Ipp.) Andris Bergmanis, «Vēl viens — kāpēc?» (58. Ipp.) Dace Bormane, Aija Cālīte, «Septiņas pēdas apziņā» (62. Ipp.) V Vilnis Zariņš, «Laupītāju filozofija» (67. Ipp.) «Skatos sevī un pasaulē» (73. Ipp.)

RAKSTNIECĪBA

VAN MENS

SALNIS

STĀSTS

Komūnas revolucionārās komitejas stalli šis Laikam ir visvārgākais kleperis. Paskaties tikai — pelēkā spalva sajaukusies ar balto. Vietām spalvojums ir tumši brūns. Neviens to nav cirpis, tāpēc vilna ataugusi, sapinkājusies gluži kā mežonīgs krūms. Rētas un derdzīgi asinsizplūdumi izvagojuši noberzto, melni netīro skaustu. Uz vēdera kroplīgi uzpūtušās dzistas, bet uz krustiem nežēlīgi un rupji iededzināta dziļa zīme .. .

Un šie uz staba uzmestie segli! Velns rāvis — vai tad tos var saukt par segliem? Nosmulēti, nobružāti, aplipuši ar salmiem un netīrumiem! Pat par pieciem grašiem jūs neatradīsiet nevienu, kas būtu ar mieru tādos seglos jāt līdz Dzier-gelana aizai. Segli jau sen zaudējuši savu formu un var notecēt kā ūdens, izšķīst kā dubļi vai vispār sabirt pīšļos.

«Ko gan lai dara? U Daļans nav nekāds brašulis, bet īsts miegapūznis. Tā, lūk, — kāds vīrs, tādi rati. Mēs gan sadziedāsimies — klibs ēzelis un truls dzirnakmens. Kāds jātnieks — tāds zirgs, kāds zirgs — tādi segli, vai tā nav?» smīkņā Cao Cjaņli, ne īsti sev zem deguna, ne īsti mēģinot uzsākt sarunu ar šo bēdubrāli. Tuvojas sainim, plikē to pa skaustu. Maigi, draudzīgi plikšķina zirgam pa purnu un glauda spalvu.

Taisnību sakot — vai tad vienkāršāk nebūtu nomainīt zirgu pret tādu, kam aste gaisā un kas aiz labpatikas un dzīves pārpilnības purina galvu. Dažs labs zirgs pats dodas rokās — nosiekalos tevi, un tik lādzīgs, tā cenšas pielabināties, ka gandrīz vai sāk laizīt!

Bet šis kleperis pat nepakustēsies, pat aci nepamirkšķinās. Acis atgādina veca pulksteņa stikliņu, kas klāts ar vairākus gadus krātiem netīrumiem. Vai nu tādam uzšauj ar pātagu, vai noglaudi — viss vienalga. Jā, šis nav tāds kā tas trīsgadīgais bēris, kuram uzlec mugurā, it kā nejauši pieskaries pavēderei ar zābaku — un viņš, saprātīgais, tūdaļ lido. Pamēģini tikai viņam uzdot ar pātagas kātu pa dibenu — viņš uzspers zemes gaisā,

noauļos kādus simt metrus un nometīs tevi zemē. Bet, ja tu to noglaudīsi, apmīļosi, pažēlosi, gandarīts atmetīs galvu, atsauksies ar garu zviedzienu un uzņems slaidu soli . . .

Iedomāsimies vēl kādu ainu — tu viņam uzšauj vienu reizi ar pletni. Protams, neviens neiedrošināsies to darīt, bet pieņemsim, ka tu to esi izdarījis. Zirgs sapurinās rudās krēpes un aizlidos gluži kā drakons. Kļūdams nikns aiz sāpēm, viņš vienā stiepienā būs prom un mežā iekšā. Viņš drāzīsies cauri brikšņiem, ne ar ko nerēķināmies, līdz sabruks zemē un izlaidīs garu. Bet, ja viņš neaizlidos kā dra-

No ķīniešu valodas tulkojis PĒTERIS PILDEGOVIČS

kons, un neieskries brikšņos un nenovelsies zemē bez elpas, — kas tad ar viņu notiks pēc sitiena ar pātagu? Vai viņš kļūs truls uz kādu mirkli? Pamēģini gadiem ilgi lietot pletni — kādā dienā arī brašais bēris kļūs par tādu pašu nomocītu, bezjūtīgu, pret visu vienaldzīgu kleperi kā šis sainis.

Tur jau ir tā lieta, un tāpēc visi nosprieda, ka jāt uz vecā saļņa būs daudz mierīgāk. Jā, kad viņš bija visu zaudējis, viņš ieguva sirdsmieru. Ja ir sirdsmiers, tad ir viss; ja sirdsmiers zaudēts, tad viss zaudē jēgu. Kas var apstrīdēt šos zelta vārdus. Cao Cjaņli piemiedza aci, pasmaidīja, pašūpoja galvu, dziļi nopūtās un sparīgi ievilka elpu. Pēc šādas paša izdomātās «ciguna terapijas» kļuva vieglāk. Viņš kļuva jautrāks un samierinājās — beigu beigās, arī šis kleperis ar nožēlojamajiem segtiem ir tīri nekas. Teiksim — būs jau labi tāpat.

Ir mazliet vēss. Siena smaržai un mēslu smakai klāt jaucas dūmu smārds. Tas cilvēku vedina uz pārdomām. Debesis kļūst gaišākas, un mēness sirpis, kas nupat vēl no sava tāluma lēja nomierinošu gaismu, sāk dilt.

Mēness rāmajā gaismā visas kontūras un apveidi kļūst nenoteikti un neskaidri. Viss *it kā pienāk tuvāk, saplūst kopā; bet tagad zilās debesis un sārtā saule izgaismo, izceļ un padara īpaši labi saskatāmu visu, gan to, kas ir pievilcīgs uz šīs zemes, gan arī tās trūkumus. No staļļa redzama vietām sašķiebusies, no nededzinātiem ķieģeļiem mūrēta siena. Siena vietām jau izliekusies greiza, vietām sabrukusi. Spraugās starp ķieģeļiem šur tur spraucas laukā kaut kāds dzeloņains augs, kam pat sausums neko nevar padarīt. Tiešām žēl — ja tu reizi iesakņosies tur, kur nevajag, tad no tevis nekas neiznāks, lai kā tu tiektos dzīvei pretim! Skaties kur skatīdamies, visur mēsli, nevīžīgo zirgkopēju izbārstītā lopbarība, salauzti koka riteņi, virvju gali, iemaukti, vecas, vienkāršas, nevienam nevajadzīgas zirgu barotavas.*

Itin kā visas «piecas sākotnējās stihijas»[J] būtu haotiski sajaukušās un savienojušās uz šīs zemes, un pati zeme — varenākā no tām. Šinī apkārtnē gada laikā ļoti reti nolīst lietus, tādēļ visur redzami putekļu mākoņi. Zeme, īpaši tur, kur baro lopus, pakavu un lopu nagu tā izmīdīta, ka liekas —

' Ciguns — ķīniešu tradicionālā ķermeņa fiziskas un psiholoģiskās nostiprināšanas sistēma, kas balstās uz kustību un elpošanas

vingrinājumu kompleksu.

■ Metals, koks, ūdens, uguns, zeme— ķiniešu skatījuma ir galvenie pasaules pirmelementi.

zemes virsu klāj biezs miltu slānis, jo kājas līdz potītēm iegrimst putekļos un aiz muguras vijas putekļaina sliede. Ja izliesi spaini ūdens, tas acumirkli iesūksies zemē, kurā uz bridi kā bakurētainā sejā parādīsies bedrītes 5 cuņu' dziļumā. Vēja pūtiens — bedrītes izzudīs, un tie paši baltie milti atkal klās zemi.

Tāda, lūk, šeit ir apkārtne. Vai tā ir skaista? Grūti to saukt par skaistu. Tomēr patlaban ir agrs rīts, un tā ir dienas visskaistākā daļa. Skaidrajā gaisā pa cauro zirgu staļļa jumtu redzama trīcošā lapotne, un dzīvi apliecinošo zaļumu nav spējīgs nosegt pat biezais putekļu slānis.

Ja Cao Cjaņli būtu piecēlies agrāk, būtu bijis labāk. Bet viņš pamodies pirmām kārtām parūpējās par tēju ar pienu un strēba to ilgāk nekā pusstundu. Cao Cjaņli tikai pirms trim gadiem bija ieradies šajā komūnā, un viņu interesēja viss — vietējo iedzīvotāju dzīvesveids, valoda un virtuve. Viņš saprata, ka nepieciešams iejusties vietējos apstākļos, jo tas ir ne tikai svarīgs «pārkārtošanās» virziens, bet arī priekšnoteikums, lai vieglāk varētu piemēroties, izdzīvot un iegūt zināmu līdzsvaru, un tā tālāk. Kas zina, varbūt tas varētu sniegt pašu galveno — interesi par dzīvi. Viņš izdzēra pialu tējas ar pienu, pārlauza ar zeltainu garozu klātu, eļļā ceptu plāceni un sāka to nesteidzīgi ēst. No plāceņa mute kļuva sausa un atkal gribējās tēju. Pēc tam vajadzēs iziet sevis pēc un tad atkal ķerties pie plāceņa. Viņš atkal ielēja tēju ar pienu un nolauza pāris gabalu plāceņa. Tukšojot otru pialu, viņš jau vairs neremdēja slāpes, bet izjuta baudu, dzerot tēju un ēdot plāceni. To varētu salīdzināt, teiksim, ar mākslu mākslai vai dzīvi pašas dzīves dēļ. Pamatīgi izsvīdis pēc trim izdzertajām pialām tējas ar pienu, Cao Cjaņli devās uz zirgu stalli sakopt un sagatavot ceļam zirgu. Nebija svarīgi, kur un kāpēc viņš gribēja doties, — varbūt bija nepieciešams noslēgt kādu rēķinu, bet varbūt viņu pievilka pats kustības process — uzlēkt zirgā un aizjoņot uz vasaras ganībām. Vai tas jums neatgādina Bern-šteina izteiktās blēņas?' Nu, jupis ar viņu. Kad Cao Cjaņli, izjuzdams labpatiku, ieradās stallī, sviedriem noplūdušais zirgkopējs Hasanbajs noburkšķēja «labdien» un vēl nomurmināja zem deguna dažus vārdus. Cao Cjaņli, protams, saprata, ka labāks zirgs viņam nepienākas, un nebija jau arī viņš tāds jātnieks, lai varētu cerēt uz to bēri. Stingriem soļiem viņš devās pie sava vecā paziņas saļņa, paplikšķināja to un pēkšņi juta sirdī ieplūstam prieku. Vel jau mēs turamies un neesam izzuduši no zemes virsas. Lai kādam zirgam tu uzlēktu mugurā, nesīs, kaut solīšiem vien, bet nesīs. Sā vai tā, bet pienam jau mēs nopelnām. No izcilākajiem mēs atpaliekam, bet par tiem, kas astē, esam pārāki, — vai tas nav liktenis? Skaista nāve tomēr nevar līdzināties sliktai dzīvei, un viens pusdzīvs kleperis tomēr iet ātrāk nekā spēcīgs cilvēks. Pēdējos gados arvien biežāk no vietējiem viņš dzird šādus vārdus, un tie arvien noteiktāk iegulstas viņa

apziņā. Šajā attieksmē pret dzīvi, protams, nav nekā jauna, bet tajā nav savtības vai alku pēc individuāla rakstura varoņdarbiem, vai tieksmes sasniegt karjeras kalngalus. Kopā ar vietējo tēju, plāceņiem, vietējo valodu, kā šķita Cao Cjaņli, viņš bija sevī iesūcis arī vietējo dzīves filozofiju — izvairīties no konfliktiem, samierināties, būt pieticīgam un izturētam. Un viņš pats klusībā piekrita, ka nepieciešams sevi apvaldīt, nomierināt un līdzsvarot. Tomēr, kad viņš pastiepa roku, lai paņemtu caurumotos, savecējušos seglus un uz vecā klepera skausta ieraudzīja rētas, kas kādreiz bijušas asiņainas brūces, viņam sažņaudzās sirds, asinis sāka vārīties, viņš rupji izlamājās vietējā valodā. Vai tiešām pasaulē ir otri tādi segli? Kāpēc gan tāda attieksme pret zirgu? Tā nevar izturēties pret žurku, protams, ja esi nolēmis jāt žurkas mugurā. Ir gan segli — zirgam mokas un negods jātniekam! Bet kalnieši, jāatzīst, par jātnieku spriež tieši pēc segliem, nevis pēc apģērba. Ja segli tā novazāti un netiek laboti, kāpēc tad zirgu nekauj gaļai. Noškindēs nazis, izvelkot no maksts, izskanēs sauciens «bismillā» (allāha vārdā), nazis ieies tīrs un balts; sārtām karstām asinīm klāts tas

‘ 1 cuņs — 3,2 centimetri.

' Viens no revizionista K, Bernštefna postulātiem «kustība viss, rezultāts nekas».

būs izvelkot; tūdaļ būs klāt asinskārie kraukļi. Ko lai saka? Laikam jau tas ir parasts zirga liktenis. Vēl jau viņu nodīrās, un šim notikumam par godu tiks pirkts vīns un pīrādziņi ar rīsiem; tad, ņemot talkā sārmu un salpetri, izģērēs kā nākas, lai varētu nodot eksporta pieņemšanas punktā par diviem juaņiem un septiņpadsmitarpus feņiem gabalā.

Bet tas viss ir aizmirsts. Valda tāds juceklis, ka nevienam ne par ko nav daļas, visur tikai vara un līnija, līnija un vara, cīņa par, cīņa pret tiem, kas par, cīņa pret tiem, kas pret un pret tiem, kas par, un vēl vis-vis-vis-vis-vis . . Vai gan šodien var domāt par kaut ko citu? Kam ir laiks domāt par šo kleperi un tā segliem? Vai tas tiešām varētu atstāt kādu iespaidu uz cīņu par varu un līniju? Nosprāgs kleperis — vai tad tāpēc jāceļ brēka? Turklāt sainis nemaz nav nosprādzis, bet ir sveiks un vesels.

Nu, gana, gana. Kas ar mani notiek? Pietiek šķendēties. Labāk būtu salabojis seglus vai uztaisījis jaunus. Bet es jau nemāku. Ja nemāki, tad nemuldi! Redzi, kāds tu esi pļāpa, — rudzus no miežiem nevari atšķirt, smagi strādāt neesi radis, tātad esi parazīts, un arī tas vēl pārāk maigi teikts. Vai tiešām tas ir tavs pienākums vai varbūt kādas īpašas dotības — žvankstēt un galvu lauzīt, ecēties un izlēkt? Tu kaut ko pārmet Hasanbajam? Sis vecais zirgkopējs līdz vasaras vidum staigā ziemas vatenī. Atdod viņam savu zilo gabardīna gaņ-bu" mundieri. Ak tu, knisli niecīgais!

Tā Cao Cjaņli vingrinājās sevis pazemošanā — gan klusu ciešot, gan arī skaļi saucot sevi par niecīgu un nīstamu. Viņa sejā neapzināti atplaiksnījās smaids, kaut gan nebija skaidrs, kas bija tā cēlonis — pašapmierinātība vai sevis ķengāšana. Viņam pat kļuva mazliet jautrāk, jo ir jau tā, ka smieties par sevi, īpaši, ja tas izdodas asprātīgi, ir patīkamāk

un mazāk bīstami nekā aizskart citus.

Piemiedzis vienu aci, šūpodamies viņš pablenza uz visām pusēm tieši tāpat, kā to darīja vietējie jaunie dauzoņas.

Negaidot viņš uzgāja voiloka gabalu, — kā gan tas te gadījies? Ej nu sazini. . . A, redz, kas par lietu: viņš lieliem soļiem devās pie sienas. Stūrī mētājās salmu smalcinātājs. Droši vien nav lietots kopš 1966. gada vasaras. 1965. gadā, tieši pirms «četrām tīrīšanām», pārgāja uz zāles miltiem. Tad sākās varenā 1966. gada kustība un viss sagriezās vienā virpulī, bet viltnieks Hasanbajs atgriezās pie vecā sliņķu paņēmiena — paķer lucernas klēpi un pamet lopiem, pat muguru nesaliecis. «Ei, salam, lopiņ, ēdiet veseli!» Salmu griežamo saēdusi rūsa, un, apvēlies uz sāniem, tas klusi un bezdarbīgi gulēja un veltīgi šķieda savu dzelzs esību. Nevienam viņš nebija vajadzīgs, un, to redzot, diez vai varēja iedomāties, kāds tas kādreiz bijis ciets un ass; kā salmu griezējs skraukšķinādams grieza un smalcināja, un līdzeni sagrieztus salmus meta ārā. Patiesi — pat Sun Ukuna zelta gredzentiņiem rotātais burvju zizlis pārvērstos par lūzni, ja to nomestu stūrī.

Cao Cjaņli gan nebija ieradies izteikt līdzjūtību salmu griezējam.

Ja debesis spētu just, tad arī tās ar laiku novecotu — pasaules īstenais ceļš ir dzīves bangojuma izsauktās straujās pārvērtības, un — kas zina — varbūt tas, ka salmu griezējs tika nopirkts un pēc tam izmests ārā, arī ir vienīgais un absolūti pareizais «īstenais ceļš»? Lai tas būtu kā būdams, voiloka gabals bija palikts zem salmu griezēja tajos laikos, kad ar to tika griezta zāle. Sis voiloka gabals arī piesaistīja Cao Cjaņli uzmanību. Saudzīgi, tā, ka pat zeme nenobira, viņš izvilka voiloka gabalu, tūliņ pat noplēsa no tā strēmeli un, atgriezies pie vecā klepera, ar to piesedza rētas uz skausta, un tikai pēc tam uzlika nožēlojami vecos seglus.

Kad Cao Cjaņli bija izvedis salni zirgu staļļa pagalmā, viņš kautrēdamies uzlika seglus un uzlēca zirgam mugurā. Sainis nesteidzīgi sāka soļot uz ciema nomales pusi. Pēc kādiem simt metriem Cao Cjaņli juta, ka viss iet kā nākas — vi-

[0] Mājiens uz kultūras revolūcijas gados izplatītajiem apzīmējumiem, piemēram, «vissārtākā saule».

" Gaņbu - kadru partijas darbinieki.

' Suņa tJkuns — viens no galvenajiem varoņiem U Čeņeņa klasiskajā viduslaiku romānā «Ceļojums uz Rietumiem».

ņi ir sapratuši viens otru: Cao Cjaņli papliķēja sainim pa krustiem, un zirgs tūdaļ apturēja savu nesteidzīgo soli un ļāva pievilkt seglu jostu un slejas. Viņš pārbaudīja kāpšļus, ar siksniņām piesēja sedziņu zem segliem, bet, kad pienāca kārta laužņiem, Cao Cjaņli kļuva domīgs. Vai tiešām šo kleperi vajadzēs turēt, laižot darbā laužņus? Protams, atlaist iemauktus ir bīstami — pa ceļu brauc gan mašīnas, gan traktori, bet savukārt šaurās kalnu takas nav domātas tādam jātniekam kā viņš. Turklāt, kā šeit mēdz teikt, jo zirgs lēnāks, jo tas āķīgāks. Lēns kraķis var drīzāk iespert nekā

nebēdnīgs bēris, lēnam kraķim ir tā pati nelaime, kas lēnam cilvēkam, — stūrgalvīgs kā tāds āzis.

Cao Cjaņli tomēr nolēma laužņus nelikt. Viņš gribēja izrādīt kaut vai šādu pretimnākšanu, labi apzinādamies, ka tas ir pretrunā ar visiem noteikumiem. Šis kleperis taču gandrīz bija izsvītrots no visiem sarakstiem, un nevienam visā pasaulē nebija gar to daļas, bet Cao Cjaņli gribēja būt augstsirdīgs un kaut nedaudz atvieglot tā ciešanas — viņam pašam no tā kļuva jautrāk ap sirdi. Ak tu! Mans draugs, mans biedri! Bailīgs kā žurka, vārgs kā kukainis un vienaldzīgs pret visu kā tāda māla lelle. Vecais kraķi! Cao Cjaņli vīpsnādams murmināja zirgam pie auss, rosīdamies ap to. Visu padarījis, viņš tomēr uzrāpās zirgam mugurā — zirgam ir jānes jātnieks, te nu neko nevar darīt. It kā nekas nebūtu noticis, zirgs uzsāka nesteidzīgu soli. Jātnieka sirdi pildīja žēlums, mīlestība pret veco zirgu, un ik reizi, kad klaudzēja pakavi, smailējās ausis, šūpojās skausts, raustījās krusti, ierāvās vēders un pletās vecā zirga milzīgās nāsis, tādas pašas kustības veica Cao Cjaņli locekļi, ausis, mugurkauls, gūžas, vēders un pat viņa nāsis.

Katrs orgāns, katrs muskulis izjuta to pašu piepūli un sasprindzinājumu, iekšējo spriegumu un nogurumu, tās pašas mokas. Varbūt nevis viņš jāj zirgā, bet zirgs *jāj viņa mugurā? Varbūt tie ir viņa, Cao Cjaņli, pakavi, kas smagi slāj pa sausajiem putekļiem un sakarsušajiem, cietajiem akmeņiem?*

Pietiek! Lai Cao Cjaņli saļņa mugurā velkas savu ceļu. Lai gudrais lasītājs un nesalīdzināmi gudrākais kritiķis analizē, kurš ir izteiksmīgāks — zirga vai cilvēka tēls — un kurš tēls ir tipiskāks — zirgs vai cilvēks. Vai arī — cik lielā mērā izdevies attēlot zirga krustus vai cilvēka seju, vai izdevies tajos iemiesot «galveno virzienu» un «būtību»[6], vai ir jūtams simboliskais zemteksts, vai saskatāma pietiekami dziļa jēga; cik lielā mērā epizodes ir saistītas, vai ainavā manāmas ari jūtas, vai dabas apraksti ir tik izmeklēti jūtelīgi kā, piemēram, frāzes «mūks pavēra pusnakts vārtus», «aprikozē kaisa sārtums un pavasaris», «atkal pavasara vējš Dzjaņnaņas krastiem uzvilka zaļu tērpu». ' Lai autoram pavēl atbrīvoties no apziņas plūsmas, ja tāda darbā ir saskatāma. Ja tā nav, tad pirmajā cēlienā pie sienas pakārtajai plintij ir jāizšauj ceturtajā cēlienā. Vai arī ir jāatzīst, ka psiholoģiskas nianses ķīniešiem nav raksturīgas un nepatīk masām, un autors tādā gadījumā klanās dažādiem pagrimušiem elementiem. Iespējams, ka citu viedoklis būtu — jo miglaināk, jo labāk; jo sadrumstalotāk un haotiskāk, jo labāk, bet galu galā nekas labs tur nevar iznākt. Un tad neizbēgamais augsti mākslinieciskо komentāru vilnis visā pilnībā parādīs autora īsto seju. Kad būsim nedaudz nomierinājušies, pamēģināsim rast iespēju iepazīties ar Cao Cjaņli īsu biogrāfiju, kā arī ar tā politisko seju un dzīves galvenajiem posmiem.

Uzvārds: Cao, vārds — Cjaņli; vai ir bijuši citi vārdi — nē, nav. Dzimums — vīrietis. Dzimis 1931. gada 27. decembrī pīkst. 3 un 42 minūtēs A provinces B apgabala C apriņķa D ciema. Sociālā izcelsme: tevs — ķīniešu medicīnas ārsts, māte ir gājusi skolā, pieder neliels zemes gabals, ko vecāki devuši rentniekiem. Piezīme: Vai ir ieskaitāms budžu kategorijā? Sabiedriskais stāvoklis: students. Izglītība — universitāte (jo izglītotāks, jo dumjāks). Tautība — haņu. " Administratīvā kategorija — 23.

Foto bez galvassegas; izmēri 1 cuņsXl cuņs. Augums — 1 metrs 72 centimetri. Svars — 56 kg, resns neizskatās. Matu krāsa — melna, 14—16 matu saknes jau sirmas. Matu griezums — ezītis, bieži laikā necirpts, tā ka sievai šad tad nācās to pielīdzināt.

īpašas pazīmes — tipiska neveiksminieka ģīmis, augšējā sejas daļa platāka, apakšējā šaurāka, pakausis izstiepts kā baklažāns. Kreisā acs mazliet lielāka par labo, deguns taisns, pareizas formas (vienīgā pievilcīgā detaļa, bet, ņemiet vērā, — tas nedod pamatu celt degunu gaisā). Normāla izmēra mute, bet, kad viņš smejas vai cenšas apvaldīt raudas, lūpu kaktiņi savelkas šķībi.

Emociju klasifikācija: 1) Parastās: pieticība, smaidīgums, lādzīgums; vienaldzība, aiz kuras slēpjas pašpārliecinātība. Pieticīgums, aiz kura

slēpjas pašcieņa, kā zvaigznes, ko sedz reti mākoņīši.

2) Slieksme uz pārdomām — ne tikai dziļā nakts stundā vai stāvot pie vaļēja loga pēc vannas. Reizēm tas gadījās arī jautras sarunas laikā vai arī pēc izdzertas glāzītes, izplešot pirkstus, " vai arī — atbrīvojoties no sātīgām pusdienām . . . Acu zīlītes pēkšņi sastingst, nereaģējot uz apkārtni, kā psihiski nenosvērtam, prāta vājuma pārņemtam cilvēkam — vienā mirklī seju pārklās grumbas, neskarot tikai pazodi; pēc brīža mūsu varonis atgūstas un atkal atdzīvojas sastingušais skatiens. Sveši cilvēki nav redzējuši tādu sejas izteiksmi — tā izzūd acumirklī, bet, ja kāds arī viņu tādu ieraudzīs, nodomās, ka cilvēku moka bruka.

3) Jautras un šķelmīgas emocijas: atbrīvotība, humora izjuta, slieksme filozofēt, pašapmierinātība, kas pārņem galvenokārt pēc kārtīgas iedzeršanas vai sātīgām pusdienām, — tad gan viņš vāvuļo un uzjautrinās kā cienījamā Ci Baiši otas iedzīvinātās zivtiņas un kre-vetes.

No 1931. gada līdz 1933. gada februārim mūsu Cao, protams, zīda mātes pienu, rāpoja pa kanu'\ murmuļoja «ma» un «pa»'J, mācījās kustināt roķeles un kājetes, turēt galviņu, taisni nostiept muguriņu, slieties kājiņās un spert pirmos soļus. Bet, kad viņš kāda iemesla dēļ sāka raudāt, viņu mierināja, viņam piedraudēja vai arī vienkārši uzšāva pa dibenu.

No 1933. gada februāra līdz 1936. gada septembrim viņš bezbēdīgi dzīvoja tēva mājās, kur mācījās laikā no 1936. gada septembra līdz 1941. gada septembrim. Nepilnu piecu gadu vecumā viņš iestājās pamatskolā, lai gremdētos buržuāziskās apgaismības šķīstītavā, iesūcot sevī individuālisma aromātu, sīku personīga rakstura varoņdarbu un slavas alkas, vēlēšanos gūt savtīgus labumus, lai turpmākajā dzīvē nostātos uz «balto speciālistu» ceļa.

Laika posmā no 1941. gada septembra līdz 1944. gada septembrim mūsu Cao kopā ar tēvu un māti pārbrauca dzīvot uz Tjaņdziņu un iestājās nepilnajā vidusskolā, ar vienu lēcienu pārlecot pamatskolas pakāpi; sākumā aizrāvās ar matemātiku, pēc tam viņa uzmanību saistīja mūzika. Viņš arī mēģināja sacerēt mūziku un kopā ar draugiem dziedāja savas dziesmiņas, kaut arī vārdiem bija neveselīga pieskaņa, piemēram, tādas frāzes kā «pavasaris aiziet uz neatgriešanos», kas bija pretrunā ar norādījumiem par mūžam jauno revolūcijas pavasari. 1944. gada septembrī viņš iestājās pilnajā vidusskolā, kas vienlaicīgi bija arī mūzikas skola. Sinī skolā uzņēma arī pēc pamatskolas, bet mūsu Cao tā vēlējās citus apsteigt mūzikā, ka nolēma visu sākt no pamatiem, atkārtojot jau pazīstamo materiālu. Protams, pietika ar vienu acu uzmetienu, lai viņā saskatītu Sima Džao karjerista dvēselīti[lu].

No 1944. gada septembra līdz 1946. gada septembrim, it īpaši pēc Japānas kapitulācijas, mainījās starptautiskā un iekšējā situācija, un viņš mēģināja to izprast; pēc tam iesaistījās pret ЛБК *un Can Kaiši vērstajā studentu kustībā un kļuva par studentu pašpārvaldes komitejas aktīvistu, pakāpeniski iekļaujoties revolucionāru rindās.*

No 1946. gada septembra līdz 1948. gada septembrim mūzikas skolas vakaros viņš dziedāja «Brāļi un māsas, apgūsim jaunās zemes» un «Divpadsmit sirpju», par ko viņu apcietināja Gomindāna špiki. Pratināšanas laikā viņš nekļuva par nodevēju, bet tas nenozīmē, ka viņš par tādu nekļūtu, ja spiediens būtu bijis lielāks.

1948. gada novembris. Pēc Atbrīvošanas viņš iestājās Ķīnas Jaunajā demokrātiskajā savienībā, kur viņu ieskaitīja vienībā, kas dodas uz dienvidiem, un norīkoja saimnieciskā darbā Hubejas provincē. Tā kā saimnieciskais darbs Cao Cjaņli neinteresēja, turklāt viņš sastrīdējās ar vadību, 1951. gada beigās viņš dezertēja uz Tjaņdziņu, pēc paša vēlēšanās izstājās no Ķīnas Jaundemokrātiskās savienības, kā arī atstāja revolucionāru nometni.

1952. gadā viņš iestājās Centrālajā konservatorijā, kas liecina par viņa buržuāzisko talantu mūzikas jomā. Visus viņa sacerējumus izpildīja konservatorijas koncertos, un viņš jau gandrīz noslīdēja «uz zobu takas» (acīmredzot nepareizi uzrakstīts «bīstamas takas»[1]), kas noved pie aizraušanās ar ārpusprogrammas sacerējumiem. 1955. gadā viņš aizrāvās ar tādu tipu sacerējumiem kā Lu Lin-i[la], un tāpēc Cao Cjaņli tika pakļauts kontrolpārbaudei — vai viņš ir tiesīgs turpināt mācības.

1957. gada kampaņas laikā, kas bija vērsta pret labējiem, «viņš tika pieskaitīts starpslāņu elementiem ar noslieci uz labējiem». Cao Cjaņli uzrakstīja paškritiku uz 79 lappusēm un arī attiecīgi uzlaboja savu stāju. Pēc konservatorijas beigšanas viņš tika norīkots strādāt piepilsētas skolā par mūzikas skolotāju: 1958. gadā, laikā kad notika cīņa ar «piecām kaitīgām parādībām», viņu nosauca par «balto karogu, kas jānoplēš», un tas tiešām tika izdarīts. Viņa «lielā lēciena» laikā sacerētās dziesmas «Dziesma par cīņu ar sausumu», «Mežonīgu kalna nogāzi apņemamies pārvērst ziedošā dārzā», «Valdnieks drakons — tas esmu es» guva melnās līnijas atbalstu literatūrā un mākslā.

Sešdesmitajā gadā minētais Cao, personīgu motīvu vadīts, patvaļīgi iesniedza lūgumu, lai viņu pārceļ uz pierobežas rajoniem it kā ar nolūku sekmēt šo rajonu attīstību. Viņš tika norīkots darbā kultūras namā kāda pierobežas apgabala V pilsētā. 1961. gadā viņš tika kritizēts par necienīgu attieksmi pret minētā kultūras nama vadību. Kad 1962. gadā sākās štatu samazināšana, augšminētais Cao atkal patvarīgi paprasījās darbā pamatskolā par dziedāšanas, zīmēšanas, fizkultūras un rēķināšanas skolotāju uz ķīniešu skaitīkļiem. 1964. gadā «četru tīrīšanu» laikā, kad tika pārbaudīta ģimenes sociālā izcelsme, viņš tika nosūtīts darbā par pamatskolu skolotāju autonomā apgabala Z pilsētā. Kad 1966. gadā viņu dienasgaismā izvilka mazie revolūcijas ģenerāļi, kas ar stingru soli iznira no apvāršņa malas austrumos, Cao sāka saukt par «vecās formācijas buļļu velnu un kamieļu dvēseli». Savukārt, kad kritikai tika pakļauta buržuāziskā reakcionārā līnija, Cao reabilitēja, un viņš pat iestājās dzao-daņos. Cao sacerēja dadzibao — «Es — par revolūciju», «Man pašam sevi

jāatbrīvo» un citas līdzīgas, bet drīzumā viņš tika ieskaitīts pasīvajos, kas atteikušies no revolucionārās cīņas. 1970. gadā aizsākās kampaņa «ar vienu sitienu — trīs kontras» un «par proletariāta šķiras tīrību» — viņu pārbaudīja vēlreiz, kas ļāva secināt: lai arī apziņa reakcionāra, tomēr kontrrevolucionārā darbībā nav pieķerts. Pieskaitāms pie tās inteliģences daļas, kura nav paspējusi pārkārtoties un kurai pasaules uzskats joprojām ir galvenā problēma.

Lai arī politisko kampaņu laikā viņa nostāja nebija īsti pareiza un viņš neizrādīja iniciatīvu savu trūkumu atmaskošanā, kā arī nebija paškritisks, un īpaši negatīva bija viņa attieksme pret rakāšanos citu cilvēku trūkumos, — tas viss tomēr neizraisīja tautas dusmas.

Secinājums — nav derīgs darbam proletariāta diktatūras aparātā, tā sakot, virsbūvē, un ir jāpārceļ citā darbā.

1971. gadā viņu nosūtīja darbā uz D apriņķi. Pēc četriem mēnešiem norīkoja strādāt kādā no brigādēm Q komūnā. 1973. gadā viņu iecēla par komūnas lietvedi un uzskaitvedi. Šajā amatā viņš strādā arī patlaban.

Patlaban . ..

Patlaban ir 1974. gada 4. jūlijs, un šobrīd Cao Cjaņli ir 43 gadi 6 mēneši 8 dienas 5 stundas un 42 minūtes.

Cao Cjaņli, ko lai ar Tevi iesāk? Savā laikā pilns entuziasma un mērķtiecības, gudrs un pašpārliecināts, nedaudz stūrgalvīgs un izklaidīgs, visumā brašs zēns. Viņš nekad nedomāja par sevi, ko domāja, to arī runāja, ko gribēja darīt, to arī darīja, saskatīdams pamatojumu gan «dezertēšanā», gan aiziešanā no «Jaundemokrātiskās savienības», uzskatot, ka viņš var dot ieguldījumu revolūcijā . . . «Laikam es tomēr kļūdījos» — viņš vēlāk, kad būs pagājuši pieci gadi, atzīs. Vēlāk viņš atkal neapdomīgi pielaidīs otru kļūdu, kuru negribēs atzīt nākamajos piecos gados. Kā viņš varēja zināt, ka tik dārgi nāksies maksāt par savu raksturu?

Līdz pat šai dienai, kad citi viņu izjautāja par pagājušām dienām, viņš apgalvoja: «Es brīvprātīgi atbraucu uz pierobežas rajoniem», «Pēc paša vēlēšanās es uzsāku dzīvi tautas pamatslānī». Viņš jutās dīvaini, kāpēc gan cilvēki viņu uzlūko savādām acīm un neticīgi uzklausa viņa dzīves stāstu? Kas gan traģisks, smieklīgs vai apkaunojošs ir viņa dzīves stāstā? Vai tad visapkārt nerunā par to, ka dzīvot pierobežas rajonos ir goda lieta, ka ieiet tautā un dzīvot vienu dzīvi kopā ar darba cilvēkiem ir tikpat jauki kā soļot pa platu, saules pielijušu ceļu?

Kā par spīti, viņam patrāpījies šis kleperis! Zirdziņ, es uz tevi neturu ļaunu prātu, vai tiešām tu to nemaz nejūti? Vai tad tu nezini, kā jāuzvedas zirgam? Ja tu soļo vai tevi izmanto kā vilcēju un aiz tevis ir arkls, rati, vai tev uz muguras sēž cilvēks, vai gadījumā ja tev jānolaiž ūdens, — tev ir tiesības apstāties, turklāt šādā brīdī neviens netraucēs vērsi, ēzeli vai mūli. Tā pieņemts, un tas ir spēkā no vissenākajiem laikiem līdz mūsu dienām. Laikam tādēļ, lai mēslu vācējs visu varētu saņemt kopā vienā vietā? Bet kā tad tu ... vai tu sāc novecot? Vai kļūsti vārgs? Varbūt skumsti vai arī sāc

kļūt slinks? Kāpēc tu tā — kādu laiku ej un pēc tam atkal stāvi, pastāvi brīdi un pēkšņi atkal turpini iet, un atkal stājies, turklāt biežāk stāvi nekā ej. Cao Cjaņli nebija vēlēšanās lietot pātagu. Ir zināms, ka jātnieks bez pātagas ir bezspēcīgs, un bezspēcīgam jātniekam jāpacieš pazemojumi no vārga klepera ... Tā tev arī vajadzēja, vai ne?

Beidzot viņi nonāca lidz Tarhe upei. Pusgadu šīs upes gultne mēdz būt sausa, bez ūdens piliena, bet šobrīd tai bija zelta dienas. No kalniem traucās kūstošā sniega ūdeņi, auksti un tīri Tie izvandīja smiltis, sagrieza virpulī sausās lapas un zāli, krāca, ārdījās un vēla akmeņus, putodami platā un ātrā straumē. Sis varenais plūdums piespieda sakustēties un satrūkties Gobi tuksneša neaptverami plašos barhānus. Kāds gan milzu spēks slēpjas šinīs aukstajās un klusējošajās akmens grēdās?!

Cao Cjaņli kļuva mundrāks. Viņa kleperis, jau apmērcējis kājas, brida pa seklo ūdeni. Tomēr tikai upes vidū varēja saprast un aptvert, cik ātra, varena, nerimstoša un neapturama ir šī straume. Ūdens dārdēja, rēca, skaļi krākdams vēlās, un šīs skaņas pildīja milzu bezdibeni — telpu starp debesīm un zemi — ar dabas spēka mūziku, kas stindzina dvēseli. Vecais ūdens sašūpojās, bet tas nesatrauca Cao Cjaņli — jo šo upi viņš jau bija redzējis, gan arī šķērsojis zirga mugurā vairākkārt. Gan, tāpat kā pirmo reizi šķērsojot upi, viņš neviļus atgriezās pie viena un tā paša jautājuma — cik gadu varētu būt upei? Un kārtējo reizi nespēja atbildēt uz šo jautājumu. Cik daudz spēka un varenuma bezmērķīgi ir drāzušies cauri sausajiem akmeņiem gultnē? Šī mūžīgā, nemainīgā, uz visiem laikiem tuksneša plašumos klīstošā upe nesniedza nekādu labumu apūdeņošanas jomā, nemaz jau nerunājot par kuģniecību. Kad gan tu atdosi savu spēku, kad uzsāksi jaunu dziesmu? Ak, šī mainīgā, nepakļāvīgā, neizsīkstošā un nerimstošā upe! Cik ilgi tu turpināsi spītēties?

Augstu, augstu virs galvas sveloša saule, ne mākoņiša, ne dūmakas, kas varētu paglābt no karstuma. Visur, kur vien skaties, — akmeņi un smiltis, smiltis un zeme, zeme un akmeņi, paretam tumši zaļa un asa kamieļu zāle.

leapaļas debesis un ieapaļa zeme, sezonas untumiem pakļauta upe, zirgs un cilvēks . . . Kāds tad te ir gadsimts? Kur mēs atrodamies? Kas tad šis ir par zemes labo stūri? Civilizācija un noriets, uzplaukums un kritums, revolūcija un haoss, taisnīgums un melīgums, lozungi un saukļi, simfonijas un sonātes. Kur gan viss palicis? Kā gan var par visām tās dzīves lietām un jaukumiem domāt šeit, šinī tālajā stūrī, kas ir sastindzis nemainīgs no neaizmirstamiem laikiem?

Kā gan ir ar zirgu? Vai viņš grib dzert? Bet, lūdzu, — lai dzer. Cao Cjaņli atlaida pavadas. Vecais zirģelis izstiepa kaklu, un zirga lūpas jau skāra ūdeni, bet viņš par varēm rāvās uz priekšu. Jau tā garais zirga kakls kļuva vēl garāks, un tā izstiepās, it kā tas vairs nebūtu zirgs, bet kaut kāds briesmīgs dzīvnieks. Te nu gan Cao Cjaņli saspringa, jo viņš sajuta, ka smaguma centrs pārvietojas uz priekšu un tam vairs nebija, kur pieturēties

— ne viņš lāgā varēja satvert zirga spalvu, ne aptvert tā kaklu. Viņš iecirta papēžus sānos, steidzinot zirgu, lai tas ātrāk padzeras. Izrādījās, ka zirgs nemaz nedzer, bet, izstiepis kaklu, uzmanīgi, soli pa solim virzās uz priekšu. Vai tiešām, vienas un tās pašas upes ūdeni dzerot, vajadzīga kāda izvēle? Ko gan šis pusdzīvais kleperis grib izostīt? Vai patiesi katrai baltajai viļņa galotnei ir savs aromāts? Zļakstināmdams ar pakaviem, zirgs brida pa ūdeni, Cao Cjaņli, bīstami sasvēries, gandrīz vai iekliedzās — vai tiešām zirgs nodomājis to iemest ūdenī? Kas gan viņam ir prātā? Atliek tikai ievelties ūdenī, un beigas, — kaut arī tas nav dziļš, tomēr ļoti straujš. Pamēģini tik iekrist — pat ēnu neatradīsi. Ūdens zem Cao Cjaņli traucās arvien straujāk, baltajās viļņu krēpēs lēkājoši un ņirboši saules stari reibināja galvu. Cao Cjaņli nolēma pievilkt pavadu un iecirst papēžus zirgam sānos — lai ātrāk tiktu prom no visnedrošākās vietas —, vienā acu uzmetienā saskatīdams attālās sniegotās virsotnes. Saules staru apmirdzētās sniegotās virsotnes izstaroja zilganu gaismu, it kā smiedamās par Cao mazdūšību. Cao Cjaņli beidzot saņēma sevi rokās, sapratis, cik smieklīgs viņš izskatās. Dzer, zirdziņ, dzer — tev vēl jāiet tāls ceļš, tev vēl jānes šī nevajadzīgā nasta — cilvēks. Varbūt tu, izlikdamies, ka esi izslāpis, gribi mazliet atvilkt elpu, nedaudz atpūsties un atpūtināt savus noberzumus uz muguras. Uz mirkli aizmirst ikdienu, kas nav ne īpaši skaista, ne arī jauka. Tiešām, diez vai ir iespējams apgalvot, ka viss teiktais nebūtu līdzjūtības vērts. Dzer taču, gan jau redzēsim, kurš no mums būs izturīgāks.

Tiklīdz Cao Cjaņli nonāca pie šīs atziņas, viņam uzreiz pargāja bailes. Debesis nesagrūs. Ja viņš no zirga iekritīs ūdenī, zemeslode tāpat turpinās griezties — tas ir vairāk nekā skaidrs, tā ir elementāra un neapgāžama patiesība! Viņam vairs nelikās, ka laiks velkas neciešami lēni, un viņu vairs neuztrauca skaņas, kas radās, zirgam dzerot ūdeni. Zirgs beidzot bija padzēries un jautri nospraustajās, noskurinājās un pat mēģināja palaist tādu kā zviedzienu (gan ļoti īsu), un tas Cao Cjaņli patiešām uzjautrināja. Paskat, kā atdzīvojies!

Šķita, ka zirga solis kļuvis vieglāks. Pēc neilga laika viņi iejāja ciemā, kas Cao ceļā bija pēdējais. To sauca par Kniedētāju ciemu. Patiesībā šodien šeit vairs nebija nepieciešamības pēc kniedētiem katliem, kā arī pēc meistariem, kas prata šo darbu. Kas var zināt, kā pirms dažiem gadu simtiem vai pat agrāk viņiem šeit izdevās iekarot slavu ar savu māku kniedēt katlus? Starp citu, tā laika katliem arī bija četras austiņas[2]. Vai ir liela starpība starp katliem tajos laikos un šodien, kā ari kniedēšanas paņēmieniem agrāk un tagad?

Viņi vēl nebija iegājuši ciemā, kad jau ieraudzīja kanālu, kura krastos zēla zāle. Kanāls šķērsoja ceļu, un tam pāri varēja tikt tikai arbas ar milzīgiem koka riteņiem.

Jau parādījās gan īsākas, gan garākas dāmu strūkliņas virs zemām kleka mājelēm, kārtis, ap kurām tinās vīnogulāji, nojumes arbūzu un meloņu uzglabāšanai, jaunu papeļu slaidie stāvi. Zemā lidojumā garām

aiztraucās bezdelīgu pāris, nepievērsdams nekādu uzmanību cilvēkiem. Kaut kam apkārt bija sastājies bērneļu bars. Izrādījās, ka uzmanības centrā ir gaiļu cīņa. Viens no cīnītājiem bija dūšīgs, pelēks niedru gailis, kas, izliecis spēcīgo kaklu, ar vienu aci blenza uz sarkanzeltaini spalvoto pretinieku. Sai gailītī bija manāms kaut kas dižciltīgs un bērnišķīgi naivs'. Abi kaušļi, palēkdamies gaisā, griezās, izvēlēdamies uzbrukumam ērtu augstumu. Skanēja uzbudinātas bērnu klaigas. Vēl nebija skaidrs, kurš cīniņā gūs virsroku, un te vēl šķiet, ka cīniņš piesaistīja divu kanālā peldošu pīlīšu uzmanību. Olu izdējusi, kladzināja vista, bija dzirdamas attālas, satrauktas suņu rejas, bet tad negaidot visas skaņas nomāca sirdi stindzinošs ēzeļa zviedziens. Gāzelēdamies pienāca nopuņkojies, putekļos nosmulējies puišelis ar plāceņa gabalu rokā. Ne gaiļi, kas cīņas karstumā plucināja viens otru, ne to uzbudinājumā saslietās sekstes neizraisīja puišelī interesi. Viņš, acu neatraudams, sāka blenzt uz Cao Cjaņli un tā zirgu . . .

Ne sevišķi krāšņā, toties sirdij tuvā, miermīlīgā un optimistiskā lauku ainava sagādāja Cao Cjaņli patiesu atvieglojumu. Lai kādi rūpesti nomāc cilvēku, tikko viņš nonāk laukos, no rūpēm nepaliek ne miņas.

Cao Cjaņli smaidīdams tuvojās kooperatīvajam veikalam.

Zogs visapkārt kooperatīvam, kā arī augstie vārti bija sētiņ nosēti ar sarkaniem hieroglifiem uz dzeltena fona. Cao Cjaņli, sienot zirgu, nācās krietni vien saīsināt pavadu, jo, ej nu sazini, varbūt šis rāmais zirgs ņem un sasper kādu zeltu izstarojošu prāva izmēra hieroglifu. Rūpīgi piesējis zirgu, Cao Cjaņli veikli uzskrēja stāvajā lievenī. Kad Cao iegāja telpā, pirmajā brīdī viņš apmulsa un neko nespēja saskatīt veikala puskrēslā. Dīvaini — veikala pustumsa bija tik skaļa, ka likās — tu esi nokļuvis kādā vēsā pazemes telpā. Cao Cjaņli näsīs iesitās ciema veikaliem raksturīgās tabakas, baltvīna, saskābuša rīsu etiķa, saimniecības un tualetes ziepju, auduma krāsu smaržas un dvakas. Sīs smaržas piederēja kādai citai pasaulei, kā viņam šķita — tie bija lielu un bagātu tirdzniecības un maiņas centru aromāti, kur cilvēki sanāk nesteidzīgi patērzēt par šo un to. Pamazām Cao Cjaņli acis pierada pie pustumsas, telpa bija liela, pat ļoti. Lete bija tik augsta, ka pircējs jutās kā tāds punduris. Augstie plaukti rēgojās tukši, preču bija maz, tiesa, šeit valdošajā pustumsā tas nebija sevišķi uzkrītoši. Pēdējos gados parādījās arvien vairāk jaunu vārdu, jaunu lozungu, jaunu «patīkamu ziņu», turklāt šo ziņu izplatīšanos pavadīja bungu rīboņa. Tomēr veikalos preču klāsts nepalielinājās. Cao Cjaņli ar skatienu iztaustīja plauktus un pamanīja šo to no tā sortimenta, kas lopkopim ir visai nepieciešams, — elektriskās baterijas, presētā tēja, «mohe» tabaka, flaneļa auduma baķi, sveces, zirgu lukturi[1]", apavi, naži. . . Būtībā tas nav maz, tas ir pat vairāk nekā komūnu vai apriņķa pilsētu veikalos. Pirktspēja ir augusi, iedzīvotāju skaits palielinājies — kas gan pret to var kaut ko iebilst.

Pārdevējai — uigurietei — varēja būt mazliet pāri trīsdesmit. No puišeļa, kas stāvēja pie letes, viņa nupat bija saņēmusi vienu olu un

noskaitīja tam piecas neietītas ledenes. Sinī apkārtnē, cik varēja noprast, olas kalpoja par savdabīgu maiņas monētu. Ja kas jāpērk, stiep dažas olas uz veikalu. Puika aizgāja, un Cao Cjaņli pienāca tuvāk pārdevējai. Viņš aplūkoja tās zaļo neilona lakatiņu ar baltām puķītēm. Lakatiņš bija daudz spilgtāks nekā veikalā pieejamā prece un nevarēja būt vietējais ražojums. Lakatiņš droši vien bija nācis no Sanhajas vai Guandžou.

Bet, ieskatījies zem lakatiņu, Cao Cjaņli tik tiešām vairs nevarēja atraut acis no melnā, ar antimonu iekrāsotā uzacu izliekuma. Viņa sirds pārsteigumā sarāvās — vai tas patiesi nav pasakainais «persiku avots»[11]*. Kā tas varēja būt, ka rēcošām okeāna banģām līdzīgās politiskās kampaņas nav izbalinājušas šīs uzacis? Un smejošas acis? Un miniatūro, pareizo, smieklīgām grumbiņām klāto deguntiņu . . . Vai tikai viņam nerādās sapnī šis aizgājušo dienu krāšņais zieds . . .*

Pēc brīža šis redzējums izzuda. Cao Cjaņli sāka iztaujāt pārdevēju par olu iepirkšanas un pārdošanas cenām. Viņš *pārliecinājās, ka olu cenas šeit tiešām ir zemas, un nosprieda atpakaļceļā tās nopirkt. Olas — tas ir ēdiens, veselība un labklājība. Kas iedrošināsies nicinoši izteikties par darba pirmorganizācijām? Kam liekas, ka viņa zirdziņš ir apceļams? Ja būtu brašais bērītis, tad no olām dzeltenumi vien būtu palikuši.*

Cao Cjaņli par vienu juaņu nopirka ledenes un vēl par juaņu — tabaku «mohe».

Sie pirkumi tad arī bija galvenais iemesls, kāpēc viņš šeit nokāpa no zirga. Triju četru ceļojuma dienu laikā kalnos — ņemot vērā kazahu viesmīlības normas — tas bija pilnīgi pietiekami.

Pārdevēja pasniedza viņam divas no vecām avīzēm darinātas tātiņas (dīvaini, ka šinī apkārtnē, lai arī kas tika pārdots — tēja vai naglas —, viss tika pasniegts nevis akurātā papīra turziņā, bet gan konusveida tūtiņā). Kas zina, varbūt tajā brīdī, kad pārdevēja pasniedza tātiņas, Cao Cjaņli apziņā uzplaiksnīja atmiņas par mutuļojošo Tjandziņas gadatirgu vai Pekinas milzu universālveikalu? Cao Cjaņli būtu atbildējis «nē», noliedzot šādas aizdomas. Atļaujiet pajautāt — vai viņš neizjūt ilgas, kad kinoteātrī, jā, tagad tikai kinoteātrī, viņš redz slaveno Vanfudzinas ielu Pekinā vai Tjandziņas Strādnieku kultūras namu? Vai viņa sirds nesažņaudzas, kad viņš, būdams labības laukā, uz salmu kaudzes, uz kādas sienas vai varena koka zaru sēdeklī kopā ar vietējiem zemniekiem un lopkopjiem, uz ekrāna redz netveramo kā mirāža pilsētas skatu.

Nē, iebildīs Cao Cjaņli, «es mīlu pierobežu». Man patīk tās plašā, mežonīgā un varenā dzīve. Man tīkama pierobežas izsmalcinātība, skumjas, galvenās un mazsvarīgās tēmas, plašums, atkārtojumi un variācijas, kā asara, kā čuksts, no sirds nākoša tīksmināšanās par sevi un sevis žēlošana . . .

Viss, ko agrākais Cao Cjaņli cienīja vairāk par dzīvi, ir pierādījis savu neatbilstību mūsdienu prasībām. Tu dzīvo bargā laikmetā, kad arāja roku un ārienes ir par maz, kad nepieciešama arāja sirds — vienkārša, parupja,

bez jebkāda jūtīguma un sentimentalitātes. Lielā laikmetā sevi jāizlej no tērauda. Tāpēc, lūk, arī vajadzīga pārkārtošanās. Tāpēc arī tiek runāts par pārkausēšanu — te tev gan pārkalšana, gan arī rādīšana. Tāpēc, lūk, arī Cao Cjaņli pilnveido savu runas māku, tāpēc es arī mīlu šo daudzcietušo kleperi, mīlu stiprāk nekā sirdij tuvo vālodzi, kas pavasarī dzied zaļajā lapotnē, mīlu vairāk nekā pats sevi tālajās, jaunajās dienās. Man patīk šie bargie kalni, neaptverami plašā zeme, cietie akmeņi un spēcīgās straumes. Visu to es mīlu vairāk par klavierēm, vijoli, dzīvsudraba lampu gaismas pielieto skatuvi un neatkārtojamo simfonisko orķestri, kas kādreiz man bija tik tuvi.

Vai šī pārdevēja arī tev patīk? Viņa ar antimonu iekrāsojusi uzacis, nagus un delnas tā pārklājusi ar oranžu safrānu. Viņai ir maiga balstiņa, ausīs ir auskari ar sarkaniem dārgakmeņiem. Viņa visu laiku rauc savu jauko deguntiņu, ko tūdaļ pārklāj sīkas, smieklīgas grumbiņas. Viņa tev pasniedz divas tātiņas un saņem no tavām rokām divu juaņu papīrī-šus, un uzsmaida tev. Ja tu neatrastos šeit pierobežā, ko apdzīvo mazākumtautības, vai tu spētu saskatīt šo tīro smaidu?

1944. gadā, kad Cao bija 13 gadi, viņu savā varā pārņēma mūzika. Nesen atbraukušajam mūzikas skolotājam bija bakurētu izvagota seja, un viņš valkāja vecu kafijkrāsas eiropiešu uzvalku. Nedēļas nogalē viņš sarīkoja vakaru skaņuplašu mūzikas cienītājiem. Zēniem bija iespējas noklausīties «Santa Lučia», «Mana saule», Dvoržāka simfonijas «No Jaunās pasaules» otro daļu, Čaikovska Pirmā stīgu kvarte-

Vējlukturim līdzīgs parnesājams lukturis.

ta otro daļu. Skanēja Lista un Sopēna darbi. Sis vakars viņu apreibināja, dvēseles līdzsvars bija izjaukts.

Neko tamlīdzīgu Cao nebija dzirdējis, un viņam pat nevarēja ienākt prātā, ka cilvēku smagajā, pelēkajā ikdienā iespējama pilnīgi cita — gaiša un apbrīnojama — pasaule. Viņš nespēja aptvert, kā cilvēku spēkos ir visu to iztēloties, sacerēt, izpildīt un vēl ierakstīt platē šos brīnišķos, valdzinošos, noslīpētos, tik svaigi skanošos darbus.

LILIJAS DINERES - SILIŅAS ZĪMĒJUMI

No miega vairs ne vēsts, viņš lūkojās mēnesnīcā un mēģināja ar savām balss saitēm atdarināt mūziku un dziesmas. Šos darbus viņš bija dzirdējis tikai vienu reizi, bet tie jau bija iespiedušies viņa atmiņā. Viņa pūliņiem atdarināt dzirdēto nebija panākumu — balss vibrēja, un nekas neizdevās. Viņš mēģināja vēl un vēl, nevis dziedāt, kas pagadās, bet iegaumēt tās melodijas, ritmus, skanējuma un mūzikas būtību, ko viņš bija dzirdējis savām ausīm, kas viņam bija iespiedusies atmiņā, ko viņš tik ļoti pūlējās atdarināt. Šī mūzika vēl trīs dienas, kā runāja senatnē, «vijās ap sijām un balstiem» ' . No visa abstrahējies, viņš kaismi alka nodziedāt un nospēlēt to mūziku, kas tikko ienāca viņā un viņu piepildīja, atverot zēna sirdi. Viņš tomēr cieta sakavi. Diemžēl viņš nespēja ne atcerēties, ne atkārtot, ne uzburt savā iztēlē šīs cilvēka gara un gudrības virsotnes.

Patlaban, 1974. gadā, kad Cao Cjaņli vairs nevarēja noslēpt savu vecumu, viņš ļoti maz ko atcerējās no tiem laikiem. Ja viņš kādreiz arī kaut ko atcerējās un stāstīja, tad darīja to kautrīgi, ar vieglu un skumju smaidu. Ironizējot par sevi, viņš teica — «tas bija iepriekšējā dzīvē». Atceroties un stāstot par to, viņš it kā atcerējās un stāstīja par kādu citu cilvēku. Viena cilvēka dzīves laikā, savos mazliet vairāk nekā četrdesmit gados, viņam jau bija «iepriekšejās pārdzimšanas» un viņš bija iepazinis «citas dzīves», kā to paužmācībā par sansāru un karmu . . ,[J] Laimīgais? Vai neveiksminieks? Par to būtu jānopūšas vai arī jāsmejas?

Vēlāk viņš kļuva par studentu kustības aktīvistu, Jaunatnes savienības biedru, aizbrauca uz dienvidiem ar strādnieku vienību . . . Jaunatnes savienība — tā bija taure (konkrēti — mežrags), kas ar savu skaļo balsi paziņoja par jaunā laikmeta rītausmu. Kāpēc viņš to nesaprata, kāpēc viņš ar to nerēķinājās? Kāpēc viņš nesaprata, kas jāciena? Kāpēc viņš nesaņēmās un neatmeta savu vieglprātību, naivumu, kāpēc nepārvarēja savus trūkumus?

Cik strauji gan viss ir aizspurdzis un izzudis, kā mākonītis debesīs, un viss ir palicis «iepriekšējā pārdzimšanā». Likteņa pārvērtības sākumā viņu skāra viegli, it kā īslaicīgi pieskaroties, vēlāk šo pārvērtību solis kļuva lēnāks un pieskārieni ilgāki, un nevarēja zināt, kad reiz viss beigsies! Bet ir jāiet, jāiet līdz galam un jādomā par valsts problēmām. Lielā kultūras revolūcija jānoved līdz galam . . . Kad gan tā beigsies?

Viņš jau iztēlojās jaunās, varenās mūzikas pirmās taktis — un kas gan to varēja zināt, ka ta nav viņa mūzika un ka šis orķestris viņu nepieņems . . . Viņš ir veca vijole ar sarautām stīgām, vai tā nav? Viņš ir saplēstas, apnicīgas, neizturamas cauras bungas. Varbūt viņš ir melna tuša, netīrs piliens, kas uzkritis tīrām notīm?

Vairāk nekā divdesmit gadu viņš uz kuut ko cereja, kaut ko gaidīja . . . Pēkšņi kāds cienījams meistars no aģitbrigā-des Cao, ar pirkstu krūtīs bakstīdams, paskaidroja: «Tādiem kā tev labāk pagulēt pēc pusdienām, tas atnesīs mazāk ļaunuma citiem. Vai gan tāpēc tev valsts maksā, lai tu laistu no sevis ārā indi? Tu ēd un dzer uz tautas rēķina, bet galva tev piedzīta

pilna ar visādiem «Fenskiem»[24]*. Tava mūzika nevienam nav saprotama, cilvēkiem no tās sāp galva. Tu saindē*

[12] Sens salīdzinājums, kas raksturo mūzikas skaistumu.

[13] Sansāra — budistu priekšrakstos personības pārdzimšana jaunu pārdzimšanu ķēdē, kas ir atkarīga no karmas, t. i., cilvēka darbiem šim dzive.

[24] Autors, pasvītrojot cienījamā meistara izglītības linieni un attieksmi pret klasisko mūziku, vienā varda apvienojis uzvārda Bēthovens pēdējo zilbi un tātad hieroglifu «fen», kā arī uzvārdā Čaikovskis pēdējos divus hieroglifus.

jauno paaudzi. Tava mūzika grauj valsts pamatus un atšķaida valsts sarkano krāsu . . . »

Cao Cjaņli apstulba. Viņš kļuva truls kā kokā griezts gailis. Protams, tas, kas notika ar viņu, ir sikums, niecīga maksa par to, lai atdzimtu Ķīna, lai cilvēce ieraudzītu un atrastu jaunu ceļu, kas nes atbrīvošanu, un, visbeidzot, — lai atjaunotos pats Cao. Paskaties apkārt, laukos, cehos, veikalos, dzīvokļos, vilcienos un automobiļos, visur ir normāli un veseli cilvēki, kas sanāk kopā un pulcējas bariņos. Diez, vai starp tik daudziem cilvēkiem atradīsies otrs tāds stulbenis? Vai ir vēl kāds nenormālais, kas būtu sajaucis zāļu pudelītes un kas tādā laikā var sevi veltīt melnajiem kurkulīšiem pieclīni-ju burtnīcā? Izmet no galvas savu mūziku! Dzen taču prom šo Bēthovenu un Čaikovski! Ar ko tad izceļas Bēthovens? Vai viņš varētu nodziedāt āriju no revolucionārās paraug-operas? Un šis te, kura uzvārds sākas ar «iai», — vai viņš ir iekļauts piecu sarkano kategoriju skaitā?[25]

Pēc tam viņš sāka apdziedāt čuguna riteņu dunoņu pa bezgalīgajām tērauda sliedēm. Viņš slavēja lokomotīves vareno svilpienu brīdī, kad lokomotīve no tumšā tuneļa izraujas plašumos. Viņš dziedāja slavas dziesmu par kustību uz priekšu un vēlreiz uz priekšu caur naktīm un dienām, atmetot visu, kas palicis aiz muguras.

Pienāca laiks, kad viņa acu priekšā vairs nebija lokomotīvju, — no tām vietām, uz kurām viņu nosūtīja, līdz dzelzceļam bija vairāk nekā tūkstoš kilometru, un viņš vilkās uz šī nogurušā, pret visu vienaldzīgā klepera.

Pirms Cao Cjaņli devās ceļā, ar viņu atgadījās neliels amizants starpgadījums. Vaininieks bija tas pats melnais sunītis, kurš bija tā izkāmējis, ka tam bez grūtībām varēja saskaitīt ribas. Kad Cao Cjaņli izgāja no veikala, kur bija jaukā pārdevēja, un atkal uzrāpās zirgā, lai dotos atpakaļceļā uz kalnu piekāji, pēkšņi no kaut kādiem pussabruku-šiem vārtiem izskrēja melns, netīrs suns. Suns kā plēsts metās virsū Cao Cjaņli un viņa sainim. Melnais sunītis sacēla varenu troksni, un viņam piebiedrojās pārējie ciema suņi. Koka nūja tur arī vairs nevarēja līdzēt. Sacēlās briesmīgas, smilkstoņā pārejošas suņu rejas, no kurām sāk drebēt kājas un rodas nervu spazmas. Sā ellišķīgā trokšņa vaininieks kā lode

metās klāt Cao Cjaņli un viņa zirgam. Cao šķita, ka viņā tiek iedurts ass nazis. Viņam daudzkārt nācās uzturēties lopkopju rajonos, un viņš sen bija pieradis pie suņiem. Bez īpašas intereses tie tecēja līdzi zirgiem, kamieļiem, ēzeļiem, pat velosipēdistiem. Bez kāda īpaša nolūka tie skaudībā aprēja garāmgājējus. Viņi vaukšķēja uz būtnēm, kas bija stiprākas un izturīgākas, turklāt neviens zirgs, pat tāds temperamentīgs un neapvaldīts kā tas bēris, šādiem suņiem nepiegrieza nekādu vērību. Parasti, izdzirduši suņu vaukšķēšanu, jātnieki ar gandarījumu pieņēma brašu stāju — kā nekā suņu rejas liecināja par jātnieku tuvošanos.

Tāpēc uiguriem, kazahiem, tatāriem — visām šīm tautām cieņā bija viena un tā pati paruna: «Suns rej, bet karavāna iet tālāk.» Taču šoreiz melnā, izkāmējušā sunīša niknums bija tāds, ka pat vecais ādnis izbrīnā noskurināja ausis.

Melnais sunītis tikpat kā pielipa Cao Cjaņli un viņa zir-.gam. Cao Cjaņli saskatīja pretīgus zaļus netīrumu traipus suņa šķidrajā vilnā un asinīm pieplūdušās, mazītiņas ačeles. Varbūt tas ir traks? Vai viņš nav cilvēkiem bīstams? Cao Cjaņli piespieda ceļgalus ciešāk pie zirga sāniem un ar papēžiem uzsita tam pa vēderu, gribēdams zirgu paskubināt, tajā pašā laikā nožēlodams, ka nav uzvilcis garos zābakus. Visam ir savs izskaidrojums — garajiem zābakiem, ko vasarā šeit nēsā vietējie iedzīvotāji, ir aizsardzības funkcijas.

Vecajam zirgam nenāca prātā rikšot. Noskurinājis ausis un tādējādi apliecinājis, ka ir vēl dzīvs, kleperis zaudēja jebkuru interesi par sunīti un Cao Cjaņli, un šķita, ka vecais zirgs drīzāk ļaus sunim sevi sakost asinīs nekā virzīsies uz priekšu straujākā solī. Pa to laiku melnais suns, zaudējis jebkādu cieņu pret Cao Cjaņli, ieķērās tā bikšu starā. Cao juta, kā suņa zobi plēš bikses. Bet, ja viņam ienāks prātā

[25] Piecu revolucionāro kategoriju skaitā tika iekļauti strādnieku, trūcīgo zemnieku, nabadzīgo vidējo zemnieku, revolucionāro partijas darbinieku, militāru personu, bojā gājušo revolucionāru bērni, kuru politiskā uzticība tika uzskatīta par nevainojamu.

iekost, tas sagrābs stilbu, atstājdt tajā aso ilkņu cirstās brūces. Pēc ierašanās pierobežas rajonā Cao Cjaņli divas reizes bija uzbrukuši suņi, un abos gadījumos viņš tika plēsts tā, it kā suņiem pret viņu būtu zvērīgs naids. Cao Cjaņli gan apjuka, gan art noskaitās ne pa jokam. Ar skaļu bļāvienu viņš nolēca no zirga, plikām rokām gatavs mesties cīņā ar saērcināto suni. Viņu pārņēma tāds niknums, ka viņš bija gatavs kauties ar šo suni tik ilgi, kamēr to nobeigs un saplēsīs sīkos gabalos. Vienā mirklī milzīgās dusmas to pārvērta kareivīga izskata drosminiekā un spēkavīrā, kam nav bail ne no paša velna.

Bet, tikko Cao Cjaņli paguva nolēkt no zirga, tajā pašā mirklī suns, iespiedis asti kājstarpā, izzuda kā dūmi, neatstājot aiz sevis ne ziņas, ne miņas. To vairs ķerdams nenoķersi un meklēdams neatradīsi.

Tādā veidā Cao Cjaņli bļāviens, kas varēja satricināt laišanas

virsotni[26], viņa straujais lēciens no zirga un gatavība plēsties pēkšņi kļuva par bezmērķīgi izšautu bultu. Sak, nebija vērts cilvēkus smīdināt.

Cao Cjaņli pārņēma sarūgtinājums un vienaldzība. Atmiņas par jauko pārdevēju un suņa uzbrukuma izraisītā cīņas griba — viss izzuda.

Klāt kalni. Kad ceļš kalnos tikai sākas, izmaiņas tūlīt nav pamanāmas. Tā pati baltā un zaļā dzeloņzāle, sarkanu smilšu zeme un melni akmeņi. Kails ir Gobi tuksnesis. Kailas ir kalnu nogāzes, kur vienmēr pūš griezīgs un sauss vējš, no kura plaisā lūpas un kalst rīkle. Ceļš vijās augstāk. No zirga tas prasīja arvien lielāku piepūli, un viņš arvien vairāk izlieca muguru. Te nu atklājās vēl viens saļņa trūkums. Vai nu kārtīgs zirgs būtu tā izliecies? Sainis bija izliecies trakāk nekā cilvēks, tvistu dejojot, un tev atliek tikai liekties viņam līdzi, it kā mugurā tev būtu lodīšu gultņi. . .

. . . Dažas stundas tādas jāšanas, un dibens var izjukt — vai tā nav? Par laimi, Cao Cjaņli nebija iesācējs jātnieks; ķermeņa smaguma centru viņš pārvietoja pa kreisi, ar kreiso kāju stiprāk atspērās kāpslī un, atbrīvojis labo kāju, uzkārās vienam zirga sānam kā izspiedusies bruka. No malas skatoties, šķita, ka ar katru zirga soli viņš tiek nežēlīgi kratīts un purināts, bet patiesībā viņa sēžamvieta karājās tukšumā, pasargāta no pārmērīgas trīšanās pret segliem. Lai arī kreisajai kājai nācās izturēt lielu sasprindzinājumu, — pārējās ķermeņa daļas bija daudz vairāk atslogotas.

Tomēr nesteigsimies ar secinājumiem! Kas viņam nekaitēja, viņam bija pat ērti, bet kā zirgam? Vai atradīsies tāds lietpratējs, kas varētu izskaitļot, cik reižu pieaug zirga slodze no šādas jātnieka pozas, ko Cao Cjaņli bija noskatījis no citiem. Lai iegūtu līdzsvaru, stabilitāti un iespēju virzīties uz priekšu, bija nepieciešami it kā divi Cao Cjaņli, zirgam no kreisās puses — īstais, no labās — iedomātais. īstenībā labā puse bija tukša, un, ja viņš sēdētu nevis zirga mugurā, bet uz koka rāmja, sen jau būtu apmeties apkārt. Bet zirdziņš, dievs vien zina ar kādiem spēkiem, tiek galā ar bīstamo pārsvēri un turpina mērot ceļu tālāk un arvien augstāk kalnā.

Rāmi klusējot, ne klūpot, ne krītot, zirdziņš pacietīgi nes savu nastu. Gudro nīstais, dzītais un mocītais zirdziņš! Tā nodomājis, Cao Cjaņli atkal pārnesa smagumu uz vienu sānu, taču šoreiz viņš to neizdarīja visā pilnībā, tikai nedaudz pacēlās virs segliem un sasprindzināja kājas.

Pa to laiku, kamēr viņš gan gremdējās pārdomās, gan kratījās zirga mugurā, gan svērās gar zirga sānu, gan cēlās kājās kāpšļos, zirgs to ienesa pilnīgi citā pasaulē. Kontrasts bija milzīgs. Tiešām, iespēja pārvietoties rada cilvēkā sajūsmu. Paskatieties tikai, kāda miniatūra kalnu upīte atklājās viņa acīm! Sīkas tērcītes, savienojoties sidrabotā kaskādē, veidoja jautru kalna strautiņu. Augšā neizprotamā kārtā auga papetīte, kas bija nosēta sīkām, mazām lapiņām. Kociņš atgādināja kalnu pārejas sargu vai arī laipnu saimnieku, kas iztālēm māj viesiem un atgādina, ka Gobi smiltis un kailās nogāzes jau aiz muguras, bet priekšā bagāta un dāsna pasaule. Zem' kājām klājās daudzgadīgas zāles zelmenis. Kopā bija savijusies pērnās kūlas dzeltenie stiebri un zaļās zāles asni. Pret kalnu virsotnēm pastiepuši

ķeburainus, savijušos zarus, auga savvaļas augļu koki ar sīkiem un neizsakāmi skābiem auglīšiem. Ceļš bija govju, zirgu un aitu nopēdots. Tas liecināja par cilvēka un mājlopu cieši saistītās kopienas dzīvi. Apkārtnes varenā daba pildījās ar dzīvības spēku, gaiss kļuva svaigs un tīrs. Sarkanbrūnā, mitrā māla zeme un krūmāji, kas modri to sargāja pret plūdu briesmām, — kā tas viss priecē cilvēku pēc daudzu stundu ceļa pa bezgalīgo tuksnesi. Tas, lūk, ir kalnu valdzinājums. Tas, lūk, ir negaidītais dienvidu krāšņums ziemeļos. Tie ir vēlamie apstākļi cilvēka dzīvei. Cao Cjaņli pievilka pavadu, un sainis momentā apstājās. Lai lopiņš būtu cik dumjš būdams, tomēr šeit arī viņā kaut kas pamodās. Skat, cik plati viņš izpletis priekšķājasI Katru reizi, kad Cao gadījās būt šinī skaistajā apkārtni, viņam likās, ka pats iekļuvis gleznā, kurā Gobi tuksnesis un čalojošais strautiņš papildina viens otru, veidojot kontrastainu fonu. Šķita, ka tu atrodies noslēgtā, mazā pasaulītē lielajā pasaules telpā. Ainava gleznu galerijā — protams, tas ir gan skaisti, gan pacilājoši, bet, ja ainavu pakārtu, piemēram, katlu mājā? Kādas izjūtas tas radītu? Pieļausim, ka glezna nenokvēps un nezaudēs svaigumu, vai tā neliksies mīļāka un dārgāka? Bet, ja katrā katlu mājā pakārtu lielisku gleznu, vai dzīve katlu mājā nekļūtu no tā vieglāka?

Vecais sainis pēkšņi sarāvās tā, it kā atspere būtu gājusi vaļā. Brīdī, kad zirgs cēlās pakaļkājās, tas parāva galvu un izrāva pavadu no Cao Cjaņli rokām. Cao nevarēja apjēgt, kas noticis. Lēciens, vēl viens lēciens! Kā īsts trīssoļlēcējs! Cao Cjaņli tā sasvērās, ka gandrīz nolidoja no zirga muguras. Mētājot jātnieku no vienas puses uz otru, zirgs nesa Cao Cjaņli prom no šīs gleznainās vietas, kur mazajā kalnu aizā šalca miniatūrais ūdenskritums. Zirgs uzdrāzās stāvā kraujā un turpināja skriet pa akmeņiem. Tikai šeit Cao Cjaņli ieklausījās, viņam likās, ka dzird kādu skaņu. Čūska, sabijās Cao un nosprieda, ka pirms dažiem mirkļiem viņš dzirdējis čaboņu. «Čūska!» viņš iesaucās un apmetās riņķī, bet neko nevarēja saskatīt zem kājām. «Čūska,» viņš sevi pārliecināja, bet zirgs jau bija nomierinājies, jādomā, ka viņš jau bija garām bīstamajai vietai. Zirgs ievilka vēderu un nopurināja galvu, it kā gribēdams Cao Cjaņli kaut ko pateikt, paskaidrot vai nomierināt to. Sainis pašūpoja kaklu, it kā atgādinādams Cao, lai viņš pavadu pierauj īsāku. Sinī apkārtnē pavadas jājamzirgiem bija resnas un garas, tās vilkās pa zemi, un zirgs tajās varēja paklupt.

Cao Cjaņli uzbudinājums pakāpeniski pārgāja. Bailes viņš arī nejuta, tās izzuda, vēl nepaspējušas pārņemt viņu savā varā. Zirdziņš turpināja vienaldzīgi un flegmatiski rikšot, it kā nekas nebūtu noticis. Sainis atkal nokāra galvu, it kā svaigā, zaļā zāle, ko viņš viegli varēja noplūkt ar lūpām, viņu nemaz neinteresētu. Cao nekādi nevarēja saprast, kā tāds kaulu kambaris varēja no aizas uzlidot kraujā, kur pat takas nebija? Ak tu, nožēlojamais, vārgais, nogurušais, vecais kleperi, cik daudz tevī ir iejūtības, veiklības, drosmes un enerģijas! Vai tiešām tu esi spējīgs uz

lēcienu, uz lidojumu? Vai tu varētu hipodromā noplaiksnīt kā zibens, sajūsmināto skatītāju rēkoņas pavadīts? Vai cīņas laukā tu varētu izdrāzties cauri ložu lietum?

«Ļauj man pamēģināt!» zirgs pēkšņi ierunājās. «Atļauj man vienu skrējienu,» zirgs pateica skaidri un saprotami. Tā balsi bija jaušamas asaras. «Tikai vienu reizīti dod man iespēju skriet ar visu spēku!»

«Ļauj zirgam skriet! Ļauj!» nošalca vējš. «Es lidoju, lidoju!» kliedza ērglis, plati izplezdams tumši brūnos spārnus.

«Viņš varēs, varēs,» kā lūgdamies nočukstēja strauts. «Lai viņš... lai viņa .. . lai viņš lido, lai viņa lido . .. lai viņi skrien, lai lido!» It kā pavasara pērkons nogranda kalnu aizā.

Mans stāsts ir diezgan pliekans, tāpēc autors izsaka pateicību pacietīgajiem lasītājiem, kas tikuši līdz šai vietai.

Negaidiet, ka tagad sekos klaunāde, kaut kādi triki ar maisiem, kas krīt uz galvas, vai citi kumēdiņi, ar ko šis stāsts varētu beigties. Viņš sēž zirga mugurā un jāj, un jāj ... Tas ir viss. Katram zirgam un cilvēkam ir savs ceļš. Ceļš var būt grūts, var būt arī slavens vai patīkams, ari bīstams. Tomēr visbiežāk ceļš ir parasts, ikdienišķs, pelēks, bet vienlaicīgi ari neizbēgams un vajadzīgs. Kas attiecas uz ceļa grūtumu vai slavu, kura sagaida ceļinieku, ceļa vilinājumu vai briesmām, laimi vai ciešanām, tad tas viss jūs gaida šinī ceļā, kas var likties visparastākais ...

Viņš sēž zirga mugurā un turpina savu ceļu. Laiku pa laikam viņam jāapstājas, jo ceļā nepārtraukti gadās čabani — kazahi, kas vai nu jāj pretim, vai arī apdzen Cao Cjaņli. Lielāko daļu no šiem ganiem Cao īsti nepazina, bet viņu pazina visi. Sī tālā nostūra iedzīvotājiem viņš bija vīrs no «augsta plaukta», kas ieradies no «Ķīnas mūra» tās puses, varbūt pat no Pekinas, no «Centrālā aparāta». Tas viss kā magnēts saistīja vietējo ļaužu uzmanību. Turklāt kazahi ir cilvēki, kas tur godā tradicionālās pieklājības izpausmes formas. Ja vien kazaks ar kādu cilvēku ir kaut reizi ticies vai pirms neilga laika pārmijis dažus vārdus, tad, otru reizi nejauši tiekoties, viņš noteikti apturēs zirgu, nokāps no tā, pienāks klāt, paklanīsies, paspiedīs roku, noglaudīs sev seju un bārdu un sāks iztaujāt, kā ar veselību, kā iet ar darbiem, kā klājas ģimenei un tuviniekiem (saucot visus vārdā), kas jauns mājās, kādas šogad ganības; izjautās pat par zirgiem, aitām un mājlopu jauno paaudzi. Par visu interesēsies, taujās, neko nepiemirstot. Šinī posmā Cao Cjaņli virzījās uz priekšu ļoti lēnām, jo šeit uz ceļa bija dzīva kustība un viņam bieži nācās apstāties, kāpt nost no zirga un sasveicināties ar kārtējo pretimnācēju — čabanu. Katrā šādā reizē ari zirgi tuvojās viens otram — galva pie galvas. Viņi ar priekšējiem pakaviem kārpīja zemi, berzās ar kakliem, tādējādi apliecinot viens otram uzmanību.

Citreiz šis skaistais, tai arī visai vienveidīgais paradums Cao Cjaņli varbūt drīz vien būtu apnicis kā nepieļaujama izšķērdība. Kopš Cao Cjaņli atstāja miniatūro ūdenskritumu kalnu aizā, bija pagājušas apmēram četrdesmit minūtes, bet Cao nācās apstāties jau septiņas reizes. Tagad, kad

viņa sirdi bija nocietinājušas vētras un satricinājumi, kas vēlās pāri Ķīnai, turklāt nebija saprotams, kad tas reiz beigsies, tādos apstākļos bezgalīgie sveicieni un rokas spiedieni, ka-zahu tradīcijas, kuras sakņojās gadsimtos un kuras nebija skārusi dārdošā un dimdošā, nogurdinošā ārpasaule, — šo tradīciju vecmodīgā uzmanība uzlādēja Cao ar optimismu un nomierināja. Dzīve taču ir un paliek dzīve?

Kazahi, klusu ciešot, žēloja Cao un juta viņam Ildzi. Lai arī Cao Cjaņli nekam nepiekrita un nemēģināja pūst pīlītes, lai arī viņš neskaitāmas reizes skaidroja, ka ir vienkāršs darbinieks un viņa ierašanās šeit ir tikai pārcelšana citā darbā pēc paša vēlēšanās un ka viņam šeit patīk dzīvot, ka viņš jūtas apmierināts . . . Par spīti tam visam, no mutes mutē gāja ziņa, ka viņš ir «liels vīrs» (O, Debesis! Paskatieties uz šo Cao Cjaņli, vai viņš izskatās pēc «liela vīra»!). Runāja, ka viņš kādreiz strādājis Centrālkomitejā (kas var iebilst pret to, ka Centrālkomiteja neatrastos Pekinā). Un, lūk, kaut kur neveicās, kaut kas notika (kas gan pasaulē var līdzināties ķīniešu politiskajai pieredzei un gaišredzībai?). Viņu tātad pazemināja amatā un nosūtīja uz pierobežas rajonu. (Kā tā — pazemināja? Vai ir iespējams pazemināt, nosūtot kalnos?) Ir tomēr vērts viņu pažēlot, jo tagad Cao Cjaņli gandrīz un tomēr ne gluži pielīdzinājies viņiem, kuri jau simtiem gadu šeit laiduši saknes un netraucēti dzīvojuši. Vietējo tautu valodās vārds «pažēlot» ietvēra sevī siltas un patiesas jūtas, tam nebija nicinājuma vai necieņas pieskaņas. Jo dedzīgāk Cao Cjaņli ņēmās skaidrot, ka viņš nav bijis «liels vīrs», jo vairāk pieauga neizprotamā cieņa pret Cao Cjaņli vietējo vidū. «Vai nu tev ir bijušas kādas nepatikšanas, vai arī tu esi neveiksminieks, taču jebkurā gadījumā ceļš no Pekinas uz mūsu lopkopju komūnu nav ceļš, kas ved augšup» — šāda skaļi neizteikta doma bija lasāma vietējo ļaužu smīnos un skatienos brīžos, kad Cao Cjaņli sāka klāstīt savu dzīvesstāstu.

(Turpinājums sekos)

Sā gada februārī apritēja gads, kopš mūsu vidū vairs nav Imanta Auziņa jaunākā, Imanta Auziņa brāļadēla . .. nav vairs Sirmja, kā draugi viņu sauca.

Uzrakstījis šo teikumu, jūtu: nav pareizi. Viņš IR mūsu vidū, kaut arī viņa miesas atdusas smiltājā.

Zīmīgu sapni reiz redzēja Māra Rikmane. Mēs, viņa draugi, guļam kaut kur, un pašā vidū — viņš. Bet pieceļoties viņš kļūst par mazu zēnu un rāda ar roku, lai pasniedz viņam kādu lietiņu, ko viņš nevar aizsniegt. Izrādās, tas ir lietussargs, un ar to viņš priecīgs aizsoļo ... Tikai labu laiku pēc šī sapņa Mārai pielēca, ka tas ir kārtējais Imanta joks, vēl pēc nāves, jo viņš taču ir Sirmis, un ar šo zīmi viņš mīlēja parakstīties uz saviem pacilātos brīžos tapušajiem akrostihiem vai citiem veltījuma dzejoļiem. Jokdaris, asprātis, visādu stiķu taisītājs, dēkainis — tāds viņš bija, un puikas ar sajūsmu viņā klausījās, kad viņš savā spilgti tēlainiem žargoniskiem teicieniem piebārstītajā

valodā stāstīja par saviem raibajiem piedzīvojumiem gan dzimtajā Vecmīlgrāvī, gan Vidusāzijā un Aizkau-kāzā, kurp viņš vairākkārt bija devies gan kā lopu pavadonis, gan reiz uz savu roku ar tādiem pašiem klaidoņgariem kā viņš, līdzi ņemot tikai ģitāru un pa visiem kopā sagrabinātus trīsdesmit rubļus. Viņš bija tāds, kam visus dzīves vējus vajadzēja izbaudīt uz savas ādas. Dzīvot normālu dzīvi viņš nespēja. Tajā pašā laikā to, ko viņš darīja, viņš darīja nopietni un pamatīgi. Haltūra viņam riebās. Sī iemesla dēļ viņš pameta labu robu restaurācijas kantorī, taču savas zelta rokas viņš ir pielicis ne vienam vien arhitektūras piemineklim kopā ar tādiem, kas' pie darba ķeras ar sirdi, kam rūp pats padarītais darbs, nevis naudas muķa biezums. Līdzīga attieksme viņam bija arī pret dzeju. Tai jauno dzejnieku seminārā, kurā viņš debitēja, par viņu sacēlās viskarstākie strīdi. Taču viņš nesteidzās drukāties, lai gan Jānis Rokpelnis viņu aicināt aicināja iesniegt savus dzejoļus «Literatūrai un Mākslai». Viņam bija iekšēja nepieciešamība nonākt līdz tai pilnīgajai sevis apzināšanai, bez kuras nevar pastāvēt liels dzejnieks. Jo citādi taču nav vērts ...

Neilgi pirms savas tik pēkšņās un nejaušās nāves viņš pārskatīja visu, kas uzrakstīts apmēram desmit gadu laikā, un atlasīja to, ko varētu publicēt «Literatūrā un Mākslā». Sie atlasītie dzejoļi apjoma ziņā varētu sastādīt veselu krājumiņu: tas būtu vislabākais piemineklis Imantam. Taču iesākumā tiem, kas viņu nepazīst, vislabākais vidutājs laikam gan būtu «Avots». Jo Imants, kaut beidzis tikai astoņas klases, pieder pie tās mūsu domājošās jaunatnes, kas, apguvusi milzīgas kultūras bagātības, allaž sev jautā: quo vadis! Un šis jautājums vienmēr ir klātesošs visā viņa dzejā, nosacīdams tās virzību. Visa daudzveidīgā dzīves pieredze — ar šādu personisku materiālu un savu stāstītāja talantu Imants būtu varējis kļūt par mūsdienu Džeku Londonu — šī pieredze viņa dzejā nekur neparādās tieši: viņa dzejoļi ir dvēseles pieredzes izkristalizējumi. No tiešās, dzīvās īstenības tajos skan tikai Imanta dabiskās sarunvalodas intonācijas. Imanta dzeja nav deklamējama: tā jārunā tā, it kā autors dvēseles atraisītības brīdī sarunātos ar tuviem draugiem.

VALDIS BISENIEKS

IMANTS AUZINŠ JAUNĀKAIS IMANTS AUZIŅS JAUN US

Mūzas sāpes locīsies!

A. ***Amenda***

rudens vēja pliki koki vicinās ar plikām rokām es lietū svilpodams eju dzīvodams it kā pa jokam

man nav koku nopietnības nav vēja draiskā spēka es esmu

tikai tāds fragments no kāda liela grēka

un tā nu es eju tāds jautrs jokus pie malas mest savu smejošo krustu tālāk nest

1981

KĀDA NAKTS VECU LIEPU SARGĀTĀ ĀBEĻDĀRZĀ

leslāj liepās

sirmi zirgi

vēl izdziest

saules stars vārs

un savā dāsnajā labsirdībā

klusē ābejdārzs

un nakts

kā naiva meitene mirkšķina savas zvaigžņu acis un it kā trīsot gaida to kas tai par mīlu sacīs

ko te sacīt ko nesacīt

viss te būs tukši teikts šajā rudens pabeigtībā es jūtos tik nepabeigts

esmu tik tālu no liepu simts vai divsimts auglīgiem mūžiem (cik īsti — kas to var zināt) es šonakt jūtos kā jautājums kuru nevar atrisināt

es šonakt jūtos

tik nepiederīgs

šīm liepām

šim dāsnajam dārzam

un zem nakts naivās meitenes kājām

es dzirdu savus sapņus gārdzam

es šonakt jūtos kā pravietis kas maldu ceļus iet es šonakt lūdzos visiem dieviem nāciet mani pabeidziet

bet dievi klusē

liepās iezviedzas sirmi zirgi ievaidas pūce jautājot žēli kur ir tavas meitas cilvēk

kur ir tavi dēli

kāda meita aiznesa manas meitas kāda meita aiznesa manus dēlus kāda meita aiznesa pilnas lūpas manas mīlestības un žēlu

Pat manu dvēseli aiznesa atstāja tikai seju tāpēc starp liepām un ābelēm tik neiederīgs eju

kam es varu ko solīt kam es varu ko dot

un nakts

kā naiva meitene mirkšķina savas zvaigžņu acis un mani nesaprot

mostas sirmi zirgi no liepām ārā slāj un pamalē iezib pirmais

saules stars vārs un savā dāsnajā labsirdībā iešalcas ābejdārzs

1977

es tevi izbūru šonakt no magones zieda es tev piebūru šonakt vālodzes balsi un tu biji mana — nolaizdamās blakus kā saprašanās

pa sausu zāli
ar sausām acīm
no rīta stara
iešu uz rietu . . .
man krūtīs
metāla vālodze
tā neprot sakliegt lietu

1979

SARMAI
miris esmu —
bet vēlreiz man jāiznirst
tas brīdis
lai var elpu nopelnīt miris esmu
bet vēlreiz man jāizmirst tā dzīve
ko tev gribu piesolīt
ko solīt gribu! to brīdi pirms elpas un vēl
kādu brīdi pēc tam
būs labi — ja tici... bērniem ja tici. .. pasakām

1979

meža mala
cauri rudenim
cauri sarkanam lapu lietum
tevi apdzied saules stari
cauri rudenim
cauri sarkanam lapu lietum
tu aizej uz pavasari

tavas naktis būs siltas tavas dienas būs gaišas arī dzērves tev līdzi uz pavasari laižas

es palieku gaidīt ziemu

un pūces ir paslēpušās un kaut kur migās guļ lāči un kaut kur celmos guļ odzes un no debesīm nekrīt sniegs bet ledū stingušas rozes

1977

skumīgs garlaikojas ozols un birdina zīles un pļāpā ar putniem

un zina ozols — drīz zāģeri nāks un augumu sazāģēs dēļos

un būvēs greznas kāpnes
greznā namā
pa kāpnēm spīdoši

ļautiņi klumburēs
un īdēs un meistarus lamās
lamās par kāpņu baiso čīkstēšanu
meža malā
skumīgs garlaikojas ozols un smīn
un nākotnes vārdā bliež zīli — zemei pierē
1979
aust sarkana saule top sarkans rīts
līdz baltkvēlei nokaitēts mans spīts
lido sarkana saule pāri sarkanai dienai
granīta bluķi ceļu asins straumītei vienai
asins straumītei vienai kas zemē guļ bāri
ko dzirdu šai dienā līstam visiem mums pāri
1980
Vai pa dzīvi uz priekšu vai sevī uz iekšu doties! Varbūt palikt tepat un
uzbaroties!
1986(?)
Lai kādā valodā
svied sejā
neprasi neiztaujā
par akmeni smagāks nebūs
tas zemes pikucis
tavā saujā
to oli to bērza zaru tos aizsviedīsi man garām un uzzīmēsi bērnu kurš jēru un lauvu gana
un sauksi pēc labsirdības (līdzjūtība — vai tāda ir!) atskan uzskan bungu rība papīra debesīs
ir karnevāla nakts — kāds tās saplēsīs
1980
tu smietos
es sapratīšu
es sevi tev
un tevi sev
apkārt vīšu
līdz būsim viens —
līdz pārtrūks pavediens
Lai kādā valodā
tu raudātu
es sapratīšu
un savā valodā
skumjas projām dzīšu
es tevi tālu aiznesīšu
tur no mīlestības dzimst mīlestība

tur no prieka dzimst prieks
Tur ik vārds top lieks
30.10.1986
informācija redakcijai

Mana brāļa Maigoņa jaunākais dēls Imants Auziņš (1957— 1987) savus pirmos dzejoļus parakstīja ar pseidonīmu Imants Krūmiņš (Krūmiņš — mātes uzvārds; jāpiebilst, ka abi mātes pusbrāļi arī rakstīja: Vilis — dzejoļus, Egons — sešdesmitajos gados debitēja ar stāstu krājumu).

Pirmās publikācijas (ja nemaldos, 1980. gada republikas jauno literātu semināra dienās) parakstītas ar pseidonīmu Imants Gruntē (sievas Sarmas uzvārds).

Radu pulkā Imantu saucām dažādi — Mazais Imants, Imants Jaunākais.

Atstātajos manuskriptos viena noteikta pseidonīma nav; uzmetumi un manuskripti vispār reti parakstīti.

Visi šie dzejoļi ņemti no apmēram 40 Ipp. bieza manuskripta, kuru Imants bija sagatavojis un pārrakstījis iespējamām publikācijām; kopējais atstāto dzejoļu skaits ir krietni lielāks, pārsniedz viena krājuma apjomu.

Cik zinu, Imants pats nebija galīgi izvēlējies, kā turpmāk parakstīt savus dzejoļus publikācijas gadījumā. Vairāku iemeslu dēļ pieņemams liekas V. Bisenieka proponētais — Imants Auziņš Jaunākais (vēl viens variants — vienkārši — Imants!); vēl viena iespēja — atgriezties pie pirmā pseidonīma— Imants Krūmiņš.

1988. g. janvārī
IMANTS AUZIŅŠ

GUNTA ŠNIPKE

Pirmais nodalījums, kurā reiz dzīvoja —

. . . Lidija Gabriēle. Nonākusi pie Brīnumpils, viņa ieraudzīja tieši

to, ko jau varēja paredzēt.

Pils drusku sadrūvējās, tomēr teica: «Nāc iekšā», uz ko Lidija Gabriēle atbildēja: «Nāc pati.»

Sumpurņi apvainojās šausmīgi. Viņi kā nekā bija vairāk kā 700 gadu mācījušies daždažādus iekšā nelaišanas paņēmienus.

Tas pat pilij bija par daudz un par ļaunu. Tā norija savas atslēgas un notinās. Ekrānā toties samaisītāji sprigani stampājās pa paneļiem. Nu gan Lidijai Gabriēlei bija jābrīnās, ko viņa arī ar skubu darīja. Taču par vēlu.

Veci ļaudis zina stāstīt, ka brīnumpilis, neraugoties uz visu, ietiepīgi atrodoties, ja kāds par tām sirsnīgi brīnoties. Nezinu, nezinu ... Kā lai sirds brīnās, ja acis nedabū ne apčamdīt?

Bet Lidija Gabriēle sukāja tik uz priekšu — reizēm dzīvoja, reizēm ne — atkarībā no garastāvokļa.

Otrais nodalījums, kurā, satikusi Pasaku vecīti. ..

. . . Lidija Gabriēle jautāja: «Ko man vajadzēja darīt?»

Pasaku vecītim bija pilna cepure visādu atbilžu, par kabatām nemaz ar nerunājot. Smagākās viņš stūma pa priekšu saimniecības ratiņos, bet vieglākās tāpat pa vējam plivinājās līdzi.

Vēl es tev gribēju sacīt, ka atbildes tikai tā izskatījās, it kā nebūtu kārtīgi saliktas. Patiesībā vienmēr varēja palaist tieši to, kura vajadzīga. Būtu jau arī pārlieku ērmīgi, ja cilvēks pats savās kabatās atbildi noslāpētu. Sevišķi — ja cilvēks ir Pasaku vecītis.

Tā nu viņš tur sēdēja, nokrāvies ar atbildēm kā drāts ar bezdelīgām, kad Lidija Gabriēle jautāja: «Ko man vajadzēja darīt?»

Izrādījās, ka Pasaku vecītis tik smagas atbildes vispār nenēsā līdzi. Viņš gan piedāvāja dot dažas labas no vēja, lai Lidija Gabriēle citreiz zinātu, ko viņai vajagot nedarīt. Bet Lidija Gabriēle atkal spītējās, ka citreiz viņai tik un tā vajadzēšot nedarīt kaut ko citu.

Palika katrs pie sava. No vienas puses — taisnība Pasaku vecītim — laba daudz nevajag. No otras puses — taisnība Lidijai Gabriēlei — lāči izmirst nevis tādēļ, ka cilvēki no vilkiem māk mukt.

Sapnī Lidija Gabriēle redzēja to, ko no rīta nekādi nevarēja atcerēties.

Bet nu gan jāmazgājas, cik vien ātri var. Nemazgātiem bērniem pat sapņos nerādās ne tik, cik melns aiz naga.

Trešais nodalījums, kurā, pagriezusies uz otriem sāniem .. .

. . . Lidija Gabriēle iegāja mežā.

Un kā tik tur visa nebija! Tur viņiem nebija ne ūdensvada, ne balongāzes, ne tramvaja, ne trolejbusa, ne semafora, ne

luksofora . . . Iespējams, tieši tādēļ Lidija Gabriēle maldījās pa mežu kā muša pa aizkariem.

Stundas 3 nabadzīte nodirnēja krūmos pie skudru takas, bet tās šausmiņas tikai rāpoja un rāpoja, tekalēja un tekalēja .. . Un visu laiku

— pa muguru!

Kad Lidija Gabriēle 107. reizi sāka skaitīt «Šurp, grāmatas, uz skolu . . .», kukainīšiem beidzot izdīga zābaciņi. Līdz ar vārdiem «. . . būs prieks» otrpus takas uzausa bikšainie zaķi, lakatainās žagatas un cepuraini lāči. Lidija Gabriēle aizņēmās no briļļainā kurmja lāpstu un līdz acīm ierakās grāmatās.

Vienīgi čūska tīstījās ap mežābeli bezkaunīgi plika, mudinādama zaķu pāri uz izģērbšanos. Bet zaķi bija godīgi cilvēki, viņi atteicās par velti bērnus baidīt.

No savas puses, es tev gribēju sacīt, ka arī zooloģiskajā dārzā viņi par to nesaņems ne graša. Bet norunāsim zaķiem to nestāstīt, jo:

a) tas varētu viņus skumdināt;

b) viņi to ņemtu ne jau galvā;

c) viņi tik un tā nesaprot vietējo valodu.

Tā nu Lidija Gabriēle vēl šobaltdien dzied «Dzeguzēnos»,

Diez vai mēs viņai vaicāsim, kāda tāda dzeguze izskatās. Tu taču pats zini, cik nepatīkami ir jautājumi, uz kuriem tu neproti atbildēt.

Ceturtais nodalījums.

Būtu viss gludi izgājis pa lapu, bet tur — kur gadījušies, kur ne — Bagātība ar Badu kāvās. 5im nav, ko zaudēt, šai atkal nav, ko dabūt — tā arī kāvās uz dzīvību un nāvi. Laime, ka Lidija Gabriēle centīgi atcerējās visu, ko mājās runā. Mājās runāja: «Kas ķīvējas, tas mīlējās.»

Tautas gudrība līdzēja, kā vienmēr. Abi dzīvo it labi. Bērnu — pilna zeme. Puse — tēvā, puse — ... arī tēvā.

Lidija Gabriēle, ar māti svētīta, arī dabūja savu. Un vēl šo to no sveša — pa sētas līniju, tā ka varēja ar godu atgriezties cauri vecajiem vārtiem. Būtu jau gājusi pa jaunajiem, bet uz tiem auns skatījās.

Atlikušās kapeikas Lidija Gabriēle, kā norunāts, varēja paturēt savām vajadzībām. Es tev labprāt pastāstītu, kādām, bet tad var gadīties, ka lielākām pietrūks papīra.

Lidijas Gabriēles vecmāmiņa allaž sacīja: «Labs labu nemaitā.» Es no savas puses varu piebilst: «Cilvēks cilvēkam brālis» — kad jau, tad jau — dubults neplīst.

Piektais nodalījums, kurā, izkāpusi ar kreiso kāju ...

. . . Lidija Gabriēle nospļāvās 3 reizes pār kreiso plecu. Protams, ka kāpostos.

Ja tu vēl nezini, varu arī pateikt: visi bērni, kurus neatnes stārķis, ceļas no kāpostiem.

Sā vai tā — nekā laba nevarēja sagaidīt. Uz to gan Lidija Gabriēle bija gatavota kopš bērnības. Bērnība viņai bija gara gaiša, tā ka atlika tikai ar gaišu garu raudzīties acīs.

NORMUNDA NAUMAŅA KOLA2A

Acis nebija necik interesantas, toties vēderā grabēja. Tālāk man nav tev jāstāsta — noiets etaps.

Kas attiecas uz rotaļlietām, manuprāt, ekonomiski izdevīgāk iznāktu zirņus dot uz kilogramiem. Kaut gan . . . Bezdarbība arī nenoved. Bet kaut kas taču noved!?

Visu prātīgi apsverot, es tomēr nonācu, lūk, kur: vai nu kāja vai kāposti — citas vainas te nebūs. Ja pieļauj, ka stārķis ne. Laikam tomēr ne, jo meliem īsas kājas.

Tostarp Lidija Gabriēle sēž kā sēdējusi: kājas krustām, svilpo klusām, spicē ausis, ēd magoņu rausi.

Es tomēr lēšu, ka lietderīgi būtu atrast zirņos kādas kaitīgas vielas, bet zinātnieki ir baigie čammas — to jau tu zini.

Sestais nodalījums, kurā, pabijusi pēc būtības ...

. . . Lidija Gabriēle bijīgi uzdūrās Kurzemei.

Kurzemē, kā jau daždien, viš bi rakars, pienāc vakars, nekāds sakars neiznāc. Jo dzeļ.

Uz pašas malas sēdēja vecie kurši, kuri šā- un tā, kā nu prata, dziedāja liepu ēnā un miera vējos. Minētajā periodā hercogs Jēkabs jau bija atmainīts ar visu Tobago. Galvenajos vilcienos tas tev skaidrs? Tad runāšu mazbānīšos.

Tur ir tā: viss pilis līdz malum; ka tu grib pakacēt no virss, ta no apukš lien virsum; ziirgi pa ziirņiem akai diirsdami vaņķī, zīrgi pa zīrņiem dīrsdami; rīkdrāns smierd!; ķoči pieštaukā strimalām; strimalām aces kā krizdoles, krizdoles kā sprūtes . . . brūtes i brūtes — kurai jēmājs mā, kurai nekā; bērs gul šū-pulē, tēs brēc pastotē; pe dārb iet, ka ēst vaig; šoukar sēd uz ķebekli, pairīt jems sākumus un šķūrēs no . . . Duncis, bruncis, lenteris, sāle, gāle, driķeris, kreimā naģe, leitī sviests — kas to dabon? Kurzemnieks! Pa smilktiņai vie uzlasa.

Brokastlaikā Lidija Gabriēle juta tādu izsalkumu pēc šaurā 'ē'; ka nolocīja neatskatīdamās visu vatrušku no ceņņika.

Ap to pašu vakarrītu sklandurauši nāca kā plekstes pa pliederiem, bet čau.

Septītais nodalījums, kurā, nositusi Laiku …

. . . Lidija Gabriēle ķērās pie Lietas.

Tev jāzina, ka katrai Lietai ir 2 gali, bet pieķerties parasti nav, kur. Var, protams, izvēlēties grūtāko un atrasties Lietas biezumā. Savureiz nav vērts ķēpāties, ja Lieta nedzīva.

Apdomājusi galu, Lidija Gabriēle darīja ko darīdama: tā kā 1 pagale nedega, izmēģināja pēc kārtas vairākas citas. Dūmu aizsegā varēja tuvoties puslīdz droši. Izcelta no ūdenskrātuves un kārtīgi atputekļota, Lieta viesa cerības.

Aizlaikos cerības viesās daloties. Čiepstēdamas. Pīkstēdamas. Urkšķēdamas. Sāuntādamas. Negalā tās visu izdzīvoja taurēdamas, ausis kā palagus plikšķinādamas, džungļus gāzdamas, bet cilvēkus, tai skaitā Lidiju Gabriēli, pat trauku veikalā saudzēdamas. Lieki bilst, ka arī vissīkākās un uzmācīgākās no tām — proti, cerībām — joprojām bija cerības. Tiktāl par Lietu.

Kad nu tiktāl, Lieta rādījās svarīga, likās dzīva, bija atbalstāma un palika uzturama. Tā spēcīgi turējās. Galvenokārt — pie Lidijas Gabriēles. Atnāca rudens un grasījās nomest . . . Figu! Atnāca pavasars un grasījās pāraugt . . . Pliku! Lai nāca, kas nākdams — pliku figu! Lieta pie — kā uzlieta. Kā mēness pie tumsas, kā saule pie dienas, kā flinte pie sienas, tā Lieta pie vienas . . .

Ūdeni mutē manot, Lidija Gabriēle noskaidroja, ka:

1) pašnāvnieki nav riktīgi;

2) ūdenslīdēji nav telefona stabi.

Varoņi gan nāk modē. Tīkliņzeķes arī. Melni cimdi. Stēr-bejainas

kažokādas. Mazas kājiņas. Lielas acis. Gari mati.

Mans padoms: izkop savu personību, jo tikai tā būs modē vienmēr.

Ja tu vēl atceries Lidiju Gabriēli, zini — te viss sarakstīts bez kāda sakara un slepena nolūka. Kā smejies? Tas it nemaz nav par Katrīnu Bleiss, ja tev tā prasa.

Iespējams, tu man tomēr neticēsi. Varbūt tev nemaz nebūs taisnība.

Astotais nodalījums, kurā, palikusi neziņā ...

. . . Lidija Gabriēle nolēma izdzīvot jebkuros apstākļos.

Sals līda iekšā pa visām šķirbām. Saule sita ar Aklumu acīti. Melnie trenkāja bitītes pa matiem. Viņiem jau bija spārni! Bet tie, ar spārniem, dzīvo ļoti ātri — šodien te, rīt tur, visur labi, kur.

No apakšas atnesās suņu rejas, labi padomi un zirgu zviedzieni. Vienrīt baltu balsi nozviedzās 99-ais. Par nožēlošanu tūlīt arī pasludināja jaunu zirgu skaitīšanu, tā kā 100-ais pēc vecā stila nu bija 1-ais pēc jaunā. Vienlaikus iestājās labākā matemātika, tā kā 100 vecu zirgu nu pārdzima 1-ā jaunā rumakā. Sprauslāja jau ritmiski, bet dzelzs paliek dzelzs.

Līdz ar gaisa spilveniem izgaisa arī sprauslāšana. Un tukšs un kluss nu bija klajumā. «Kad nav, tad nevajag,» teica Lidija Gabriēle, klausīdamās, kā gredzentiņš, jauki zvanīdams, aizripoja pa gālēm uz nebūtību.

Displejā kovbojoti zirgi lēkāja pār izciļņiem un caurumiem. Kad bērniem apnika, tie iekrita.

No manas puses, pasaka ir galā.

Arī Lidija Gabriēle jau — kas negrēko, tas guļ. Kas guļ, tas izliekas. Kas izliekas, tas melo. Kas melo, tas zog. Kas māk zagt, to nevar apzagt. Ko nevar apzagt, tam nekas nepieder. Kam nekas nepieder, tas nav grēkojis. Kas nav grēkojis, tam mierīgs miegs. Kam mierīgs miegs, tas dzīvo ilgi. Un tieši to Lidija Gabriēle bija nolēmusi izdarīt.

Devītais nodalījums, kura, nogulējusi avīžkiosku ...

. . . Lidija Gabriēle ņēmās izgudrot velosipēdu.

Kāda no iekšējām balsīm izrādījās ciešama rasētāja. Projekts tādējādi tapa pirms termiņa. Iegāza pārējās.

Mazliet pakavēšos pie iegāšanas. Iegāzt var 2-ējādi: ar spēku un ar nolūku. Kad gāž bez nekā, tad skaitās — ar vainu mīkstinošiem

apstākļiem. Bet tā nu nebija. Nekādējādi. Gluži otrādi — abējādi: gan ar dvēseles spēku, gan ar nopietnu nolūku. Kā tas izpaudās? A, kā parasti — no iekšas uz āru. Otrādi iepaužas. Bet tā vēl nav bijis.

Iekšējās balsis kopsapulcē nolēma 1-u. Uz vietām pretendēja pavisam cits. Priekšējā vilcējbalss atsaucās uz pakaļējo, bet pakaļējā laida gaisu. Pedaļbalsis laimīgi sludināja, ka jēga esot nevis kilometros, bet apgriezienos. Olimpiskās rezerves bija diezgan iepriecinātas — šitik stabilu treniņdaiktu mazzālīšu apstākļiem! Šosejā pa apli attaisnojās. Bet taisnos gargabalos apbrīnojami grodi sagāja grīstē.

Savā vientiesībā Lidija Gabriēle it nemaz nepievērsās gaismas krāsai. Sabrauktai no «Ruso-balta», uzmācās aizdomas. Sā vai tā apdauzītām visām iekšējām balsīm, izveidojās pārliecība. Pa daļai — no ģipša, bet pārsvarā — no mūža dzīves.

Tagad Lidija Gabriēle ceļas ar gaiļiem, guļas ar vistām, manikīrējas pa trešdienām . . . Kotlešgaļu ņem tikai pasūtījumu galdā ar piegādi. Savs benzīns iznāk no iekšas uz āru. Otrādi nenāk tam, kas nemāk.

Desmitais nodalījums, kurā, izsēdējusies zaļi...

. . . Lidija Gabriēle atklāja kompleksus.

Kompleksi izauga kā sēnes pēc lietus, lai kur ietu. No skaidra gaisa stāvošā ūdenī uz smiltīm būvēti, tie ietiecās bezgalībā. Kā rādījās — bet rādījās pareizi —, viss atvēlētais laiks Lidijai Gabriēlei bija atvēlēts tikai tālab, lai kompleksos.

Tu jau būsi pamanījis, ka Lidija Gabriēle bija visnotaļ nesatricināma būtne. Tomēr kompleksi arī uz viņu iedarbojās -oši. Pārsvarā — uzbudin-r. Reizēm kāvēj-. Reizēm nogalin-. Vienkārši, bet ļoti reti. Kolīdz 1 komplekss beidzās, izcēlās cits.

Lidija Gabriēle, lasījusi būdama, lūkoja pirms cīņas iepazīt pretinieku. Viņa kā cilvēks domāja — aritmētiskā progresija. Izrādījās, ģeometriskā īstenības skarbumā tomēr slēpās vēl Kaut Kas. Kā allaž, īstenībā bija vairāk, nekā gaidīts. Kaut mazāk, nekā plānots. Kā jau Kas ģeometriskajā matrjošku progresijā.

No savas puses — es tev varu pateikt, kā ir: neviena sistēma tāpēc nav slikta, ka tai atrasts nosaukums. Bet Lidija Gabriēle, nabadzības dēļ lepnību nezaudēdama, virzījās tik — no sabiedriskās ēdināšanas uz govju nobarošanas, no sporta un kultūras uz radio un televīzijas, no dzemdību un slimību uz apbedīšanas un veselības kompleksiem. Jaudas gan atpaliek no naudas, bet mazi cinīši gāž lielus vezumus. Kopsolī ar Laiku.

Podi gāžas neatkarīgi, bet Laiks saka: «Labu nakti!» Es ceru, ka

tavs virsdrēbju komplekss jau kaktā rātni dus.

Pēdējais nodalījums, kuri iznāk vienpadsmitais. Un izbeigsim tās daudzpunktes!

Reiz dzīvoja Lidija Gabriēle.

Nē, to es tev neesmu vis stāstījusi. Reiz bija citreiz. Dzīvos, ja nenomirs. Bet par Lidiju Gabriēli to visu sauca tādēļ, ka par maijpuķītēm un zilām acīm kautrējās runāt.

Kāpēc es tev stāstu pasakas pirms gulētiešanas? Bet, mīlulīt, kad un kur tu esi dzirdējis modinātājas pasakas? Tad jau vakars rastos gudrāks par rītu. Tu taču saproti, ka tas būtu galīgi nesaprotami.

Skaidrs kā diena — mēs te esam klusi, lādzīgi . . . smilts, akmens, māls . . . jūra, zeme, saule . . . kauli, prauli, ugunskuri . . . liepas, zalkši, bites . . . piens, medus, asins . . . nātni, rātni . . . Mēs te dzīvojam! Ko lūri? Reiz bija citreiz.

Te pienāca Kindzulis un neteica. Kindzulim nebija vaļas — viņš patlaban mainīja tantei riteņus. 4-kantīgos pret 8-stū-rainajiem.

No savas puses, es varētu piebilst, ka . . . Bet riņķa kvadratūras noteikšanas cēlajā vārdā lai paliek, kā nākotnē: reiz bija.

Pēcvārds, kurš netiek pieskaitīts, bet tāpēc nebūs lieks.

«Svešvārdu grāmatā», rakstos iespiestā J. Ozola tipogrāfijā Cēsīs izdotā no «Zinātnes» Rīgā 1911. gadā, svešais vārds chimera sekojoši izskaidrots: «. . . pasakains radījums ar lauvas galvu, kazas vidukli un pūķa asti».Un pie tā man no savas puses nav nekas piebilstams.

Pū'gS, tūļ, un aja lajjS aja mīnda KuramaiI Kurmānikad mi'nntfn tītist eņtš tidarBd jovajist.

TītBs tītisiT, bet iat āndat, kītiat mīnda jūojizBka.

Kltist mlnda sūr jūojizBks, ibiz a'ilijiztfka ka.

Kīngan rā' ma jāra jūond u'm, klngan ibiz a'ilBn mā'z?

I'ž eņtš rā'dS jūob ma krūogBs, ī'ž eņtš ibist a'ilBb ma.

Pālāks pallSs, krūogBnika, tūo sa vuo'ltB vilga pali Kazab ri'gž un kazab vuo'drSz, ma si'n gu'oiļig aizmaksab.

Tulub ai'gš, ma vutab nāista, kutsub slnda kāznigiz.

Jūom kuolm pavvB kāznigidi, panuksnikad daņtšSgSd.

Lušting jelami,

laz kēgaz ki'llBg, kāgaz ki'llBg!

Pūt, vējiņi, dzen laiviņu, aizdzen mani Kurzemē! Kurzemnieki man solīja savas meitas malējļņas.

Solīt sola, bet nedeva, teic man lielu dzērājiņu. Teic man lielu

dzērājiņu, lielu zirga skrējējiņu. Kuram naudu es nodzēris, kam noskrējis kumeliņu?

Pats es savu naudu dzeru, skrienu savu kumeliņu.

Lūgtin lūdzu, krodziniek, atnes alu uz parāda!

Man aug rudzi, man aug mieži tev godīgi samaksāšu.

Hāks rudens, ņemšu sievu, lūgšu tevi kāzās nākt. Dzersim kāzas trīs dieniņas, lai danco panāksnieki. Priecīgi dzīvosim, lai tālu skan, lai tālu skan

Mīlestības dziesma

Knaš neitst, vāldaputkBz, v3i sa līda mi'nnBn?

Xb 11 si < nn3n, āb 11 si'nnBn, si'n sidām āb lu'otš mi'n jengB pāl!

Ku ma āndab izān o'vvB,

vBi sa līdB mi'nnBn?

ib lī si'nnBn, āb 11 si'nnBn,

si'n sidām āb lu'otš mi'n jengB pil!

Ku ma āndab jemān o'vvB,

vBi ва līdB mi'nnBn?

ib II si'nnBn, äb II si'nnBn,

si'n sidām āb lu'otš mi'n jengB pāl!

Ku ma āndab si'nnBn o'vvB, vBi sa lldB mi'nnBn?

Ib 11 si'nnBn, äb II si'nnBn, si'n sidām āb lu'otš mi'n jengB pali

Daiļa meita, balta puķe, vai tu būsi mana?

Es nebūšu, es nebūšu, sirds tava netiecas

pēc manis vis! Ja es došu tēvam godu, vai tu būsi mana?

£s nebūšu, es nebūšu, sirds tava netiecas

pēc manis vis!

Ja es došu mātei godu, vai tu būsi mana?

Es nebūšu, es nebūšu, sirds tava netiecas

pēc manis vis!

Ja es došu tevim godu, vai tu būsi mana?

Es nebūšu, es nebūšu, sirds tava netiecas

pēc manis vis!

Loliz izā, 151iz pūoga, lolist kakši pālkamīest. Jemīņ 151iz iza pūogaks āb ku kakši pālkamīest.

Dziedāj tēvis, dziedāj dēlis dziedāj divi algādzīši. Vairāk dzied tēvs ar dēlu nekā divi algādzīši.

Ku mēg la'mB aūormSkst va'idBm, siz sa līdB mi'nnBn?

Siz līb si'nnBn, siz līb si'nnBn, si'n sidām lu'otšBb mi'n jengB pal!

Bet, ja gredzenus mēs mīsim, tad tu būsi mana?

Tad gan būsu, tad gan būšu, sirds tava tiecas

pēc manis vien!

Dziesma par dzīvniekiem

Tikā, bokā kāngaj[1] pālB, roudi tarā immBrkouti, ti'nni tabā je'dsS, vāški Ttffclm sizāl.

Su'ž īekiz i'ļ tarā, mūrdiz jālga kaļki, pistīz pa p&zB, viedīz tabār rinkB, k&nkiz sīnī'ž mē'zB.

Dziesma par kungu

Sakaā Iekš sounB, pistīz pā pounBj tu'ļ ulzB tūlB, uņt kārgiz ūlB.

Kaza, āzis uz kangara, dzelzu sēta visapkārt, svina slēdzis priekšā, alvas atslēga iekšā. Vilks lēca sētai pāri, lauza kāju pušu, bāza purnu pieskās, vilka asti riņķī, turpat ar nosprāga.

Kungs kāto saunā, bāza pauri paunā; vēja māte klaigā, vilks klupa vaigā.

Ganos

Ganos sūtot Tšīrlinkist lālabBd, kievadi tulub, ūd, ama, kukiļ, ma lE'bB karī-m:

Aš ūdud sūr kukiļ, siz la'b jo kSgaz, aš ūdud piškiz, siz sīdī'ž le'žgBl.

Gans lietū Sadā, vī'mB, ī'd stuņd, alā saddB amā pāva! Sadā, vī'mB, ī'd pāva, alā saddB amā nādīļ! Sadā, vī'mB, ī'd nādīļ, alā saddB amā sB'v!

Cīruļi dzied, pavasara nāk, cep, māmiņ, kukuli, es iešu gano3l Ja cepsi lielu, tad iešu tālāk, ja cepsi mazu, tad tepat tuvu.

Līsti, lietiņ, vienu stundu, tik nelīsti visu dienu! Līsti, lietiņ, vienu dienu, nelīst visu nedēļiņu!

Līsti, lietiņ, nedēļiņu, nelīst visu vasariņu!

*5lE3it5_52i®!*a5?ā5_!jsļ®52§ā*

Šūpļa dziesma

Piškist IrBd, sūrBd IrBd, tūogid lapsBn ūnda jūr — le' bbB tubā, le[1] bbS koma?:, le'bbB lemmBlēbaS'j, i'115 āllB pānallz, neiku runtsB algB nāg!

Ku tēg āt tūot ūnda jūr, runts aiz jāmatab pākiz m5'z.

Staigātmāclšanas dzieama

Kua sa la'dB, Māri neitstB, kuldi lūdCf kāinalBs?

Ma lā'b Māļrin plrant pū'stBm, Mārin tu'lbBd kuldi8t va'drBd. Se ju āb ūo kuldi lūdff, ae um kiuvB a'lli okaa.

PūfetBb aountr, sdna edist, laz vuig pū'dBks nu'opie'zzB.

Ucināsanas dzieama

Diļ-doļ, māņika, pitka vizBz jālgas, triklSda kāinalBs, va'imi veia kilgs.

Sāp.ļu remdināaanaa vārdi

Sigā sBnā, pdrzB p5£Br, tā'mpB rujā, mūpB tlera!

Putna dzieama (atrazda)

Pftia, pftis,

i'ed vitsB, i’ed vitsB, perimlez tulāb, perimlez tulāb, kēv nltaB,

kēv nltsB, ajā ulz, ajā ulz!

Skaidru laiku un vakaru gaidot Jāda, jftda, pāva, jūokaB sln, kus Bvā ve'žki jūokšSb!

Kullz ml'nnBn vizBz jarā, loplz mi'nnBn nukā jarā.

Sēļfa, aēļta, ārmaz pava, nemē valda gūogB munāl Se ju āb ūo gūogB munā, se um ārmaz pavaļikki.

Uazaa pelea, lielas pelea, velciet miegu bērniņam — caur namiņu, caur istabu, caur siltās maizes krāsni, pār šūpuļa pagalvlti, lai tik runcis neredzēja!

Ja jūs miegu nevilksit, runcis galvu nokodis.

Kur tu iesi, Māras meita, zelta slota paduaē?

Māras grīdu slaucīt iešu,

Mārai nāka zelta viesi.

Tā nebija zelta slota, tā bij bērza pazarīte.

Slaucis' pirti, pirtes priekšu lai var tīri mazgāties.

Duļ, doļ, māniek, gara vīze kājā, bruceklis padusē, duncis pie aāna.

Vepra vārda, puscūkas pātars, šodien vājš, ritu vesels!

Puiš, puiš, griež vic, griež vic, sainiks nāk, aainiks nāk, ķēv pļave, ķēv pļave, dzen āre, dzen āre!

Jaudā, jaudā, 8aule, tecēt, kur tecēja Odena atraumel Nodilusi mana vīze, beidzās mana maizes nuka.

Rādiea, rādiea, dārgā aaule, kā tā baltā zoau ola!

Tā gan nava zosu ola, tā ir mūsu dārgā aaule.

S95H_§i§Si}_ˆ5i®S?!5S Bluķu vakars

Ikši pitti kēldariši, kakši kannB 15da pāl.

Kippi slnB, kippi tānB, kippi 15da tutkam pāl.

Vastlāv.ii

Ni kllmiz, ni kilmiz, ni juvist kllmiz.

Ni kllmiz me'r vi'zzB pu'ojstB sāņiz.

Ni vuižtB bro’utšB KenzbergB ki'118.

Lieldienu rīta

Tšitšorlinkist, tšitšorlinkist, ni u'm āiga i'lzB nūzB, tšitšor, tšitšor!

Ni tēg ma'ggBnd pitkB ūnda, IeatB IezB, pāvast pāvvB, tšitšor, tšitšor!

Li'ebist liestād ma'ddB mie'rrB, vS'jlist liestād mū'zB mie'rrB, tšitšor, tšitšor!

JBvād lūomBd ma'ddB mBtaB, audūd, okšld mū'zB mBtaB, tšitšor, tšitšor!

JBvād pūošBd ma’ddB ki'HB, kB'zziat pūošBd mū'zB ki'llB, tšitšor, tšitšor!

KierdBd neitaBd ma'ddB ki'llB, lāiekad neitsBd mū'zB ki'llB, tšitšor, tšitšor!

Govi slaucot

Rirl-rirI, ānda semiji. rirl-rirī!

Kalvē

Vipa-vops, vimbBr duņtš, mārka na'ggSl, zessBr kSr, sugūd a'ļmBd, vSrBd kaļmBd.

Tiena muca pagrabā, divas kannas galdiņā.

Pastum šurpu, pastum turpu, pastum galda galiņā.

Nu sala, nu sala, nu stipri sala.

Aizsala jūriņa līdz dibenami.

Varēja aizbraukt Ķenabergā ciemos.

Čičorputni, čičorputni, nu jau laiks ir pieceltiesi čičor, čičor!

Gulējuši garu miegu, nakšu naktīm, dienu dienām, čičor, čičor!

Treknās plekatea mūsu jūrā, vājās plekstes citā jūrā, čičor, čičor!

Labie zvēri mūsu mežā, vilki, lāči citā mežā, čičor, čičor!

Labie puiši mūsu ciemā, niknie puiši cita ciemā, čičor, čičor! čaklās meitas mūsu ciemā, slinkās meitas citā ciemā, čičor, čičor!

Rirl, rirl, dodi pienu, rirl, rirl!

Pimm, pamin, pimber duncs, mark pa nagal, zeser — rats radema lētāk, svešems dārgāk

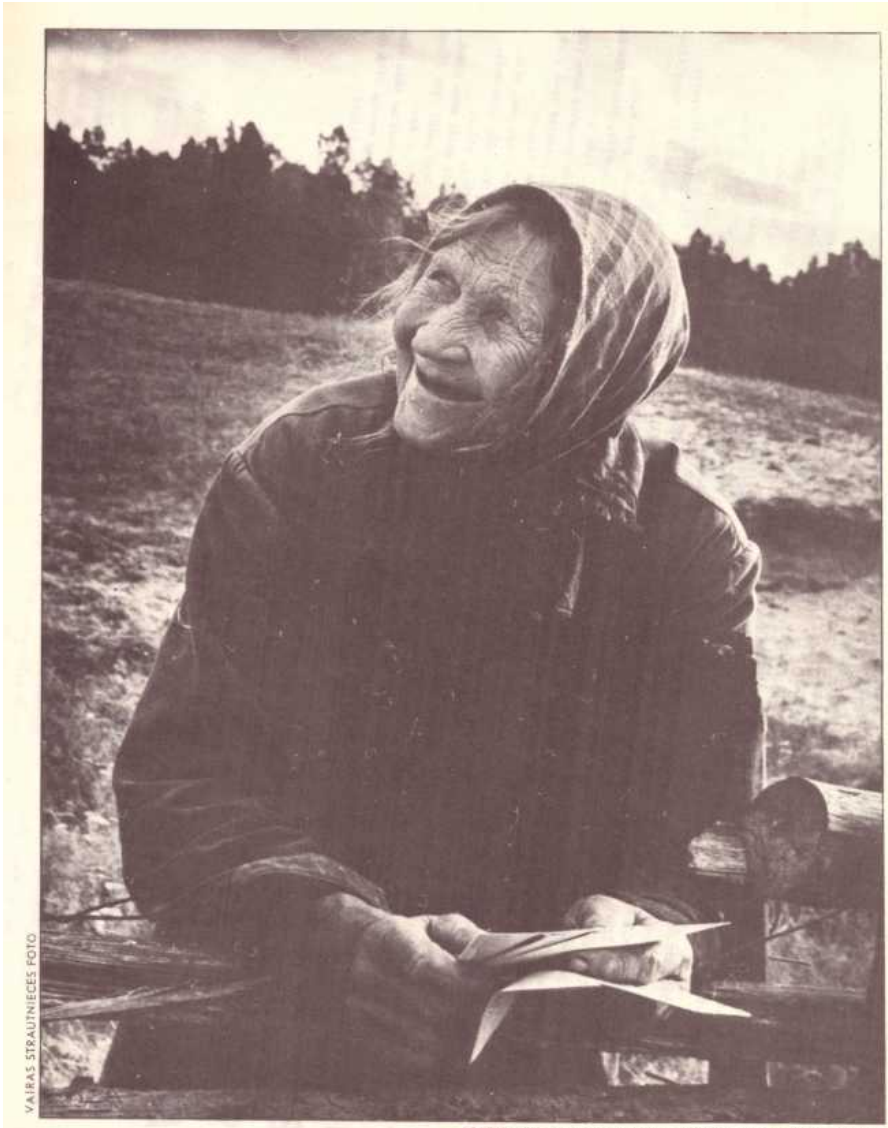

PĒDĒJĀ LŪŽŅAS LĪBIETE LIZETE ŠVANENBERGA (1902—1987)

Latvijas teritorija jau sensenis bijusi Baltijas somu un baltu cilšu kontaktu teritorija. Viena no šeit runātajām Baltijas somu valodām bijusi arī lībiešu valoda. Pēdējie divpadsmit Ziemeļkur-zemes ciemi, kuros ši valoda bija dzirdama, ir Lūžņa, Miķeļtornis, Lielirbe, Jaunciems, Sīkrags, Mazirbe, Košrags, Pitrags, Vaide, Saunags, Kolka un Melnsils. Taču ari šī tik nelielā teritorija valodas ziņā nav bijusi viendabīga — Lūžņā un MiķeļtornI runāja lībiešu valodas rietumu izloksni, Lielirbes lībiešu valodu uzskatīja par vidus izloksni, austrumu izloksnē iekļāvās atlikušie 9 ciemi. Gandrīz katrā ciemā bija savas īpatnības vārdu krājumā.

Pēc akadēmiķu A. J. Sēgrēna un F. J. Vīdemaņa datiem,, 1852.

gadā šajos ciemos bija 2324 lībiešu valodas pratēji. Somu valodnieks L. Ketunens šī gadsimta 30. gadu beigās saskaitīja apmēram 800—1000 lībiešu, tomēr diemžēl jau toreiz tie galvenokārt bija veci ļaudis. Taču arī šie vecie ļaudis lībiešu valodu nelietoja visur, vismaz ne savos baptistu saietos. Igauņu folklorists O. Loritss, savā pirmajā braucienā pa piekrasti iejūtoties svešā lomā, kādu svētdienu sācis sprediķot lībiski: «Noturēju savu pirmo un, cerams, ari pēdējo garīgo sprediķi raudulīgajām māsām. Iesāku diezgan maigi: pavisam nejauši izvēlējos pantu, ka jūs esat mācīti dzīvot aci pret aci, zobu pret zobu, bet es jums saku, mīliet viens otru, savu tuvāko un savu tautu, mīliet savu namu un savu zemi, savu lībiešu valodu. Nu jau sāku kļūt arvien niknāks un dārdināju — kādu dzīvi jūs te dzīvojat, kas jums par ieradumiem — jūs taču kalpojat pašam velnam un grēku izpirkšanai jums elles ugunis vajadzētu: pat dievu jūs nelūdzat savā mātes valodā, pat tēvreizi jūs neprotat savā tēvutēvu valodā . . .

Izmisums un raudas pārņēma sievas, kas droši vien pirmo reizi mūžā dzirdēja sprediķi lībiešu valodā.»

Savukārt atmiņās par jauniešu valodas prasmi O. Loritss raksta: «Pievakarē par godu «jaunkungam» sarīkoja balli. (. .) Bet nu tikai sākās cūcības: noskaidrojās, ka es pēc divām dienām lībiešu valodu pratu labāk nekā lielākā daļa ciema jauniešu.» Tā kā jaunais zinātnieks dancinājis tikai lībiešu valodu protošās meitas, izvēle viņam bijusi niecīga.

Kāda tad ir šīs mūs tik ļoti interesējošās valodas vieta Baltijas somu valodu grupā? Atbildi uz to, kā arī uz jautājumu, kad Baltijas somi apmetās to vēlākajās teritorijās, valodnieki meklējuši jau pagājušajā gadsimtā. Mūsdienu teorijas pamatlicējs bija Ē. N. Setele. 1956. gadā igauņu valodnieks Pauls Ariste atbalstīja arheologu izvirzīto teoriju, kurā Baltijas somi saistīti ar ķemmes-bedrīšu keramikas parādīšanos arheoloģiskajā kultūrā 111 gadu tūkstotī pirms mūsu ēras. Lībiešu valoda, pēc P. Aristes domām, bijusi viena no piecām sākotnējām Baltijas somu valodām.

70.—80. gados valodnieki izvirzīja jaunas hipotēzes. Pēc somugru valodu speciālistu Paula Alvres un Tīta Reina Vītso domām, Baltijas somi ieradās Baltijā divās vai pat vairākās plūsmās. Par lībiešiem un lībiešu valodu abiem valodniekiem ir diezgan atšķirīgi viedokļi.

P. Alvre balstās uz antropologu datiem par igauņu un somu dalīšanos divos antropoloģiskos tipos — rietumu un austrumu. Valodnieks ņēmis vērā arī igauņu arheologa Harija Moras atzinumu, ka 1. gadu tūkstotī p. m. ē. Baltijas somi, pēc arheoloģijas datiem, arī dalījās rietumu un austrumu grupā. Rietumu grupa aptvēra Ziemellatviju, lielāko daļu Igaunijas un Somijas dienvidrietumus, tātad arī lībiešu un ziemeļigauņu priekšteču teritorijas. Rietumu grupa

saskārās ar seno baltu cilšu priekštečiem. Igaunijas ziemeļrietumu un dienvidu daļā vēlāk ieplūda arī Baltijas somu austrumu grupējuma pārstāvji, kuru sākotnējā teritorijā, saskaņa ar

H. Moras hipotēzi, iekļāvās arī ziemeļaustrumu Latvija.

Šāda pieeja palīdz skaidrot igauņu valodas dalīšanos trīs dialektos. Lībiešus kopā ar zieme|igauņiem P. Alvre iekļāvis pirmajā plūsmā.

Savukārt igauņu valodnieks T. R. Vītso izvirzījis hipotēzi par Baltijas somu veidošanos divu atšķirīgu arheoloģisko kultūru — ķemmes-bedrīšu keramikas un tekstilkeramikas — saplūšanas rezultātā. Atšķirībā no iepriekšējā valodnieka viedokļa, viņš lībiešus saista ar otro vilni, iekļaujot tajā arī dienvidigauņus. T. R. Vītso izteicis arī domu, ka ir iespejama dienvidigauņu un lībiešu valodas attīstība no viena Baltijas somu pirmvalodas zara. Lībiešu un dienvidigauņu kopīgos senčus valodnieks nosaucis par «gau-jiešiem» (ig. *koivalased*), to kopīgo pirmvalodu — par «gaujas pirmvalodu» (ig. *koiva algkeel)*.

Jāpiebilst, ka daudzi valodnieki ir uzskatījuši, ka lībiešu valoda nošķirusies no citām Baltijas somu valodām diezgan agri.

Pēdējā lībiešu valodas sala Latvijā, kā zināms, bija iepriekšminētie 12 ciemi Ziemeļkurzemē (tagad mazliet vairāk nekā 10 cilvēku šo valodu pārvalda pilnībā). Taču, pec vēsturnieka Paula Johan-sona teorijas. 13. gadsimtā šī teritorija visumā vēl bijusi neapdzīvota. Zvejnieku ciemi šeit izveidojušies XIV gadsimta otrajā pusē.

Iedzīvotāji šeit ienāca gan no Kurzemes vidienes, gan arī no citurienes. Kurzemes vidienē XIV gadsimtā Baltijas somus beidza asimilēt balti, tomēr spēcīgs arheoloģiskais substrāts bija jūtams līdz pat XVII gadsimta beigām.

Kāda tad ir šo Ziemeļkurzemes lībiešu cilme? Igauņu arheologs Ēvalds Tenisons ir izteicis domu, ka 19.—20. gs. Ziemeļkurzemes lībieši nav identificējami ar 10.—13. gs. lībiešiem Vidzemē. Lībiešus Kurzemē nemin Latviešu Indriķa hronika. Ziemeļkurzemes piekrastes lībiešu pašnosaukums ir *rāndali* 'jūrmalnieks', kā arī *rānda—kurāli* 'jūrmalas kurzemnieks'. 9 ciemos, austrumu izloksnes robežās ticis lietots nosaukums — *kala — miez* 'zvejnieks'. Arī sāmsalieši, kuriem bijuši cieši kontakti ar Dundagas lībiešiem, nav lietojuši etnonīmu 'lībieši'. Viņi Ziemeļkurzemes piekrastes ciemu iedzīvotājus sauca par kurzemniekiem (ig. *kuralane)*.

Tomēr etnonīma 'lībieši' vāciskais variants, runājot par Ziemeļ-kurzemes piekrastes iedzīvotājiem, minēts 17. un 18. gadsimta vēstures avotos, piemēram P. Einhorna darbā *«Historia Lettica»,* F. G. Stendera *«Neue vollständigere Lettische Grammatik».* Engures mācītāja J. H. Taureka 1767. gadā rakstītajā vēstulē teikts, ka minētā novada iedzīvotāji saucot sevi «Liebesschi» un uz jautājumu — kādu valodu

runā? atbildot: «. . mehs runnajam Lie-besschu wallodu». Šajos avotos tomēr nav atrodams lībiskais etnonīma variants *livoz, liboz,* par kuru L. Ketunens ir izteicies, ka tas gandrīz nemaz netiek lietots, un, pēc viņa domām, *liboz* aizgūts no latviešiem, bet *livo'z* no igauņiem.

Pēc Piltenes vaku reģistra personvārdiem, kas acīmredzot faktiski atspoguļo XV gadsimta stāvokli, varam spriest, ka minētajos ciemos kopumā tikai ceturtā daļa iedzīvotāju bijuši Baltijas somi. Baltijas somu cilmes iedzīvotāju skaita pieaugums notika laikā no

16. līdz 19. gadsimtam. Šo procesu veicināja vietējo iedzīvotāju ciešie kontakti un radniecības saites ar sāmsaliešiem un lībiešiem Rīgas jūras līča austrumu piekrastē. Jau Piltenes vaku reģistrā sešos piekrastes ciemos — Sīkragā, Jaunciemā, Mazirbē, Pitragā, Vaidē un Kolkā — minētas personas ar pavārdu *«Samit»,* salīdzini latviešu *sāms, sāmietis.* Par vietējo iedzīvotāju kontaktiem ar saleniekiem liecina arī Mazirbē reģistrētais personvārds *«Matz von Runen» («von Runen»* 'no Roņu salas'). Piltenes vaku reģistrā gan nav atrodamas norādes par kontaktiem ar Rīgas jūras līča austrumu piekrastes lībiešiem, tomēr personvārdi to var arī neuzrādīt.

Liecības par jaunāko laiku kontaktiem rodamas bazmcgrāmatās, kurās gan tika reģistrētas tikai laulības, kristības un miršanas gadījumi, līdz ar to iedzīvotāju sastāva reālā aina neatspoguļojās pilnībā. Zināmus secinājumus, tomēr varam izdarīt. Pēc etno-grāfes 1. Priedītes pētījumiem, 1759. gadā, piemēram, no 12 laulībām piekrastē puse bija jauktas — ar vienu dzīvesbiedru no Sāmsalas, 1760. gadā attiecīgi — no trim laulībām divas utt. Vislielākais imigrantu skaits bija tieši 18. gadsimta otrajā pusē, tomēr igauņi no Sāmsalas un no citiem Igaunijas novadiem ieplūda Kurzemē vēl arī 19. gadsimta beigās un mūsu gadsimta sākumā, turklāt ne tikai piekrastes ciemos, bet ari iekšzemē. Ši ieceļošana daļēji izskaidrojama ar dzīves apstākļiem, kas salās bija daudz sliktāki nekā Kurzemē.

Interesanti ir somu valodnieka L. Ketunena iespaidi par lībiešu un sāmsaliešu kontaktiem: «Pirmais iespaids ir tāds, ka lībieši valodas ziņā igauņiem ir vistuvākie, jo lībieši un igauņi var diezgan labi savā starpā saprasties un varētu pat vēl labāk, ja netraucētu lielais latviešu aizguvumu skaits lībiešu valodā. Taču kā kritērijs šī saprašanās ir maldinoša, jo mūsdienu vecākā paaudze ir pieradusi dzirdēt un jau kopš bērnības runāt igauniski; ciktāl pagātnē sniedzas tautas atmiņa, lībiešu un latviešu ciemos no Sāmsalas ieradās simtiem ganuzēnu un strādnieku; vismaz pie rietumlībiešiem bija gluži parasta lieta, ka katrs trešais zvejnieks laivā ir sāmsalietis. Daudzi no šiem Samu salas ļaudīm palika pie lībiešiem; diez vai ir tāds ciems, kurā nebūtu kāda ģimene, kas neapzinātos savu Sāmsalas cilmi. Ir visnotaļ iespējams, ka lībiešu valoda jau sen būtu pazudusi no pārējiem jūrmalas ciemiem, ja tiem nebūtu pastāvīgi kontakti ar Sāmsalu un ja tos no iekšzemes

latviešu kaimiņiem ļoti labi nenorobežotu meži.»

Par to, cik smagi piekrastes iedzīvotājus skāris Lielais mēris 1710. gadā, zināms pēc Mazirbes mēra akmeņu liecībām. Jādomā, ka krietni saruka arī iepriekšminētā ceturtdaļa Baltijas somu cilmes jūrmalnieku. Līdz ar to viņu loma 16. —19. gadsimta «llbisko-šanās» procesā nevarēja būt īpaši nozīmīga, galvenie šī pcocesa veicinātāji acīmredzot bijuši ieceļotāji. Tomēr, pēc P. Aristes un citu valodnieku atzinuma, lībiešu valodā ir daudzas ļoti senas iezīmes, kas liecina, ka mūsdienu lībiešu ģenēze nozīmīga loma bijusi arī senajiem Latvijas teritorijas Baltijas somiem. Tieši ar tiem musu apziņā saistās mūsu gadsimta lībieši un viņu valoda.

TENU KARMA

LĪBIEŠU MANTOJUMS

Skatu pret debesīm pacēlis, jaunās ticības sludinātājs pagānu svētbirzē skaita varbūt pēdējo lūgsnu savam dievam. Vidū redzams balts zirgs, kas tuvojas zemē nomestam šķēpam. Visapkārt mežoņi — lībiešu vīri un sievas, zēni un meitenes. Viņu skati ir vērsti uz zirgu: ar kuru kāju tas pārkāps šķēpam! Tā lībieši jautā saviem dieviem, kāds liktenis lemjams svešiniekam, kas iejaucies viņu iekšējās lietās.

Vecākā paaudze šo ainu atceras no savas vēstures mācību grāmatas. Jaunākai tā skatāma muzejā gleznā «Likteņa zirgs». Ar Šo likteņa zirgu latviešu mākslā ienāk lībiešu folklora. 1887. gadā (tātad — gadu pirms «Lāčplēša») to gleznojis divdesmitgadīgais Pēterpils Mākslas akadēmijas students Arturs Baumanis, pirmā diplomētā latviešu arhitekta dēls. Vielu gleznai devusi Indriķa Livonijas hronika, kas tad pirms četriem gadiem bija izdota arī latviešu valodā.

No šīs hronikas var izlobīt visvecākās ziņas par Vidzemes lībiešu ticējumiem. Ziņu, ka lībieši savus ticējumus būtu centušies uzspiest citiem, tur nav. Bet tur ir rakstīts, ka lībieši sīksti turējušies pie saviem neīstajiem mežoņu dieviem un neparko nav gribējuši tos mainīt pret ienācēju piedāvāto īsto dievu. Uzspiesto kristietību viņi pirmajā izdevīgā brīdī gājuši nomazgāt Daugavā, Gaujā vai Salacā, lai tek atpakaļ, no kurienes atvesta. Hronists ir neapmierināts: lībieši paši spiežot Svētās Jaunavas kalpus ar uguni un zobenu sevi pārliecināt par žēlsirdības dieva pārākumu.

Mēs zinām, ka mežoņu dievi bija žēlsirdīgāki, viņi nepieprasīja svešinieka asinis. Bet tas kļuva liktenīgs viņiem pašiem. Žēlsirdības mācības sludinātājs, kam pagāni bija dāvājuši

dzīvību, ar viltu izmanījās pazust, lai atgrieztos ar karaspēku.

Lībiešu vidū atradās vīri, kas labprātīgi pieņēma svešo dievu un stājās Svētās Jaunavas kalpu kalpībā. Bet tas negrozīja ienācēju attieksmi pret tautu, kas turpināja sīvi pretoties. Daudz no tā, ko atļāva citām pakļautām tautām, netika atvēlēts lībiešiem. Viņu valoda nekļuva par lietu kārtošanas, mācību un pat ne par baznīcas valodu. To varēja runāt vienīgi mājās. Pirmo iebrucēju naids pret lībiešiem tika pārmantots no paaudzes uz paaudzi. Salacgrīvas dvēseļu gans vēl 1767. gadā ar svētām dusmām raksta, ka visi lībieši esot burvji un raganas. Lai tiktu vaļā no buršanas, jāiznīcina lībiešu valoda. Savas draudzes locekļiem viņš no kanceles aizliedzis runāt lībiski un mācīt bērniem šo valodu. Muižnieka rīcībā bija lielākas iespējas: viņš pārvietoja 260 vienkopus dzīvojošus lībiešus dažādās vietās starp latviešiem. (Rezultātu nebija uzreiz: jaunieši tomēr slepus satiekoties un tad kā tītari buldurējot savā valodā.) Bet jau 1868. gadā prese steidzās ziņot, ka Salacgrīvas kapos guldīts pēdējais lībietis Gusts Bisnieks. Mācītājs viņa attēlu piekāra pie baznīcas sienas. Krogzemju Mikum (Auseklim| no kaimiņdraudzes tas deva ierosmi pārdomu dzejolim «Pēdējā lībieša domas pie Salacas ietekas». Patiesībā Bisnieks nebija pēdējais. Vēl mūsu gadsimta pirmajos gadu desmitos viens otrs Vidzemes vecis, pārbraucot no kroga, dzirdēts dziedam un ar savu zirgu runājam lībiski. Un 1939. gadā Folkloras krātuvē ienākuši materiāli no Salacgrīvas un Umurgas, kuros ir kādas pēdas no lībiešu valodas. Tie bija buramie vārdi.

Palikuši ir vairs tikai Kurzemes lībieši. Arī viņiem bija burvju slava. Ap 1676. gadu Livonijas vēsturnieks Tomass Jerne raksta, ka latvieši tur baidoties no lībiešiem, kas |oti aizraujoties ar buršanu. 1846. gada vasarā Mazirbes krodzinieks |nesens ienācējs no Si-lēzijas) draudzīgi atklāj akadēmiķim Sēgrē-nam, ka lībieši labi pārzinot visādas burvju mākslas un spējot jebkuru cilvēku vai pat tautu noburt. Tāpēc vismaz viņš pats pret viņiem izturoties ar respektu. 1976. gadā vecākā kolciniece Emīlija Stalte jeb Ūš Mīl, kā viņu sauca Kolkā, runādama magnetofonā laikam pēdējo reizi savā dzimtajā lībiešu valodā, uzticēja pēcnācējiem arī vīveļu vārdus, 1aču — tie tika teikti latviski.

Vidzemes lībieši pazuda latviešos, iekams kāds būtu paspējis interesēties par viņu folkloru. Un tagad mums ir grūti spriest, kas no tās zudis, kas paņemts mantojumā līdzi latviešu folklorā. Sur tur Vidzemē ir palicis kāds vētrās nesalauzts koks, neizsīcis un ne-samīdīts avots, nesabrukusi ala, kas kādreiz ir bijuši svēti lībiešiem, bet nav vairs svēti mums, viņu mantiniekiem. Akadēmiķim Sēgrē-nam laimējās 1846. gadā vēl kaut cik fiksēt

Vidzemes lībiešu valodu. Valodas materiālā viņam ir arī pa kādam sakāmvārdam, mīklai, ticējumu un paražu terminam. (Pēc Jāņa En-dzelīna domām, tieši no Vidzemes lībiešiem latvieši pārņēmuši tādus nozīmīgus terminus kā laulāt — līb. lolat un kāzas — līb. Jcāzned.) Bet vai gan viens akadēmiķis divarpus nedēļās spēj pierakstīt visu, ko tauta radījusi gadu tūkstošos!

Interese par Kurzemes lībiešiem arī radās vēlu. Jau runāja un rakstīja par viņu drīzu izzušanu, kaut gan viņu bija vēl veseli divarpus tūkstoši. Daudz kas no viņu gudrībām bija atdots aizmirstībai, aizstāts ar citu tautu gudrībām (kāzās jau dziedāja latviešu dziesmas). Kurzemes jūrmalā vairākkārt ieradās izcili valodnieki — jau minētais A. J. Sēgrēns (1846, 18S2) un F. J. Vīdemanis (18581 no Pēterpils ZA, E. N. Setele (1888, 1912), L. Ke-tunens (sākot ar 1920. g.| un L. Posti (1936) no Somijas, J. Megiste (1943) un P. Ariste (1948, 1949, 19S01 no Igaunijas u. c. Valodnieku pierakstos ir arī kaut kas no folkloras, un E. N. Setele savā otrajā ekspedīcijā pat bija paņēmis līdzi E. A. Sārimā — ar īpašu uzdevumu fiksēt lībiešu ticējumus.

Tomēr pa īstam lībiešu folkloru vākt, pētīt un publicēt sāka tikai 1920. gadā. Somu profesors Lauri Ketunens, kas toreiz strādāja Tērbatas universitātē, pirmajā pēckara lībiešu valodas pētīšanas ekspedīcijā paņēma līdzi vienu no saviem apdāvinātākajiem un strādīgākajiem studentiem Oskaru Loritsu (Loorits, 1900—19611- Loritsa interesi par valodniecību apliecina viņa jau studiju gados uzrakstītā oriģinālā igauņu valodas rokasgrāmata (publicēta 1923. g.). Taču pie lībiešiem viņš inficējās ar folkloru, un uz visu mūžu (1927. g. viņš dibināja Igauņu folkloras arhīvu, ko vadīja līdz vācu okupācijai; arī emigrācijā viņš turpināja ražīgi darboties folkloristikā). No 1920. g. līdz 1937. g. viņš katru gadu Kurzemes jūrmalā krāja lībiešu garamantas. Drīz izveidojās Lībiešu folkloras arhīvs. 1935. g. tā kopapjoms pārsniedza 13 000 (Loritsa paša vākums 11 000) vienību. Tajā ietilpa 1000 tautasdziesmu, 2000 sakāmvārdu un parunu, 1400 mīklu, 1600 pasaku un teiku, 5000 ticējumu, 2000 etnogrāfisku ziņu u. c. Blakus latviešu bagātajiem (ar septiņzīmju ciparīem apzīmējamiem) krājumiem tas it kā nebūtu nekas sevišķs. Taču jau 1926. gadā Lo-ritss konstatē, ka uz vienu lībieti iznāk 8 folkloras vienības, teikdams, ka viņi sasnieguši pasaules rekordu.

No Loritsa daudzajiem dažādā apjoma darbiem par lībiešiem un par viņu folkloru te minēsim tikai divus kapitāldarbus: trīssējumu monogrāfiju par lībiešu ticējumiem («Liivi rahva usund», Tartu, 1926—1928, par kura

1. daļu autors ieguva *dr. phil.* grādu) un lībiešu tautasdziesmu

komentētu sakopojumu («Volkslieder der Liven», Tartu, 1936), kas ietver arī citu vākumus. Lībieši Loritsu sauca par *Vāldapā,* t. I., par Baltgalvi. Lībiešu savienība Mazirbē (1923—1940) viņu 1928. g. ievēlēja par savu goda biedru. Loritsa tiešos kontaktus ar lībiešiem pārtrauca varasvīri (kuruprāt, viņa darbība pārmērīgi cēla lībiešu nacionālio pašapziņu), un 1937. g. augustā jau pasaulē pazīstamo folkloristu izraidīja no Latvijas. Domstarpības ar varasvīriem Lorit-sam radās arī vēlāk. Vācu okupanti izraidīja viņu no pastāvīgās dzīves un darba vietas — no Tērbatas. Un pat ceturtdaļgadsimtu pēc nāves viņš tika izraidīts arī no Latvijas Padomju enciklopēdijas (kaut arī raksts bija pasūtīts, iesniegts un izrediģēts).

Lībiešu tautas melodijas sāka vākt 1922. gadā Emilis Melngailis, tās ir pierakstījusi arī pirmā lībiešu komponiste un diriģente Margarete Stalte un rīdzinieks Bruno Dziadkov-skis, kura sieva bija lībiete. Viņu vākumi ir ietverti minētajā Loritsa krājumā. Vēlāk melodijas ir pierakstījuši arī igauņu tautas mūzikas pētnieks Herberts Tampere, jūrmalas skolotājs Rūdolfs Ermanbriks, lībiešu melodiju pirmais popularizētājs Dzintars Kļaviņš u. c. īpašus pētījumus ir publicējuši H. Tampere (1970, 1977) un M. Goldins («Latviešu Mūzika '83»). Igauņu komponists Veljo Tormiss no visarhaiskākām dziesmām ir darinājis divus ciklus — piecdaļīgo «Lībiešu mantojumu» (1970) lielam koncertkorim un «Septiņas lībiešu tautasdziesmas» («Seitse liivi rahvalaulu segakoorile», Tallinn, 1974) pašdarbības korim. Lībiešu dziesmas ievadīja komponista Tormisa pārējos somugru tautu dziesmu ciklus. Latvijā pazīstamas ir Marģera Zariņa Taizeļa dziesmas, kurās izmantoti lībiešu motīvi. Lībiešu dziesmas ir apdarinājuši arī Dzintars Kļaviņš, Hilda Grīva, Edmunds Goldšteins un Selga Mence.

Jaunākais fundamentāldarbs lībiešu folkloristikā ir Vainas Melkas vadībā sakopotie lībiešu sakāmvārdi ar igauņu, votu un latviešu atbilsmēm («Liivi vanasonad eesti, vadja ja lati vastetega», Tallinn, 1981 ļ. Tanīs daudz materiāla ir devis izcilākais mūsdienu lībiešu kultūras darbinieks Pēteris Dambergs (kuram arī LPE nav pieticis vietas). Latviešu atbil-smes ir sameklējusi mūsu sakāmvārdu pētniece Elza Kokare.

Kurzemes jūrmalā arvien vēl ir veci lībieši, kas ar aculiecinieka pārliecību stāsta par nedabiskā nāvē mirušo gariem saltkurpjiem *(kīlmakangad;* šo motīvu kādā dzejolī meistariski izmantojis Māris Čaklais), par vilkačiem *Ivīlkatokst;* tanīs skrējēja mācītāja kaps, akmeņiem apkrauts, lai netiek ārā, vēl šobaltdien redzams Mazirbes vecajā kapsētā), par jūras mātes zilajām govīm (si'nnisf ni'emod; šis motīvs ietverts Gunāra Priedes lugā «Zilā»;

nesen aizsaulē aizgājusī Lizete Svānen-berga Lūžnā pati redzējusi, kā Māras meitas tās atpakaļ jūrā dzen), par vāravas bērniem (vorov *lapst;* to radīšanai tautas fantāzijai ir palīdzējusi Bībele un mūsdienu civilizācijas iznīdētie jūras iemītnieki roņi) u. c.

Visiemīļotākā lībiešu teika ir teika par jūras kāzām (m/'er kozgond), kur savās zvejnieka gaitās gadījies būt klāt arī 1911. g. dzimušajam lielirbniekam Oto Rozenfeldam, kā viņš pats 1975. g. vasarā Kolkā stāstīja.

1948. g. vasarā drēbniekmeistars Eduards Ermanbriks Mazirbē atcerējās vēl senču nostāstu par mēra laikiem, kuru lieciniekus Mazirbes mēra akmeņus sameklējuši un apcerējuši medicīnas vēsturnieks Arnis Vīksna un tehnikas vēsturnieks Artūrs Zalsters. To latīniskie uzraksti apgalvo, ka 1710. gadā Dundagas piekrastē bija palikušas tikai 10 dvēseles.

Lībiešiem ir dzīva arī tautas valodniecība, kas izskaidro vietvārdu rašanos. Populāras, piem., ir teikas par to, kā Kolkas (līb. Kūolka) vārds radies no sauciena *kūol ka!* 'mirsti arī!'.

Loritsa radītā Lībiešu folkloras arhīva mantiniece ir IPSR ZA F. R. Kreicvalda Literatūras muzeja Folkloras nodaļa. Sajā muzejā vispār ir visbagātākie materiāli par lībiešu gara kultūru. 1985. gadā Tērbatā Literatūras muzeja telpās Dzimtās valodas biedrības folkloras sekcija rīkoja folkloras dienu «Lībiešu mantojums». No Latvijas tur uzstājās Pēteris Dambergs (igauniski), Oskars Stalts un Dainis Stalts (lībiski), Ēriks Kāpbergs un Maija Poiša. Staltu ģimenes ansamblis sniedza lībiešu tautas mūzikas koncertu.

Sajā «Avota» numurā lasītājs var atrast lībiešu tautasdziesmu paraugus. Tie ir ņemti no

LVU izdevuma «Lībiešu tautasdziesmas» (Rīga, 1980), kas savukārt balstās uz O. Loritsa krājuma. Paraugi izvēlēti no visvecākajām, vispopulārākajām vai saturā raksturīgākajām dziesmām.

Viena no vecākajām un arvien vēl arī populārākajām ir putnu modināšanas dziesma pavasara saulgrieiu rītā — «Tšitšorlinkist» («čičorputni»). Viena no populārākajām, kaut arī ne no vecākajām, ir «Knaš neitst, vālda-putkoz» («Daiļa meita, balta puķe»). Sīs dziesmas variantu vācu tulkojumā krājumā «Volkslieder» (Leipzig, 1778—1779) bija ievietojis folkloristikas pamatlicējs, kādreizējais rīdzinieks Johanns Gotfrīds Herders. No šī krājuma šo dziesmu savā mīlestības jūtu rakstveida apliecinājumā Ženijai fon Vest-fālenai 1839. gadā izraudzījies jaunais students Kārlis Markss.

Lai saglabātu saturu, atdzejojumos reizēm nevarēja saglabāt formu, lai saglabātu īpatnējo formā, reizēm bija jāatkāpjas no satura. Tāpēc visas dziesmas ir dotas arī oriģinālā. Nedaudzas

dziesmas saglabājušas Baltijas jūras somugru tautu senajām dziesmām tik raksturīgās sākuma atskaņas (aliterāciju un asonansi). Ir mēģināts to visu maksimāli saglabāt arī atdzejojumos. Formas spaids atdzejojumos nav ļāvis iztikt bez deminutīviem, kaut arī lībiešiem tie nav raksturīgi. Taču arī latviešu tautasdziesmās deminutīvi daudzos gadījumos ir zaudējuši savu pamazinājuma nozīmi un kļuvuši tikai par formas elementu. Trīs atdzejojumi ir dundžiņu izloksnē, tos devuši Kārlis Stalte («Strazds»), Pēteris Dambergs («Kalvē») un Grieta Skadiņa («Klibā polka», kur apdziedāti Vaidēs ciema māj-vārdi). Pārējos atdzejojumus sagatavojis šo rindu autors, balstīdamies uz Latvju dainām.

Dainu ietērpā daža laba lībiešu dziesma var likties pilnīgi latviska. Taču, lai spriestu par mantošanas virzienu, vajadzīga dziļāka analīze, kas prasa plašākas zināšanas. Tāpēc autors no tās atteicas.

1948. g. Šo rindu rakstītājs TVU somugris-tikas studentu grupā prof. P. Aristes vadībā pie lībiešiem kārtoja vasaras praksi. Bijām apmetušies Mazirbes skolā. Viesmīlīgais saimnieks skolas direktors R. Ermanbriks mums uz klavierēm nospēlēja lībiešu melodijas. Liels bija mūsu pārsteigums, kad viņš atskaņoja arī mums visiem pazīstamo «Pūt, vējiņi!». Par šīs laikam pasaulē vispopulārākās latviešu tautasdziesmas lībisko izcelsmi izteikušies vairāki spriedēji (pēdējā liekas būt Raiņa Remasa publikācija «Literatūras un Mākslas» 1987. g. 9. oktobra numurā, kur atreferētas arī oponentu domas). Viena lībiska šīs dziesmas varianta tekstu lasītājs atradīs šeit, bet melodijas variantu, P. Damberga dziedātu, var klausīties pēc ieraksta «Melodijas» skanu piatē «Lībiešu folklora», kas patlaban veikalos dabūjama.

Tikai šā gs. 20. gados lībiešiem radās pirmās, ļoti ierobežotās iespējas kopt savu rakstniecību dzimtajā valodā. Šādos apstākļos joprojām poētiskās daiļrades vajadzības pirmām kārtām varēja apmierināt folklora. Novēlotā nacionālā atmoda sākās ar lībiešu kora dibināšanu 1922. gadā. Repertuāra pirmais balsts bija tautasdziesma.

Tagad lībiešu skaits zemē, kur viņi dzīvojuši jau piecus gadu tūkstošus, ir sarucis tiktāl, ka kvantitātes prioritātes laikmeta teorētiķi savā smalki izstrādātajā klasifikācijā lībiešiem ierādījuši vietu ailē «etniska grupa» un praktiķi tad nu atteikušies rakstīt pasē nacionalitāti «lībietis».

Arvien vēl dziedot savas dziesmas (ansambļos «Līvlist» («Lībieši») Rīgā, «Kāndla» («Kokle») Ventspilī un arī «Skandiniekos»), lībieši tomēr cer iesoļot jaunajā gadu tūkstotī.

Rīgā *1988.* g. *30.* augustā.

N
<
s
<
Z
<
<
D

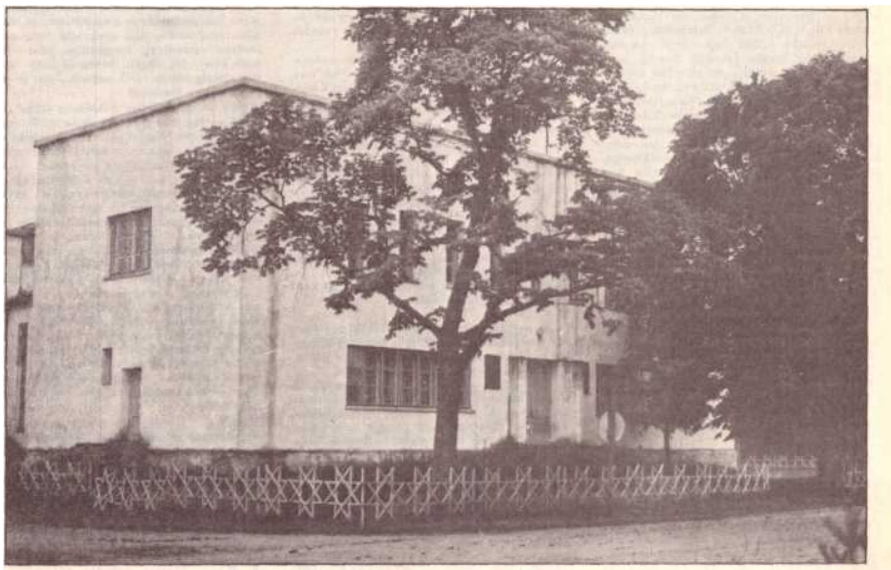

lībiešu cerības un liktenis

ˆERVIiA AR TARTU VALSTS UNlVEUSfUTSS «LOLOˆIIAS FAKULTĀTES SOMUORU VAtOOU IRAS PROFESORU EDUARDU V £R1 ***m m***

FILOLOĢIJAS FAKULTATES SOMUORU VAXOD

K. B.: — Kad *jūs pirmo reizi devāties uz Ziemejkurzemi pie lībiešiem*?

E. V.: — Pirmoreiz biju Kurzemē 1948. gadā. Toreiz ekspedīciju vadīja Pauls Ariste. Brauciens ilga vairākas dienas: no Tartu līdz Rīgai, tur pārnakšņojām, tad no Rīgas braucām tālāk uz Ventspili vai Stendi. Tikai trešajā dienā ar mazbānīti nokļuvām lībiešu ciemos. Tolaik lībiešu vēl bija tik daudz, ka lībiešu valoda bija dzirdama vagonā: lībieši brauca mājup no Ventspils tirgus un sarunājās lībiski. Pēc mūsu aprēķiniem, toreiz vajadzēja būt aptuveni 800—900 valodas pratējiem.

Pirms ekspedīcijas bijām savākuši datus un zinājām, ka daļa

lībiešu pēc kara bija atgriezusies mājās, daļa emigrējuši vai apmetušies starp latviešiem citos Latvijas novados. Toreiz lībiešu valodu prata vidējās un pat daži jaunākās paaudzes pārstāvji. Arī atsevišķās ģimenēs savā starpā sarunājās lībiski.

K. B.: — Vai *pirms ekspedīcijas jūs jau bijāt mācījies lībiešu valodu*?

E. V.: — Jā. Es mācījos somugru valodu specialitātē, un mācību programmā mums bija arī lībiešu valoda. To 36 vai 37 stundas lasīja profesors Ariste. Kā lielisks pedagogs viņš mācības turpināja arī katru vakaru ekspedīcijas laikā. Tāpēc jau pēc nedēļas varējām patstāvīgi doties pie lībiešiem un ar viņiem sarunāties.

K. B.: — Kas bi*ja jūsu pirmie teicēji*?

E. V.: — Dzīvojām Mazirbē, kur skolas direktors tolaik bija Rūdolfs Ermanbriks, tādēļ arī pamatdarbs notika šajā ciemā. Atceros nenogurstošo teicēju Eduardu Branki, kuru sauca par Veco Brantu, arī skroderi Erman-briku, kurš, šujmašīnu griezdams, šo to stāstīja lībiski. Gājām arī uz citiem ciemiem: Košragā dzīvoja bijušais Lībiešu biedrības vadītājs Didriķis Vālgamā-Volganskis, bijām arī slavenajā Vaidēs ciemā, kur bezgala daudz spēja izstāstīt Katrīna Zēberga, apmeklējām arī Kolku. Sīkrags toreiz bija lībiešu centrs. Tur dzīvoja Cerbahu ģimene: tās jaunākā locekle Hilda Cerbaha-Grīva, kas bija mācījusies pie Sibēliusa meitas Somijā, vēlāk kļuva par manu teicēju. Ķeļķu mājās lībiešu valodu prata visi ģimenes locekļi, pat visjaunākie. Sastapām arī slaveno Ketu-nena teicēju Annu Tillisti, kā arī Annu Anze-navu, kas lielākoties dziedāja mums tautasdziesmas. Tā bija lībiešu valodas austrumu izloksnes teritorija.

Uz rietumu izloksnes pusi Pauls Ariste līdzi nebrauca — viņš izvēlējās dažus piedzīvo-jumkārus puišus. Izbraucām agri no rīta — jau ap četriem bijām Miķeļtornī vai Lūžņa. Ielīdām kādā siena šķūnī un gaidījām rītu, kad varēs doties uz ciemu.

Studentu tolaik bija daudz, 15—20 cilvēku. Pa trim četriem apmeklējām vienu ģimeni.

K. B.: — Vai tajos gados lībiešu folklora *vēl bija dzīvai'*

E. V.: — Jāatzīst, ka toreiz tā bija jau gandrīz izmirusi — gluži tāpat kā Igaunijā, kur folklora saglabājās tikai nomalēs. Varēja savākt tikai tautasdziesmu fragmentus. Toties līdz pat mūsu laikam labi saglabājušās pasakas. Tās lielākoties pierakstījis Lauri Ke-tunens (publicētas, piem., krējumā «Untersuc-*hung über die livische Sprache»* («Pētījums par lībiešu valodu»), Tartu, 1925. — K. B.). Tautasdziesmas vācis un publicējis arī Oskars Loritss («Volkslieder der Liven», Tartu,

1936. — K. B.). Pat vēl pavisam nesen ir izdevies pierakstīt jaunus pasaku variantus, kā arī agrāk nefiksētas parunas un sakāmvārdus.

K. B.: — *Cik liels ir kara laikā emigrējušo lībiešu skaits, kāds ir viņu* //kfenis?

E. V.: — Pirms kara un pirms padomju varas nodibināšanas bija

diezgan labvēlīgi apstākļi lībiešu valodas attīstībai. Skolās vismaz pāris stundas nedēļā atļāva mācīt lībiešu valodu. Daudzi bērni un viņu ietekmē arī vecāki sāka runāt lībiski. Tādēļ pirms kara bija aptuveni 2000 lībiešu valodas pratēju, pēc kara bija palicis vairs tikai 800—900 cilvēku. Daudzi lībieši kopā ar latviešiem emigrēja un Zviedriju, Vāciju, Kanādu un Ameriku. Sākumā, kad lībiešu emigrantu skaits vēl bija samērā liels, viņi acīmredzot mēdza tikties un sarunāties savā starpā lībiski. Vēlāk viņi pievienojās latviešu organizācijām. Emigrējušo lībiešu valodu ir pētījis igauņu izcelsmes zinātnieks Jūliuss Megiste — ir uzrakstīts neliels pētījums zviedriski, publicēti tekstu fragmenti (piem., «Liiviläisiä tek-stejā» («Lībiešu teksti»), Helsinki, 1964.— K. B.), savāktos lībiešu valodas materiālus viņš izmantojis dažādos darbos. Lībiešu valodas materiālu un emigrējušos lībiešu teicējus ir izmantojusi arī Francijā dzīvojošā zinātniece Fannija de Zīvere *(Fanny de Si-vers),* kuras pētījums par lībiešu valodas priedēkļiem ir plaši pazīstams.

Gadu gaitā lībiešu skaits ārzemēs saruka, bet ir zināms, ka Zviedrijā un Amerikā viņu ir vairāk nekā desmit. Pie Amerikas un Kanādas lībiešiem nesen ciemojās lībiešu izcelsmes somu mācītājs Edgars Vālgamā, kas kādreiz tika aicināts uz Somiju apgūt teoloģiju. Viņš acīmredzot ir ticies ar visiem Amerikā dzīvojošajiem lībiešiem.

K. B.: — Vai *svešumā dzīvojošie lībieši pašreiz savā starpā vēl sarunājas lībiski*?

E. V.: — Satiekoties viņi sarunājas lībiski, ļoti bieži tiek sūtītas arī vēstules lībiešu valodā. Mēdz pienākt vēstules, kas pamatā rakstītas latviski, tomēr kāda daļa ir lībiski — sevišķi tad, ja saviem tuviniekiem gribējies pateikt ko īpaši sirsnīgu un slepenu.

K. B.: — Vai lībiešu emigrantiem *ir arī kādi izdevumi lībiešu valodā*?

E. V.: — Nē.

K. B.: — *Spriežot pēc jūsu teiktā, pēc kara vēl pastāvēja iespēja* lībiešu valodas *attīstībai vai vismaz saglabāšanai. Kādi ir galvenie* lībiešu valodas *izmiršanas* cēloņi?

E. V.: — To varu pastāstīt ļoti precīzi, jo starp lībiešiem esmu bijis kopš 1948. gada un uzmanīgi sekoju visam notiekošajam. Viens no cēloņiem bija smagie saimnieciskie apstākļi, no otras puses — Staļina laiks, viņa nacionālā politika. Jebkuru garīgu darbību, biedrības uzskatīja par nacionālisma izpausmi. Arī lībiešiem tas tika aizliegts. Lībiešiem draudēja, īpaši tiem, kas bija darbojušies Lībiešu biedrībā un tās vadībā. Buržuāziskās Latvijas laikā viņi bija tikušies ar somiem, kas, tāpat kā igauņi, atbalstīja lībiešus. Bet kontakti ar ārzemniekiem tika uzskatīti par smagu noziegumu — arī tādēļ lībiešiem neļāva dibināt biedrību vai kori. Viņi patiesi baidījās no izsūtīšanas un bija garīgi nospiesti. Pēc asimilācijas teorijas, nonākot šādos apstākļos,

cilvēki cenšas slēpt savu dzimto valodu, lieto lielākās tautas valodu. Sajā gadījumā lībieši mēģināja kļūt par latviešiem. Tas turpinājās ilgi — ne tikai Staļina gados, bet arī Hruščova laikā. Līdz ar to lībiešu skaits saruka.

Ļoti smags trieciens lībiešiem bija zvejošanas tiesību atņemšana — visa lībiešu dzīve bija saistīta ar zvejniecību. Izveidojot slēgto pierobežas joslu, šīs teritorijas attīstība tika pārtraukta, daļu lībiešu ciemu — Lūžņu, Liel-irbi—faktiski iznīcināja, iedzīvotājus pārveda uz Kolku. Daudzi gluži vienkārši aizbēga un apmetās iekšzemē — pilsētās, labākos saimnieciskos apstākļos. Tur viņi sajaucās ar latviešiem un sāka runāt tikai latviski.

K. B.: — Lūdzu, *precizējiet slēgtās pierobežas joslas nodibināšanas lomu šajā procesā.* E, V.: — Tā jāvērtē no diviem viedokļiem. Negatīvā puse — vairs nebija iespējams nodarboties ar zvejniecību. Ciemos samazinājās darbavietu skaits — katrā ciemā palika tikai viena vai divas vietas: mežsargs un mežsarga palīgs. Sākumā tika saglabātas pastnieka un pārdevēja vietas, bet arī tās, kā zināms, ir likvidētas. Līdz ar to pieaudzis cilvēks šajā piekrastē nevar dzīvot. Tā ir iepriekš ieplānota ciemu likvidēšanas politika, tās iemesls ir slēgtā pierobežas josla.

No otras puses, šī zona ir pasargājusi vietējos iedzīvotājus no imigrantiem. Ja tā nebūtu nodibināta, šajā piekrastē tiktu celtas iestāžu vasarnīcas, masveidīgi būtu ieplūduši krievi un lībiešu teritorija būtu izpostīta daudz vairāk nekā pašreiz. Tāds ir mans personīgais viedoklis.

K. B.: — Kā atšķiras mūsdienu lībiešu *valoda no tās, kas bija dzirdama 1948.* gadā? E. V.: — No vispārīgās valodniecības viedokļa lībiešu valoda ir rets izņēmums, piemērs tam, kā tīra valoda var izmirt. No teorētiskā viedokļa — valodu kontakta, asimilācijas gaitā jārodas jauktajai valodai, dzimtās valodas sajaukumam ar asimilējošo. Tātad vajadzēja izveidoties lībiešu—latviešu jauktajai valodai, kā, piemēram, ir karēļu— krievu, mordviešu—krievu un citas jauktās valodas. Ar lībiešu valodu nekas tamlīdzīgs nav noticis. Viena lībiešu paaudze lieliski runā lībiski, stāsta pasakas, var sarunāties par ikdienas dzīvi vai citām tēmām, bet nākamā paaudze — bērni — šo valodu vairs neprot. Pēkšņi viss ir gluži kā uz pusēm pārgriezts. Protams, mēdz būt tā, ka runājot lībietis aizmirst kādu vārdu, pārņem to no latviešu valodas, bet aptuveni pēc nedēļas ilgas «iesildīšanas» viņš atkal sāk lieliski runāt lībiski.

K. B.: — Sajā procesā droši vien liela nozīme *bijusi arī nacionālajai pašapziņai?*

E. V.: — Neapšaubāmi, nacionālā kustība pirms kara, ar to saistītais nacionālais uzplaukums ieaudzinājis lībiešos lepnumu par savu valodu. Bet viņiem ir žēl, ka bērni nav gribējuši šo valodu

iemācīties.

K. B.: — *Vai jūsu četrdesmit gadus garajā* lībiešu *valodas pētniecības laikā bijuši arī* kādi *pārsteigumi*?

E. V.: — Lībiešu valodas pētniecībā radās neliela pauze, kad Pauls Ariste 1950. gadā devās pie Valdaja kārējiem, vēlāk pie vepsiem. Likās jau, ka šis darbs nekad vairs neturpināsies, bet tad es nolēmu sākt nodarboties ar lībiešu valodu. Kad pēc vairāku gadu pārtraukuma aizbraucu uz Kurzemi, nācās atsvaidzināt lībiešu valodu, sameklēt teicējus un sākt ar viņiem strādāt. Katru gadu, dodoties pie teicējiem — viņi lielākoties dzīvo pa vienam —, visvairāk uztrauc tas, vai tikai māja nebūs slēgta. Tas nozīmētu, ka teicējs pazaudēts uz visiem laikiem.

Varu pastāstīt arī par bijušo Lībiešu biedrības kasieri, Mazirbes Tomu mājas saimnieku Dembergu. Pie viņa bija visas Lībiešu biedrības grāmatas, kuras ar lielām pūlēm izdevās saglabāt kara laikā. Pēc kara Dembergam draudēja izsūtīšana, jo viņam piederēja arī saimniecība un viņš bija ticies ar somiem. Katru reizi, kad braucām uz Mazirbi, Dem-bergs dāvināja mums grāmatas — katram vienu eksemplāru. Tajos gados, kad pie lībiešiem neviens nebrauca, šis cilvēks novecoja, viņš bieži esot uztraucies, kāpēc mēs nebraucot — viņš gribot atdot grāmatas. Patiesi, kad atkal ierados Mazirbē, nebija vairs nedz viņa, nedz viņa sievas, māja bija izpostīta. Sastapu kādu latvieti un pastāstīju, ka šīs grāmatas bija apsolītas man un tām vajadzētu kaut kur būt. Pateicoties šim cilvēkam, man izdevās iegūt Lībiešu biedrības grāmatu krājumu, kas bija diezgan liels. Sīs grāmatas esmu izdalījis studentiem, kas gadu gaitā mācījušies pie manis lībiešu valodu.

Ļoti vēlējos iegūt arī Lībiešu biedrības protokolus, bet biedrības rakstvedis Pēteris Breindkops apgalvoja, ka kara laikā protokolu grāmatas nonākušas karavīru rokās. Viņi saplēsa tās gabalos, tomēr dažas lappuses bija saglabājušās. Pēteris Breindkops ar manu starpniecību nodeva Tartu F. R. Kreicvalda Literatūras muzejam arī Lībiešu biedrības zīmogus. Tātad tie nav pazuduši.

K. B.: — *Kā* p/rms *kara* bērniem mācīja lībiešu valodu? Lasīt, kā zināms, mācīja no lasāmgrāmatām, bet *kā skolēni* apguva *gramatiku, kas tik loti* nepieciešama valodas saglabāšanai*?*

E. V.: — Pirms kara lībiešu valodas mācīšana gāja gluži kā pa ciņiem. Nācās dabūt atļauju no Latvijas valdības, kas izturējās visai noraidoši pret prasībām par lībiešu pagastu un skolu. Tomēr lībiešu valodu atļāva mācīt kā papildpriekšmetu, vecākiem nācās maksāt par to pašiem. Kolkā lībiešu valodu mācīja lībietis, latviešu valodas skolotājs Niks Polmanis, Miķeļtornī — jaunais skolotājs Pēteris Dambergs, kas balstījās uz savu lielisko lībiešu valodas prasmi. Tomēr galvenokārt lībiešu valodu mācīja vecāks vīrs — Marts Lepste. Stundas viņš sāka noturēt vienā lībiešu teritorijas galā, braucot ar savu zirgu

no ciema uz ciemu un pa ceļam pārnakšņodams. Tā viņam bija jābrauc gandrīz līdz Pitragam — Kolkā bija savs skolotājs —, un tad Marts Lepste griezās atpakaļ.

Esmu paintеresējies, kādus materiālus viņš ir izmantojis. Zinu, ka viņš pats bija sakārtojis gramatiku un vingrinājumus, taču šis materiāls nav nokļuvis nedz arhīvos, nedz arī nonācis mūsu rokās. Lasāmgrāmatas, kas iznāca Tartū laikā no 1921. gada līdz 1 925. gadam, izmantot bija grūti—to bija ļoti maz un tās sastāvēja tikai no tekstiem. Kad iznāca Pētera Damberga sakārtotā lasāmgrāmata «Jemākiel lugdobronto'z» («Dzimtās valodas lasāmgrāmata»), varēja mācīties no tās.

K. B.: — Lūdzu, *raksturojiet lībiešu literāro* valodu, tās *ietekmi uz sarunvalodu.*

E. V.: — Lībiešu literārās valodas attīstībā ir vairāki posmi. 1863. gadā iznāca «Mateja evaņģēlijs» austrumu un rietumu izloksnē. Pateicoties akadēmiķim F. J. Vīdemanim, to nodrukāja par Londonas Bībeles biedrības līdzekļiem. Evaņģēliju daudz lasīja un to mācīja arī skolā, domājams, Košragā. Tomēr šo grāmatu nebija daudz, un īpašu iespaidu uz lībiešu sarunvalodu tās neatstāja.

Faktiski lībiešu literārā valoda radās tikai pēc 1920. gada, kad L. Ketunens un O. Lo-ritss sāka braukt pie lībiešiem, organizēt skolu. Lībiešu jauniešus aicināja uz Igauniju apgūt skolotāja profesiju, daudzi ir mācījušies Tartu skolotāju seminārā.

šajā laika posmā — 20. gados — lībiešu literārajā valodā bija jūtama igauņu valodas ietekme. No divdesmito gadu sākumā izdotajām lasāmgrāmatām bērni mācījās lasīt vēl pirms došanās uz skolu, tātad tā laika lībiešu literārajai valodai bija jāatstāj zināms iespaids uz sarunvalodu.

30. gados lībiešu grāmatas iznāca Somijā, līdz ar to lībiešu literārajā valodā parādījās somu valodas ietekme.

Tomēr jāpiebilst, ka lībieši savu literāro valodu sāka nopietni apgūt un izmantot tikai 30. un 40. gados.

Igaunijā lībiešu grāmatu izdošanu atbalstīja Atturības biedrība, līdz ar to gan no 1921. līdz 1925. gadam lasāmgrāmatas, gan Kārļa Staltes dzejoļu krājums «Līv'o lolSd» satura ziņā ir saistīti ar atturību. Somijā lībiešu grāmatu izdošanu atbalstīja lielākoties reliģiskās biedrības, kas uzskatīja par vajadzīgu izdot reliģisko literatūru. Būtībā tieši šīs grāmatas — «Piški katkismus» («Mazais katķisms»), «Ūž testament» («Jaunā Derība»), «Līvlist lorSbrontoz» («Lībiešu dziesmu grāmata») — ir visapjomīgākās.

Ja 30.—40. gadu salīdzinoši labvēlīgie apstākļi būtu turpinājušies, lībieši un lībiešu valoda saglabātos ilgāk. 1940. gada notikumi atstāja smagu iespaidu uz visām Baltijas tautām, arī uz lībiešiem. Staļina politika vārdos gan atbalstīja visas PSRS tautas, arī mazās, tomēr

īstenībā tā bija lielvalsts valodas politika. Par tās upuri kļuva arī lībiešu valoda. K. B.: — Lībiešu valodā *ir loti* maz izdevumu: *dažas lasāmgrāmatas,* avīzes, kalendāri, dažas reliģiskās grāmatas. Lielāks grāmatu *skaits būtu* veicinājis ilgāku *lībiešu valodas* saglabāšanos. *Kādēļ 30.*—40. gados *lībiešu valodā nesāka tulkot dai/literatūru?* **E. V.:** — Galvenais iemesls — lībiešiem nebija savu izdevumu, un publicēšanas iespējas Latvijā viņiem bija niecīgas. Latvijā izdeva vienīgi avīzi «Līvli», kā arī divus Rudzīša sastādītos kalendārus. Viss pārējais tika publicēts Igaunijā vai Somijā.

K. B.: — Vai tulkotāji *būtu bijuši?*

E. V.: — Ja. Bet jāatceras, ka lībiešu kustība ilga tikai 20 gadus. Karš Baltijā beidzās 1920. gadā, Baltijas valstis bija izpostītas, nabagas un nožēlojamas, mierīgā attīstība tika pārtraukta 1940. gadā. 20 gados lībieši nepaguva pārāk daudz padarīt. Esmu pārliecināts— ja šis laiks būtu turpinājies, tiktu tulkota arī daiļliteratūra. Pašreiz tās mazliet ir P. Damberga lasāmgrāmatā «Jemākiel lug-dobrontoz» — mazi fragmentiņi, kas tulkoti no somu un igauņu valodas.

K. B.: — Tomēr *lībiešu* valodas vārdu *krājums nav tik bagāts,* lai *varētu pārtulkot visu.* Vai *būtu* bijis iespējams novērst šādus *trūkumus?*

E. V.: — Domāju, ka tas nemaz nebūtu bijis tik grūti. Lībiešu valodā iespējams darināt vārdus un veidot salikteņus pēc tiem pašiem principiem kā igauņu un somu valodās. Ir taču zināms, ka P. Dambergs, tulkojot kādu tekstu lībiešu valodā, darināja jaunus vārdus, pārņēma tos no somu vai igauņu valodas, pārveidoja atbilstoši lībiešu valodas fonētikai. Ja būtu bijuši labāki apstākļi, P. Dam-bergam palīgā nāktu arī citi lībiešu valodas pratēji, kas būtu tālāk attīstījuši lībiešu literāro valodu.

K. B.: — Lībiešu valodā *blakus* jaunākām iezīmēm, jaunākiem aizguvumiem no igauņu un *latviešu valodas ir arī* senas iezīmes. Kādas no *tām ir* svarīgākās?

E. V.: — No senākajām iezīmēm vispirms varētu pieminēt īpatnējus lībiešu valodas vārdus, piem., sēmdā 'piens', salando, kas ar īpatnēju piedēkli atvasināts no vārda *sala* 'zagt', *el'm* 'dzintars'. Lai arī lībiešu valodu uzskata par tuvāku igauņu valodas ziemeļu dialektam, tajā ir atsevišķas iezīmes, kas kopīgas ar igauņu valodas dienvidu dialektu. Pēc manām domām, tieši šīs pēdējās ir īpaši senas. Piemēram, lībiešu valodā ir vārds suii 'vilks', dienvidigauņu dialektā un somu valodā ir susi, bet ziemeļigauņu dialektā — *hunt.* Somu valodnieki jau sen ir atzinuši, ka bez lībiešu valodas Baltijas somu valodu pētniecība būtu nepilnīga. Tas, ko mēs zinām un vēl uzzināsim par lībiešu valodu, ir ārkārtīgi svarīgs, arī līdzsvara ziņā. **K. B.: —** 1938. gadā somu valodnieks L. *Ketunens rakstīja, ka lībiešu valoda ir tuva vepsu , valodai. Kā jūs vērtējat šo atzinumu?*

E. V.: — Es neuzskatu to par iespējamu. Esmu pārliecināts, ka

lībiešu cilts bijusi ļoti sena Baltijas somu cilts, atradusies uz dienvidiem no igauņiem. Pēc Latviešu Indriķa hronikas zināms par lībiešu apdzīvotajām teritorijām 12. gadsimtā — Metsepole, Idume-ja, Gaujas un Daugavas lejtece — tās ir bijušas visai plašas. Tā bijusi viena no Baltijas somu pamatciltīm, tāpat kā vepsi, karēļi un igauņi. Bet lībiešu un vepsu valodas uzskatīt par tuvākām acīmredzot nav pareizi. Tā ir viena teorija, bet valodniecībā uzskati ir dažādi — citi pareizi, citi nepareizi.

K. B.: — Vai jūs pievienojaties uzskatam, *ka pirms 9.*—10. gadsimta Daugavas un Gaujas *lejtecē lībieši vēl nedzīvoja?*

E. V.: — Nē.

K. B.: — Kāda, pēc jūsu domām, bija lībiešu *valoda šajā teritorijā?*

E. V.: — Uz šo jautājumu es gribētu atbildēt, balstoties uz A. J. Šēgrēna pierakstiem. Kā zināms, A. J. Sēgrēns pagājušā gadsimta v-idū apmeklēja Vidzemes lībiešus pie Sala-cas un savāca vērtīgu materiālu, daži pieraksti tur izdarīti arī pirms tam.

Daugavas un Gaujas lejteces lībiešu valoda acīmredzot bijusi igauņu valodai tuvāka nekā mūsdienu Kurzemes lībiešu valoda. Taču pēdējā laikā dīvainā kārtā ir izplatījies uzskats, ka tieši Kurzemes lībiešu valoda ir īstā lībiešu valoda. Bet tas ir tikai viens valodas zars, un teorētiski jārēķinās ar to, ka pamatā lībiešu valoda tomēr tika runāta Vidzemē, tikai mēs ļoti maz zinām par to.

K. B.: — *Pēdējie lībieši pie Salacas upes izmira* pagājušā gadsimta *vidū. Kā jūs vērtējat* viedokli, ka *Vidzemē vēl šajā* gadsimtā bijuši lībieši?

E. V.: — Es personīgi neuzskatu to par iespējamu. Jau 30. gados Latvijas vēsturnieki meklēja šos lībiešus un viņu pēctečus, bet visi šie mēģinājumi bijuši neveiksmīgi. Manuprāt, latviešu apziņā bija saglabājusies tradīcija: vectēvi un vecvectēvi stāstīja nākamajām paaudzēm par lībiešiem. Sī tradīcija reizēm kļuva tik dzīva, ka šos lībiešus sāka meklēt. Tomēr nav izdevies atrast nevienu konkrētu lībieti, kas vismaz bērnībā būtu pratis šo valodu.

K. B.: — *Kādē/ Oskaru Loritsu 1936. vai*
1937. gadā izsūtīja no *Latvijas?*

E. V.: — Esmu dzirdējis, ka Oskars Loritss bijis visai neapvaldīts darbonis, cilvēks, kas ātri nonāca konfliktos ne tikai Latvijā, bet arī mājās, Igaunijā. Konflikts radās tādēļ, ka

viņš neslēpti propagandēja lībiešu pagastu, skolu un biedrību, vēršot šo aģitāciju pret Latvijas valdību, galvenokārt pret iekšlietu ministra darbību. O. Loritsu patiešām izsūtīja no Latvijas— uz Valku, vēlāk šo pārpratumu nācās likvidēt pa diplomātiskiem kanāliem.

Tomēr izsūtīšana ir notikusi arī vēlāk. Kolkā bija mūsu rakstnieki — Adu Hints un daži citi. Arī viņi runāja par to, kāpēc lībiešiem padomju laikā netiek dotas nekādas tiesības: kāpēc netiek atļautas

lībiešu valodas stundas skolā un kādēļ neļauj dibināt Lībiešu biedrību. Vietējai varai tas nepatika, braši tika izmantoti padomju robežsargi, un Adu Hints kopā ar viņa grupu kā nevēlami elementi tika izsūtīti no pierobežas joslas. Tas notika aptuveni pirms 15 gadiem.

K. B.: — Lībiešu valodu māca *Tartu Valsts universitātē un* arī *Helsinkos,* Somijā. *Kādi ir mācīšanas principi,* (tādas *atšķirības Igaunijā un* Somijā?

E. V.: — Lībiešu valodu, tāpat kā citas Baltijas somu valodas, cenšas mācīt kā zinātnisku priekšmetu gan pie mums, gan Somijā. Mācīšana atkarīga no tā, ko pasniedzējs uzskata par vajadzīgu. Pie mums esam centušies sniegt īsu pārskatu par skaņu attīstības vēsturi, mazliet gramatikas, lasām arī tekstus. Tātad — no vienas puses zinātniska pieeja, no otras puses — praktiska, lai tie, kas sāktu pētīt šo valodu, jau ekspedīcijas laikā varētu kaut ko saprast un drīz vien uzsāktu patstāvīgu darbu. Somijā izteiktāks ir zinātniskais virziens, jo viņu studenti pie lībiešiem netiek. Vairāk tiek lasīta valodas vēsture, bet reizēm šim mācību priekšmetam dots mūsdienīgs—strukturāls virziens. Helsinkos lībiešu valodu pasniedz profesors Sep-po Suhonens — Somugru valodu nodaļas vadītājs, lībiešu valodas speciālists un doktors šajā nozarē. Kad strādāju Somijā, pasniedzu lībiešu valodu viņa vietā — tā tika uzskatīts par vajadzīgu.

K. B.: — Kas *visvairāk* sagādā *grūtības studentiem lībiešu* va/odas apguvē?

E. V.: — Vispirms, protams, lauztā skaņa **—** tās izruna un iegaumēšana, patskanis "S, tāpat arī citi patskaņi. Lībiešu valodas patskaņu sistēma ir ļoti sarežģīta. Divskaņus, kas radušies latviešu valodas ietekmes rezultātā, parasti vienkārši aizmirst izrunāt. Lībiešu valodā (salīdzinājumā ar igauņu valodu) vārdi ir ļoti īsi, netiek pamanīti daudzi līdzskaņu savienojumi, kas radušies vārdu sarukšanas dēļ. Ir jūtama tieksme izrunāt lībiešu vārdus pēc somu vai igauņu valodas dienvidu dialekta parauga.

K. B.: — Kāda nozīme *ir studentu darbam* lībiešu valodas pētniecībā?

E. V.: — Agrāko gadu darbus ir iespējams izmantot, jo tad lībiešu valoda vēl bija pavisam dzīva — to varēja pierakstīt, ierakstīt lentē, varēja strādāt ar oriģinālu materiālu. Pašreiz galvenais mērķis ir iemācīt studentiem valodas materiāla vākšanas metodes. Lībiešu ir tik maz, viņi ir tik veci un slimi, ka ilgu laiku strādāt ar viņiem nav iespējams. Kā zināms, ar teicējiem jāstrādā 6—7 stundas, ar lībiešiem var strādāt augstākais 1,5— 2 stundas. Bet lielākam pētījumam tas ir par maz.

K. B.: — *Igauņu un s*omu *valodnieki ir* galvenie lībiešu valodas materiāla vācēji. Kā *šis materiāls tiek glabāts un kārtots*?

E. V.: — Tā ir mūsu visvājākā vieta, par kuru pat runāt

negribētos. Somi ir centušies iegūt no mums materiāla kopijas un arī ori-ģinālllentes — to viņi arvien ir saņēmuši, jo Somijā ir vislabākie glabāšanas apstākļi. Pie mums materiālu vāc jau ilgāku laiku, un katrs glabā to pie sevis. Liela daļa savāktā nav sakārtota, un trūkst vārdu par to, kā tas reizēm tiek kārtots. Tas attiecas gan uz igauņu, gan lībiešu, gan citām valodām.

Publicēšanas iespējas ir minimālas, un kaut ko izdot fonētiskajā pierakstā nav iespējams. Nav iespējams publicēt arī tekstu krājumus. Neatliek nekas cits kā glabāt visu nākotnei. Ja arī tad apstākļi neuzlabosies, viss paliks nepublicēts.

Pie reizes gribu piebilst, ka lībiešu etnogrāfisko priekšmetu vākšana Latvijā ir skandalozā stāvoklī. Visi vāc, bet neviens neglabā. Latvijā nav vienota centra, kas rūpētos par lībiešu materiālo kultūru. Ventspils muzejs, kur Sulca laikā bija lībiešu etnogrāfiskie priekšmeti, vairs nav lībiešu muzejs — viss ir kaut kur nolikts, aiznests, nav eksponēts. Reiz Rīgas tuvumā Lielupē tika izveidots kāds muzejs, kur lielos daudzumos savāca ļoti vērtīgu lībiešu materiālu, kas nezin kur pazudis.

K. B.: — Kā *izskaidrot to, ka latviešu valodnieki ir tik maz interesējušies par lībiešu* valodu?

E. V.: — Latviešu valoda iekļaujas pavisam citā valodu sistēmā, un latviešu valodniekiem ir savas problēmas. Mazās lībiešu valodas iemācīšanās prasa lielu uzņēmību, un gluži vienkārši nav gadījies neviens fanātiķis. Mēs nevaram latviešu valodniekiem neko pārmest, jo viņiem bijis daudz cita darāmā, un lībiešu valoda gluži vienkārši palikusi novārtā.

K. B.: — Vai esat nodomājis uzrakstīt atmiņas vai *kādu kultūrvēsturisku grāmatu par* lībiešiem?

E. V.: — Varētu jau rakstīt, bet kam? Un kas izdos? Diemžēl lielus vīrus mazas valodas neinteresē, un neliekas, ka kaut kas varētu mainīties.

K. B.: — *Latvijā pēdējā laikā tiek runāts par* lībiešu valodas mācīšanu, piemēram, par speciāla *novirziena klasi. Kādas ir jūsu* domas *par* to?

E. V.: — Viss ir bezcerīgi nokavēts. Ja latvieši būtu gribējuši darīt kaut ko lībiešu labā, tas būtu bijis jādara pirms 40 gadiem. Tagad neatliek nekas cits kā savākt no pēdējiem lībiešiem visu iespējamo — to var izdarīt gan igauņi, gan lībiešu valodas pratēji latvieši. Vēl paliks arT tas, ko iespējams iegūt, pētot latviešu valodu.

Jāatbalsta pēdējie lībieši, lai viņi saglabātu savu valodu, kamēr vēl dzīvo.

Intervējusi ĶERSTI BOIKO

Kurzemes jūrmala. Dizjura un Mazjura, kam pa vidu zibsnī Kolkasraga bāka — tagad jau automātiskā. Priežu meži, sili, kangari un vigas. Purva rāva, ciņi ar dzērvenēm, asais grislis un baltās spilves. Viršu sabiedrībā mellenes un brūklenes. Dzegužpuķe un baltā naktsvijole. Pīlādži, pīlādži un veseli alkšņu meži, kuros slēpjas zvejniekciemu paliekas. Aiz kāpām šalc jūra, tā šalc vienmēr, reizēm klusāk, reizēm skaļāk, bet dažkārt pat trako. Mana mī|ā jūra, mana dārgā dzimtā puse! Šodien tu esi tik grūti aizsniedzama!

Bet nav nemaz tik sen, kad Kurzemes ziemeļdaļas jūrmalā, nabadzīgajos zvejnieku ciemos, dzīvoja lībieši, zvejoja butes, reņģes, brētliņas un citas zivis, kas bija nepieciešamas izdzīvošanai — ne vien pašu uzturam, bet arī tirdzniecībai un maiņai pret miltu un gaļas produktiem, jo liesā jūrmalas zeme saviem kopējiem — lībiešiem — maizi nodrošināt nespēja.

Šodien, kad pasaulē lībiešu valodas pratējus var gandrīz uz abu roku pirkstiem saskaitīt, manuprāt, ir derīgi kaut nedaudz iepazīties ar šīs tautas pagātni, kas zināmā vēstures periodā deva vārdu tagadējās Latvijas teritorijai . . .

Mēs šogad atzīmējam latviešu grāmatniecības četrsimt gadus. Gribas atskatīties arī uz lībiešu rakstības un grāmatniecības sākumiem, kas gan sniedzas tikai divsimt gadu atpakaļ. Un varbūt valodnieki arī šo termiņu var apstrīdēt. Bet sāksim visu pēc kārtas . . .

Vispirms paciemosimies pie Vidzemes, konkrētāk, Salacas, lībiešiem. Rakstos ir ziņas, ka 1828. gadā Jaunsalacas muižas robežās vēl dzīvojuši 260 lībieši. Lai viņus ātrāk pārlatviskotu, vietējie mācītāji Hackels un Burkhards pat no kanceles viņiem aizlieguši sarunāties lībiski. . . Toties Rūjienas draudzes mācītājs Gustavs Bergmanis (1749—1814) paša ierīkotā spiestuvē Rūjienā 1790. gadā (titullapa datēta ar 1789. gadu) iespiež nelielu grāmatiņu, kurā apkopotas tēvreizes 152 valodās («ZJas Gc*tbelh des Herrn oder Vaterunsersammlung in hundert und zwey ļunfzig Sprachen*»). Šai darbā ir iespiesta tēvreize Salacas lībiešu izloksnē, ko mācītājam teicis kāds turienes lībietis. Priekšvārdā Bergmanis raksta, ka lībiešu vai salaciešu (*salisch*) valodu runājot Krievijas valstī pie Baltijas jūras. Līdz šim šis teksts maz zināms, tomēr to nevar atstāt bez ievērības, jo vairāk tāpēc, ka Vidzemes lībiešu valodas rakstu pieminekļi maz zināmi. 19. gadsimtā Salacas lībieši pilnīgi asimilējas ar latviešiem, tāpēc dzejniekam Auseklim tapa dzejolis par pēdējo lībieti pie Salacas.

Tomēr zināmas pēdas par lībiešiem 19. gadsimtā ir palikušas. Te pateicība pienākas 1845. gadā nodibinātai Krievu ģeogrāfijas biedrībai, kas organizēja Krievijas impērijā dzīvojošo tautu etnogrāfisko izpēti. Biedrības etnogrāfijas nodaļu vadīja tolaik izcilais dabaszinātnieks K. Bērs, kurš uzskatīja, ka etnogrāfijā galvenā uzmanība jāveltī to mazo tautiņu pētīšanai, kas vēl saglabājušas savas

kultūras un dzīvesveida īpatnības. (Žēl, ka šādas domas savā laikā neienāca prātā latviešu vēstures pētniekiem.) Bērs Ierosināja 1846. gadā organizēt nelielu ekspedīciju uz Baltiju, lai vāktu ziņas par lībiešiem un krievlņiem, kuriem kā etniskām vienībām draudēja izzušana. Par ekspedīcijas vadītāju nozīmēja somugru valodu pētnieku, pirmo Pēterburgas Zinātņu akadēmijas Etnogrāfijas muzeja direktoru akadēmiķi A. J. šēgrēnu (1794—1855). Instrukcijas pētījumiem izstrādāja K. Bērs. Tā bija pirmā Krievu ģeogrāfijas biedrības organizētā ekspedīcija. A. J. Šēgrēns veica etnogrāfiskos un lingvistiskos novērojumus, bet Tallinas gleznotājs A. Pecolds (1794—1859) zīmēja etnisko grupu raksturīgākos tipus, apģērbus, darba un sadzīves ainas. Viņa zīmētie portreti dod priekšstatu par lībiešiem pirms simt piecdesmit gadiem. Daži no tiem publicēti arī Baltijas vēsturiski etnogrāfiskajā atlantā.

1846. gada maijā Jaunsalacas muižas apvidū 16 sētās pētnieks sastapa 22 cilvēkus, kas vēl runāja vai vismaz saprata lībiski. Lūk, šie lībieši:

Lielkuikulos — saimnieks Krists Gize un Jānis Ademidings;
Kirpakos — saimnieks Juris Feldmanis un Krists Pļavings;
Dzeņos — saimniece Anna un viņas māte;
Pūrnavos — Gusts Bissnieks un sieva Anna;
Pūriņos — Krists Priediņš un sieva Anna;
Kegufos — saimniece un viņas māte;
Karrēs — saimnieks Krists Karings;
Alkšnotos — Andrejs Jirgensons;
Kilmakos — Juris Āboliņš;
Dišleros — Juris Bērziņš;
Mustancos — Juris Jākobsons;
Klāvos — Andrejs Lēniflgs;
Killēs — Andrejs Ūdings;
Sprundēs — Krists Lemings; $_r$
Lielnorās — Krists Lielnors;
Minnikos —- Gusts Kalējs.

A. J. Sēgrēns apraksta Salacas lībiešu sadzīves etnogrāfiskās īpatnibas — kāzu un bēru parašas, ģērbšanās veidu. Mājas bija ar salmu jumtiem, stiklotiem logiem, tajās bija krāsnis ar skursteņiem. Bija gan vēl arī dūmistabas. Jūrmalā dzīvojošie zvejoja, katru vasaru ar liellaivām veda uz Rīgu ziemā sagatavoto malku. Bija jāiet arī uz muižu klaušu darbos zināmās nedē|as dienās, atkarībā no saimniecības lieluma un cilvēku skaita. Zemkopība un lopkopība deva maz ienākumu. Kaut arī zemi mēsloja ar jūras mēsliem, tomēr lielākais ienākums no zemes bija tikai astotais grauds . . .

Tālāk ekspedīcija caur Limbažiem, Rīgu, Jelgavu, Bausku devās uz Jaunsauli meklēt krieviņu paliekas. Tagad ir noskaidrots, ka t. s.

krieviņi bija etniska grupa, kas radās no votu karagūstekņiem, kurus 1445. gadā Livonijas ordenis pēc iebrukuma Novgorodas zemēs nometināja Bauskas apkaimē un nodarbināja Bauskas pils būvdarbos. 19. gadsimtā krieviņi pilnīgi saplūda ar vietējiem latviešiem. Viņu valoda ietekmējusi Bauskas apkaimes vietvārdus. A. J. Šēgrēns vairs nesastapa krieviņus, kas mācētu savu valodu. Viens no krieviņiem — Mikels Sausais — sevi sauca par Mikelu Kuj-vu un nedaudz vārdu votu valodā zināja.

Toreiz pārvietošanās prasīja daudz laika. Starp Rīgu un Jelgavu gan katru dienu brauca lieli pasta rati — diližansi, bet talak pa provinci nekādas sabiedriskās satiksmes nebija. Pētniekiem pašiem bija jānomā zirgu pajūgi. Tāpēc viņi tikai jūlija vidū nok|uva pie Kurzemes lībiešiem — vispirms Mazirbē. Pirmo nakti pētnieki pārlaida Mazirbes krogā, bet nākamajā rītā kāda lībiešu saimniece ar zirgu pajūgu aizveda viesus uz savu sētu. Diemžēl nav izdevies uzzināt, kura no Mazirbes mājām tā bijusi. A. J. Šēgrēns šo sētu diezgan sīki aprakstījis. Tā atradusies apm. 1 versti no Ķestera mājas; saimnieks bijis viens no ciema ievērojamākiem vīriem. Tā varētu būt bijusi Valganu, Reinu, Grabu, Taizelu vai Tomu māja.

Sēta bija norobežota ar žogu. Pagalmā stāvēja gara vienstāva dzīvojamā ēka ar diviem skursteņiem. Vienā mājas galā dzīvoja saimnieks, saimniece un viņu divi bērni, otrā galā — saimnieka brāļa ģimene. Viesus izvietoja mājas lielākajā istabā, kuras vienu stūri aizņēma maizes krāsns, kas bija kurināma no virtuves. Gar istabas sienām un ap krāsni bija soli. Istabā bija gulta (vēlāk ienesa vēl otru gultu), divi galdiņi un pāris krēslu.

Dzīvojamai ēkai iepretī atradās sakņu dārziņi, bet mājas aizmugurē bija lopu laidars ar vairāk staļļiem un stallīšiem daža-diem lopiem. Pagalmā bija arī klēts un šķūnīši, kur iedzīvotāji glabāja pajūga piederumus un darbarīkus.

Tolaik Mazirbes ciems bija koncentrējies galvenokārt ap to vietu, kur tagad stāv lībiešu tautas nams (Slīteres rezervāta administratīvā ēka). Saimniecības bija sablīvētas tuvu viena otrai pa labi no Mazirbes upes ietekas. Jūrmalā stāvēja daudz laivu, bet kāpās žāvējās tīkli. Selgā noenkuroti šūpojās lieli burinieki, kas no zvejniekiem iepirktās zivis veda uz pilsētu.

No Mazirbes līdz Kolkai vēl bija četri lībiešu ciemi — Košrags, Pitrags, Saunags, Vaide.

Kolkā tovasar dzīvoja jaunais lībiešu skolotājs un ķesteris Nika Polmanis (1823—1903). Viņš bija mācījies Irlavas skolotāju seminārā, pavasarī apprecējies un jau vienu ziemu mācījis lībiešu bērnus skolā, kas atradās Košraga Žoku mājās. (Šīs majas atradās starp Jaunkrūmiņiem un Kandisu māju, kas vel šodien saglabājušās.) Tā bija pirmā skola jūrmalas lībiešu bērniem. Mācības gan notika latviešu

valodā. Kolkas skolas ēka toreiz vēl bija tapšanas stadijā. Vēlāk Nika Polmanis strādāja Kolkas skolā par skolotāju.

A. J. Šēgrēns divas nedēļas cītīgi pie Nika Polmaņa mācījās lībiešu valodu. Svētdien viņš piedalījās Kolkas baznīcā dievkalpojumā, ko latviešu valodā noturēja Polmanis. Ķesteris toreiz ciemā ne vien pārzināja baznīcu, bet arī aizvietoja mācītāju, kas dzīvoja Mazirbē. No Polmana Šēgrēns guva ari lībiešu valodas paraugus t. s.

austrumu dialektā, ko ievietoja vēlāk savā kapitālajā darbā par lībiešu valodu. Nika Polmanis pārtulkoja lībiski Mateja evaņģēliju, kas iznāca 1863. gadā un praktiski Latvijā vairs nav sastopams.

A. J. Šēgrēns saka, ka Nika bijis vienkāršs, mierīgs un jautrs. Saglabājies N. Polmaņa fotouzņēmums, kur viņš redzams ar vijoli, bet aizbāzis cirvi aiz jostas. Acīmredzot skolotājs ar to simboliski gribējis teikt, ka cilvēka radošai dzīvei nepieciešams kā fiziskais, tā garīgais darbs.

Nikam Polmanim nebija lemts visu savu mūžu pavadīt dzimtajā lībiešu pusē. Jau 1852. gadā viņš par «iedomību, augstprātību un nepaklausību» — kā to raksta Irbes mācītājs — tika atbrīvots no skolotāja darba, bet solījās laboties. Tāpēc viņu atkal iecēla par skolotāju, bet ne uz ilgu laiku. Nesaskaņas ar mācītāju turpinājās. Tad Nika Polmanis ar sava svaiņa Kubeles skolotāja Ernesta Dinsberga un Krišjāņa Valdemāra palīdzību iegādājās nelielu zemes gabalu Novgorodas guberņā, 1860. gadā pārcēlās uz turieni un kļuva par zemkopi. Par viņa mūža pēdējo periodu ziņu maz: 1903. gadā miris un apglabāts svešā pusē.

Par rietumlībiešu kultūras darbinieku Prinču dzimtu saglabājies vairāk ziņu. Apjomīga publikācija par viņiem bija ievietota laikraksta «Literatūra un Māksla» 1978. gada 23. X un 3. XI numuros.

Jānis Princjānis (ar 19. gadsimta vidu — Princis) dzimis Pizes (Miķeļtorņa) Viļumos 1796. gadā. Viļumu māja bija viena no tām, kur jau dažus gadus pēc lielā 1710. gada mēra parādījās iedzīvotāji. 1717. gadā šai mājā apprecējās saimnieks Andrejs un Ķērste, viņiem bija daudz bērnu, vēlāk saimniekoja vecākais dēls Jakobs, kā arī otrs dēls Jānis. Gadsimta pirmajā pusē Viļumos dzīvoja arī kāds vīrs, ko sauca par Viļumu Jānēnu. Sakarā ar to, ka tolaik dzimtļaudis Kurzemē bija bez uzvārdiem, nevar precīzi izsekot vienas dzimtas ģenealoģijai, tomēr vēstures avoti dod iespēju zināmus pieņēmumus izteikt. Vienam otram radies jautājums, kāpēc šis Jānis nosaukts par Printsjāni. Versija — atbilde uz to varētu būt šāda.

17. gadsimta beigās Piltenes draudzē dzīvoja seglinieka Leonharda Printša ģimene. Vēl pirms lielā mēra ģimenē no septiņiem bērniem palika tikai divi, kuri mēri pārdzīvoja, kamēr viņu vecāki gāja bojā. Viens no dēliem bija 1695. gadā dzimušais Johans Frie-derichs, kas pēc mēra jau bija 15 gadus vecs un varēja nodrošināt sev

eksistenci. Jūrmalas ciemi bija izmiruši. Var taču būt, ka jaunais cilvēks pārgāja uz dzīvi Pizes ciemā, tā vēlāk tur veidojot Prinču dzimtu. Interesanti, ka Prinči vairākās paaudzēs savus pirmdzimtos nosauc par Jāņiem. Savdabīgi ir arī tas, ka Jāņa Prinča (seniora) vienu dēlu sauca par Fridrihu, lai gan tāds vārds jūrmalnieku vidū toreiz nebija sastopams. Diemžēl Fridrihu 19 gadu vecumā nospēra zibens jūrā uz kuģa. Tikai 25 gadus nodzīvoja Fridriha brālis Did-riķis, kas nosaukts par Pizes skolmeistaru. Tā kā viņš miris 1850. gadā, tad jāsecina, ka jau togad Pizes bērniem bija skola, kaut gan oficiālais skolas dibināšanas gads skaitās vēlāk. Protams, toreiz pirmajos skolas dibināšanas gados bērni tur mācījušies galvenokārt tikai lasīt, tāpēc arī skolu saukuši par «lasīšanas skolu». Skolotājs bijis arī Jāņa Prinča dēls Pēteris (1831 —1889), kas kopā ar tēvu un savu brāli Jāni Princi (junioru) (1821 — 1904) pārtulkoja Mateja evaņģēliju rietumlibiešu izloksnē. Šī grāmata otrreiz tika izdota 1881. gadā. Titullapā gan lulkotāji nav norādīti, bet pastāv uzskats, ka tie bijuši Prinči.

Jānis Princis kopā ar tēvu sarakstījuši ari «Jūrnieku svētas . dziesmas un lūgšanas», ko izdeva Jelgavā 1845. gadā. Tā ir viena no pirmajām latviešu dzejas publikācijām. Nevar nepieminēt arī to, ka Jānis (juniors) rakstīja korespondences un sūtīja uz Pēterburgu «Latviešu Avīzēm».

Manuprātpvecais Jānis Princis tomēr deva lībiešu valodai vislielāko ieguldījumu. Popes—Rindas—Pizes draudzes mācītājs Hillners viņu nosauc par ģeniālu vīru, kas nodarbojoties ar zvejniecību, bet vaļas brīžos — ar literatūru. Akadēmiķis A. J. Šēgrēns 1846. gada augustā ieradās Ventspilī, kur dzīvoja vecais Jānis Princis. Princis trīs nedēļas bija Šēgrēnam gan par lībiešu valodas skolotāju, gan par teicēju. Šajā laikā tapa lielākā daļa no materiāliem, kas 1861. gadā tika publicēti A. J. Šēgrēna un F. J. Videmaņa kapitālajā darbā, kur ietverta lībiešu gramatika ar valodas paraugiem uri lībiešu—vācu un vācu—lībiešu vārdnīca. Pēc Šēgrēna nāves viņa savāktos materiālus precizējis un papildinājis akadēmiķis

F. J. Vīdemanis (1803—1887), kas arī 1858. gadā apmeklēja Kurzemes lībiešus.

Prinču dzimtas un Nika Polmaņa nopelni lībiešu rakstniecības un kultūras attīstībā ir ievērojami. Diez vai bez viņiem Pēterburgas Zinātņu akadēmiķi būtu varējuši sastādīt lībiešu valodas pieminekļus. Tāpēc visādā ziņā ir atbalstāms priekšlikums par kapa pieminekļa uzstādīšanu Jānim un Pēterim Princim Ventspils Cirspenes kapos un Ventspils ielas atkalnosaukšana Prinču vārdā. Lai tā būtu simboliska piemiņa arī citiem lībiešu kultūras darbiniekiem.

Ieteicams arī Slīteres rezervāta jūrmalas ciemu teritorijā kaut kādā veidā saglabāt Nika Polmaņa, pirmā lībiešu tautības skolotāja, piemiņu.

K. Skalbe savā pēdēja dzeju krājumā «Klusuma melodijas» (1941), atminoties drausmo 1941. gada 14. jūnija nakti, kad tūkstošiem cilvēku tika brutāli un sadistiski izrauti no savām mājām, atrauti no Dzimtenes, rakstīja:

«Daudz mocekļu bij izredzētu Tev, mana mazā tēvija,
Kas līdz ar mātes vārdu svētu,
Čukst sāpju stundā: «Latvija! . .»

Viens no šiem mocekļiem, blakus Aleksandram Grīnam, Līgotņu Jēkabam, Arnim (Ernestam Runcim), Leonīdam Breikšam, Robertam Kroderam, Ludvigam Adamovičam, Alfonam Francim u. c., bija dziļi demokrātiskais, patiesi inteliģentais, darbīgais un nesavtīgais grāmatizdevējs Jānis Roze (1879—1942). Viņa grāmatizdevēja programmā un darbībā nekad nav pastāvējušas nedemokrātiskas tendences un utilitārs aprēķins, izdodot lubu literatūru vai zema līmeņa «tirgus preci». J. Akuratera, A. Austriņa, A. Deglava, J. Poruka, K. Skalbes un A. Saulieša «Kopotie raksti», sērija «Jaunatnes literatūra», virkne lētu daiļliteratūras izdevumu jaunatnei, skolas mācību grāmatas — šis J. Rozes darbs piepulcē viņu visievērojamāko latviešu grāmatu izdevēju saimei. No 1928. gada līdz 1935. gadam viņa apgāds izdod arī literāro žurnālu «Piesaule», kura publicējas gandrīz visi pazīstamākie tālaika autori. 40. gadu sākumā pēc savas izdevniecības, tipogrāfijas un grāmatveikala (kas gadu vēlāk arī kļuva par argumentu viņa kā «liela privātīpašnieka» deportācijai uz Soļikamskas nāvesnometnēm) nacionalizācijas J. Roze strādāja par VAPP tehnisko redaktoru. Taču pat šī lojālā attieksme pret jauno iekārtu, kas viņam tomēr daudz nodarīja pāri, un pat godīgais darbs staļimskā «kazarmu sociālisma» apstākļos nespeja novērst par latviešu demokrātisko inteliģenci pacelto nežēlīgo un netaisno zobenu. To, kas ar Jāni Rozi notika pēc 1941. gada 14. jūnija, savā atmiņu skicē apraksta brīnumainā veidā šo nometņu laikmetu pārdzīvojušais vēsturnieks Vladislavs Urtāns. Jāņa Rozes darba un personības atcere viņa 110 gadu gadskārtā, kas aprit 30. novembrī, atgādina viņa drauga K. Skalbes rakstītās rindas:

«Nāks citi gadi, citi laiki,
Un celsies viss, kas augsts un cēls.»

Vai, izlasījuši V. Urtāna baisās atmiņu rindas, mēs vēl spēsim ticēt K. Skalbes teiktajam? Nezinu, bet gribētos ticēt, jo rūgtums un skepse tik un tā neko nespēj dot.

_ _ ... _ .....VIESTURS VECGRĀVIS

P. S. Kad V. Urtana atmiņas jau bija sagatavotas iespiešanai, tika saņemta apvienības «Latvijas grāmata» informācija, ka š. g. novembra

nogalē, tātad — J. Rozes 110 gadu atceres dienās, grāmatnīca «Dzintars» varēs lepoties ar jaunu nosaukumu — Jāņa Rozes grāmatnīca.

VLADISLAVS URTĀNS
GRAMATNIEKA

JĀŅA ROZES

MŪŽA PĒDĒJAIS CĒLIENS

Pēc 46 gadiem, kad ievērojamā latviešu grāmatu izdevēja Jāņa Rozes kaulus apēduši taigas zvēri, sāk viņu arvien vairāk atcerēties un cildināt. Tādi raksti par viņu iespiesti laikraksta «Literatūra un Māksla» 1987. gada 30. un 32. numurā. Ir iecere Jāņa Rozes bijušo grāmatu apgādniecību Krišjāņa Barona ielā, ar kuru saistīti daudzi latviešu rakstnieki un mākslinieki, pārdēvēt viņa vārdā. Tur, kur tagad veikals «Dzintars», būšot arī Jāņa Rozes dzīves un darba atspoguļojums.

Varbūt noderēs arī dažas manas atmiņas par šīs personības pēdējo dzīves cēlienu, jo diez vai ir starp dzīvajiem kāds cits aculiecinieks.

Jāni Rozi, tāpat kā mani, 1941. gadā no 13. uz 14. jūniju **26** apcietināja dzīvoklī bruņoti sargi. Netika piemirsti arī ģimenes locekļi. Smagajā mašīnā gūstekņus nogādāja uz Torņkalna staciju, kur gaidīja īpaši iekārtotie lopu vagoni ar divstāvu nārām galos, šauru eju pa vidu, kurā atradās paraša. Vagonu apgaismoja kāds skumjš saules stariņš, kurš iemaldījies caur mazu iegarenu, sienā izzāģētu spraugu. Tas atradās pa labi no ieejas vagonā, pie pašiem griestiem.

Jau stacijā pilngadīgos vīrus atšķīra no viņu ģimenēm. Vēl neviens īsti nezināja, kas notiks.

Mani, toreiz LU otrā kursa studentu, iegrūda kā beidzamo tajā pašā vagonā, kurā atradās Jānis Roze, un vēl kādi 30— 40 cilvēki. Lai būtu vieta, visi sakāpa pa nārām. Kaut arī karavīri zilajās cepurēs, galifē biksēs, stulmeņos un ar revolveri pie sāna nemitīgi kustējās, norīkoja sargus un arvien atvestos jaunos gūstekņus, vilcienu sastāvu ielenkumā citu neko nevarēja redzēt kā tikai lopu vagonus, bruņotus sargus pie katra vagona un jau pieminētos kustīgos virsniekus zilajās cepurēs. Tikai vēlāk vagonā citi teica, ka mēs atrodoties Šķirotavas stacijā. Tātad mūsu lopu vagons no Torņkalna stacijas bija pārvietots uz Šķirotavas staciju. Cik īsti bija «vainīgo» un cik viņu ģimenes locekļu, kas bija apcietinātāji un izsūtītāji, vai kāds no viņiem ir sīkāk savu 14. jūnija «varoņdarbu» kaut kur pastāstījis vai publicējis — nav ne dzirdēts, ne lasīts. Par to klusē vēsturnieki, kinodokumentālisti, mākslinieki un rakstnieki. Vēl šodien ir tāda sajūta, ka «suns zina, ko

ēdis». Mūsu Vēstures institūta bijušais direktors V. Karaļuns mēģina attaisnot šo tautas traģēdiju kā juridiski pamatotu savā rakstā «Par padomju varas pretinieku, kapitālistisko un dekla-sēto elementu pārvietošanu 1941. gada 14. jūnijā» (Latvijas likteņgadi, II, Rīga, 1988, 69.—82. Ipp.), tāpat savā intervijā žurnālam «Zinātne un Tehnika» (Rīga, 1988, 6., 2., 6.—7. Ipp.). Tikai pāris piemēru: «Nebija ne bijušo varasvīru apcietināšanas, ne tiesas procesu pret viņiem . . . Padomju vara par veciem grēkiem nesoda.» Vai tad K. Ulmanis, J. Balodis ar sievu, V. Munters ar sievu un citi aizbrauca uz Krievzemi labprātīgi? Kā bijis, to vēl pirms vairākiem gadiem varēja pajautāt ģenerālim J. Balodim un viņa sievai, bijušajam ārlietu ministram V. Munteram un dažiem citiem, kuri pēc daudzu gadu nebrīves atgriezās Latvijā. «Nekādas diskriminācijas pret viņiem (izsūtītajiem. — V. U.) no vietējo iedzīvotāju — sibīriešu puses arī nemanīju . . . Vienīgais ierobežojums — neatstāt ierādīto rajonu.» Tendence, jaukta ar naivumu un meliem, kā āža kāja spiežas cauri. Izsūtītos lika smagākajos darbos, maksāja mazāku atlīdzību, uzskatīja, ka tie ir «fašisti, kuru dēļ izcēlās karš, kurā krituši viņu tuvinieki». Kādu gan žēlastību varēja gaidīt izsūtītais? Par to mūsu rīcībā ir daudz dokumentu. Galu galā, var pajautāt ikkatram izsūtītajam, kurš atgriezies Dzimtenē. Varbūt vēl tikai citēšu kādu dokumentu, kuru jauno laiku vēsturnieki noklusē, zaudēdami jau tāpat savu noslīdējušo reputāciju. **«Rīkojums.** Sakarā ar 1938. gada likumu par kārtību un drošību valstī, Ministru kabinets savā š. g. 31. jūlija sēdē nolēma izsūtīt no Latvijas Padomju Sociālistiskās Republikas teritorijas un nosūtīt uz Padomju Sociālistisko Republiku Savienību bijušo Latvijas kara ministru ģenerāli Jāni Balodi kopā ar viņa ģimenes locekļiem. Rīkojums stājas spēkā 31. jūlijā 1940. gadā. Rīgā, 31. jūlijā 1940. g. Vilis Lācis, ministru prezidenta v. i.» Vēl 1986. gadā iznākušajā «Latvijas PSR vēstures» 2. sējumā 1941. gada notikumiem veltīta tikai viena rindkopa, kura būtībā neko neizsaka un ir pat kļūdaina (Rīga, 1986. 172.— 173. Ipp.).

Bet es esmu, Rozes tēv, novirzījies no sava galvenā temata— no atmiņām par Tevi. Par savu denunciatori studenti Leontīni Punku, kura vēl nesen dzīvoja Mežaparkā, uzzināju pēc 26 gadiem, kad mani reabilitēja, taču Jānis Roze to neuzzinās nekad, jo viņu, spriežot pēc reabilitācijas dokumenta, kas izdots 1987. gadā, ir apsmējuši mūsu juristi A. Cīrulis, L. Plūksna, A. Dudars un prokurors Batarags. Jāni Rozi apglabājām aiz lēģera «Mogila» 1942. gada maijā, bet viņu tiesāja aizmuguriski un nelikumīgi 1943. gada 13. februārī... Tā stāv rakstīts melns uz balta. «Osoboje soveščaņije pri NKVD», kurās parasti bija trīs čekisti kursanti, — mēs viņus nepazinām un tiesas spriedēji neredzēja un nepazina mūs, tiesāja aizmuguriski, dažkārt pierakstīdami visfantastiskākos apvainojumus. Kāda gan likumība te

var būt, bet vairāki mūsdienu vēsturnieki nekādi nevar atmest Staļina laika melus, pat cenšas tos ievazāt mūsdienu publikācijās, slēpdamies aiz atklātības, pārbūves, demokratizācijas vārdiem, neaizmirsdami citēt demagoģiskos nolūkos arī kāda marksisma klasiķa vārdus vai kongresa (konferences) lēmumus. «Staļiniskie ļeņinieši» grib atkal valdīt tāpat kā agrāk, viņi jau paspējuši pārkārtoties pirmie.

Kad 1941. gada 14. jūnijā mani iegrūda kā beidzamo lopu vagonā, es pirmo reizi iepazinos ar sirmgalvi Jāni Rozi. Man nebija vietas gulēšanai uz divstāvu nārām, gulēju trīs diennaktis uz grīdas pie parašas. Biju 20 gadus vecs students. Kauns bija lūgties vecajiem un kādreiz godājamiem vīriem vietu uz nārām vai arī savu ēdienu, iegrūztu pa durvīm spainī . . . Pirmajā dienā neviens par ēšanu nedomāja, ritēja asaras un skanēja vaimanas, sarunas par ģimenes locekļiem. Es pie parašas ar seju pret spraudziņu, kas bija palikusi starp grīdu un tajā iebūvēto parašu. Vilcienam ripojot, caur spraugu nāca svaigs gaiss. Kad nu tā uz kailas zemes pāris naktis nogulēju, nepārtraukti juzdams un dzirdēdams uz parašas sēdošo dvakas un caurejas, man vispirms sāka stipri gribēties ēst, vēlāk sāka rādīties tādi kā murgi, arī ēst vairs tā negribējās.

Kamēr citi vaimanāja un stāstīja, cik garšīgus ēdienus gatavojuši un ēduši, 63 gadus vecais, kalsnais, pakurlais piebaldzēns Jānis Roze klusēdams sēdēja pie durvju spraugas un vēroja mākoņus. Bija saulainas dienas ārpus vagona tumsas, caur durvju spraugu varēja vērot pie debesīm baltu mākoņu gubas. Manīdams, ka es neēdu, viņš jautāja, kas ar mani esot. Atbildēju, ka man nav, ko ēst. Jānis Roze un uz apakšējās nāras gulošais pulkvedis Erasts Jirgensons, kurš visu laiku gulēja uz muguras, neteica ne vārda un kaut ko dziļi pārdomāja, tad paklusā, bet noteiktā balsī visiem pieprasīja no kopējās ēdiena devas manu daļu atdot man. Ēdienu apriju kā zvērs.

Netiku manījis, ka Jānis Roze kādreiz ēstu.

Pēc baigajiem pārgājieniem «pa etapu» bruņotu sargu un vilku sugas suņu pavadībā, ar Jāni Rozi satikos lēģerī «Cer-tjož» (laikam jau atvasināts no vārda «čort») pie Soļikamskas, Dienvidurālu tuvumā. Te bija četri lēģeri Latvijas izsūtītajiem — latviešiem, ebrejiem, krieviem, poļiem, čigāniem, lietuviešiem un citu tautību cilvēkiem. Viens lēģeris sliktāks par otru. To oficiālos nosaukumus nezinājām, bet dēvējām pēc iesaukām, kuras bija pazīstamas jau pirms mums — «So-ļikamska», «Čertjož», «Prižim» un beidzot «Mogila». No pēdējā lēģera, kurā ievietoja sirmgalvjus, invalīdus un nevarīgos, atgriezās retais. Soļikamskas lēģeris bija plašākais, pat ar kapitālām barakām. Tas bija izsūtīto sadales punkts. Te izsūtītie, būdami badā, mira viens pēc otra. Soļikamskas pārsūtīšanas punktā lēģernieki ilgi nekavējās. Te viņus sadalīja uz citiem apkārtējiem lēģeriem. Soļikamskā iegūst sāli. Ūdens te ļoti sāļš. Izbadējušies izsūtītie, lai piepildītu savus vēderus, dzēra

ūdeni. Taču jo vairāk dzer, jo vairāk pampst, bet dzert gribas atkal. Sapampušie cilvēki staigāja kā rēgi un mira viens pēc otra. No rīta, kamēr izsūtītie vēl gulēja, speciāla komanda īpašos ratos aizveda iepriekšējā dienā mirušos un apraka ārpus lēģera paseklā bedrē.

Jānim Rozēm, tāpat kā man, izdevās šos pekles vārtus pārvarēt. Nokļuvām «pa etapu» lēģerī «čertjož». Man nebija ne drēbju, ne apavu, ne ēdamā. Tāpēc tūlīt pieteicos strādāt vissmagākos darbus, kur varēja kaut ko nopelnīt. 1941. gada vasaras beigās mēs 14 vīri divu bruņotu sargu uzraudzībā taigas izcirtumos pļāvām sienu. Te auga arī avenes, kuras ēst bija noliegts. Es tomēr pamanījos pļaušanas laikā saēsties ogas ne tikai pats, bet arī piepildīt ar ogām starp kājām piesieto un paslēpto pudeli. Pārbaudēs bruņotie sargi manu pudeli neuztaustīja nevienu reizi. Lēģerī par avenēm varēja nopirkt kādu apģērba gabalu, apavus vai pat ēdamo.

Jānis Roze smagos darbus nespēja veikt. Lēģera virtuvē viņš mazgāja traukus, grīdas, nesa ūdeni. Vienu vakaru, atcerēdamies Latvijā pazīstamā grāmatnieka uzmanību pret mani lopu vagonā, nolēmu paslepen aiznest viņam ietveri ar ogām. Virtuvē svešiem ienākt bija aizliegts, tāpēc gaidīju virtuves tuvumā. Sagaidīju. Jānis Roze, tērpies rūtotā vasaras žaketē un tumšās vienkrāsainās biksēs, sākumā negribēja ogas ņemt, vēlāk tomēr it kā negribīgi paņēma. Katru ogu viņš ēda, it kā vispirms apglāstot to, pusaizvērtām acīm. Grasījos jau iet projām, kad Jānis Roze satvēra manu svārku stūri un pasle-pus no virtuves iznesa man čermšas zupas šķīvi. Apriju nejauki smirdošo čermšu, kurai esot ķiplokam līdzīgas īpašības. Ar čermšu mūs baroja ziemu un vasaru, katru nedēļu, katru dienu. Taukvielu tajā nemanījām. Vairāki cilvēki nevarēja to ieēst.

K4du vakaru, kad visi jau sakrituši uz savām plikajām nārām, redzu, ka Jānis Roze, atrotījis piedurknes, uz ceļiem tupēdams, ļoti rūpīgi mazgā virtuves grīdu ar lupatu. Katli

jau noberzti un spīd. Uzdevuma izpilde un pienākuma apziņa ir tik stipra, ka grāmatnieks aiziet gulēt pēdējais, jau tumsiņā.

Bija apritējis gandrīz gads. Izstrādināts divos lēģeros, viņš kopā ar citiem veciem un novārgušiem izsūtītajiem daudzus kilometrus gāja «pa etapu» bruņotu sargu pavadībā uz lēģeri «Mogila», kur bija jānomirst. Mani pēc paša lūguma un kā spēcīgāku aizsūtīja uz turieni par kapraci. Man galvā iešāvās doma, ka lēģerī «Mogila» es varbūt varētu palīdzēt kādreizējiem maniem labvēļiem Jānim Rozēm un Erastam Jir-gensonam. Šis bija briesmīgākais lēģeris no visiem pieciem, kuros es gaidīju nāvi. Mira viens pēc otra. Šķirstu nebija. Mirušos pusplikus ragaviņās vai pat aiz rokām vai kājām stiepēm uz uzkalnu ārpus lēģera. Nebija maizes. Vecie vīri pina un ēda to kārtiņu, kas atrodas zem lūkiem vai mizas. Nebija karošu un tikai dažas bļodiņas. Karotes izgreba paši, bet čermšas kausu, tā kā nebija

bļodiņu, dažreiz ielēja cepurē vai uzlēja vienkārši uz galda. Pašu taisītajā slimnīcā medikamentu nebija. Operācijas (Dr. Alks) izdarīja ar parasto galda nazi. Faktiski visi bija slimi, bet ārsts drīkstēja atsvabināt no darba tikai dažus slimos.

Vasarā spēkus zaudējušiem kapračiem vēl bija cerības izrakt paseklu kapa bedri, bet ziemā sasalušajā Sibīrijas zemē nevarēja ne iekalties, ne ierakties. Mazliet izcirtu zemi, ātri apbēru līķi ar dažiem sasalušajiem kukuržņiem un biezo sniega kārtu tā, lai to neredzētu sargtornī stāvošais sargs. Piedodiet, piedodiet, viņā saulē aizgājušie! Man nebija spēka Jūs cilvēcīgi apglabāt, jo man tā gribējās dzīvot! Varbūt tomēr būtu taisnīgāk, ja Jūsu vietā ar skatu uz Dzimtenes pusi gulētu es.

Pienāca Jāņa Rozes diena. Varējām nemaldīgi pateikt, kurš tuvākajā laikā mirs, kaut arī cilvēks tam neticēja un runāja sakarīgi. Kādā maija vakarē, kad pēc smagajiem meža darbiem mēs ieskrējām tumšajā barakas priekštelpā, Jānis Roze, jau nāves apdvests, gaidīja mani. Izraudams no mutes zelta zobus, viņš sniedza tos man, klusu teikdams: «Neatdod krievam!» Mirušajiem parasti bija jāšķiras no zelta zobiem. Par zelta lietu glabāšanu mums draudēja bargs sods. Es piedāvājumu nepieņēmu. Jānis Roze piegāja pie gala sienas un iebāza manis noraidīto velti spraugā starp baļķiem. Paskatījāmies vēl viens uz otru, un Jānis Roze aizvilkās mirt.

Drīz vien, 1942. gada maijā, slaveno latviešu grāmatnieku bez šķirsta un puspliku aprakām. Tikai tas nebija Soļikamskā, kā raksta Viesturs Vecgrāvis («Literatūra un Māksla», 1987., 24. VII, 10. Ipp.), bet gan daudzus kilometrus tālāk, uzkalnā pa labi aiz lēģera «Mogila».

Lielais ūdeņu klaidonis, makšķernieks un dabas draugs OTA PAVELS (1930—1973) uzzibsnīja teku literatūrā īsi, bet spilgti. Abi autobiogrāfiskie stāstu krājumi — «Skaisto stirnāžu nāve» (1971) un jau pēc rakstnieka nāves iznākušais «Kā es tikos ar zivīm» (1974) — ievijās kā gaiša straume brežņeviskās 1968. gada 21. augusta «brālīgās palīdzības» saduļķotajā Cehoslovakijas literārā procesa straumē. Bija miris Prāgas pavasaris, nelaikā un nevietā dzimušais pārkārtošanās mēģinājums sistēmā . .. un Ota Pavels rādīja vienu no pašsaglabāšanās ceļiem. Aizkustinoša ir viņa mīlestība pret savu tēvu, ebreju komivojažieri (Otas Pavēla māte bija čehiete), nemiera garu, sapņotāju, taču, ja tas nepieciešams, arī varoni, ko dzīve svaida no bagātības līdz ubaga spieķim.

TULKOTĀJS

OTA PAVELS

ZELTA ZUŠI

STĀSTS

Reiz.es pārvedu no Amsterdamas kūpinātu zušu saišķīti. Zivis bija tievas kā agrie sparģeļu dzinumi vai kārklu vicas un zeltaini laistījās, jo bija vel jaunas. Ēs sadabūju lenti, sasēju pušķi zuteļus un dāvināju pa vienai zelta zivtiņai sev mīļiem cilvēkiem. Kam nepietika, nācās palikt bešā. •

Mājas mes kūpinātos zušus vienmēr dēvējām par zelta zušiem, kaut gan tie nemaz tādi neizskatijas. Jo tie bija lielāki, jo, kūpinām-krasnij cauri izgājuši, atgādināja tumšu nakti un jūras dzelmi.

Vai mums kādreiz izdosies nomakšķerēt zelta zušus?

5im retoriskajam jautājumam bija savs zemteksts. Tētuks ar to gribēja teikt — vai mēs reiz izvilksim tik daudz zušu viena reize, lai varētu iet pie miesnieka Franča .Janouha un lūgt, lai viņš aizkurina savu kūpinātavu ar plūmju un balto akaciju pagalēm. Tā ir gaiša malka, jo šie koki balti zied, un, ja vēl piemet kadiķogas! . . . Sķielacis Francis bija solijies, ka saglabāšot šo kurināmo sētas stūri musu īpašai vajadzībai. Gan tētuks, gan Francis pamazām novecoja, un miesnieks, mani sastapis, aizvien pavilka uz zoba, kur tad esot tie zelta zuši.

Tos mēs tagad centāmies ķert godīgi, tikai ar makšķerēm. Sēdējām krastmalā dienas un nakts mijā, kad zuši vislabāk ņem, un vērojām karodziņus, ka vai acis sāp. Gaidījām, kad tie notrīsēs un aizšausies pa kātu uz spici. Lielākoties gaidišana bija veltīga, uz pirkstiem varēja saskaitīt tās reizes, kad karodziņš uz makšķerauklas aizjoza kā balts pūdelītis. Mūsu guvums bija vientuļnieki, klaidoņi, daždien divi un reti kad trīs zuši vienā vakarā. Tas atgadījās labi ja reizi gadā — sak, ne jau vienmēr runcim krējumpods!

Es nakšņoju mūsu lauku mājas bēniņos, un logs bija kā cirka jātnieces vizuļiem aizausts. Mēnesstari lauztām bultām aizsniedzās pār jumta slīpnes spārēm, un šķita, ka tur traucas balti putni. Uzmetis plecos rītasvarkus, es nokāpu lejasstāvā. Tētuks gulēja uz muguras un ari bija nomoda. Nolaidies ceļos pie viņa gultas, jautāju:

— Vai tādi zelta zuši maz ir?

— Ir. Man tie negadījās, bet tev varbūt laimesies. Viendien tie pa-

ceļas no upes dibena un peld nezin kur. Cope visu, ko vien šiem pamet.

Es aizgāju mierīgu sirdi.

Pagāja kāds tūkstotis darbdienu un tūkstotis nakšu.

Tētukam tuvojās apaļa jubileja, un es nezināju, ko lai dāvinu, jo viņam jau bija piederējis viss, ko vien cilvēks var vēlēties, un viņš neko vairs nekāroja. Ne jaunas spoles, tāpēc ka vecās vel bija kārtībā un tinoties klusi murrāja kā ratiņš, ne modernos Tronīčeka firmas makšķerkātus. Un tad man ienāca prātā, ka es taču varētu piepildīt tētuka sapņi, noķert viņam zelta zušus. Turklāt atgriezties sava bērnu dienu zemē, kur vēl dzīvoja mūsu vecais ģimenes draugs pārcēlājs Prošaka onkulis. Viņš zinās padomu, kā tikt tiem zušiem klat.

Sēdos vilcienā un braucu.

Četras dienas un četrus vakarus veltīgi nostaigājis no Brānovas uz Berounkas krastu un atpakaļ, nospriedu, ka laikam kapitulēšu kā Napoleons pec zaudētas Vaterlo kaujas. Upe bija ka izmirusi. Tajā varēja peldēties, tikai ne makšķerēt, jo straume plūda silta kā rīta kafija, bet debesis klājās pār upi gludas un blāvi zilpelēkas kā Rakovnices ziepes. Pa visu šo laiku es nemanīju nevienu zivi, tikai si-kuļi seklumā spēlēja ķerīti un lēkāja plunkšķinādami.

Es laižu uz mājām! Un izmetu no galvas dumjo iedomu par zelta zušiem!

No rīta piecēlos kā izpērts suns. Biju dabūjis pamatigu kāvienu no zivīm — visu cieņu tām! Četras dienas pie ūdeņiem, un ne asakas. Pārcēlāja namiņa pagalmā es liku savus makšķerkātus futrālī, kad no virtuves svilpodams iznāca Prošeks. Apstājās un jautāja:

— Kas tad nu, jaunekli?

- Es tinu makšķeres, onkul. Nav jēgas tenikt.šaja upe man vairs neveicas.

Prošeks neko neatbildeja, tikai pagaja tālāk sētsvidu, lai labāk redzētu debesis. Saraustīja bikses, pētīja pamali Kouržimecas puse un tad virs upes. Liekas, viņš tur nolasīja kadas bezgala interesantas zīmes vai saklausīja pazīstamu balsi. Astmas mākts, Prošeks ilgi un smagi klepoja, nospļāvās uz pagalma bruģa un skarbi sacīja:

- Šodien vēl aizej uz upi. Pēc tam tu vari vākties kaut uz elli!

Viņš iegāja namiņā un aizcirta durvis. Droši vien bija nikns, ka es tik neaptēsts un pats neko nemanu. Nostājos pagalma vidū, kur bija stāvējis Prošeks, ari saraustīju bikses, nokremšļojos, vēroju debesis .. . un neka. Radijas vienīgi, ka tās vairs nav gludas, bet ka tads piebāzts pēlis.

Izņēmu kātus no futrāļa un vilkos uz upi. Saule mani spieda gluži vai zemē iekšā, gar acīm šaudījās melnas švīkas un brīžiem atkal ņirbēja, it kā snigtu.

Pēdīgi atlaidos zāle augšpus Šīmovu klints. Tā bija sarkanbrūna un vietumis izspridzināta ar dinamītu. Aizmugurē zem akmens pārkares pletās paliela peļķe.

Makšķerei ar spoli es uzspraudu uz āķa slieku, bet otrai, bez

spoles, — makstenes kāpuru mazākai zivtiņai. Pludiņš stāvēja ka iemiets, un man bija skaidrs, ka es atkal palikšu tukšā. Kā gan Prošeks varēja kļūdīties un sūtīt, lai eju uz upi?

Pari pretim mūžvecā ritma klandija nolietotais Nezabudices dzirnu rats, un man likās, ka tas dzied par laikiem, kas vairs nenāks atpakaļ. Kādreiz tur ķera zušus igvātīs. Tā bija vesela ierīce: koka tekne, kura zuši iepeld no dīķa, un gala zem tās sikcaurumota kaste. Kad zutis tajā iekrīt, ārā tikt nav nekādu cerību. Pirms kara dzirnavnieks čehs bija noķēris igvati sešus kilogramus smagu makānu. Ielaida cūku plucinamaja sile, un ciema ļaudis brauca skatīties ka uz tādu cirka anakondu. Berounkā bija zušu, cik uziet, bet tā jau ir pagātne un jums, Prošeka onkul, pienāktos to zināt, ja esat šejienes nekronētais zivju karalis ... Tā es savā nodabā prātoju. Un piepeši man noreiba galva! Pacēlu acis un palūkojos debesis. Likās, tūlīt tas pārplīsīs un atvērsies kā pārbriedis auglis. Strauji metas tumšs, rudā klints, šķiet, draudīgi noliecās pār mani.

Nezabudice vecās Svētā Vavržineca baznīcas torni zvanīja dienasvidu.

Bimm! Bamm!

Pulkstenis bija divpadsmit.

Bimm! Bamm!

Izrāde varēja sākties.

Debesis nograndot atvāzās un izgrūda piķa melnumu. Pazibēja doma — tur nokāpj zeme svētie! Neredzami strēlnieki raidīja apkaimes mežos un upē atskabargainus zibeņus, kads dauzīja divus milzu vākus. Mirkli vēlāk no gaisa gāzās dzīvs ūdens. Upe atdzīvojās, lāses uzsita burbuļus dūres lielumā. Koki lieca galvu bailēs, ka tos nenolauž un nav jamirst.

Kaut kur smējīgi ieķiķinājās putns.

Tobrīd es nevilšus uzmetu skatienu lielajai makšķerei. Karodziņš plivinājās kāta galā, aukla satrakotajā upē svaidījās, it kā to kāds negausi ritu. Tur taču galā ir zivs, pagrābusi ēsmu un nu šaudās! Bet otrs kāts vezējās augšup lejup ka rokturis ūdens pumpim, ko mums bija uzdāvinājis vectētiņš Novāks. Pietrūcies kājās, es tvēru kātu, pirms tas nav pušu. Virs ūdens pavīdēja smaila galviņa. Pa zāli aizvilcis zuti līdz klints pakājei, nogriezu pavadiņu un iesviedu zivi peļķē, no kurienes tā nespeja izkļūt. Tad dažos lēcienos biju pie lielā kāta un piecirtu. Atkal zutis! Ar spoli dabūjis lunkano tuvāk malai, izsviedu to krastā, jo man bija izturīga aukla, un arī ielaidu peļķē. Uztraukumā drebošām rokām pieseju jaunu āķi mazajai makšķeritei. Lija baltām strūklām, ūdens pludoja pār seju. Trešais zutis. Ceturtais jau ir zelta zutis, tāpēc ka es vairāk par trim vienā reizē nekad nebiju dabūjis.

Šo brīdi es gaidiju gadiem!

Nāk zelta zuši!

Viens aizkabinajas upes dibena, un Vlku ģimenes atvase Pepiks, kas bija atjozis skatīties, laida pēc laivas. Kamēr es atkal tiku pie lielā kāta, pagāja savas divdesmit minūtes un vairs nedrīkstēja ne mirkli kavēties. Zuši, radās, bija uzpeldējuši no dziļumiem un virzījās blīvā barā kā antilopes. Uzdūrušies ēsmai, tie kampa slieku aklā kārē kā vistas — varbūt bija pārliecināti, ka pienācis pasaules gals? No debesīm patiesi gāzās grēku plūdi, tomēr pastardiena pagāja secen.

Septītais, astotais, devītais, desmitais, vienpadsmitais . . .

Nekas nav mūžīgs. Ne skaistums, ne prieks, ne sāpes. Debesjums ietērpās gaišzilā zīda un izripināja no mākoņiem dzeltenu sauli. Negaiss bija pāri, zuši nozuda.

Vai tas ir acu māns?

, Vai tas ir sapnis? .

Es stāvēju pie peļķes, kur ņudzēja zuši. Nedz lieli, nedz mazi, akurāt pašā reizē. Tātad tētuka teiktais par zelta zušiem bija taisnība. Sametis tos somā, steidzos pār mārsila noaugušo pakalnu uz Brāno-vu. Namiņa sienmalē stāvēja Prošeks un, virpinādams savas grenadiera ūsas, lapsīgi smīnēja.

Mājās :atgriezos ar piepilsētas vilcieniņu caur Berounu un Kršivoklātu un visu ceļu lauzīju galvu, kā Prošeks uzminējis īsto dienu. Droši vien tas bija saistits ar laika maiņu, atmosfēras spiediena svārstībām, kas makšķerēšana ir pats galvenais. Pēkšņi sāk raustīties kads sejas nervs, smacē astma, iesmeldzās varžacs . . . Prošeks juta, kas notiek gaisā, iztika bez radio un meteoroloģiskajām prognozēm.

Visu kārtīgi apsverot, bija jāatzīst, ka zušus tētukam dzimšanas dienā dāvājis mūsu Prošeka onkulis. Man atlika tikai piecirst un izcelt tos no ūdens.

Noguldīju zušus rindā uz miesnieka Franča letes. Viņš jau tā šķielēja, bet nu acis sametās pavisam greizas.

— Tad tomēr tu tos noķēri! Re, un veseli vienpadsmit, kā futbola manšafte! Tie nebūs zuši, bet poēma, kad es tos nokūpināšu!

Janouhs bija dedzīgs Prāgas «Spartas» līdzjutējs, taču gaužām vāji redzēja un varēja vienīgi klausīties, kā spēlētāji sakliedzas laukumā, vai dzīvot līdzi komentētājam. Vislabprātāk viņš atcerējās veco, dzelžaino pirmskara «Spartu» un brīžūs, kad zeltmatainais publikas dieveklis pussargs Kādja, vadīdams futbolzābakam gluži kā pielīmēto bumbu, mīksti piespēlēja pa «čehu ieliņu» (vēlāk brazīlieši to nosauca par «sausās lapas» padevi) Vašekam Pilātam un tas sita. Kad Janouhs to stāstīja, viņš mēdza piešķiebtu galvu ieklausīties, it kā dzirdētu desmitus tūkstošu rīkļu slavinām tēraudcietos, neuzvaramos «Spartas» vīrus.

Zuši tātad būs kā izcila čehu dzejnieka sacerēta poēma. Ar jūru, upi, nāvi un sauli, ko tie neieredz. Ar bagātīgām dzīrēm duļķainās

palu naktīs, gavēņiem mēnesnīcā un bezgalīgiem ceļojumiem.

Nopircis pana Rouseka dzelzslietu veikalā zeltītu paplāti par divpadsmit kronām, es devos pec kūpinātajiem zušiem.

Tas notika deviņpadsmitajā jūlijā.

Viss bija sagatavots tētuka dzimšanas dienai. Uz galda dzeltenas rozes un balts tamborēts galdauts, krēslā sārts tētuks, ko mammucis viscaur noberzis ar rīsa salmu birsti. Teļa gaļas zupa ar nūdelēm un cālis ar apaļiem kartupelīšiem. Aprikozu kompots un muca alus no Hartmaņa traktiera. Kad mammucis gatavojās likt savus gardumus galdā, es kautrīgi ieminējos:

— Vispirms deretu kāds uzkožamais.

— Nes šurp! — tētuks starodams pavēlēja. Viņš laikam cerēja uz šķiņķi, vai Prāgas sardelēm ar sīpoliem.

Nesu no malkas šķūnīša uz paplātes savus vienpadsmit zelta zušus, ko pans Francis Janouhs bija apsējis ar zilidzeltenu lenti «Spartas» krāsās, un sirdi gavilēja fanfaras, grandīja misiņa šķīvji, skanēja daudzkārtējs «Sveiks lai viņš dzīvo!». Zināju, ka tētuks priecāsies, jo zušus taču biju nomakšķerējis es, viņa dēls, un tas bija tas pats, it kā tos būtu noķēris viņš. Mans paredzējums piepildījās. Nolicis tētukam priekšā paplāti, es to izrotāju ar trijiem Spānijas dienvidos augušiem citroniem, ko izvilku no kabatas. Kūpināts zutis pēc visiem likumiem ir jāaprasina ar citrona sulu, citādi nav īstas garšas un tas vairs nelīdzinās poēmai. Pa logu krita saules stari, un paplāte ar zušiem žilbināja acis, laistījās vienā zeltā kā ķēniņa kronis vai Tutanhamona dārgumi. Tētuks sēdēja bez valodas un tikai pēc krietna brīža sauca uz virtuvi mammucim:

— Herminīt, mūsu puika taču ir noķēris tos zelta zušus!

Un apraudājās, svēti turēdamies pie atziņas, ka asaras ir tikpat skaistas kā smiekli. Ilgi raudāt viņš nemēdza. Ņēma citronu, pārgrieza uz pusēm un bijīgi paostīja, kā osta cēlu rozi. Palocīja galvu, redzami apmierināts ar Spānijas velti, un svinīgi lika mutē pirmo zuša kumosu . . .

Koda vienreiz, koda otrreiz un savilka grimasi, kādu vēlāk rādīja Luijs de Finess tūlit pec izmešanas no amata Sentropēzes policijā. Nu asaras bira no visas tiesas. Izspļāvis zuša gabaliņu uz tamborētā galdauta, tētuks vaimanāja:

— Tas nav ēdams! Francis ir idiots! Laikam aizsapņojies par savu neaizmirstamo «Spartu» un tos zušus pārsālījis!

Nogaudies viņš ķērās pie zupas. Ēda un šmakstināja, izrādīdams, ka viņam garšo.

Aizvilcies atpakaļ uz šķūnīti, es nezinājū, ko iesākt, — uzkarināt zušus, lai izsitas sals, vai kārties augšā pašam. Pēdīgi izšķīros par zušiem. Tie tur stāvēja ilgu laiku, visu aizmirsti. Gaļa nez kur pagaisa, palika tikai galvas un ādiņas, kas caurvējā svaidījās kā upuri

karātavās, tikko pavēra šķūnīša durvis. Nospriedu, ka apglabāšu nelaimīgos zušus kā cilvēkus. Apraku pie bērza, zem avotiņa, no kurienes bija redzama upe, viņu ceļa sākums uz Sargasu jūru. Toreiz man ienāca prātā, ka pats par sevi tas nav nekas ļauns, ja cilvēks nonāvē zivis. Briesmīgi ir tad, ja viņš tās neizlieto savas dzīvības uzturēšanai, bet izmet atkritumos vai aprok, kā to izdarīju es. Tad zivju nāve kļūst bezjēdzīga.

Mani zelta zuši nu gulēja nekoptā un drīz aizmirstā kapā. Tāds mēdz būt ne tikai suņiem un putniem, ko apbedī bērni, bet ari cilvēkiem.

Gāja gadi, un nomira ķeizariskās un ķēnišķīgās Austroungārijas impērijas, Cehoslovakijas Republikas, pēc tam CSR un CSSR cunftīgais miesnieks Francis Janouhs, kam mēs nekad neteicām, ka viņš mums pārsālījis zušus, bet, tieši otrādi, es viņu reiz pat uzslavēju: sak, tie bija kā Frāņa Šrāmeka' poēzija. Viņš gribēja zināt, kuru

darbu es domāju, un es atbildēju, ka krājumu «Ūdens pārgāzē».

Aizgāja viņsaule ari Prošeks. Zarka pāri upei veco pārcēlāju veda viņa iemīļotajā laivā, bet zem tās slīdēja sudrabotu zivju godasardze. Es raudādams stāvēju krasta, un todien asaras man nešķita tikpat skaistas kā smiekli.

Zutis normandiešu gaume Zutis parīziešu gaumē Pelnos cepts zutis Zutis provansiešu gaume Zutis omāru mērcē Zutis ar vēžu astītēm Zuša ragū Zutis a la Robert Zutis ruāniešu gaume Zutis krievu gaume Zutis romiešu gaumē Zutis ar holandiešu mērci Cepts zutis

Zutis a la St. Menehould Zutis a la Suffren Zutis spāniešu gaumē Zutis tataru gaumē Kūpināts cepts zutis Zutis a la Vilem Zutis a la Villeroi Zutis .savā mērcē

Taču tētukam vēl nebija apnicis mājot dzives dārzos, un viņš vecuma galā devās uz rietumiem.

Tepat netālu no Pragas, uz Radotinu, kur viņš par summiņu, ko bija saņēmis par mUsu lauku mājām, nopirka nameli. Patiesībā būdu, kas tik vien bija vērta, ka vējš to neaizpūta un saule nenosvilināja. Klāt nāca dārziņš ar zemeņu dobēm un vairākām ābelēm, kurās tētuks izlika strazdu būrīšus. Vēl viņš uzslēja dārzā skabūzi gandriz vai uz vistas kājām, ko dēvēja par savu midzeni vai pabegtuvi. Tur tētuks patvērās, kad viņam bija līdz kaklam gan pasaule, gan mammu,cis, un tur šķendejās, ka mes viņu necienot par visu labu, ko viņš mums darījis.

Tētukam par laimi, kādus pārsimt metrus no name|a garām teceja Berounka.

Kopā ar savu čomu Vašeku Hājeku viņš izbetoneja darza četrstūra baseiniņu zivīm. Ka es itin driz pārliecinājos, tad galvenokārt zušiem. Savā naivuma domāju, ka viņa zvejošanas apsēstībai būs pielikuši punktu tie pārsālītie zuši, taču nekā, kaislība bija dzīva un ne tikai

gruzdēja, bet jau kvēloja.

Radotinas nomale pie transformatora bija radusies savdabiga makšķernieku kolonija. Viens nesaja sev līdzi vecu emaljētu trumuli, uz kā sēdēt, cits atradās karastāvoklī ar miestiņa sievietēm, tāpēc ka naktīs, sliekas ķerdams, klīda pa dārziem vienīgi garās apakšbikses, un, protams, tur varēja sastapt arī vietējo zvejas maestro panu Vodolānu. Viņiem pa vidu maisījās Hājeka taksis Ferda, kas čiepa un aprija pašu gardāko, zivju iebarošanai mīcīto miklu. Taču svarīgākais, ka tur apgrozijas mans zušu apmātais tētuks. Dažreiz pie upes kopā ar viņu atnaca arī glīti noaugušais Vašeks, kas peldēja ka ūdrs un, ja kādam ieķērās āķis, par baltu velti to atkabināja. Upē akmeņu bija nesalīdzināmi vairāk nekā zivju, un tētuks, pirmoreiz turp aizbraucis ar velosipedu, kam bija piekabināti ratiņi lomam, esot sēdējis malā un brēcis:

«Un tā ir upe!»

«Vai tad šito te var saukt par upi?!»

«Nolādēts, tā ir viena sūdīga upe!»

Tad viņš nolēmis:

«Man ir žilka *Made iri USA*. Noraušu visus akmeņus no dibena!»

Un ņēmis uzdarboties, koleģiem skaļi gavilējot. Driz apkārtējās mājās sākuši protestet, lai taču tie zivju bendes rimstas, darbaļaudis nevarot gulēt. Ja tā ies katru vakaru, tauta sūdzesies policijai vai vietejai nacionalajai komitejai!''

Akmeņus no upes dibena tētukam noraut neizdevās, tadeļ viņš viena laida sauca:

«Vašek, atkal aizkabinājās!»

Vašeks ģerbas nost, brītiņu iesildījās, savīrojas un - plunkš! — upe iekšā. Ienira, izpestīja aķi no akmeņiem un nosmejas, ka tētuks ar savu resno makšķerauklu drīzāk varētu vilkt krastā ūdensgovis nevis zušus. Tā jārēdamies, Vašeks iztraucēja upes mieru, tāpēc labu laiku necopēja. Viri stāstīja anekdotes un visvisādi uzjautrinājās.

Taču lielākoties makšķerēšana notika dziļā nopietnība.

Tētukam bija radusies teorija, ka jāsadabū simti un tūkstoši slieku, jāsakapa smalkos gabaliņos, jāiebaro zuši, un tie ņems, ka nu. Būs pašiem un vēl pāri paliks. Ari mes ar mammuci lietainās naktīs salikuši klīdām pa radagabalu Novāku dārzniecību, gaismojam ar lukturīti, grabam tārpus aiz galvas un rāvām laukā no zemes. Man sapēja i acis, i krusti un naca miegs, jo visi normāli cilvēki jau sen gulēja. Tētuks bija pārcietis smagu operāciju un viņam vel pūžņoja, asaroja acis, bet mammucis pukstēja, ka viņa to neizcietīšot, un aizvien atkārtoja, ka tētukam vajadzējis precēt citu sievu. Tētuks savukārt centās pieradīt, ka viņai jāiztur, un vispār dzina propagandu. Pec paris tādām naktīm mammucis viņam tomēr pateica *vale',* un tētuks klīda pa dārziem viens kā Skrejošais Holandietis.

Kad slieku bija savakts pietiekami, viņš brauca ar velosipēdu uz upi. Zelta zušus tētuks vairs necerēja satikt, tadeļ makšķerēja vientuļniekus.

Reiz viņš atrakstīja, ka gaidot mani Radotinā. Iznāca pretī noskuvies un jūsmīga noskaņā, apsēdināja stiklotajā verandiņā pie galda ar baltu tamborētu galdautu un nolika priekšā nazi ar dakšiņu.

Uz mirkli nozudis istabā, tētuks atgriezās ar garu, šauru pergamentu, kam viņš bija ar sveci apdedzinājis stūrus ka naktsbāra ēdienkartei. Pergamentā bija uzskaitīti četrdesmit divi edieni, ko gatavo no zušiem.

Lūdzu, izvelieties:

Zušu pastēte angļu gaume Zutis angļu gaumē Zutis a la Beaucair Zutis venēciešu gaumē Zutis a la Benedict Zutis a la Bonvalet Zutis a la Bordeaux Zutis burgundiešu gaume Zutis a la Durand Zutis a la Fines-herbes Zutis flāmu gaume Zutis franču gaume Zutis hamburgiešu gaumē Zutis a la Hei 1 y Zutis gardēžiem Zutis dzirnavnieku gaume Uz iesma cepts zutis Sviestā apcepināts zutis Zaļš zutis Zutis krējuma Zutis vācu gaume

Nu es beidzot sapratu, kāpēc zuši parādās tikai nakti un turas upes dzīlēs. Viņiem taču uzglun visas pasaules kārumnieki un slavenākie pavāri! Gadās, ka zušus atsver pat zeltā.

Tētuks atkal izgāja un ienāca priekšauta, ar sasildītu šķīvi rokās ka labākajos restorānos. Tad viņš ienesa pannu, kur bija gabalos sagriezts cepts zutis ar zeltainu kamariņu. Atvainošanās smaidu uz lupām, viņš klusi sacīja:

— Četrdesmit viens ediens jau izpārdots, atlicis tikai sviestā apcepināts zutis.

Un es atbildēju:

— Tas man garšo vislabāk, tet.

To pateicis, ķeros pie ēšanas.

Tētuks bija apkaisījis zuti ar petersi|iem un tas smaržoja pēc viņa dārziņa un zemenem, kas ziedeja blakus zaļumu dobītei. Viņš sēdēja iepretī, skatījās uz mani un gaidīja, kad es būšu paēdis. Nopucēju visu pannu, ka nemetas, sen nebiju mielojies ar tadu pasakaini gardu zivi. Saciju tētukam, ka tas nebija zutis, bet poēzija, un viņš jutās laimīgs ka mazs puika.

Tētuks turpināja makšķeret savus vientuļniekus, dzīvus laida baseinā, gaidīdams manu atbraukšanu, un es nekādi nevarēju saprast, kāpēc viņš neaicina arī citus, piemeram, manus brāļus. Tiklīdz bija gadījies zutis, viņš sūtīja man vēstuli, lai atbraucot. Es tā arī darīju un tikai reiz paņemu līdzi draugu, kam bija atgadijušas nepatikšanas. Cerēju, ka zutis viņam uzlabos garastāvokli. Rituāls bija nemainīgs. Kaut kur norakstītie zušu ēdieni uz apsvilinātā pergamenta. Sviesta apcepināts zutis. Klusums. Slavinājumi. Apbrīns. Cigarete. Atdzesets

baltvīns. Pēc tam našķēšanās ar sulīgajām zemenem un nepiespiesta pļapašana.

No Radotines makšķerniekiem es uzzināju, cik daudzus vakarus tētuks pavadījis pie Berounkas. Simtiem stundu tumsa, kad nekas nav saredzams un pat bezpajumtes suns nolien siltā miga. Tētuks sēdēja upmalā viens kā pasaules blandonis un ķēra pa vienam tādus pašus kl i dēj u s un klaiņotājus. Zelta zuši viņam negadījās, laime nebija lēmusi. Makšķerēšana arī ir spēle un, kā saka, ja neveicas kārtis, tad veicas mīlestībā. Tur tētukam nudien vedās, bet katru zivtiņu nācās lenkt ilgi un pacietīgi. Viņa iecienītais sēžamakmens ar laiku iegrima zemē, it kā ūdens tam izskalotu pamatus.

Un tad es atkal saņemu vēstulīti, ka mani gaida vakariņas. Viss bija ka parasti un tomēr citādāk. Tētuks šķita īpaši svētsvinīgs. Kad biju notiesājis zuti un pateicīgi uzsmaidījis, viņš, nelaizdams mani pie vārda, sacīja:

— Tas, draudziņ, bija tas vienpadsmitais.

Es piepeši visu sapratu. Kā es varēju but tik stulbs?! Tētuks taču atdarīja labu ar labu, atlīdzinaja manus vienpadsmit zušus, jo nevelejās aiziet aizsaulē, palicis kādam parādā.

No Tršebotovas mēs saņēmām telegrammu par viņa nāvi.

Liku noprast krematorijas darbiniekiem, ka tas nebūs par velti, ja viņš man izdarīs mazu pakalpojumu. Es zināju, ka tā nedrīkst, un tomēr . . . Iedevu viņam aiztaisāmu porcelāna trauciņu, kam uz baltā sana bija sarkana vīteņroze ar ziediņu kā paradīzes ābolītis, un palūdzu iebērt pelnu šķipsniņu.

Stundu vēlāk dabūju savu doztti atpakaļ un braucu uz tētukam tik mi|o Berounkas upi. Pūta viegls vējiņš, pa lielceļu tipināja taksis Ferda un smaileja ausis. Vairak tur nebija nevienas dzīvas dvēseles. Apstājos krasta pie atvara, kur tētuks bija izvilcis visvairāk zušu, sada-buju rožoto trauciņu un izbēru pelnus straumē. Dažs kriksitis tūdaļ nogrima, dažs aizpeldeja. Klusībā novēlēju, lai upe aiznes tētuka pīšļus uz talam, noslēpumainam jūrām, kur viņam nekad nebūs salti uz šīs zemītes, kas griežas kā raibs karuselis.

Es paceļu galvu un ieraugu lielus, baltus putnus, gulbju pāri. Spārnus vēzējot, tie aizlido pār Zbraslavas pili[4], kur ļaužu bēdas, smiekli, asaras, viņi paši ir pārtapuši granītā un marmora . . .

KULTURA

Zimētāja un gleznotāja Kārļa Padega pavisam īsa mūža (1911 — 1940) aktīvā mākslinieciska darbība ilga aptuveni desmit gadus. Bet nākošajos četrdesmit viņu izdevās pamatīgi piemirst. Starp iemesliem — ari viens no viņa pirmajiem veikumiem — cikls ar aizdomīgu

nosaukumu «Sarkanie smiekli», kuru, Kā ar laiku noskaidrojās, ierosināja krievu rakstnieka L. Andrejeva 1904. gadā uzrakstītais ekspresionistiskais stāsts ar tādu pat nosaukumu. Miniatūrie, bet ārkārtīgi spēcīgie tušas zīmējumi bez pārliekas latviskas kautrības salidzinami ar francūža 2. Kai

lo «Lielajām kara šausmām», spaņa F. Goijas «Desastres de la Guerra» (Kara sausmas) un vaciesa O. Diksa «Karu» — pretkara grafikas cikliem.

Kārlis Padegs piedzima necila ierēdņa ģimene Rīgā, bērnība uz savas adas izbaudīja I pasaules Karu (evakuācijas gadi Tērbatā, šai laiKā nomira tēvs), īsā laikā, pateicoties reKtora V. Purvisa labvēlībai pabeidza Latvijas Mākslas akadēmijas dabasskatu meistardarbnīcu, kaut vēlāk ainavas gleznoja itin reti, vairāk nodarbojoties ar zīmēšanu.

Rīdzinieku ievērību viņš ieguva ar ekstravaganta atļaušanos — gan noformējot kada fotosaiona skatlogu, gan ar izstādēm neierastās telpās, gan eksotisku ārējo veidolu.

Daudzveidīgajā latviešu 30. gadu mākslā K. Padegs ieņem nomaļu vietu. Viņa māksla pārāk atraktīva, tajā neierasti tipi (bieži redzams ari autors) un vide, ironiska doma, negaidīta kompozīcija, perfekta līnija, erotiski akcenti un, galu galā, konsekventi izmantota grafika.

K. Padega darbos var atrast gan vācu un austriešu ekspresionistu, gan XIX gadsimta otrās puses francu un beļģu grafiķu, gan Tālo Austrumu mākslas ietekmes.

Viņa māksla cieši saistīta ar dažādas kvalitātes literatūru, kas bieži paradoksāli traktēta, — Bībeles un antīkie motīvi, O. Vailda, K. Hamsuna un lubu romāni, ziņģu un dejas zā|u šlāgeru teksti.

Pats Kārlis Padegs 1934. gadā kādā nelielā intervijā ieminējās: «Māksla nav esošā atkārtojums, bet katra mākslinieKā pienākums rast saskaņu ar sevi un radošo garu, meklējot piepildījumu savam «es». Vajag censties saprast tagadējā laikmeta pulsu. Šā laikmeta seja ir izejas punkts, lai rādītu dzīves ēnas puses, varbūt pārāk sabiezinot krāsas, bet nekad viņas nebūs par tumšām, tēlojot karu, bezdarbu un ultramoderno kabarē dzīvi.»

šķiet, ka viņa subjektīvā māksla, kas pirms pusgadsimta daudziem bija nepieņemama, nu var izrādīties aKtuāla ne tikai Latvijā vien.

JĀNIS KALNAČS

IELAUSANAS

«Slikti, ja par jums runā, taču vēl sliktāk, ja nerunā nemaz.» (O. Vailds. «Doriana Greja ģīmetne».)

«No 1932.—1940. g. Rīgas ielas, kur tik maz pārāk greznu gājēju un vēl mazak ar savu īpatnību, nereti pastaigājās neparasts cilvēks. Tas spilgti atšķīrās no diviem trim citiem rīdziniekiem labi pazīstamiem savādniekiem: drūma kunga ar gluži zilu seju, padruknu kungu spožā cilindrā un garos zvejnieku zābakos, skrandainu, netīru, bet lielu gleznotāju Kristus seju, un tā ziemu, kā vasaru kailām kājām. Viņš pirmām kārtām bija rūpīgi saģērbies un uzkopies, un jau paviršs acu uzmetiens radīja, ka te darīšana ar staltu jaunekli, kas par savu ārieni daudz doma un labprāt grozās laba drebnieka spoguļa priekša.»'

Šāds ir viens no nedaudzajiem gataviem fragmentiem

E. Ādamsona piezīmēs, ar kuru viņš, iespējams, bija iecerējis aizsākt kādu no nodaļām grāmatā par Kārli Padegu, pretstatot viņa izskatu paste|u gleznotājam Voldemāram Irbēm. Pie Irbites, kas nevīžīgi ģērbās, tirgos pārdeva savdabīgu atziņu *(«Man pašam būtu jāsaka: ja mani līdzpilsoņi, kungi un dāmas, apģērbtu divi pāri zeķes, siltuma zābakus un galošas un tomēr varbūt sals. Bet ja pār mani būtu nācis zīmēšanas gars, tad es varu iet plikām kājām.»)'* brošūras, šķūni iekārtoja paša darbu izstādi, ka ari pilsētas ielās darinaja pasteļus, kurus turpat par pārdesmit santīmiem varēja iegādāties, — rīdzinieki jau bija pieraduši.

1932. gada pavasari Kārlis Padegs pārtapa spāņu *cabbale-ro.* Galvu sedza mazliet ieslīpi uzlikta melna platmale ar neierasti platām malām. Mugurā viņam bija garš tumša auduma mētelis ar polsterētiem pleciem, bet ap kaklu koši sarkana šalle. Vienā rokā viņš turēja dzeltenus cūkādas cimdus, bet otrā vēzēja bambusa spieķi. Kājās lepni strīpainas «finansista» bikses. Zem tām žilbinoši baltas getras, ko greznoja pāris melnu podziņu, un kas daļēji apklāja spodrās lakādas kurpes. Varbūt tolaik apģērba ansambļa sastāvdaļas — mētelis vai bikses —- vēl netika šūdinātas pie mēteja drēbnieka Nelsona un cepures pasūtītas Kotello pārstāvniecībā. Apģērba modējus ne tik vien sev, bet ari mātei K. Padegs mēdza zimēt pats.

Jauneklis sīkiem solīšiem, nepakļaujoties līdzpilsoņu darbīgajai steigai, lēnām promenēja pa Rīgas centra bulvāriem. Viņa gaita un izskats izraisīja gan izbrīnētus skatienus, gan arī nievājošas piezīmes, pārsteidzot garāmgājējus ne mazāk kā maskaviešus burlacīgā futūrista Majakovska dzeltenā kaklasaitei līdzīgā jaka pirms gadiem divdesmit.

Reizumis viņu varēja pamanīt vienatnē sēžam Vērmaņpar-kā vai Viesturdārzā uz soliņa vai pastaigājoties ar augumā mazākajiem — V.

Kalnrozi vai H. Braueru, neviļus atdarinot kino populāro komiķu Pata un Patašona pari. Bet vakaros viņš regulāri ieradās smalkajā *0. Schwarza* Operas kafejnīcā, kuru bija iecienījusi ne tikai Rīgas «labākā» sabiedrība, bet ari rakstnieki, mākslinieki un žurnālisti. Virsdrēbes viņš atstāja pirmā stāva garderobē, pēc tam pa kāpnēm, kuru pakāpienus klāja izrakstīta grīdsega, uzkāpa otrajā stāvā, uz bridi apstājās un uzmeta acu skatienu savam atspulgam piecstūrainajā spoguli, tad devās zālē ar grezni dekorētajiem griestiem, kur apsēdās pie balta apaļa galdiņa, ka allaž — blakus logam, pa kuru bija redzams Bastejkalns un Lielais pulkstenis.

Kamēr viņš malkoja kafejnīcas firmas dzērienu *«Expres-so»* kafiju un grūtsirdīgi klausījās orķestrī, kurš kapelmeistara Čunčiņa vadībā spēlēja publikas iemīļotos Strausa valšus, Lehāra vai Kalmana operešu melodijas, pie tuvākajiem galdiņiem sēdošie kungi un dāmas varēja nopētīt viņu rūpīgāk.

Tumšie un taisnie mati atsukati atpakaļ un cieši pieglausti galvai, bet piere padarīta augstāka, izdzenot matus. Uzacis plānas. Pāri vaigiem stiepās garas un šauras baķenes, bet uz bālgani iepuderētās sejas zem kreisas acs īpaši izcēlās ietonētā dzimumzīme.

Protams, vizītsvārku kabata vidēja mazliet iesarkans iesmaržots nēzdodziņš, bet pogcauruma plauka trausls sarkanas neļķes zieds. Kravates platā mezgla vidu spīguļoja pērle un pirkstā zalgoja gredzens

ar lielu četrstūrainu dārgakmeni.

K- Padegs ieintriģeja ne tikai bagātu ģimeņu jaunkundzes, bet ari nosvērtākus ļaudis. Un viņa dendija veidols — vienmēr nevainojami iebuktētās biksēs, baltais krekls, nopucē-tās kurpes kopā ar dažām ekstravagantām detaļām — kalpoja ne sliktāk kā bruņukrekls viduslaikos, ļaujot apslēpt gan pieticīgo rocību, gan patiesās izjūtas, vienlaikus atbilstot tieksmei pec stilistiski tīra skaistuma.

Apģērbā atturīgākiem un raksturā sīkstākiem Mākslas akadēmijas studentiem K. Padegs bija elegances etalons, ko kokdzelējs P. Upītis rezumē: «K. Padegs vienmēr bija *comme*

il jaut.»'

Līdzīgi ārzemnieciskus efektus raksturoja arī angļu izteicieni ar ne sevišķi perfektu dikciju, franciski iespiestā vizītkarte, paraksti uz darbiem *Carls Padegs,* vēlāk ari *Charles Padeque,* kas vienkāršota veidā rāda ne tikai cenšanos izcelties, bet arī grūti piepildāmas ilgas pēc tiešiem kontaktiem ar pasaules kultūru. Par to iemantojot iesauku *Čarlls.*

Rakstnieku un gleznotāju A. Eglīti, kurš vienlaicīgi ar K. Padegu mācījās akadēmijā un kurš savai prozai kā prototipus bieži izmantoja pazīstamus māksliniekus, viņa ārišķības pamudināja uzrakstīt saistošu noveli «Vāravs». Tās galvenā tēlā Jūlijā Pīpkalējā krietni hiperbolizēti un dažviet pat nekorekti iemūžinātas vairākas K. Padega ģērbšanās un uzvedības īpatnības. Neveiksmīgais dzejnieks Pip-kalējs, kurš laikmetīgus dzejoļus publicēja kā Zils Pip-kalls, cenšas Rīgu pārsteigt, uzstājoties kā Ēģiptes faraona mūmija, un savu galu atrod reportierim inscenetā pašnāvībā, kura negadījuma dēļ noris sekmīgi.

Jūlija Pipkalēja vēl tikai iecerētā pārvēršanās aprakstīta šādi: «Taisnās uzacis — nieks, tās var noskūt un izliekt slaidas ar grima zīmuli, četrstūrīgo zemo pieri bārdas nazis pārvērtīs augstā un lepnā; mati, kurus viegli nokrāsot pelnu pelēkus, tad pie deniņiem veidos skaistus robus, bet pret pieres vidu izlieksies pakavveidīgi. Ēnas zem acīm viegli pastiprināt, lūpas mazliet grima pārvērtīs zilganpelēkas. Uz kaulainajiem, dzeltenajiem pirkstiem mirdzēs plats, vecs gredzens — talismans, ar drusku neveikli veidotu svēto skara-beju.» ' Novelē krāšņi attēlots arī Zila Pīpkalla pabeigtais izskats, pirmoreiz paradoties ielas: «Viņš bija ietērpts moderni piegriezta cigāru krāsas uzvalkā, nebalināta auduma vestē, terakotas krāsas virskreklā, ar pelēki baltu plastronu, kura irregularais ornaments atgadinaja naktstauriņa «priežu tinēja» spārnu rakstu. Plastronu greznoja rožaina pērle — krietna imitācija. Apvēlies tabakas krāsas metelis, ar trīs pirksti platām okera strīpām, uzlicis ķieģeļkrāsas platmali ar plakanu dibenu un šauru zaļgani oksidētu bronzas strīpiņu lentas vietā, viņš apmeta melnu kaklautu, satvēra spožu bronzas spieķi, laša sarkanus glazē cimdus un izgāja uz ielas.»[1']

Izsmejot trūcīgā dzejnieka centienus līdzināties 0. Vail-dam, A. Eglitis kolorīti fiksē K Padega rīcības redzamo pusi, necenšoties piekļūt viņa mākslās būtībai. 1932. gada decembrī vienā no visvairāk lasītajiem laikrakstiem «Pēdējā brīdī» tika publicēts intriģējošs raksts ar virsrakstu «Noslēpumainais Rīgas džentlmenis ar monokli un spāniešu plat-<

Q_
Oi UJ *—
<
< *t*—
o
UJ
Q 3
z-<
CL
l/l
l/l o
UJ
G <
Q_

mali — mākslinieks Kārlis Padegs», kuru izdaiļoja atbilstoša K. Padega sejas fotogrāfija, līdzīga tām, kas tapušas L. Kreicbergas fotoateljē.

Raksta autors — kāds J. Vaivars — atklāj lasītājiem, ka nevienam nepazīstamais spānietis, kas sastopams bulvāros, ir jaunais mākslinieks K. Padegs, kā arī iztirzā sekojošas tēmas, kas kodolīgi ieskicētas raksta sākuma: *«Spānietis no Latvijas — ar baltām getrām — Tango, meitenes no frizieru veikaliem un ilgas pēc lielās dzīves — Cepure ar izšūtu nāves galvu un krustotiem stilba kauliem — Skūpsts kafejnīcā — Ar dzelteno vesti preses vakara krogā — Pornogrāfiskais noveļu vāks, kuru konfiscē —- Sensacionālā izstāde Rīgā — Rafaeļa madonna ar ložmetēju rokā un cigareti mutē — Gulbis un sieviete — Asiņaina nogriezta galva ielas vidū — Gleznas zīmētas ar Coty pūderi — Marlēna Dietrich ka ideāls — Jo-jo un Sarkanā Krusta naudas spēle — Parīze, Roma, Monte Karlo — Dostojevskis un Hamsuns — Noslēpumainais džentlmenis no Spānijas.»'*

Pavirši žiperīgā ritma sacerētajā rakstā vienkopus ar pikantiem krikumiem sajauktas nopietnākās lietas.

Lasītājs uzzina, ka bulvāru spānietis, kurš netradicionāli ģērbjas un pārdroši uzvedas kafejnīcās, gleznas tiecas darināt Parīzes manierē līdzīgi holandietim Kēsam van Donge-nam, bet darbiem, kuros izmanto tik neierastu materiālu kā pūderi, arī savdabīgi sižeti. Viņš ir spiests samierināties ar faktu, ka K. Padegs gan pats neesot nolēmis veltīt sevi filmu zvaigznes gaitām, jo gleznošot portretus, autors pavēsta mākslinieka simpātijas (M. Ditriha, K. Veits) un antipātijas (G.

Garbo, Z. Geinora) kinomāksla. Turklāt tam dara zināmas ne tikai viņa mīļākās smaržas *(«Dandy D'Orsay»),* ar kurām tas iesmaržo cigaretes, bet arī sapni viesoties Eiropas lielpilsētās un negaidīti nopietnu literatūras izvēli.

F. Dostojevskis, iespējams, saistīja K. Padegu ar prasmi iedziļināties cilvēka psihes vispretrunīgākajās īpašībās, neapšaubāmo līdzjūtību pret vājāko un neaizsargato, kā arī daudzveidīgo spīvo ākstu galeriju — gan «Velnu» personāži, gan atsevišķi tēli gandrīz ikvienā no krievu rakstnieka romāniem, piemēram, izmisušais Ipolits Terentjevs («Idiots»), kas rotaļājas ar pašnāvību, kuras iespējai neviens netic. Nav zināmi K. Padega darbi, kuros butu atveidoti konkrēti Dostojevska varoņi, bet daudzu zīmējumu saspringtā atmosfēra atbilst rakstnieka prozas noskaņai. K. Hamsuna dīvaiņiem grafiķis īsā mūža beigās veltīja veselu ciklu, bet Latvijā to

laik maz pazīstamā franču dzejnieka Pola Valeri filigrāni klasiskajās formās rakstītās vārsmas varēja piesaistīt viņa uzmanību arī ar tajās sastopamo Narcisa tēlu.

Vēl pēc pusotra mēneša, jau 1933. gada janvārī, kad sabiedrības sakairinātā interese sāka noplakt, «Pēdējā bridi» tika iespiests vēl viens līdzīgā manierē uzrakstīts raksts — «2 stundas pie Latvijas ekstravagantā gleznotāja Kārla Padega», kura autors maskējies zem acīm redzami pieņemta vārda *«Dori Alonso».* Sis raksts turpināja sagatavot rīdziniekus K. Padega darbu izstādei, tāpēc avīzes korespondents viesojās mājās pie noslēpumainā mākslinieka, bet saturs īsumā pārstāstīts šādi: *«Nebijusi izstāde Rīgā — Senzacio-nāli darbi — Ekstravagantākais gleznotājs Latvijā — Pidžama un opija pipe — Gleznas zem narkozes iespaida — Padegs kā dendijs un eksotisku sieviešu gleznotājs — Simts aizraušanās un lielais pagurums — Ateljē kafejnīcā — Liela ironija un pārgrieztās roku artērijas — lntimā albuma eksotika.»*[6]

Raksts līdztekus jau zināmām lietam |auj nojaust, ka mākslinieks iedvesmu rod, smēķējot opija pīpi: «Mani labākie darbi radīti transam līdzīgā stāvoklī»[9] (tādējādi liekot pamatus vienai no daudzajām tenkām par K. Padegu).

nejs, enerģisks Valdis Rozenbergs ar pakausi atstumtu bereti, bet latviešu tekstu solīdāku dara tulkojums franču melē.

Šādus plakatus uzlīmēja Rīgas ielās, bet to pastkartes formātā variācijas un uz sudraba pamata iespiestas ka goda-kartes izsūtīja cienījamākiem izstādes apmeklētājiem, ka ari novietoja «Kongresa» kafejnīca uz galdiem.

Izstādes iniciators bija Kārlis Padegs, kurš taja uzaicinaja piedalīties ari studiju biedru dabasskatu meistardarbnīca, krietni klusāko un laucinieciskako V. Rozenbergu (tagad viņš vairāk pazīstams ka pelekas krāsas meistars, ainavists V. Kalnroze), kam nācās samierināties ar reklāmās verienu, turklāt ta mazāk tika veltīta

viņam.

Izstādi sarīkoja ne kada no Rīgas muzeju telpām, bet gan naudas un labi pazīstama varda trukuma dēļ turpat netālu no K. Padega dzīvokļa kafejnīca «*Dancing-Palace*» (Elizabetes iela 55), ko rīdzinieki pazina ar nosaukumu «Piena restorāns». To iekartoja 2. stava banketu zalē, bet tās laika kafejnīcas kāpnes rotāja vairaki īpaši šim gadījumam iznomāti puķu podi ar palmam.

Tikpat ārzemniecisks ka franciskais plakata teksts bija izstādes kataloga ievads, kurš tika pasniegts kritikas forma un uzdots par tulkojumu no angļu valodas, bet, kuras autors

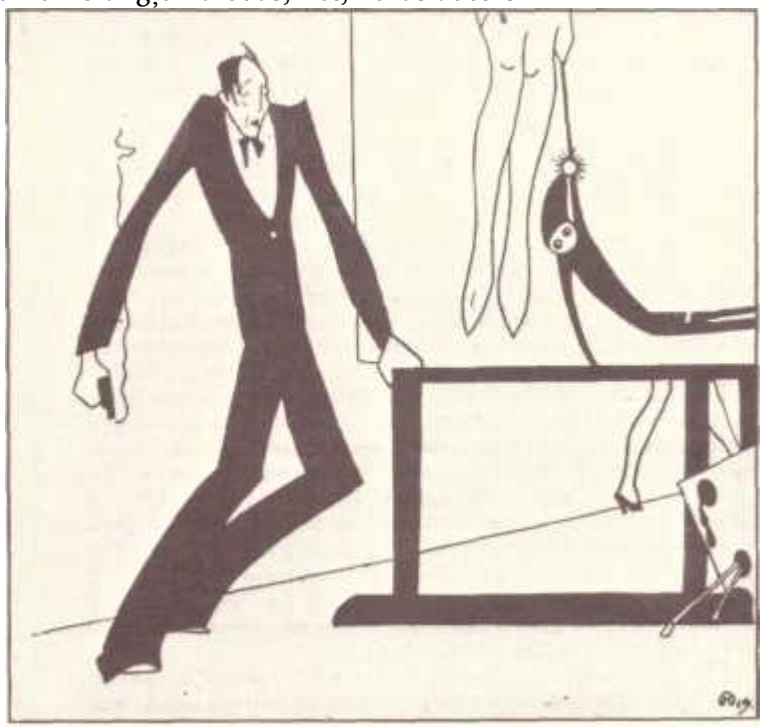

PIE MOLBERTA. 1929

PAŠPORTRETS AR CECĪLIJU. 1933

Rakstā atklāts, ka Rīgā viņam par šauru un provinciālu, tādēļ došoties rīkot izstādi un meklet atzinību Francija («Parīzietes ir glītas sievietes . . . Otrkārt, Parīzē mani sapratīs, latviešiem es vēl svešs.»[Iu]). Izstasta, ka velētos savu darbnīcu ierīkot kādā kafejnīcā. E. Ādamsons bija pārliecināts, ka šī raksta autors bija pats K. Padegs. Bet tieši tādēļ jo grūtāk nošķirt vieglprātīgu māžošanos no patiesi personīgiem spriedumiem. Par tādu noteikti jāuzskata atziņa, ka viņam tuvākais gleznotājs bija Jēkabs Kazāks. Precizējot, attāla saskaņa rodama ne Kazāka centienos pec monumentalitates, bet gleznu lielos krāsu laukumos, kāpinātā krāsu izteiksme un spilgtumā.

Bet attēlotās vizītes noslēgumā korespondents nočiepj no mākslinieka albuma kādu fotogrāfiju, kurā redzama pa-plika jaunkundze kreklā un zeķēs ar štrumbantēm un pats Kārlis Padegs smalkajā standartietērpā. Un tā, protams, kā ilustratīvs materiāls pievienota rakstam.

«Pēdējā brīdī» publicēja krāsainu mākslinieka kailā pašportreta attēlu, kā arī K. Padega zīmētā plakata reprodukciju — abu izstādes dalībnieku šaržus: slaids, atturīgs Kārlis Padegs ar melno platmali un ugunīgo šalli un smag-

Donald Day (varbūt kartēja mistifikācija?), atzīstot, ka «Skaisti dzīvot makslai», piezīme — K. Padega makslai raksturīgs sardonisks humors, kura pamatā atziņa, ka dzīve nav vis traģēdija, bet tik joks.

Turklāt viņa zīmējums, pec Amerikas laikrakstu parauga, ieteic plašak izmantot vietējās avīzes, bet pašam māksliniekam tade| iesaka darbiem izveleties citu vieglāk reproducējamu tehniku.“

Nepieredzēti vareni izreklamētajai izstādei bija milzīgi panākumi. Atklāšanas diena, 22. janvārī, nelielā telpa bija pārpildītā, kaut uzaicinatas oficiālās personas nepiedalījās. Toties saradās daudz ziņkārīgo. Un, par spīti, centralajā vieta novietotajam ne sevišķi piedienīgajam kailajam pašportretam, kurā redzams K. Padegs izvērstām kajam, atzvēlies klubkrēsla, bet vienīgā apģērba gabala — sarkanīgi kvēlojošas šalles — gals pārmests pār plecu, kaut kur stūrīti ļaužu drūzmā, iespejams, bija ari mate un patēvs, kas varbūt sajūtas patīkami pārsteigti, ka tieši *viņa* darbiem sanācis tik liels pulks skatītaju.

Bet kāda izstādes autoriem pazīstama meitene, kura nosarka, uzmetot acis liktenīgajai gleznai, veica nelielu varoņdarbu.

E. Kazaine savus izstādes pārdzīvojumus, kas droši vien vietumis saskanēja ari ar citu apinekletaju iespaidiem, apraksta atmiņas: «Nopirku dažas tumši dzeltenas tulpes un ar draudzeni kopa aizgājam. Biju pārliecinātā, ka ziedus varēšu atstat pie kadas ļoti skaistas gleznas. Izstāde bija daudz maza izmēra grafiku, ļoti sīki izstrādātās, glīti darbi (ar attēlotam kara ainam, ierakumi, dzeloņdrātis u. e.). Vairaki portreti un eļļas krasas darinatas ainavas. Bet kur lai lieku ziedus? Pie kadas svešas un savadas damas portreta? Gal-vena vieta zāles vidu novietots Čarla pašportrets kails, stūrains sēdoša vīrieša skelets ar va)igi sakrustotam kajam. Glezna paliela un atdalas 110 visam citām ar ļoti kontrastainam krasam. Tas bija tīras šausmas! Skatitaji griezās nost no-tas un skatijas citos, patikarnakos darbos. Man tīri raudiens naca. Pašportrets! Spītnieks un nelga, kaut liels talants. Publiski atklaj sevi izsmieklam, jo toreiz tas nemaz nebija citādi saprotams. Ar vīrieti uz izstādi es kopa nebutu gājusi! Un tomēr tieši tur es noliku savas tulpes. Man likās, ka visi par mani ņirdz. Labi. Pametu draudzenei ar aci 1111 drāzos ara no zāles! Luk, te nu bija māksla! Garastavoklis samaitats!»[1]'"

M. KO VAĻEVSK AS PORTRETS. 1932

AR M. KOVAĻEVSKU RĪGAS JŪRMALA. AP 1932. GADU

Bet tukšākās dienas mākslinieks viens pats sedeja telpa, kuras divas pretejas sienas bija apvilktas ar nebalinatu linu audumu un, sildoties pie izkurinātās krāsniņas, lasīja daudzas atsauksmes Rīgas laikrakstos, jo vismaz izstādes laika bija piepildījies viens viņa izteiciens: «Es vēlētos, lai avīzes katru dienu par mani butu kaut rindiņa.»[1]

Cilvēki naca, lūkojas darbos un bieži bija neizpratne, jo gleznas un zīmējumos daudz kas bija citādāks neka parasti, ar neapbruņotu aci raugoties, un tadeļ vērsās pie mākslinieka, lūdzot paskaidrot, kadeļ viņš ta darījis. Ta reiz kada ap 15 cilvēku liela skatitaju grupa taujāja

par gleznu «Tēvs un dels». Bet K. Padegs publiski runāt nemācēja, tālab noradīja uz kompanjonu: «Rozenbergs pastāstīs.» Viņš ari izskaidroja: «Vajag iztēloties, ka pasauli uztver bērni. Katram taču jums mājās kads ir. Mēģiniet iedomāties zīdaiņa stāvokli. Viņš izjūt tikai teva drošās rokas, bet nav nekādās nozīmes, vai specigajam vīram liels prāts vai maza galviņa. Bērnam svarīgas vienīgi stiprās rokas.» Kad skatītāji aizgaja, K. Padegs mulsa pateicība satvēra stāstītāju pie rokas: «Paldies. Tu pateici tieši to, ko es domāju.»“

Izstāde apskatei tika izliktas 15 V. Kalnrozes gleznas, ka arī 120 K. Padega darbi. To starpa 19 eļļas gleznas, lielākoties sieviešu portreti, ka ari figuralas kompozīcijas, no kuram lielāko ievērību izpelnījas jau minētais «Tevs un dels», «Madonna ar ložmetēju», «No krusta noņemšana».

«Madonna ar ložmeteju» — viena no Padega oriģinalaka-jam un veiksmīgākajām gleznam, kurā konsekventi realizēts paradoksālas domas un kāpinātu izteikumu līdzekļu apvienojums. Uz tāluma draudīgi atblazinojoša kaujas lauka izceļas rimta, blonda madonna ar K. Padega gleznotajām sievietēm raksturīgu slaidu gubja kaklu, kuru, virs galvām pacēluši, nes sakropļotu karavīru pūlītis, bet viņas klēpi nevarīga vai draiska bērna vieta masīvs tērauda ložmetejs. Glezna ne tikai spilgta forma atgādina jau daļēji piemirsto 1. pasaules karu, bet tiek ari nojausta jauna — vēl nežēlīgākā — iespējamība.

Glezna «No krusta noņemšana» ir uz savu laiku attieci-

nāta Bībeles mīta un tradicionāla klasiskās glezniecības sižeta dinamisks risinājums, kur fonā manāmas lielpilsētas ugunis, bet vīriešu figūrām moderni apģērbu atribūti — galvās katliņi.

IEDZIMTĪBA. 1931

TĒVS AR DĒLU. 1932

Gleznām kopumā raksturīgs kontrastainu, tai starpā arī, tumšāku un gaišāku lielu krāsu laukumu pretstatījums, saspringta kompozīcija, piesātinātu krāsu pastozi triepieni, deformētas— slaidākas vai robustākas — figūru proporcijas.

Grūtāk spriest par zīmējumiem, jo maz konkrētās izstādes darbu ir saglabājušies. Protams, galveno ievērību, ari atzinību guva plašais cikls «Sarkanie smiekli». Vairākos darbos bija attēloti klauni. Šķiet, attiecības starp cilvēku un masku, kas īpaši asi koncentrētas āksta tēlā, K. Padegu 30. gadu sākumā pamatīgi nodarbināja. Kādā tā laika laikrakstā viņš izteicās, ka strādāšot pie cikla «Tie, kas smejas no tālienes», lai parādītu izjūtas, kas slēpjas zem klauna izkrāsotās sejas: «Ar lielu nopietnību esmu nodevies šīm studijām un rezultātā esmu saskatījis to, ko neredz pārējie [autiņi. Sāpes, bezgalīgas sāpes zem balti krāsotās sejas. Bezgalīgs nogurums — ciešanas, kamēr zāle plīst-aiz smiekliem. Bet pāri visām nevainojams smaids balti kaļķotā sejā.

Viņam jāsmaida!»[11]

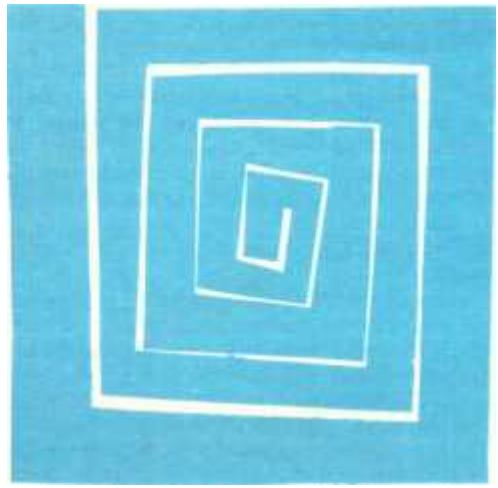

Sie teikumi atklātāk nekā kailais pašportrets atsedz ekstravagantā dendija dzīves citiem neredzamo pusi.

Lielāku neizpratni, pat sašutumu, izraisīja darbi, kas attēloja uzdzīves skatus vai izsmalcinātu sieviešu kailos ķermeņus. Sai ziņā zīmētājs ne vienmēr bija pietiekami izturēts. Viņš vairākos zīmējumos izmantoja M. Kovaļevskas sejas vaibstus — gan zīmējot portretu «Meitene ar zelta lūpam», gan arī vairākos riskantākos darbos, kuru starpā «Astoņas meitenes gaida vilcienu» — tikai zeķēs un kurpēs tērptas jaunkundzes dzelzceļa stacijā. Ja sākumā abi šādus zīmējumus uzskatīja par, iespējams, draudzīgu, kaut varbūt ne īpaši izdevušos joku, tad pēc izstādes atvēršanas tie izraisīja skandālu. Čiepas seju atsevišķi skatītāji pazina, tādēļ pa Rīgu paklīda baumas, ka M. Kovaļevska pozējusi K- Padegam. Rezultātā darbi tika ņemti nost un piekārti atpakaļ ar mākslinieka solījumu seju pārzīmēt, 'bet beigu beigās neglābjami izjuka arī viņu draudziba.

Izstādes radītos iespaidus atspoguļo daudzās atšķirīgas ievirzes preses izdevumos publicētās atsauksmes. Gandrīz visi kritiķi vienlīdz atzinīgi novērtēja V. Kalnrozes ainavas, lielāko uzmanību pievēršot K. Padega darbiem. Vairākās avīzēs šī izstāde salīdzināta ar Mūksalas mākslinieku biedrības izstādi, kura bija iekārtota solīdajās Pilsētas mākslas muzeja telpas, atzīmējot, ka tajā izliktie darbi pārāk neoriģināli un vienmuļi.

(Turpmāk vel)

E

03

Cl

Vai tu mani redzi? Es gan redzu, kā tu dienu no dienas Sanfrancisko rakņājies pastkastītē, meklēdams kādu vēstuli, — atkal nekā! Un tad dodies uz nomaļu bāru, lai, elkoņus pret leti atspiedis, lēni sūkdams viskiju, lādētu savu vīrieša likteni. Tev, protams, ir taisnība — visas sievietes ir

vienādas, bet šoreiz man ir attaisnojums. Man gluži vienkārši nav tavas adreses. Tu aizmirsi to iedot, es — paprasīt, jo šķiršanās mums likās pārāk nereāla.

ALDA JERMAKA foto

Bet tagad liec nost glāzi, atmet matus no pieres un lasi, kā man gājis pa šo laiku.

Draugi sūta tev sveicienus. Māris 23. jūlijā apprecēja to pašu skaisto meiteni, par kuru tu biji milzu sajūsmā. Antra iestājās Konservatorijā, Gints sasita mašīnu. Viss *rit kā parasti un es dzīvoju ļoti lēnām. Pēc tavas aizbraukšanas man pat liekas, ka laiks ir kļuvis ārprātīgs. Tas brīžiem taisa trakulīgus lēcienus, bieži stāv uz vietas. Tā vidējais aritmētiskais ir —* ļoti lēnām.

Pēdējais lēciens bija Liepājā. Seit, Latvijā, ik vasaru notiek popmūzikas festivāls, kur spēlē grupas no Baltijas un

Ļeņingradas. Tas saucas «Liepājas Dzintars». Un, zinot manu darbu, tu taču saproti, ka man tur vajadzēja būt. No 1981. gada līdz 1987. gadam festivāls nenotika. Kāpēc — pats varētu to tīri labi izdomāt, jo bieži vien kaut kas nenotiek arī «tāpat vien». Nezinu, kā tas iespējams, bet pie

mums festivāli ir reizē konkursi, kur liek atzīmes un dod vietas un balvas. To dara speciālistu žūrija, kura kā skolā soda ar trijniekiem un piešķir piecniekus. Un man viņu ļoti žēl, jo pati esmu strādājusi skolā un zinu, cik grūti tādam nerātnīgam, bet mīlīgam bērnelim ielikt godīgi nopelnīto divnieku tikai tāpēc, ka viņš nav iemācījies no galvas gabaliņu un viņam ir puņķains deguns.

Kā tu domā — kāda ir starpība starp suņu izstādi un sieviešu skaistumkonkursu? Ar suņiem vienkārši — ir ekster-jera standarts; ja lopiņš tajā ietilpst, tad ir skaists, vai nu patīk, vai ne! Bet ar mūziku ir tāpat kā ar sievietēm — ne jau standarts ir pats pievilcīgākais un burvīgākais. Te nu nepietiek ar krūšu un vidukļa apkārtmēru un piecām zobu plombām. Vajadzīgs tieši tas — neordinārais un izlecīgais. Uz sievieti tu vari skatīties vai novērsties, bet, ja katra ansambļa programma itgst aptuveni pusstundu, tad bieži vien nākas skriet ārā no zāles un pēc laika atgriezties, lai atkal paskatītos un novērstos. Ko darīt ārā? Jāplāpā un jāpīpē! (Starp citu, lūdzu, atsūti man vismaz uz Ziemassvētkiem kādu zilā «Dunhill» stangu, jo mans hroniskais bronhīts pēc Liepājus forsēšanas ir sācis dot trauksmes signālus. Un pastāv reāli draudi vairs nebraukt uz festivāliem, ja neatmetīšu smēķēšanu. Atceries, es tevi reiz uzcienāju ar «Rīgu».) Man šķiet, ka šādos pasākumos draugu pulciņa radītā noskaņa ir pat svarīgāka par skanošo mūziku, un tur, ārā, tiek risinātas būtiskākas problēmas nekā iekšā. It sevišķi, ja puse no grupām ir jau dzirdētas, un daļu (kā jau minēts) vispār nevar klausīties. Es nerunāju par augstākiem estētikas apvāršņiem, proti, — katram cilvēciņam ir savs iemīļotais stils, virziens, grupa, un iedomājies, kā justos tu, kā INDIE fans, ja tev liktu klausīties Riku Estleju. Ikvieni otrā rīta salāti un viesību netīrais galdauts ir namamātes rocības apliecinājums; to pašu var apliecināt konkursā uzaicināto grupu izvēle. Droši vien tu pat neesi ne redzējis, ne dzirdējis tādu Sanremo vai Sopotu, bet atceros, kā tu lielījies, ka došoties uz Mandelas dzimšanas dienas svinībām Vemblija stadionā. Tam visam tomēr ir kaut kāds muzikāls kopsaucējs, nav tās drausmīgās disharmonijas un galējību kā še.

Es jau tevi laikam esmu nogurdinājusi ar savu prātošanu. Tā gadās, bet visumā mums gāja jautri. Presi, radio un televīziju nomitināja Liepājus Pedagoģiskā institūta kopmītnēs (nez, vai jums arī tādas ir?), kuru estētisko veidolu varu pielīdzināt vienīgi luksus numuram viesnīcā Rostovā pie Donas (ir tāda liela pilsēta Krievijas vidū). Es neticu pārmie-sošanās iespējamībai, bet, sēžot uz skumji čīkstigo gultu lu-patainajiem matračiem, sajutos kā 19. gadsimta Londonas zemākās kategorijas priekamājas kaimiņiene un proletariāta rītausmas kūrēja. Tas saviļņoja. Ne tikai mani, bet arī pārējos kolēģus; un, ne vārda neteikuši, mēs apvienojāmies kopīgai cīņai. Mums lieliski palīdzēja Čūskas gadā dzimis Auns un daļa Liepājas inteliģences.

Ir sajūtas, kas paliek atmiņā uz mūžu, un viena no tādām būs nakts,

kad n-tajā kopmītņu istabā vienā caurspīdīgi dzidrā avotā satecēja, saliesmoja, sazvaigžņoja, sadzirksteļoja padomju jaunatnes radošās sfēras labāko pārstāvju domas un darbi. (Bija jau gan arī rakstnieki no citiem preses izdevumiem.) Tai mirklī aizmirsās iepriekšējo divu dienu pārdzīvojumi, kurus es, gan ļoti piepūloties, nu varu tev pastāstīt.

Brīnišķīga latvju rokgrupa «Varavīksne». Baltrozīte un Sārtrozīte. Vijai labāk patika blondais, man — tumšais. Vijai — «Rudens roze», man — «Džuljetu». Sastrīdējāmies.

Grupa «Priisk» no Ļeņingradas. Tulkoņˆļˆ — «raktuves». Ja esi dzirdējis «Red Wave» platīti, tev jāzinˆlˆJknevu rok-klubu grupu stils. So man bija ļoti žēl, jo viņi speleˆˆļz vietējās izcelsmes instrumentiem, bet likās, ka nav vērˆˆjUir-nālistu balva par pārliecību.

«Veto Bank» no Kauņas. Ļoti laba grupa. Sākumu gan nedzirdēju, jo aizpļāpājos ar pazīstamo sabiedrisko darbinieku I.

Latvju grupa «Elpa». Tu viņus esi dzirdējis — atceries: «ezerā, ezerā . . .» Brīnišķīga grupa. Gandrīz vai vienīgie latvieši, kuri mani šogad pārsteidza un iepriecināja.

«Ļes» (mežs) no Ļeņingradas. Varbūt kādreiz, kaut kad viņus varēs klausīties.

«Rodeo» — kantrīroks no Tallinas. Līderis, tāds Marts, it veikli runāja latviski, nemaz ne sliktāk par dažiem taviem aizokeāna draugiem; Marts arī it veikli spēlēja un dziedāja. Viens no žūrijas bija ielicis viņam augstāko atzīmi par mūziku — nu ja, klasika ir zelta fonds un zelta cenā. Ļoti laba grupa — III pakāpes laureāti.

«Drāma» no Kauņas. Vienreizēja grupa. Artroks. Viņi bija manējie. Tā ir klausīšanās mūzika, kura vairāk ārda nekā rada. Sāpēja jau gan, bet dažreiz tā vajag. Žurnālistu balva par sociālo aktivitāti un pretošanos komercmūzikai.

«P-3» no Tallinas. Dziedāja tāds savāds, apcirpts zēns, ļoti atgādinādams Somervilu no «Komunāriem». Labi dziedāja, bet ne to, kas viņam piestāv. Gribētos ko skaistāku un salkanāku, sirdij. I pakāpes laureāti. Ļoti laba grupa.

«Līvi». Viņu ierakstus es iedevu tev līdzi, tā ka viņus tu pazīsti. Skatītāju balva. II pakāpes laureāti. Es viņus apskaužu par burvīgo Rietumberllnes tamburīnu, varbūt atsūti man tādu?! Brīnišķīga grupa.

Nakti pēc koncerta notika futbols. Brīnišķīga spēle. Spēlēja liepājnieki ar viesu mūziķiem. Man laikam bija jāstāv vārtos, bet iznāca tāda kā stīvēšanās ar formas tērpiem, un uz vārtiem aizgāja Tālis. Ļoti labs zēns. Bet ielaida četras bumbas. Varbūt es būtu ielaidusi tikai trīs. (Tu taču atceries manu centra uzbrucējas talantu?!) Mūsējie iesita vienus. A. Brīzēm no «Līviem» uz kājas uzlēca pazīstamais komponists J. Otrā rītā Aivars kliboja.

Mēs ar Viju gājām mājās un pa ceļam ilgi runājām par dzīves jēgu un spokiem. LPI kopmītnēs filmu bundžiņu dezinfekcijas laikā pazīstamais

teātra kritiķis N. apgalvoja, ka Preses namā spokojoties, uz ko es viņam atbildēju, ka, pēc manām domām, visapkārt čum un mudž gari tā, ka pat jābaidās kādu no tiem ieelpot. Sarunas pamazām apsīka, un mēs ar Viju devāmies pārbaudīt, vai prusaku čabināšana kaitīģi ietekmē miegu.

Nākamajā dienā bija divi koncerti. Pirmais — ārpuskon-kursa grupu uzstāšanās. «Zodiaks», «Turaidas Roze», «Pērkons» — tās ir latvju vadošās grupas, viņu ieraksti tev ir, tā ka par tām nav ko te runāt. Brīnišķīga mūzika. Koncerta laikā es sarunāju ar pazīstamo solistu P., ka viņš man iedos panēsāt savus «akmeni balinātos», par to es viņam iedošu palasīt jaunākos žurnālīšus (ceru, ka tu nekavēsies ar sūtījumiem) un noklausīties grupas «19 gadi pirms sākuma» ierakstu.

Pēc svinīgām pusdienām pazīstamā fotogrāfa L. vadībā mēs devāmies uz vietējo kolhozu laukiem čiepi ne tikai arbūzus. Gatavojāmies akcijai «Jūras krasts». Tās sākums tika noteikts uz pīkst 21.30.

Vakara koncertā spēlēja latvju «Sīpoli». Lielā balva. Cikls «Indriķa Latvieša piezīmes uz Livonijas Hronikas malām». Klausīties traucēja aiz muguras sēdošais !., kurš man knieba sānos un apgalvoja, ka nesaprotot vārdus. Es tulkoju. Brīnišķīga grupa.

«Katedra» no Viļņas. Smagais roks un ļoti skaisti un jauni zēni. Vislabāk atceros brīdi, kad maza meitenīte sniedza ziedus ģitāristam soliņa laikā. Trīs reizes viņš mēģināja paņemt pukuzirnīšus, līdz beigās tie nokrita zemē. Būtu laba filma. Ļoti laba grupa.

Sākās akcija «Jūras krasts». Orientēšanās uz priedi kāpās. Smilšu vētra vēl nebija beigusies, kad sākās festivāla kulminācija. Reizēm gadās, ka, nenotiekot nekam, notikuma sajūta ir spilgtāka kā jebkad. Mēs bijām bērni ārpus prozas un realitātes. Bija atvilkti atsvešinātības aizkari. Pazīstamais fotogrāfs A. veda mani un Viju uz jūru skatīties saulrietu.

Ir tādas dienas, kad notikumi risinās paši no sevis; varētu būt gan tā, gan savādāk. Bet ir dienas, kad visam piemīt savāds smagums un nolemtība. Tā, lūk, es domāju, toreiz, skatoties sarkani zvērojošajā saules šķēlumā.

Negribējās iet atpakaļ uz troksni, steigu un rosīgajiem cil-\tfciem. *Man bija jābūt darbā, un mēs gājām lēni, kopā turē-dcmˆes, kā ievainotie pēc kaujas.*

«ˆhˆnies Meel» (septītā sajūta) no Tallinas. Balva par latviešiˆtautasdziesmas «Bēda(u), mana(u) liela(u) bē-da(u)» v&temigāko apdari. Veiksmīgākā no divām. Tauta cēlās kājāsniL dziedāja līdzi. Bet es prātoju, kāpēc vispār rokgrupām vcfoizētu apdarināt tautasdziesmas.

Pauzē mēs stnalļiāmies par žurnālistu balvu — kam dot, par ko dot! Sastrī(№fanies. Iedeva divas balvas. Nospraudām divus maršrutusˆteueidojām divus interešu pulciņus: uz Metalurgu kultūras ptk balli un pie pazīstamās medicīnas darbinieces I. uz kafifrˆDevu priekšroku kafijai un intelektuālām sarunām N., A., V. sabiedrībā. Norunājām līdz rītam, un tik ļoti nāca miegsˆauz preses konferenci un apbalvošanu nolēmu

neiet pašsagtaˆšanās nolūkos. 14.15 mēs ar Viju aizbraucām no Liepājas. nˆ20$tebraucām Rīgā.

Tagad es gaidu nākošo laika lēcien
Un tevi.
Raksti!
Daiga
1988. gada augustā

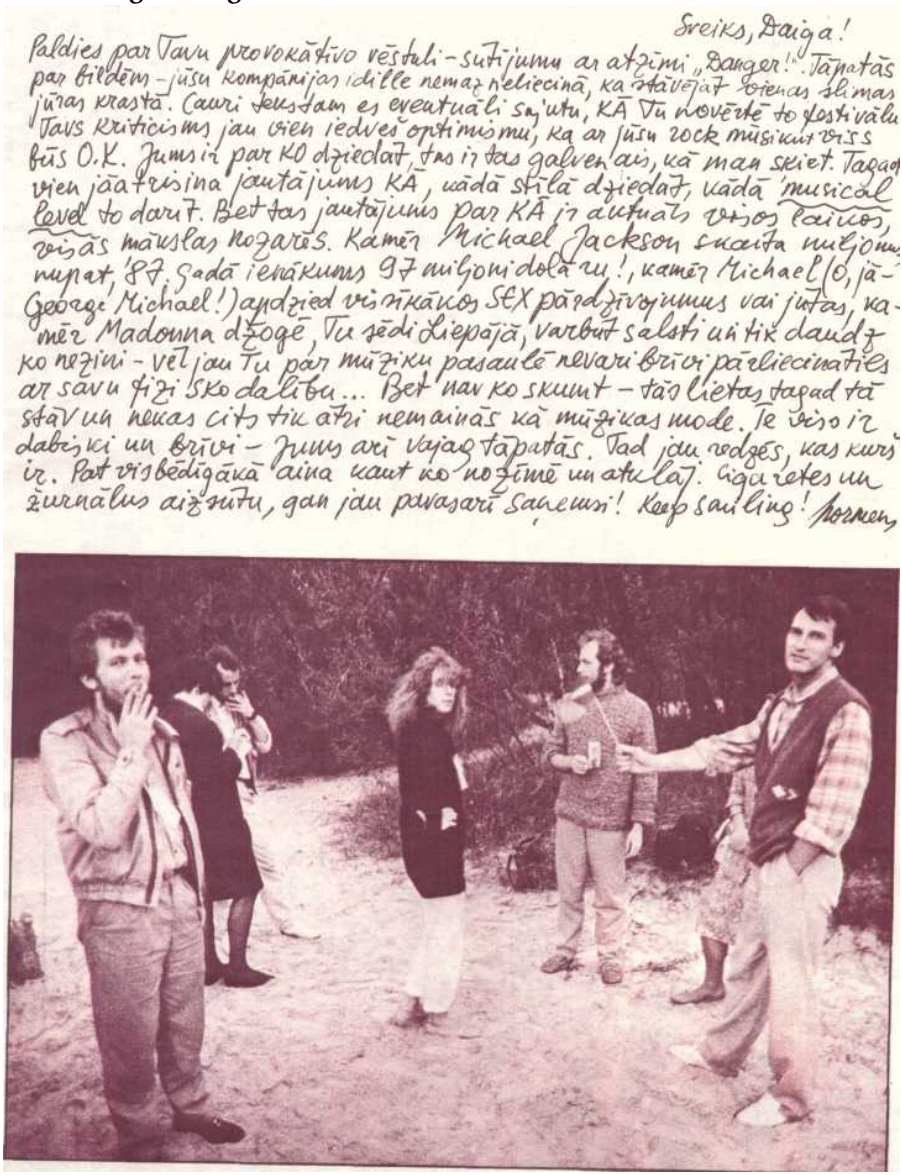
Sveiks, Daiga!
Paldies par Tavu provokatīvo vēstuli - sutījumu ar atzīmi „Danger!". Tajpatās par bildēm - jūsu kompānijas idille nemaz neliecinā, ka stāvējat vienas slimas jūras krastā. Cauri jeustam es eventuāli saļutu, KĀ Tu novērtē to festivālu. Tavs kritičisms jau vien iedveš optimismu, ka ar jūsu rock mūsiku viss būs O.K. Jums ir par KO dziedāt, tas ir tas galvenais, kā man skiet. Tagad vien jāatrisina jautājums KĀ, kādā stilā dziedāt, kādā 'musical level' to darīt. Bet tas jautājums par KĀ ir aktuāls visos laikos, visās mākslas nozarēs. Kamēr Michael Jackson sacerta miljonu nupat, '87. gadā ienākumus 97 miljoni dolāru!, kamēr Michael (O, jā - George Michael!) aydzied visnīkākos SEX pārdzīvojumus vai jūtas, kamēr Madonna džogē, Tu sēdi Liepājā, varbūt salsti un tik daudz ko nezini - vēl jau Tu par mūziku pasaulē nevari brīvi pārliecināties ar savu fizisko dalību... Bet nav ko skumt - tās lietas tagad tā stāv un neko citu tik ātri nemainās kā mūzikas mode. Te viss ir dabiski un brīvi - jums arī vajag tāpatās. Tad jau redzēs, kas kurš ir. Pat visbēdīgākā aina kaut ko nozīmē un atceļaj. Ciga retes un žurnālus aizsūtu, gan jau pavasarī saņemsi! Kaep sauliņ!"

Klusi akmens lūpas Kas ir pārvērtis mūs?
AsinsdzTslās atmiņa plūst.
Vārds, reiz pārtraukts pusi,
Spītā spēku vil gūs.

Asinsdzīslās atmiņa...
Lūk, durvis veras tukšumā,
Bet, rau, - tur kāds vēl kust!
Tas mūsu Laiks, viņš asiņo,
Bet vaids kā akmens nogrimst klusumā!
Tam, kurš cirtis spārnus,
Sen jau pašam to trūkst.

AsinsdzTslās atmiņa plūst.
Tam, kurš atņem vārdu,
Mēle kaudama žūst. i Asinsdzīslās atmiņa...
No tumsas šķiļas gaisma *■] Un visu acis balta top.
To tautas asinis caur mūžiem V ' , Kā svētību sev nesa līdz.
Ik ! Vārds, reiz pārrauts pusē,
Spītā spēku vēl gūs.
Asinsdzīslās atmiņa plūst.
No tumsas šķiļas gaisma balta,

Ko mūsu asinis sev nesa līdz.
Kļūs tauta varena un stalta,
3 Un Laika vaids no lūpām nolasīts.
Dzīvību, dzīvību Tēvzemei Nelūdzam --*jz,* Pieprasām!
Brīvību Tēvzemei -Pieprasām! /

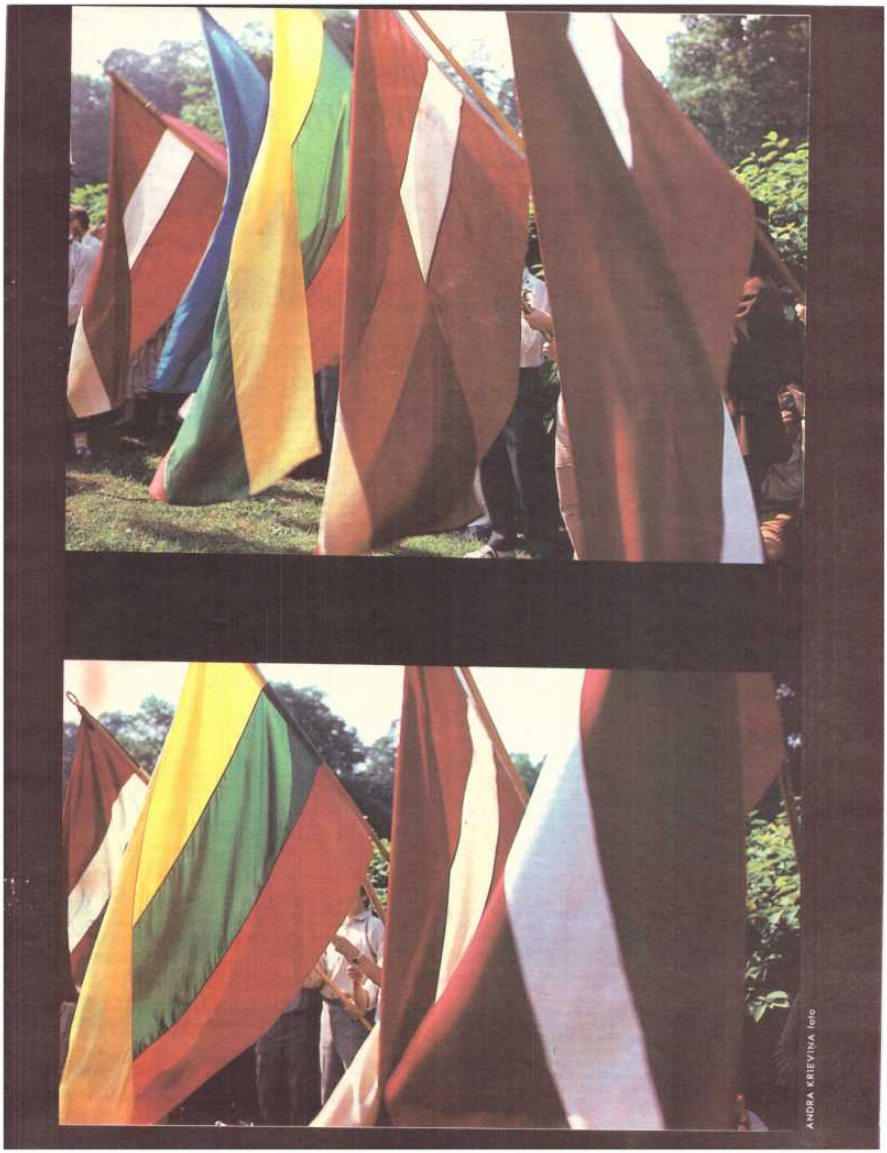

Juris Baldunčiks

BIROKRĀTIJA — VĀRDS UN FENOMENS

№ 9. Sweţdeen, 6. (19.) februarî. 1905.

PETERBURGAS AWISES

Treschâ

Rig. Krahj-Aisd. Sabeedr.

jaatrodas tagad J. Plumes mahjâ

Terbatas eelâ Nr. 7.

Darba laiks no pulkst. 10—2 ikdeenas.

Maksâ par noguldîjumeem 6 prozentes par gadu.

НЕСТЛЕ

Сгущенное молоко НЕСТЛЕ.

Birokratija un sabeedriba.

Sabiedriski politiskā leksika ir viena no dinamiskākajām valodas vārdu krājumā grupām, tā visciešāk saistīta ar sabiedrības dzīvi un izmaiņām tajā. Sevišķi tas attiecināms uz politiskas un sociālās aktivitātes pieauguma periodiem valodā rodas jauni vārdi un vardu savienojumi, aktivizējas aktuālā leksika, aizmirstībā aiziet novecojušu jēdzienu apzīmējumi. Piemēram, pēdējos gados ļoti aktuali kļuvuši jau agrāk zināmie, taču tagad konkrētāku nozīmi ieguvušie vārdi *pārkārtošanās, demokratizācija, atklātums.* Līdzās šiem pozitīvā pildījuma vārdiem daudz biežāk lietojam ari dažu negatīvo parādību apzīmējumus, piemēram, *birokrātija, birokrāts.*

Lai gan birokrātiskās sociālās struktūras elementi konstatēti jau Senaja Ēģiptē un Ķīnā, tomēr tikai valsts administratīvā aparata atdalīšanās no monarha galma un absolūtisma uzplaukums Eiropā

17. un 18. gadsimta (īpaši Francijā karaļa Luija XIV laikā) radīja priekšnoteikumus specifiskai sabiedrības sociālas organizācijas formai, kurai raksturīgs pārvaldes sistēmas formālisms un atrautība no sabiedribas masām, zemāko un augstāko pakāpju (apakšnieku un priekšnieku) attiecību «racionāls» un bezpersonisks izkārtojums, resp., orientācija uz pavēlēm un augstākajam pakāpēm, nevis uz lietas būtību. Tāpēc nav brīnums, ka vārds *birokrātija* radās franču valoda 18. gadsimta vidu (*bureaucratie* darināts no franču *bureau* 'kanceleja', 'kantoris' un grieķu *kratos* 'vara' pēc vārdu *demokrāt tija* un *aristokrātija* parauga). Nedaudz vēlāk izveidojās vārds *birokrāts* un 19. gadsimta 30. 40. gados *birokrātisms.* Visus šos vārdus ātrāk vai Ienāk pārņēma arī citas Eiropas valodas, piemēram, latviešu valodā *birokrātija* pirmo reizi fiksēta 1878. gada «Svešvārdu vārdnīcā» (birokrātija — dienestnieku gribas valdība), *birokrāts un birokrātisms* — 1886. gada

«Svešvārdu vārdnīcā», Ļoti aktuali šie vardi kļuva 20. gadsimta sākumā, īpaši Krievijas—Japānas kara un 1905. gada revolūcijas laikā. Lūk, daži ilustratīvi piemēri no tālaika latviešu preses: Galvaspilsētas laikraksti . . uzsākuši ņemt uz grau

da pārliecīgo birokrātismu dažādas mūsu iestādēs un graizīt «činov-nieku» sliktās puses. (Dienas lapa); Nesaudzīgi, asi vārdi krita tagad pret līdzšinējo Krievijas kārtibu, pret «birokrātiju» (ierēdņu saimniekošana) utt. (Ciņa); Krievu birokrātisma Bābeles tornis, kurš jau stiepa padebešos savu tatāriski bizantisko galotni, piepeši sabruka ar visiem stāviem . . (Pēterburgas Avīzes). Dziļāk birokrātijas problēma tika aplūkota «Pēterburgas Avīžu» 1905. gada 9. un

10. numurā rakstā «Birokrātija un Sabiedrība» (tulkojums no krievu valodas). Šķiet, ka lasītājiem varētu but interesanti iepazīties ar plašākiem šīs publikācijas fragmentiem.

[. .1 birokrātijas principu viņa skaidrā, ideālā, matemātiski pareizā jēdzienā var izteikt šādi: visu priekš tautas un it neko caur tautu ([. .] tout pour le peuple, rien par le peuple).

[. ,j birokrātija apspiež ļ. .] visas tās sabiedriskās darbības, kuras no tās ir neatkarīgas. Tadā vīzē iznāk, ka, būdama pate auglis no sabiedrības apspiestā stāvokļa, birokrātija ir cēlonis šās pašas sabiedrības tālākai apspiešanai. Sabiedrība tiek turēta stingri pirkstos.

Kāpēc birokrātijai ir tik liels spēks un nozime, tam par iemeslu ir sekošais: birokrātija ir pilnīgi piesavinājusies daļu no augstākās valsts varas pilnvarām un [. .] augstāko valsts varu ir nostādījusi tādā stāvokli, ka viņa, šī vara, var visu redzet tikai ar birokrātijas acīm, caur birokrātijas brillēm, un var rīkoties tikai ar birokrātijas rokām; un pie visa ta vēl birokrātija apgalvo, ka augstāko valsts varu tā nekur neaprobežojot. Tādēļ arī kā pate augstākā valsts vara, tā arī tauta birokrātiju uzskata nevis kā patstāvīgu spēku, bet tikai kā augstākās valsts varas izpildītāju.

Da|a no uzdevumiem (tautas izglītība, tautas ārstniecība, pārvaldīšanas darbība uz laukiem, vietēja labierīcība) ir tādi, ar kuriem birokrātija ar saviem spēkiem nevar tikt galā, un pie šo uzdevumu izpildīšanas jāsauc palīgā jauni sabiedriskie spēki, kuri stāv ārpus birokrātijas — zemstvas[3], pilsētas un zemnieku pašpār-valdības. [. .] paaugstinātās prasības nevar tikt apmierinātas tikai caur valdības mehānisma uzraudzību, caur birokrātijas pašpār-raudzību, kura (pašpārraudzība) ir nespēcīga centrā un kuras valsts nomalēs nav nemaz. Birokrātijai ir nepieciešami vajadzīgs at|aut pašiem iedzīvotājiem ņemt aktīvu dalību pārvaldībā caur to, ka tiem tiek dota iespēja pārsūdzēt nepareizu rīcību, pate valdība ir piespiesta uzklausīties sabiedrības domas un balsi, preses balsi; viņa ir spiesta šur tur ieturēt atklātību kā nepieciešamu garantiju priekš likumības un pārvaldības racionālas gaitas.

ļ. .] griešanās pie sabiedrības pēc līdzdarbības valsts pārvaldīšanas lietā noved pie tā, ka sabiedrības pašapziņa pieņemas augumā, un izce|as nevis birokrātiski, bet sabiedriski centri, kā: zemstvu iestādes, pilsētu un lauku pašpārvaldibas orgāni, zvērināto advokātu padomes, augstskolas, periodisku izdevumu redakcijas. Tajos visas sabiedrības domas noskaidrojas, formulējas un no turienes izplatās pa plašākām iedzīvotāju aprindām.

Apziņa par birokrātiskā spaida nepanesamibu sasniedz sabiedrība arvien lielāku un lielāku asumu. No birokrātijas sāk prasīt, lai tā dod tautai visdārgākās tiesības — tiesības uz garīgās un saimnieciskās dzīves brīvību. Pēc tam, kad sabiedrība pārliecinās, ka birokrātija nebūt negrib atzīt caur likumu šās tiesības, vai kad šās tiesības, kaut arī būtu izdevies panākt viņu atzīšanu caur likumu, nekad netiek ievērotas, — sabiedrība nāk pie tās pārliecības, ka citādi kā vien caur konstitūciju, t. i., caur tautas vietnieku līdzdalību likumdošanā un administrācijas rīcības pārraudzīšanā, nevar ne nodrošināt caur likumu tās tiesības, kuras nepieciešamas priekš tautas dzīves kārtīgas tecēšanas, ne arī nodrošināt to likumu izpildīšanu, kuri jau ir izdoti.

Birokrātiskā režīma laikā [. .] nevar gaidīt ļ. .] ka tauta būtu apzinīgi sagatavota priekš konstitūcijas. [. .] kamēr pastāv birokrātijas visvarenība, tikmēr šādas tautas gatavība (konstitūcijai) nekad nevar būt. Bet gaidīt uz šo gatavību būtu tikpat nepareizi, kā kad priekš zemnieku brīvlaišanas gaidītu, kamēr izglītība un gaisma izplatās starp dzimtļaudīm.

Pāreja uz konstitucionelām formām ir grūta. Labprātīgi uz to birokrātija nekad nevar iet: tas nozīmētu priekš viņas atteikties no valdoša stāvokļa, atteikties būt par kungu pār sabiedrību. [. .] birokrātijā spiesta darīt visu [. .] lai, pirmkārt, neviena sabiedriskā organizācija, kura stāv ārpus birokrātijas, neiegūtu pārāk daudz iespaida un spēka, un, otrkārt, lai kulturelo šķiru pretvaldības gars netaptu pārāk dzirdami un redzami izrādīts un netaptu iedvests ari citām iedzīvotāju šķirām. [. ļ Un ar laiku, līdz ar valdībai naidīga gara pieaugšanu inteliģencē, pieņemas spēkā ari birokrātijas baidīšanās no inteliģences tuvošanās tautai, kādē| tiek arvien vairāk aprobežota katra nebirokrātiska apgaismības darbība, bet līdz ar to aug augumā arī tautas slapēs pēc šās apgaismības.

Baidīšanās, ka tik zemstvas nepaliek tik stipras, ka iznāk politiskā ziņā bīstamas priekš birokrātijas, — šī baidīšanās noved tik tālu, ka tie pārvaldības uzdevumi, kuri ir uzlikti zemstvām, no birokrātijas tiek nostādīti tādos apstāk|os, kuros šo uzdevumu kartiga izpildīšana top gandrīz neiespējama. [. .] birokrātija nevar atsacīties no pret zemstvām virzītām cīņas formām, tāpēc ka pēc sava gara, pēc savas cenšanās papildināties un pieaugt, pēc sava kulturelā pārākuma zemstvas ir taisni birokrātijas noliedzejas, viņas ir kaut kas gluži

pretējs birokrātijai, kura iedomājas, ka tikai viņa var un drīkst būt pilntiesīga valsts priekšstāve un tautas vajadzību izteicēja.

Tāpat birokrātija izturas arī pret taisnu tiesu. Tiesu neatkarība, tiesnešu patstāvība (neatkarība no augstākiem tieslietu darbiniekiem), atklātība tiesās — tie visi ir tādi principi, kuru cauri izvešanu valsts iestādēs birokrātijā nevar citādi uzskatīt, kā vislielāko ļaunumu priekš sevis, un tāpēc viņa šos principus apkaro ar visiem viņas rīcībā esošiem līdzekļiem, lai gan šie principi ir absolūti nepieciešami priekš taisnas tiesas kārtīgas darbības.

Rūpēdamās par savas satricinātās autoritātes uzturēšanu, birokrātija piedod arvien lielāku nozīmi «stipras varas» teorijai; viņa ieskata par nepieciešamu uzturēt katra atsevišķa ierēdņa prestižu (ārējo godu) pilnīgi neatkarīgi no tam, vai viņa rīcība ir bijusi pareiza vai ne. Caur to nāk tas, ka ierēdņu netaisnas rīcības pārsūdzēšana ir ļoti ierobežota un apgrūtinoša; pret tamlīdzīgu sūdzību allaž uzstājas kā pret nepielaižamu protestu pret kroņa ierēdņiem; amata personu saukšana pie atbildības tiesas ceļā ir ļoti aprobežota . .

Birokrātija pret visu izturas ar [. .] neuzticību un aizdomlbu, nevar pielaist brīvības arī valsts ekonomiskajā dzīvē. Ir vesela rinda nodarbošanās veidu un amatu, uz kuriem iedzīvotajam nav tiesības, un ar tiem nodarboties tas drīkst tikai ar sevišķu atjauju, kuru tam katrā laikā var arī nedot. Tādos apstākļos nekādi aprēķini nav iespejami, katram brīvam uzņēmības garam tiek likti šķēršļi ce|ā.

Visās ļaužu kārtās stāvokļa nedrošība tiek radīta caur politisku spijonāžu, caur ko katram cilvēkam pastāvīgi ir jābīstās krist aizdomās par politisku neuzticamību un pēc tam arī tapt iejauktam nevēlamās darīšanās ar administrāciju, kas izposta visu dzīvi vai vismaz izsit no sliedēm. Šie gadījumi var būt reti, bet pate tā apziņa, ka viņi arvien ir iespējami, dara nospiedošu, enerģiju atņemošu iespaidu uz ļaužu psiholoģiju, tā sakot, uzaicinādama katru sēdēt «smirno» un nevienam nenākt acīs. Tādos apstākļos tautā neizbēgami attīstās nospiests gara stāvoklis, tiek nosists uz leju darba prieks, un no centīgas iniciatīvas nav ne runas.

[. .] baidīšanās no «kaitīgām» idejām un tādēļ ari tautas aizsargāšana, lai tajā vispārīgi neiekļūst nekādas domas; šņabis kā vienīgais atļautais līdzeklis priekš baudījumu sagadāšanas tautai, — pie tādiem apstākļiem tautā netikvien nevar rasties cilvēki ar veselīgu, prātīgu uzņēmības garu, bet viņā, šajā tautā, nevar atrast pat labus tā sauktā prastā darba strādniekus.

[. .1 katrai valstij, kura grib paturēt savu politisko, kulturelo un ekonomisko vietu starp kārtīgi progresējošām valstīm, ir jāpieņem pilnīgākas sabiedriskās dzīves formas, kaut ari šās formas visos savos pamatu pamatos būtu pavisam pretējas birokrātiskai kartībai. (. .1 Valsts ar birokrātisku režīmu, kurai ir darīšanas ar tādām valstīm, kur

tauta dzīvo brīvības un cieši garantētas likumības apstākļos, — tāda valsts arvien būs saimnieciskā ziņā nespēcīga un no citām valstīm atkarīga.

[. .] birokrātijas visvarenība ir absolūts, nenoliedzams ļaunums, jo tie līdzekļi, kuri ir nepieciešami priekš viņas uzturēšanas, netikvien kavē valsts pārvaldīšanas kārtīgu gaitu un nes postu valsts ekonomiskajā dzīvē, bet ari noved pie tāda stāvokļa, kurš top arvien nepanesamāks un traģiskāks: kavēdami tautas attīstību, kura ir vajadzīga priekš pārejas uz pilnīgākām valsts formām, viņi, šie sīvie represiju līdzekļi, līdz ar to saceļ sabiedrībā tādu ienaidu pret pastāvošo režīmu, kas padara viņa, šā režīma, tālāko pastāvēšanu par neiespejamu.

Vārds ***birokrātija*** atrodams gandrīz visās 207 gadsimta sākuma latviešu vārdnīcās, to sastatījumā var konstatēt polisēmiju ('pārvaldes metodes vai sistēma', 'ierēdņu kopa'), vērojama zināma krustošanās ar vārdu ***birokrātisms.***

Birokrātija — ierēdņu šķira, kuras rokās atrodas visa valdība. Birokrātisms — ierēdņu valdība, kas raugās tikai uz ārējo formu, bet ne uz lietas kodolu; lieka rakstu un sarakstīšanās vairošana; priekšnieka varas nelietīga valkāšana. (Svešvārdu vārdnīca. 1906.; 1908.; 1912.; 1921.)

Birokrātija — tādas valdības kārtība, kur visa vara atrodas centrālās valdes rokās, kur tad visas darīšanas norisinās kancelejās. Birokrātisms—birokrātijas sistēma. (Svešvārdu vārdnīcā. 1911.) Birokrātija — ierēdniecība, sabiedrisku lietu pārvalde caur ierēdņiem bez personu līdzdalības, kuras nestarpnieciski ieinteresētas par pārvaldi: par valsti — bez no tautas izvēlētiem priekšstāvjiem, par sabiedrībām — bet no valsts iemītniekiem izvēlētiem. (Svešvārdu vārdnīca. 1915.)

20.—30. gadu vārdnīcas sniedza šādus skaidrojumus: Birokrātija (kancelejas kundzība) - īsredzīga un šaursirdīga ierēdņu saimniekošana valstī, nenākot pretim tautas praktiskām vajadzībām; zaļā galda papīru rakstītāju uzkundzēšanās pār pilsoņiem; arī šādu ierēdņu kopība. Birokrātijas ziedu laiki ir valstīs, kur policejiska vara tur tautu savā aizbildnībā. (Latviešu konversācijas vārdnīca. 1928.)

Birokrātija — ierēdņu vara un rīcība, kur formālisms svarīgāks par lietas saturu, un tāpēc ātra un lietderīga izlemšana bieži kavējas; šādu kundzisku ierēdņu kopa. Birokrātisms — pārvaldes iekārta, kur vara nodota augstāko ierēdņu rokās, un visas darīšanas norisinās kancelejās. (Svešvārdu vārdnīca. 1934.)

Pēc Lielā Tēvijas kara un ari mūsdienās vardi ***birokrātija*** un ***birokrātisms*** savā pamatnozīmē tiek attiecināti tikai uz kapitālistiskajam valstīm. Sal.:

Birokrātija — augstākā ierēdnieciskā administrācija

buržuāziskajās valstīs. Birokrātisms — 1) buržuāziskās valsts pārvaldes sistēma, kur valsts lietas kārto privileģēti ierēdņi, kas atrauti no masām, stāv pāri masām un aizstāv buržuāzijas intereses pretēji darba tautas interesēm; 2) kancelejisks darba stils, pievēršanās lietas formālai pusei, atrautība no reālās dzīves, no sabiedrības interesēm. (Svešvārdu vārdnīca. 1951.)

Birokrātija — 1) augstākā ierēdnieciskā aristokrātija buržuāziskajās valstis; 2) tas pats, kas birokrātisms (2): Birokrātisms -

1) pārvaldes sistēma valstī, kur valda ekspluatatoru šķira, kuras varu realizē policija un privileģēti ierēdņi, kas atrauti no masām un stāv pāri tām; 2) kancelejisks darba stils, uzdevuma formāla izpildīšana, neievērojot lietas būtību. (Svešvārdu vārdnīca. 1969.) Birokrātija — 1) ierēdnieciskā pārvaldes sistēma, ari augstākā administrācija (kapitālistiskajās valstīs); 2) pedantiski formāla attieksme pret veicamajiem pienākumiem. Birokrātisms — darba stils, kam raksturīgs formālisms, šaura jautājumu izpratne, neiedziļināšanās būtībā. (Latviešu literārās valodas vārdnīca. 1973.)

Birokrātija — specifiska ekspluatatoriskas sabiedrības sociālās organizācijas forma, kam raksturīgas izpildvaras centru atrautība no attiecīgās organizācijas locekļu gribas un lēmumiem, iniciatīvas apspiešana, darbības formas dominēšana pār saturu. Birokrātisma būtiska pazīme: pastāv privileģēts, no tautas atrauts ierēdņu slānis.. (Latvijas padomju enciklopēdija. 1982.)

Birokrātija — 1) ierēdnieciska pārvaldes sistēma; augstāko vadošo ierēdņu kopums (kapitālistiskajās valstīs); 2) tas pats, kas birokrātisms. Birokrātisms — kancelejas darba stils, kam raksturīgs formālisms, neiedziļināšanās kartojamo jautājumu būtībā. (Latviešu valodas vārdnīca. 1987.)

Vārdu *birokrātija* un *birokrātisms* semantika pēdējā laikā it kā kļuvusi konkrētākā, lai gan dažādu sabiedrības grupu pārstāvju valodas praksē konstatējamas zināmas atšķirības šo vārdu izpratnē. Šķiet, ka iepriekšminētās mūsdienu leksikogrāfisko avotu definīcijas ir daļēji novecojušas un mūsdienu apstākļiem drīzāk atbilst 1958. gada «Politiskajā vārdnīcā» piedāvātais traktējums: birokrātisms — pārvaldīšanas vai lietu kārtošanas metode, kam ir raksturīgs tas, ka tajā ir pārsvarā kancelejisms, novilcināšana, rūpes par jautājuma formālo pusi, trūkst intereses par lietas būtību, pastāv atrautība no tautas, tiek ignorētas tautas vajadzības. [. .] Birokrātisms ir bīstams tādēļ, ka tur slepenībā tās kolosālās rezerves, kas slēpjas sociālistiskās iekārtas dzīlēs, nedod iespēju tās izmantot, cenšas likvidēt masu radošo iniciatīvu.

Vispirms Valentīns Maculēvičs, Valmieras teātra režisors, gandrīz vai nodiktēja savas tēzes, izskaidrodams, ko uzskata par politisko teātri. Pēc tam iedeva žūksnīti dokumentu, kas liecināja, kā gājusi

bojā izrāde, kura varēja kļūt par notikumu latviešu teātra un mūsu sabiedrības dzīvē.

Nolēmu, ka pilnīgi pietiek ar šiem materiāliem un pašiem nepieciešamākajiem paskaidrojumiem, lai p.jvērstu lasītāju uzmanību politiskā un apolitiskā teātra pastāvēšanas iespējām sabiedrībā, kas tik ļoti lepojas ar teātra mākslas cienīšanu un mīlēšanu.

Man pat šķiet, ka iznāk laba PUBLICISTISKA IDEJU DRĀMA trijās daļās.

Kādas sedes protokoli

Uvertīra

Līdz pirmajai mūs interesējošai sēdei bija palicis kāds laiciņš. Grāmatnīcās parādījās A. Gora rakstu krājums «LAIKMETU IZTEICOT. Publicistiski raksti par dažām mākslas un kultūras parādībām. 1972—1981». Svarīgi atcerēties, ka *toreiz* nekādu plurālismu nepazina. Augstākstāvošo darbinieku izteikumus parasti uztvēra kā rīcības programmu vai komandu. Ja visi, kas vēlāk apsprieda V. Maculēviča izrādi, būtu laicīgi izlasījuši minēto grāmatu un labi iegaumējuši tajā pausto viedokli par tās pašas lugas inscenējumu citā teātrī, — varbūt lieta tiktu nodarīta ātrāk un dažs labs protokols izpaliktu. Grāmatā taču skaidri un gaiši bija rakstīts:

«Kvalitatīvi jauna parādība morāli ētiskās tēmas risinājumā latviešu oriģināldramaturģijā ir P. Putniņa lugas «Uzticības saldā

nasta» uzvedums J. Raiņa Dailes teātrī, ko iestudējis teātra galvenais režisors A. Liniņš.»

««Uzticības saldā nasta» ir darbs, kas būtiski bagātina latviešu literatūras pieredzi mūsdienu dzīves maģistrālo procesu izpētē, pozitīvā varoņa attēlošanā mākslā.»

Starp citu, V. Maculēvičs bija iegādājies un izlasījis šo rakstu krājumu. Vienalga — rīkojās pēc sava prāta.

Pirmais protokols

1982. gada *25. aprīlis.*

Mākslinieciskās padomes sēde Valmieras teātrī. Dienas kārtībā: «P. Putniņa «Uzticības saldā nasta» vietējā pieņemšana». Sēdi vada teātra direktore I. Briede. Protokolē galvenā režisora palīdze literārajos jautājumos A. Skudra. Piedalās: galvenais režisors P. Lūcis un citi padomes locekļi.

Izsakās arī pats iestudētājs. Faktiski viņš paskaidro, kādēļ izrādē nav un nevar būt «pozitīvais varonis» Bērtulsons:

— Blats un deficīti pastāv tāpēc, ka ir bērtulsoni . . . Par ko runā Bērtulsons, par ko viņš atbild? Viņš tikai pamāca. Tas ir viņa darba stils. Runā ļoti pareizi, bet tajā pašā laikā ar viņu gandrīz nav iespējams sarunāties. Runā pareizi, tikai cilvēkus sev apkārt neredz. Ja pamanītu — būtu jāiedziļinās . . . Sagraut mītu par Bērtulsonu, ko radījusi mūsu prese un kritika, — to laikam būsim spējuši.

Tā kā būtisku iebilžu nav, sēdei un protokolam punktu pieliek direktore: «Mēs izrādi pieņemam, nu gaidīsim lielo komisiju.»

«Lielā komisija» ieradās jau nākamajā dienā. Tika rakstīts vēl viens protokols.

Otrais protokols

1982. gada *26. aprīlī.*

P. Putniņa «Uzticības saldā nasta» pieņemšana.

Piedalās: Kultūras ministrijas pārstāvji G. Treimanis, Dz. Ča-pase, V. Gibeiko, M. Runce, kritiķi S. Radzobe, A. Kavacis, dramaturgs P. Putniņš . . . (seko teātra MP locekļu uzskaite).

P. Putniņš: — Autoram patīkami, ka tekstu runā precīzi . . . Aktieriski spožs, varošs kolektīvs, arī režisors ļoti varošs . . . Man šo cilvēku izrādē nav žēl, es nejūtu viņiem līdzi. Bet spēlēt jūs tā varat. Varbūt, ka izrādes mērķis ir bijis tāds. Vai šī izrāde var izraisīt skatītājos strīdus? Domāju, ka ne.

S. Radzobe: — Autors nav bijis līdz galam konsekvents lugā .. . Pozitīvais varonis šai izrādē ir — režisora un kolektīva principiālā attieksme pret apkārtējo pasauli, pret meliem, de-magoģiju. Es jūtu patiesības meklējumu, sacelšanos pret meliem.

Dz. Čapase: — Es nezinu, mēs un Maskava neesam tā izlasījuši. Mēs lasot redzējām citu Bērtulsonu. Izrādē tiek spēlēta it kā idejas neatbilstība ekonomiskajai dzīvei, it kā mūsu idejas nederētu un nebūtu labas.

V. Gibeiko: — Lugā ir mīlestības, uzticības nasta, te tā visa nav. Izrādē Bērtulsons ir antivaronis.

G. Treimanis: — Man ir tāda pati attieksme kā maniem kolēģiem. Loģikai ir jābūt arī tad, ja rāda pliku dibenu . . . Tagad luga ir par apelsīniem, kioskiem utt. Ja varonim noņem visu pozitīvo segumu, to lugu nevar rādīt. . . Izrāde ir ļoti vāja, idejiski neatnāk.

V. Maculēvičs: — Bērtulsons runā saukļus. Runājot saukļus, ideju var arī degradēt. Mērķis attaisno līdzekļus, saka Bērtulsons. Tas visai sasaucas ar Nīči. Ļoti apšaubu, vai tas saskan ar dialektisko materiālismu. Vai mēs nepieļaujam traģisku kļūdu, ceļot uz pjedestāla Bērtulsonu?

Dz. Čapase: — Saprotu, ka šādā lugas lasījumā izrāde nevar būt, Maskava un arī mēs esam to izlasījuši savādāk. Varbūt sarīkosim atklātu izrādi — lai noskatās Centrālkomiteja?

G. Treimanis: — Lai brauc Kaupužs un Goris, ja viņi atļauj, tad varam rādīt.

Trešais protokols

1982. gada *18. maijā.*

Nepiedalās: Kultūras ministrs V. Kaupužs, kas, noskatījies izrādi, tūdaļ aizbrauc, neko nepateicis.

Piedalās: Kultūras ministrijas pārstāvji G. Treimanis, Dz. Čapase, M. Runce, A. Eižvertiņa, LKP CK pārstāve Z. Zālīte, teātra kritiķi . . . Valmieras teātra mākslinieciskās padomes pārstāvji . . . LKP Valmieras RK pārstāvji J. Kļaviņš, Z. Burgma-ne.

Dienas kārtībā — joprojām tas pats: P. Putniņa lugas «Uzticības saldā nasta» iestudējuma apspriešana.

P. S. Viedokļu apmaiņa dalību ņem arī akadēmiķis Vilis Samsons.

I. Briede: — Vietējā pieņemšanā mēs ar dažām mākslinieciska rakstura iebildēm izrādi pieņēmām. Lielajā skatē pieņēma ar lielām iebildēm. Bet pēc divām dienām ministrs piezvanīja, ka izrādi nevar rādīt.

V. Samsons: — Kādi bija galvenie iebildumi?

I. Briede: — Ka Bērtulsons nav parādīts kā pozitīvais varonis. Čapasei bija iebildumi pret tēla idejisko risinājumu.

G. Bībers: — Es šo lugu nebiju spējis tik dziļi izlasīt, tagad daudz ko saprotu plašāk. Mani izrāde satrieca vistiešākajā, labākajā nozīmē.

L. Dzene: — Luga atvērta un interpretēta ar lielu mākslinieciskо

un idejisko spēku no dziļi partijiskām pozīcijām. Ideāla apliecinājums izrādē ir pats galvenais un vērtīgākais . . . Visās niansēs izstrādāto iestudējumu uzskatu par jaunu panākumu Maculēviča darbā. Dziesmas nerada iebildumus — par tām ir dotas Staļina prēmijas, ar tām izaugusi paaudze — galvenais ir ilūzijas, kas pēdējā laikā tiek apšaubītas.

M. Augstkalna: — Mani nevajag aģitēt par padomju varu. Izrādē es jutu to tīro, skaidro zvanu — lai cilvēki saprastu, ka mākslā godīgi runājam par to, kā mums vēl nav. Kad dzirdēju Bērtulsona dvēseles kliedzienu, man gāja šermuļi pa kauliem. Tas bija arī paša aktiera dvēseles kliedziens.

L. Freimane:—Izrāde mani satrieca... Ne viens vien Bērtulsons staigā pa mūsu republiku, apstākļu dēļ nespējot piepildīt savus ideālus.

S. Freinberga: — Izrāde precīzi, dziļi atklājusi lugu. Sen ko tādu nebiju redzējusi.

V. Samsons: — Es esmu ierindas skatītājs. Kad Dailē tapa variants, solīja padomju Brandu. Bet pēc izrādes aizgāju apjucis, jo tur saņēmu nevis padomju Brandu, bet padomju pus-ideālistu . . . Maculēvičs palīdzēja saasināt uguni pret Bērtulsonu, noārdīt pozitīvo oreolu, noliedzot panākt, ka ir ideja, kuras dēļ vērts cīnīties.

J. Kļaviņš: — Man tāds iespaids, ka iepriekšējie runātāji vienpusīgi apgaismoja. Jābūt partijiskam! . . . Par dekorācijām: tādas vietas, tādas istabas nu šodien nav. Nāk iekšā Bērtulsons ar pagalītēm, hūte rokā. Kāpēc tā vajag? Kāpēc pirmajā daļā tās skaistās dziesmas tiek degradētas? Pārāk saasināts te viss. Dailē tā nav.

Z. Zālīte: — Man jautājums: kā vārdā top izrādes — vai, lai režisors diskutētu ar autoru? Te es redzu kariķētu, parodētu Bērtulsonu. Publika uzņems divējādi: vieni rēks, citi ies ārā . . . Pareizs ir ministra lēmums, ka vēl jāpārrunā kolēģijā.

Vēl cerēdams, ka izrādi tomēr atļaus rādīt (vēl nezinādams, ka viss jau aizmuguriski izlemts!), režisors V. Maculēvičs saka tādu kā nosodītā pēdējo vārdu:

— Neizsakāmi grūti strādāt, ja tev saka: «Tu esi zaglis, tikai mēs vēl tevi neesam pieķēruši, bet gan pieķersim.» Tā es jūtos pašlaik. Ja apgalvo, ka es ņirgājos par komunisma ideāliem un komunista tēlu uz skatuves, tas ir smags apvainojums . . . Salīdzināšanai ņemsim Bērtulsonu un Sagadējevu no «Trīspadsmitā priekšsēdētāja»: tie ir divi, viens otru izslēdzoši vadības stili. Notiek ticības degradēšana, un par to ir jārunā. Par to runāja jau Ļeņins. Komunisti nedrīkst noklusēt nebūšanas, bet pēc iespējas drīzāk tās jālikvidē . . .

Ceturtais protokols

Uz to nācās gaidīt desmit dienas, toties bija tapis patiešām sava laika cienīgs dokuments. Tādēļ vērts iepazīstināt ar to pilnībā, bez izlaidumiem.

LPSR Kultūras ministrijas kolēģijas LĒMUMS

Rīgā Protokols nr. 9 § 1 1982. gada 28. maijā

Par P. Putniņa lugas «Uzticības saldā nasta» iestudējumu L. Paegles Valsts Valmieras drāmas teātrī.

Latvijas PSR Kultūras ministrijas kolēģija, noklausījusies un apspriedusi Teātru pārvaldes priekšnieka b. G. Treimaņa ziņojumu par P. Putniņa lugas «Uzticības saldā nasta» iestudējumu L. Paegles Valsts Valmieras drāmas teātrī, konstatē sekojošo:

Republikas teātra mākslā, presē un sabiedrībā plašu rezonansi izraisīja P. Putniņa luga «Uzticības saldā nasta» un tās pirmiestudējums I. Raiņa Akadēmiskajā Dailes teātrī režisora A. Liniņa interpretācijā. Sajā iestudējumā tika izcelta no autora skaidri iezīmētā lugas problēmas pozitīvā pamatne, paspilgtināta galvenā varoņa, padomju cilvēka — komunista aktīvā dzīves pozīcija mūsu īstenības apliecinājumā, gaišu sociālu ideālu, padomju ļaužu pilsoniskās un tikumiskās nostājas jautājumu aktualitātē.

Režisors V. Maculēvičs L. Paegles Valsts Valmieras drāmas teātra izrādē «Uzticības saldā nasta» izvēlas diametrāli pretēju P. Putniņa lugas risinājumu un kā pamatuzdevumu izvirza mūsu sabiedrības ideālu noliegumu, galvenā varoņa komunista Leonarda Bērtulsona atmaskošanu, atsedzot viņa vārdu un rīcības demagoģisko, antihumāno būtību. Sādu P. Putniņa lugas konceptuālo atšķirību apstiprina režisora V. Maculēviča izvēlētais izrādes žanrs parodija-farss, iestudējuma pārējo komponentu un mizanscēnu traktējums, tēlu savstarpējo attiecību risinājums.

Režisora ieceres kļūmīgumu vēl vairāk pastiprina scenogrāfa P. Rozenberga izrādes ietērps un iestudējuma muzikālā apdare.

L. Paegles Valsts Valmieras drāmas teātrī šī neveiksme bija iespējama tādēļ, ka, režisoram sākot darbu pie lugas, teātra vadība mākslinieciskajā padomē neapsprieda režisora eksplikācijas plānu. Izrādes pieņemšanā no teātra vadības un mākslinieciskās padomes puses netika parādīta pietiekoša izpratne iestudējuma izvērtējumā.

Ņemot vērā L. Paegles Valsts Valmieras drāmas teātra P. Putniņa lugas «Uzticfbas saldā nasta» iestudējumā pieļautās idejiskās kļūdas un ar šādu interpretāciju nepareizi izprasto uzdevumu darbaļaužu politiskajā, idejiski tikumiskajā audzināšanā, LPSR Kultūras ministrijas kolēģija nolemj:

1. Sakarā ar režisora V. Maculēviča nepieņemamo idejiski māksliniecisko koncepciju P. Putniņa lugas «Uzticības saldā nasta» iestudējumā L. Paegles Valsts Valmieras drāmas teātrī atzīt šo izrādi par radošu neveiksmi un atļaut teātrim norakstīt zaudējumos

izdevumus, kas radušies, darbu iestudējot.

2. Nosodīt teātra direktores I. Briedes un galvenā režisora P. Lūča neprincipiālo nostāju, stingri idejiski mākslinieciskū kritēriju trūkumu izrādes «Uzticības saldā nasta» novērtējumā, kā arī teātra vadības pakļaušanos V. Maculēviča aplamajai koncepcijai, apšaubāmiem izrādes vērtējumiem gan teātra kolektīvā, gan atsevišķu kritiķu vidū.

3. Uzdot teātra vadībai (direktore I. Briede, galvenais režisors P. Lūcis) kardināli uzlabot teātra mākslinieciskās padomes darbu, prasot no režisoriem dziļi nopamatotu jauniestudējamās lugas koncepcijas un mākslinieciskо izteiksmes līdzekļu partitūras izklāstu, kas radītu priekšnoteikumus jauniestudējumu augstam mākslinieciski idejiskajam līmenim un pasargātu kolektīvu no radošām neveiksmēm.

Kolēģijas priekšsēdētājs,

LPSR Kultūras ministrs V. Kaupužs

Sis lēmums, vērsts pret viena teātra vadību, kolektīvu, režisoru V. Maculēviču, pazīstamiem latviešu teātra kritiķiem, izskanēja kā tiesas spriedums par nodarījumiem nevis lugas autora izdomātam tēlam, bet gan — it kā konkrētam, dzīvam komunistam Leonardam Bērtulsonam. Citos laikos režisors pēc tāda lēmuma būtu ticis aiz restēm.

Protokolu laika izskaņa

Visai šai bēdīgajai lietai pavisam neapdomīgi punktu pieliek P. Putniņš, kurš līdz šim bija ieņēmis izvairīgu pozīciju. Pēc mēneša «Ļiteraturnaja gazeta» ar korespondenta G. Celma starpniecību publicē dramaturga galavārdu «Bērtulsona lietā»:

«Bērtulsons tiecas pēc taisnības, sasniegt humānus mērķus, bet pie tam spiests neņemt vērā savu tuvāko ciešanas, ne vienmēr spējīgs tos uzklausīt un saprast ... Un tomēr man bezgala simpātiskas viņa rakstura dominantes. Un grūti samierināties ar tādu režijas traktējumu, kad Bērtulsons izskatās pēc parasta egoista, fanātiķa, kas nevēlas neko redzēt sev apkārt.»

Jā , šis sitiens no mugurpuses bija vienīgais, kā vēl pietrūka, lai iedzītu režisoru slimnīcā (viņš tajā arī nokļuva). Bet dramaturgs bija aizmirsis, ko teicis Valmierā vienā no sēdēm, — ka Bērtulsons «tāds muldoņa ir», ka izrāde ir iznākusi un «tā var iet tautā».

P. S. Kamēr Kultūras ministrs cīnījās par Valmieras teātra idejisko sterilitāti, tikmēr pati teātra ēka, simtgadīgais Latviešu saviesīgās biedrības nams, pamazām bruka kopā. Kad viņam par to ieminējās, rupji atcirta, ka klapēs ciet, ja nokļūs pilnīgā avārijas stāvoklī. (Nu teātra ēkas vietā jau gadu ir liela bedre, kā arī noskaidrojies, ka savlaikus nav gādāts ne par jaunbūves projektu, ne par materiāliem, visi spēki izlietoti idejiski pareizu protokolu sastādīšanai.)

II

Pārdomas pēc citām izrādēm

Laimīgā kārtā ne Valmieras teātra vadība, ne V. Maculēvičs neņēma vērā ministrijas lēmumā paustos ieteikumus un stingrās norādes. Tādēļ varēja tapt jaunas izrādes. «Sirdsapziņas diktatūra», «Atvadu izrāde», «Kabarē», «Daugava». Būtībā — politiskas izrādes.

Bet labāk lai pats Valentīns Maculēvičs, kuru pamatoti uzskata par politiskā teātra tradīciju kopēju Latvijā, atbild uz virsrakstā izvirzīto jautājumu: ir vai nav mums vajadzīgs politiskais (bet varbūt apolitiskais?) teātris?

Te būs sākumā pieminētās tēzes.

Valentīns Maculēvičs: — Runājot par stagnācijas perioda procesiem, jāatzīst, ka latviešu teātris it veiksmīgi sekmēja vismaz stāvēšanu uz vietas. Ko tad darīja, jūtot ļaužu neapmierinātību ar toreizējo sociālo situāciju? Nodarbojās ar īsti «latvisku», jauku, mīļu ieaijāšanu. Kādēļ gan celt uz skatuves problēmas — cilvēks jau tā nomocījies darbā un paguris sadzīves klapatās.

Ieaijāšanas garā Dailes teātrī tapa P. Putniņa «Uzticības saldā nasta» uzvedums. Bērtulsons tika izvirzīts kā pozitīvs piemērs, kā mūsu ideāliem atbilstošs «nākotnes cilvēks». Tas tika akceptēts augstās runās un referātos. Līdz ar to citāds tulkojums vairs nevarēja (nedrīkstēja) būt. Jo tas, kas nesakrīt ar augstāk akceptētu viedokli, vienkārši nevar (nedrīkst) būt.

Tie, kuri aktīvi nodarbojās ar tautas ieaijāšanu, sprieda apmēram tā: «Nu ko jūs, biedri, kādas problēmas, nav nekādu problēmu, viss ir labākajā kārtībā, ļaudis vienkārši vēlas atpūsties pēc ražīgā darba, tādēļ vajadzīga izklaides māksla, izklaidējošais teātris ...» Tamlīdzīgi ievirzīta izklaide nav nevainīga, tas ir postošs darbs. Apzināta cilvēka personības notrulināšana. Arī sava veida politika. Mēģinot apgalvot pretējo, jābūt vai nu analfabētam, vai ļaundarim. Bija taču krietna vēsturiskā pieredze, bija zināms, piemēram, kādu postu mākslai atnesa «bezkonflikta teorija». Bija zināms, ar ko pavēlēja nodarboties trīdesmitajos gados. Par to liecina tā laika oficiālās filmas, oficiālā glezniecība.

Ieaijāšanas meistari ar savu «mākslu» visai veiksmīgi «cīnījās», lai personība kļūtu par aklu izpildītāju, veģetējošu subjektu. Bet, kamēr ieaijājām savu skatītāju, pūloties melno uzdot par dzidri baltu, tikmēr dzīvē turpinājās procesi, kam ar jauku gaišumu maz sakara.

Tie, kuri mēģināja radīt sabiedriski nozīmīgas izrādes par svarīgiem jautājumiem mūsu zemē (PSRS), labi zināja: varēs skart tikai to, ko atļaus Kultūras ministrijas ierēdņi vai partijas funkcionāri, CK kultūras nodaļas darbinieki. Tiklīdz pieskārās iekšpolitikas

jautājumiem, tam, ko tagad «ar atpakaļejošu datumu» sauc par stagnāciju, tūdaļ sekoja apsauciens: ar kādām tiesībām?! Patiesībā bija iespējams tikai viens vienīgs «pro-blēmrisinājums» — saskaņots ar avīzēs drukātajām oficiālajām ziņām un atziņām. Izplatīts bija jēdziens «kontrpropaganda». Skatītāji jau iepriekš zināja, par ko runās: cik slikti «pie viņiem», cik labi pie mums. Tādējādi atradinājām ticēt teātrim.

Zemā līmeņa kontrpropagandu uz skatuves tad arī dēvēja par politisko teātri. Tādēļ dziļākā būtībā politiskais teātris toreiz neeksistēja. Kaut gan—ja kāds melnu pataisa par baltu, bet baltu par melnu, tas arī ir politisks akts. Strādādams teātrī, gribi vai negribi, vienmēr esi iejaukts politikā. Varu parakstīties zem igauņu režisora K. Komisarova vārdiem: «Teātra māksla nav mērķis, bet līdzeklis politiskajā cīņā». Spriest, ka mākslu iespējams taisīt ārpus politikas — tas, labākajā gadījumā, ir infantilisms.

Parasti, tiklīdz ir runa par lugu, kas skar mīlas problēmas, pat pasmīnot par risinājuma mākslinieciskajām vērtībām, nez kādēļ tiek nopietni argumentēts: ziniet, bet tas taču interesē visus! Noņemsim rozā brilles no acīm un klapes no ausīm! Dzīvē vai katra otrā saruna cilvēku starpā ir — par politiku. Par ārpolitiku vai iekšpolitiku. Jo tā skar ikvienu — sāpīgs jautājums. Protams, sarunu līmenis var būt dažāds. Bieži pļāpā mietpilsoņa uztveres līmenī. Arī teātrī. Jo gadiem ilgi ar ievērojamiem panākumiem no pilsoņa centāmies izveidot mietpilsoni. Nu jācenšas, lai par mietpilsoni padarītais atkal kļūtu pilsonis.

Tādēļ jau tagad mūsu republikā izjūtama teātru krīze. Ir milzīgs kontrasts starp dzīves izvirzītajām jaunajām prasībām un iepriekšējos gados iemantoto, dzīvē un teātrī iestrādāto politisko impotenci.

Vai ir vajadzīgs politiskais teātris? Teātrī svarīgi, lai skatītājs rastu vielu nopietnām pārdomām. Visi teātrī cilātie jautājumi — vai tie ir sadzīviski, vai tieši politiski — iziet caur tikumības prizmu. Daudz kas tiek pārbaudīts — vai tas ir tikumiski vai nē.

Vai ir vajadzīgs politiskais teātris? Kad ķēros pie M. Satrova «Sirdsapziņas diktatūras», pat labvēlīgi noskaņoti cilvēki izteica šaubas — kurš gan to skatīšoties. Latviešu publika neesot pieradusi pie tamlīdzīgām lugām un izrādēm. Tās tiem vienkārši neesot vajadzīgas. Pārāk slikti domājam par ļaudīm: «Sirdsapziņas diktatūras» izrādes pat laukos saaicināja pilnas zāles. Bet skatītāji četras stundas baudīja vistīrāko politiku.

Man uzdeva jautājumu, kādēļ es iestudējot «Kabarē». Manuprāt, demokratizācija var dot augļus tikai tad, ja balstās uz zināšanām, uz kultūru. Demokrātija bez tikumiskās bāzes allaž pārvērtusies par tirāniju. Kad ir t a u t a ? Tad, kad ir garīgais pamats, ideja. Kad tā visa nav — ir tikai pūlis. Bet pūļa rīcība vienmēr beigusies ar asinīm

un tirāna nākšanu pie varas.

Praktiski pa īstu demokrātijas ceļu varēsim iet tikai tad, kad visa pamatā būs izglītība, kultūra, garīgums. Taču tieši šīs ļoti nepieciešamās kategorijas esam izšķērdējuši. Vai ne tādēļ demokratizācijas procesi mums dažkārt pārvēršas par izrēķināšanās procesiem? Bez kultūras, bfez garīguma var uzvarēt tas, kam skaļāka rīkle un stiprāka dūre. Bet tas jau ir . . . Varbūt negribam atcerēties, ka tā radās fašisms.

Demagoģiskie saukļi, ko dzirdējām agrāk un kuri reizēm ieskanas vēl tagad, nav garīgās idejas nesēji. Diemžēl pastāv iespēja apelēt gan pie cilvēka dvēseles, gan pie instinkta. Līdz instinktam — taisnāks ceļš. Un ar to var manipulēt. Tādēļ vieglāk attīstīt masu kultūru. Ar to, šķiet, mūsu republikā viss kārtībā. Grūtāk iet ar operu, bibliotēkām . . .

Tas viss attiecas uz izrādi «Kabarē» un arīdzan uz mums. Tādēļ < <Kabarē» ir politiska un šodienīga izrāde.

Happy end

Sakarā ar bēdīgi slavenajiem izrādes NEpieņemšanas protokoliem V. Maculēvičs piebilda:

— Tolaik, neraugoties uz vispārējo stagnācijas situāciju, Latvijas teātra biedrība centās aizstāvēt aktīva mākslinieka pozīciju, konkrētas izrādes un režisorus. «Uzticības saldo nastu» Valmieras teātrī aizstāvēja LTB priekšsēdētāja Lidija Freimane. Drīz vien viņa bija spiesta atteikties no Teātra biedrības vadītājas posteņa, kaut arī par iemeslu tika minēts kas cits.

Dzīve ir paradoksu pilna. Nu pats V. Maculēvičs kļuvis par vienu no reorganizētās biedrības, republikas Teātru darbinieku savienības valdes sekretāriem.

Mākslinieka tā nav nekāda uzvara — iekļūt činavnieku krēslā. Tādēļ — atkal viss vēl priekšā. Varēsim pārliecināties, kāds un cik lielā mērā politisks teātris mums būs vajadzīgs.

28.05.1988.

P. Putniņa piebilde A. Lejiņa pētījumam par «Uzticības saldo nastu» Valmierā

Kā jau toreiz esmu izteicies un A. Skudra to ieprotokolējusi, bet A. Lejiņš mums to atgādināja — patiešām strīdu nebūtu par un ap Bērtulsonu V. Maculēviča labi nostrādātajā un aktieriski ārkārtīgi spožajā Valmieras teātra izrādē «Uzticības saldā nasta». Strīdu, manuprāt, nebūtu tāpēc, ka Bērtulsons te bija traktēts galēji viennozīmīgi. Es teiktu — kā tāds demagoģisks briesmonis, tukšvārdis, sašlipstēts parazitējošs necilvēks ikdienas satiksmē ar līdzcilvēkiem. Strīdu nebūtu, jo viss skaidrs tāpat. Bet autors Bērtulsonu bija mēģinājis radīt vismaz neviennozīmīgu. Tādēļ jau arī tie strīdi, pat zināma ažiotāža ap viņu A. Liniņa kaut pozitivizētajā izrādē Dailes

teātrī. Bet par to vēlāk. Manuprāt, Bērtulsonā ir tāda liela nesaskaņa vai iluzora saskaņa ar savu laiku, ar savu sabiedrību, ar laika un sistēmas nožēlojami deģenerēto cilvēku morāli. Tas — no vienas puses. Bet, no otras puses, viņa augstie (kaut konkrēti cilvēciskie, atsvešinātie) ideāli un mērķi, viņa dzelžainā griba, arī askētisms personiskajā dzīvē. Tā kā runa jau var būt par traģisku, ja ne pat traģikomisku varoni. Tāds arī kā autoram man viņš likās interesants, un tāds viņš man, lugu rakstot, gluži šķērsiski tur iegriezās un es aizrautīgi sekoju — kur viņš mani aizvedīs, kur apstāsies, kur sabruks, vai arī — kur būs apstādināms. Bieži negadās, ka varonis vada autoru (ir daži klasiski piemēri), bet šoreiz tā bija. Tiktāl apmēram par manu un Maculēviča — Rudāka Bērtulsonu. Starp citu, kādreiz, tikko izlasījis manu jauno lugu, režisors Valentīns Maculēvičs zvanīja no Valmieras un, sajūsmā skaidrodams Bērtulsona tēlu, teica apmēram šādus vārdus: Bērtulsons, kā to jums lai pasaka . . . Bērtulsons ir sifilisa bacilis mūsu sabiedrībā! Tas bija tēlaini teikts, varbūt — ne visai saskaņā ar manu ieskatu šai jautājumā, toties režisora ieskatu spoži ilustrējoši. Vēlāk tikpat spoži šo «bacili» V. Maculēvičs realizēja izrādē. Un es neņēmu to ļaunā, bet kritiķi, kā tikko «protokolos» lasījām, bija svētā un vienprātīgā sajūsmā. Kā redzat, pašreiz beidzot atļautais, pat modē nākušais, bet demokrātiskā sabiedrībā pats par sevi saprotamais uzskatu plurālisms, vienmēr dzīvs ir bijis teātra mākslas pretrunās pulsējošajās norisēs, kā arī to vērtējumos. Kaut arī stag-nātisma dogmu buldozeri truli pazudināja Maculēviča izrādi.

Vēl īsi atgriežoties pie Bērtulsona kā «pozitīvā varoņa». Te patiesība ir pavisam īsa. Pēc lugas parādīšanās izteikti melnsimtnieciskie republikāniskie un starprepublikāniskie spēki bija iecerējuši to pazudināt, inkriminējot Bērtulsonam īsta fašista īpašības. Režisora A. Liniņa «vēsturiskais nopelns» bija tas, ka viņš, kaut spiests dziļi neviennozīmīgo varoni idealizēt un pozitivizēt, izveda Bērtulsonu uz skatuves publikas priekšā. Bet kritiķi — gan mani labvēļi, gan nelabvēļi — šoreiz visi kā viens cieši saslēdzās lugas aizstāvības blokā. Sirdi cilājošs un rets gadījums pie latviešiem! Un tā jau nedēļu pirms pirmizrādes Dailes teātrī, laikrakstā «Cīņa» parādās visnotaļ cildinoša recenzija par lugu un izrādi, kur tad arī (acīmredzot— efektīgākas aizstāvēšanas iespējas dēļ) Bērtulsonam tiek piešūta pozitīvā varoņa saldsērā birka. Un turpmākās sarunas Bērtulsona sakarā — gan presē, gan tāpat, ar retiem izņēmumiem, ievirzās strīdos: ir vai nav viņš pozitīvs. Protams, ka nav, un nav arī tāds domāts. Visāds viņš ir — kā jau te īsumā aprādīju. Bet vēl kādā citā plānā — noteikti šis mans varonis ir provokators labā nozīmē. Arī «muldoņa», ja runājam pa jokam, ko tomēr tik nopietni apspriedes protokolos ieprotokolējusi A. Skudra. Bet, ja runājam nopietni, Bērtulsons nav tikai bezgalīgs runātājs un nekā nedarītājs, kā to lasām režisora Maculēviča

izteikumos kādā no sēdēm. Darīšana uz skatuves jau nav betona maisīšana, slotu siešana vai pīlīšu lipināšana. Bērtulsons atrodas nemitīgā (pat līdz zināmai aprobežotībai, varbūt arī neapjaustu iekšēju šaubu vadīts?) sevis pārliecināšanas procesā vai darbībā. Varbūt viņu moka un viņš nepārtraukti cenšas pielaikot sev iemācīto, uzbāzto ideju? Kaut skaistu un pašu par sevi neapstrīdamu ideju! Un to viņš cenšas iemiesot arī līdzcilvēkos un apkārtnē, diemžēl lielas neatbilstības apstākļos. Tāpēc nepārtrauktā uzskatu sadursme un apkārtnes pārliecināšanas centieni. Bet tā jau ir tā īstākā, ja ne vispār vienīgā skatuves darbība. Ne jau tas, kā, stāvēdams ideālista pozīcijās, Bērtulsons vada ražošanu, kā tā grīļojas — to jau pietiekoši jaušam tāpat.

Savās cildenajās atmaskojošo protokolu pētniecības gaitās A. Lejiņš tomēr nav nocitējis (bet varbūt tas nav protokolēts?) pēdējās sēdes manus pēdējos vārdus (ja jau reiz tādā veidā rokamies pa protokoliem), kas ir apmēram šādi: attiecībā par Bērtulsonu es tomēr palieku pie saviem uzskatiem, taču izrādi vajag laist pie publikas — lai tad tā, bet it sevišķi kritika, ienes kaut cik objektīvus kritērijus un vērtējumus Valmieras Bērtulsona lietā. Taču A. Lejiņa secinājums par autora tādu kā divkosību, pat par nodevību pret režisoru, kas līdzinās nāvējošam dunča dūrienam no muguras, kā rezultātā režisors aizgāja slimnīcā, lai paliek uz raksta autora sirdsapziņas. Ja atklātu pastāvēšanu uz savas pārliecības (turklāt šai gadījumā — māksliniecisķās un idejiskās pārliecības) kāds pielīdzina dunča dūrienam no mugurpuses, tad no šādiem «dūrieniem» nav un droši vien nebūs pasargāts neviens, ar kuru es runāju nopietni un viņu cienoši. Bet lai reiz un uz visiem laikiem izbeigtu mītu par plašākai sabiedrībai nezināmo valmieriešu Bērtulsonu, lai režisoru Valentīnu Maculēviču izpestītu no cietēja nimba, kuru, kā lasījāt, tik pašaizliedzīgi atjauninājis un pakuplinājis A. Lejiņš, un par ko (es ceru!) pats Maculēvičs nemaz tik priecīgs nav — Valmieras teātra izrāde «Uzticības saldā nasta» visdrīzākajā laikā jāatjauno! Spēcīgā aktieru kopa ir uz vietas, pats režisors tāpat. Kas to tagad var liegt? Biedrs Kaupužs ir pensijā, b. Goris ir pārkārtojies, bet Maskava tagad dod brīvu vaļu. Vēl un vēlreiz skatīt šo izrādi man pašam būtu gan interesanti, gan noderīgi. Varbūt arī es beidzot kaut ko uztvertu un saprastu (šoreiz es to saku bez jebkādas ironijas). Saprastu to, ko jau toreiz tik vienprātīgi uztvēra un tik augstu novērtēja mūsu kritiķi.

Pretēji sinoptiķu prognozei — šodien debesis skaidras, kā ar nazi nogrieztas. Sautēs mirdzums aizvirtajās acīs — ugunīgs pieskāriens plakstiņiem. Zaļā zāle ilgi nav pieglaudušies mugurai, pēdām. Klusums tik liels, paretam mijas ar bērnu balsīm, putnu čirkstiem un mopēda troksni.

Stāsts par Madonas mākslinieku, latviešu sarkano srēlnieku Jāni Šusteru

INTS KRŪKLIS

«...DIVAS MĀSAS»

(..) un zeme bija tumša, un tumsa bija pār dziļumiem.

Viņpus sporta laukuma, garām Kaukāza plūmīšu apstādījumiem, augšup pa Raiņa un Gaujas ielām, tad Daugavas ielas krustojums, savrupmājas. Viena no tām — divstāvu, pareizāk sakot, vienstāva, jo otrais — apdzīvoti bēniņi. Mājas jumts abās korēs slīpi nošķelts, pati ne par augstu, ne par platu. Trīsdesmitajos gados (tad tā uzcelta) ēka tikusi atzīta par vienu no veiksmīgākajiem šāda privātmāju tipa variantiem. Ābeļdārza ieskauta.

(. ■) un Dieva gars lidinājās pa ūdens virsu . . .

Baltas ārdurvis, kāpnes, pa labi — augšup, vēl augstāk, ķiploku aromāts, logā vīnstīgas, lenteri, gleznu rāmji, hāte uz galdiņa, sabirušas, čaukstošas koku lapas, spogulis, kurā grūti saskatīt atspulgu, jumta pažobeles slīpums, gleznas, rāmji, dziļāk, aiz istabas durvīm, — klusums.

I

Atverot durvis, loga pretgaisma. Galds. Elektriskā plītiņa uz ķebļa. Plauktā virs grāmatām Lāčplēša porcelāna figūriņa, aiz tās — Nikolaja Rēriha portrets. Uz galda medikamenti, ziedi vāzē — ja tie ir Jāņi un ja ziedus kāds atnesis. Logā ūbeles zari, vienā strazdu būris. Tālāk kaimiņu jumti, komunālo jaunceltņu logu rindas, dūmakains apvārsnis ielejā un debesis virs pilsētas. Pirms vairāk nekā septiņdesmit gadiem cilvēks, kurš patlaban apdzīvo šo jumtistabiņu, devās no Vecpiebalgas uz Rīgu, lai mācītos mākslas skotā. Atveram albumu. Pirmajā lapā uz pusplaukstas lieluma bāla papīra kvadrātiņa dažām līnijām ievilti meitenes vaibsti, tolaik, pirms septiņdesmit, kad Rīgas students vasarā dzīvojis laukos, tēva mājās.

Māksla. Saldais auglis. Dievs pasauli radījis sešās dienās. Pēc vieniem nostāstiem, viņš to darījis pats savā nodabā, pēc citiem —-tajā bijuši iejaukti vairāki. Un noticis tā, kā notiek darbnīcā pie māla tovera vai pie balti paotēta audekla, kad rokā otas un krāsu tūbiņas, — no nekā top kaut kas. Taču kaut kāds materiālais pamats taču vajadzīgs. Ja nokļūsiet

Spānijā, pavērojiet seno cilvēku apbrīnojamos meistarstiķus — zīmējumus uz Altamiras alas sienām. Liekas, akmens laikmeta mākslinieks, līdzīgi mestā šķēpa vieglumam vai loka stiegras nostieptajai spriedzei līdzīgi, ļāvis krāsai un līnijai izmest uz nelīdzenā smilšakmens virsmas dzīvības pilnu dzīvnieku — sumbru, briedi — vai pats sevi kā veiklu un uzvarošu, dažādās darīšanās aizņemtu, kā to redz Sahārā Tasili klinšu zīmējumos. Bet vēl senāk no medījuma kaula izgrieza vai no māla veidoja figūriņas — kulta amuletus tik reālām proporcijām — lai nes auglību, lai nes mājai, zemei svētumu, drošumu, lai nezūdam vientulībā, izsalkumā un tumsā.

(. .) Bet no ta laba un ļauna atzīšanas koka, no ta tev nebūs ēst, jo, kurā dienā tu no tā ēdīsi, tu mirdams mirsi . . .

II

Jo vairāk tu zini, jo grūtāk, nevis vieglāk tev veikt izvēlēto uzdevumu. Ar kādu vieglumu vesela paaudze — paaudze, kura noņēma cepuri barona priekšā, — ar kādu vieglumu tā pameta dzimtās mājas, lai dotos uz lietajām pilsētām mācībās. Un ne jau visi par skolotājiem vai tehnisko arodu pratējiem. Liela daļa — lai mācītos gleznot, lai mācītos mūziku, valodas. Un ar katru gadu grūtāk — apguvušiem savu amatu —, arvien grūtāk izteikt to, ko ar tik skaidru, skaudīgu tieksmi, ar niknumu bija kārojuši izteikt. Zemnieciskā dabas patiesība nejutās gatava ieģērbties kultūras mantelī. Kā izteikt patriarhālo dvēseles nostāvēšanos — vispāratzītās krāsās un skaņās? Vai, galu galā, šīs vispāratzītās, svešos krāsainos stiklos izslīpētās nav pārākas par tāda baura sevī un zemes dievībā nogrimušo rūgšanu? Ir arī cita izteiksmes formula. To pieņēma laiks. 1905. gads. 1917. gads.

Jānis Šusters jau bija Pēterburgas Mākslas veicināšanas biedrības N. Rēriha vadītās zīmēšanas skolas audzēknis, kad sākās pirmais psaules karš. Dienests 5. Samaras družīnā. Kaukāzs. «Za carja

i otečestvo!» Uzruna jauniesauktajiem pirms sasēdināšanas tvaikonī ceļam pār Melno jūru uz fronti. No ierindas iznākt tādiem un tādiem. Kas par lietu? Pie zobārsta! Pārējiem — sagatavoties iekāpšanai. Starp atstādinātajiem uz zobu ārstēšanu arī ierindnieks Jānis Šusters. Bet pulks — pēc pāris dienām atnāk ziņa: pārpildītajā tvaikonī nogrimis Melnajā jūrā.

Katru reizi, kad esmu uzkāpis jumtistabā, gleznas pie sienas citā kārtībā. Tikai Elbrusa smaile — sārta rītausmā — ilgu laiku neaiztikta. Elbrusa, kas gleznots tad — vairāk nekā pirms septiņiem gadu desmitiem. Zaldātiņi uz fotogrāfijām, frontei sagatavojušies, tīros mundieros, fotodekorāciju romantiskajās ainavās. Tepat Kaukāzā vēstis par revolūciju. Karavīri rauj uzplečus virsniekiem. Polis, pra-porščiks, raud — ko kareivji zinot par viņu, par viņa tēvu, kuru cars savā laikā izsūtījis uz Urāliem. Kaukāzā — nejauša satikšanās bibliotēkā ar bērnības draugu. Ceļš cauri lekškrievijai uz Petrogradu. Pasažieri uz vagonu jumtiem. Bads.

Viņš sēž pie krāsns, urkē sarkanās ogles. Pirmais, kas ienākot krīt

acīs, — nebijusi glezna stūrī pie sienas: starp ēkām laukumā jaunu bērziņu birzs, dūmakainā, it kā caur norasojušu rūti skatītā, rītā. Tā jau esot pagājība. «Un tu,» vecais vīrs uzrunā mani savā pusironis-kajā, pusdeklamatoriskajā tonī, «un tu, kā akadēmiski izglītots cilvēks, uzreiz absolūti uztvēri — jauns darbs.» Klusējam. Viņš apvaicājas par manu vecāku veselību. «Tik jauni un jau slimības. Gadi . . . Redz, kur vecis, kam iet deviņdesmitie. Tagad pat drusciņ uz augšu. Dzīves apstākļi mazliet labāki, un ēdiens man ļoti labi garšo.» «Un miers, un klusums.» «Un miers, un klusums, jā . . . Nez, cik nu vēl (nokrīt spieķis), sen laiks. Bet tas miers — Bībeles ticības mācības mācoties, es esmu iemācījies saprast, kāda nozīme ir cilvēkam. Un cilvēka miers nav dieva miers . . . Un tādā es te ar dzīvoju. Kā tev veicas tanī kroņa darbā?»

Petrograda. Divatā ar draugu viņi pārrodas tā kādreiz īrētajā istabiņa. Saimnieks istabas lietas pārdevis. Jāguļ uz grīdas, uz salmu maišeliem. Viņiem vēl tādas retas, senas grāmatas. Aiznes pie uzpircēja. Saņem žūksni naudas. Nu, ies, iekodis. Tepat netālu, pie baznīcas tirgojas ar āboliem. Parādiet, cik jums tās naudas. Lūk! Ak, tik — nu, šejiet par visu — divi āboli bērna dūres lielumā. Turpat kož ābolā un domā. Posts un panīkums.

Petrograda. Cilvēkiem izsniedz maizi. Kaut kas mīklai līdzīgs. Ūdens spainis. Blakus milzīgs miesnieka duncis. Pamērc to ūdenī, un cepumu — tauks — uzmet uz pannas, cik nu tev pienākas. Ja tev ir tiesības uz divām dienām, tad divsimts grami. Pēc acumēra.

Jāiet dienestā. Rigā agri komisija. Pie tās galda abi. Stāv. — Jūs dienestam nederat, ejiet mājās! Aizej mājās, domā, guli — velns ārā, apēd to maizi. Ko rīt? Eju atpakaļ pie komisijas — godātie vīri, esmu atnācis pieteikties … — Ļoti labi . . . Atkal paklausa, un — ej mājās, dienestam nederi. Kļūstu domīgs. Es nāku, un jūs man neticat — dienestam neesot derīgs … — Nu, labi — ieskaitām jās ār-rindniekos. Semjonovas pulks. Gatavojieties. Judeņičs nāk ar igauņiem. Jau klāt. Vai dieviņās — jau Latvija kaujas līnijā! Ārrind-nieks — rakstvedis un slimo kopējs. Tik laimīgs jūtos. Zaldāti, tāda virtene galdu.

Malkas nav. Cilvēki visu ko izvazā. Nāk un nes blāķiem. Durvis aizslēgtas, bet kā cilvēki dabū visu to vaļā — to jau nevar saprast. Tā es tur dzīvoju, skaldu malku. Esmu reiz dzīvu gaļu nopircis. Atdodu visu algu, vai kas no tā — nocērt no zirga gabalu, zirga gaļa tiek vārīta. Ienāk mūsu priekšnieks: «Certji latiši, oņi po vsjudu per-vije.» Bada laiks — viņi ēd gaļu! Draugs saka: «Es vairs nevaru. Iešu uz Latviju. Kājām. Vai nu krītu, vai arī tikšu pāri.» Viņam visas iekšas sabeigtas. Šķiramies.

Petrograda. Pilsētā ienācis Latviešu strēlnieku pulks. No Volgas. Jāaiziet, jāpaskatās — kādi tie latvieši ir. Šiem patlaban pusdienlaiks. Izdod katliņu, pielej pilnu ar putru. Ak tu Dievs tēvs, — tauku nav bijis, pielikts sviests, ka gandrīz jānosmeļ, lai tiktu pie

zupas. Ed, vēl dos! Paldies, domāju — pietiek! Nu, ko tad jās domājat, kāpēc nenākat latviešu pulkā? Nu, vai tad var? Saku — labprāt gribētu. Rīt lai tādā un tādā laikā atkal esot uz pusdienu. Ierodos. Gaidu. Nāk viens tāds streļķis, briesmīgi smuks — ar seksti uz augšu un plintēm. Nu, kur tad es esot? Rīt būšot formēšanās.

No virspavēlnieka telegrammas visiem Republikas bruņotajiem spēkiem

Ienaidnieki, ielenkuši mūsu zemi no visām pusēm, sasprindzina visus spēkus mūsu panākumu apspiešanai, jo viņi jūt, ka mūsu armijas spēki pieaug ar katru dienu.

Pavēlu visās frontēs izvērst enerģisku uzbrukumu ar visiem spēkiem un pie mazāko panākumu sasniegšanas attīstīt tos ar visiem līdzekļiem līdz izšķirošai uzvarai. Kaut kāda nebūt atpūta pēc daļējiem panākumiem nav pieļaujama (. .)

Virspavēlnieks Vācietis

Bet pienāk vēstule no drauga. Vācieši viņu saņēmuši. Aizsūtījuši uz pirti, noskuvuši pliku, un nu, — vīrs, tu vari ķēķī strādāt, kartupeļus mizot priekš vāciešiem. Man šitādu vēstuli atraksta, maita, nosūtījis caur fronti. Ak vai, cik viņam nu labi un cik man varbūt, tā sakot, bēdīgi. Bēgu no kara, un nupat būs jāiet kopā ar latviešiem . ..

(1918. gadā Latvija atradās Vācijas okupēto austrumu teritoriju sastāvā. Vācu karaspēka ieņemtajos apgabalos pieauga iedzīvotāju pretestība, cīņa par savu nacionālo un sociālo atbrīvošanos. Pēc Latvijas Sociāldemokrātijas iniciatīvas, vācu karaspēka zināmas demo-ralizācijas apstākļos (revolūcijas sākums Vācijā tā paša gada rudenī, vācu imperiālisma sakāve pirmajā pasaules karā), okupētajās teritorijās sāka dibināties vietējie darbaļaužu varas orgāni — strādnieku un bezzemnieku padomes. 13. novembrī KSFPR anulēja Bres-tas miera līgumu, kas atstāja Vācijas pakļautībā plašas teritorijas, ietverot Baltkrieviju un Latviju. (Savu stāvokli Baltijā vācu virspavēlniecība gatavojās nostiprināt arī juridiski; piemēram, 12. aprīlī sanākusī Vidzemes, Igaunijas, Sāmsalas un Rīgas zemes sapulce, piedaloties okupācijas varas izraudzītām personām, pieņēma lēmumu par atdalīšanos no Krievijas un Baltijas valsts dibināšanu, kura būtu saistīta ar Vāciju personālūnijā. Kopā ar vietējiem vācu baroniem un daļu latviešu buržuāzijas, kas simpatizēja Vācijai, tika likti organizatoriski pamati Latvijas kolontzācijai. Bija plānots iepludināt Latvijā tādu vācu kolonistu daudzumu, kas nodrošinātu šo teritoriju iespējami ātru ģermanizāciju.)

1918. gada aprīlī strēlnieku pulki, kas cīnījās par padomju varu Krievijā, tika apvienoti Latviešu strēlnieku padomju divīzijā. To papildināja latviešu strādnieki, kuri kara laikā bija devušies līdzi

saviem evakuētajiem uzņēmumiem uz Krievijas iekšējiem rajoniem.

Sarkana armija, militāri un organizatoriski saliedējusies, kļuva kaujas spējīga atsist ārējos un iekšējos ienaidniekus, atgūt arī Vācijas karaspēka ieņemtos apgabalus Baltijā. Sā uzdevuma veikšanai uz Latviju tika virzītas latviešu strēlnieku daļas.

Vienlaikus pieauga arī trešais potenciālais politiskais spēks — buržuāziski nacionālistiskie grupējumi, kas pagaidām meklēja atbalstu Vācijas un Antantes valstu aizbildniecībā. Tautas masās bija populāras kreisās, komunistiskās idejas, tāpēc nacionālās buržuāzijas līderiem iesākumā bija grūti piesaistīt pietiekami plašu sabiedrības daļu.)

. . . «Jā, jūs esat ieskaitīts! Viena diena, lai sagatavotos. Un tā nākama diena latviešu puikas, strēlnieku pulks vai rota, cik nu tur biju kādi divi simti cilvēku — Varšavas vakzālē. Tur izmaksā drusku naudas. Pieskrienu pie bufetes, kur tirgojas ar kartupeļu mizu kotletēm. Tad nu es par savu naudu paķeru tās un riju. Un es jau arī vairs neesmu needis — es vakar ēdu zupu, šodien es ēdu zupu, bet man vairs nav nekāda satura, es tik ēdu un ēdu. Tad nu ar to visu sataisās rotas un — uz priekšu!»

IV

Cik tālu no Petrogradas līdz Rīgai — ja iet kājām caur Pleskavu. Ja iet pa šāviņu izvandītu dzelzceļu. Ja iets visus kara un revolūcijas gadus, ja iets gar Volgu, pa Ukrainas stepēm, no Krimas, no Urāliem, ja iet kājām uz Latviju.

(Novembra nogalē 1., 4. un 6. latviešu strēlnieku padomju pulks no Simbirskas un Arzamasas caur Maskavu devās uz Pleskavu. Tiem sekoja arī citi latviešu daļu militārie formējumi. Uzbrūkošo trieciens tika virzīts divās kolonnās. Pirmā — uz Pleskavu un Valku, otra — gar Ostravas—Pitalovas—Vecgulbenes dzelzceļa līniju. Galveno pretestību izrādīja baltgvardu militārie grupējumi. Vācu karaspēks parasti izvairījās no izšķirošām bruņotām sadursmēm. Pēdējais Pleskavā tika koncentrēts 6. latviešu strēlnieku pulks. Decembrī tajā iekļāva no Petrogradas ieradušos papildrotu. Tās sastāvā bija Jānis Šusters.

Nekādas šaušanas. Tikai postaža. Kustamies tādi kā nesamanīgi, ejam pa sniegu kā aizmiguši. Sliedes izjauktas. Pleskava. Dievs tēvs! Pleskavā galds pie stacijas. Uz galda baltmaizes klaips. Piena pudele. Ja nu man būtu tā nauda, ko apriju mizu kotletēs, tad dzertu tagad pienu, ēstu baltmaizi. Sapnis ir sapnis. Dzenamies pēc vāciem. Pa sliedēm viņi vairs nav gājuši. Tikai tā — zigzagu, mūs maldinādami. Pa kādai apšaudei. Atkal pazūd. Kāds krīt. Tā arī nav liela bēda.

Latviešu strēlnieku padomju pulku Deputātu padomes izpildu komitejai

2. latviešu strēlnieku
padomju pulka komiteja
1918. gada 15. decembrī № 860
Maskava, Kremlis
(■ •)

4. Par kultūrizglītības darbu pulkā:

a) nolasīt lekcijas ar kinematogrāfa palīdzību par tēmu «Parīzes Komūna»; b) vispārizglītojošos kursos nodarbības notiek katru dienu. Vidējais klausītāju skaits — 30 cilvēku; c) notikuši teātra mēģinājumi — 4; d) noticis kora dziedāšanas mēģinājums.

5. Pulka noskaņojums masās možs, strēlnieki gatavi pēc pirmā aicinājuma iestāties cīņā par apspiestās Latvijas atbrīvošanu, bet pret tiem, kas izdara kādus nebūt pārkāpumus, tiek pieņemti visnoteiktākie mēri.

Pulka komitejas priekšsēdētājs

(Armijas virspavēlniecība plānoja šos pulkus virzīt uz Veravu, lai pastiprinātu brigādes uzbrukuma spēku. Taču vācu karaspēks atstāja pilsētu bez kaujas. Tā notika arī, ieņemot Stukmaņus (Pļaviņas), Daugavpili u. c. 17. decembrī krita Valka, un tai pašā dienā Latvijas Padomju pagaidu valdība (nodibināta pirms pāris nedēļām) savā manifestā paziņoja par valsts varas pārņemšanu.

Pie Valmieras strēlniekiem pretī stājās vācu dzelzs brigāde (militārs formējums, ko vācu pavēlniecība formāti cīņai pret padomju varu izveidoja no irstošās vācu armijas kareivjiem, tiem, kurus izdevās savervēt ar dažādiem solījumiem — palielināt atalgojumu, labāku apgādi utt.). Taču arī tās pretestība nebija ilga. Dienu vēlāk strēlnieki iegāja Cēsis. Gada nogalē liela daļa Latgales un Vidzemes jau bija Sarkanās Armijas ieņemta. 1918. gada 22. decembrī KSFPR Tautas Komisāru Padome publicēja dekrētu par Latvijas Padomju republikas neatkarības atzīšanu.

Aktīvāku pretestību vācu dzelzs brigāde izrādīja pie Līgatnes un Siguldas. Seit viņi izmantoja militāro kaujas tehniku — bruņuvil-ciena aizsegā centās apturēt strēlnieku virzīšanos uz priekšu. Līdzīgi arī pie Inčukalna apvienotie landesvēra un baltgvardu spēki mēģināja izšķirošā kaujā atsviest strēlniekus no Rīgas. Kauja ilga no 31. decembra līdz 1. janvārim. Līdz ar 1919. gada pirmajām dienām bija likvidēti pēdējie šķēršļi strēlnieku ceļā uz Rīgu.)

Ap Siguldu ļaudis — vai jums ir maize, vai jums ir krekls vai bikses, nu, tad atdodiet. Labi samaksāšu . . . naudā. Kādā naudā? Kerenska naudā, vācu naudā . . . Viss jau atdots. Nav, ko dot. Lai cik solītu tās naudas.

No Republikas bruņoto spēku virspavēlnieka 1918. gada 12. septembra telegrammas № 4

(. .) Pēc man esošām ziņām dažas karaspēka daļas savā ce|ā no aizmugures uz aktīvo armiju pieņem atsevišķus brīvprātīgos un pat veselus nelielus brīvprātīgo komandu spēkus.

Šo kaujas sastāva palielināšanas kārtību atrodu par nepieņemamu, tā kā nezināmi pievienojušies cilvēki ne tikai nepastiprina jau saliedētu daļu, bet, tieši pretēji, — var pavajināt, dezorganizēt un mazināt partijas disciplīnu tajā. (. .)

Republikas bruņoto spēķu virspavēlnieks Vācietis Republikas Kara Revolucionārâ padomes locekļi Daniševskis, Smirnovs

Frontes ģenerālštāba priekšnieks Maigurs

«Viens tāds glīts un tāds straujš strēlnieks, saukts Mordopļujevs. Viņš ar dažiem pazudis. Gaidām. Uz rīta pusi viņš un vēl trīs četri brauc — gaļas vezums! Nokauta cūka ratos, uz tās patafons. Skan viens vācu šlāgeris — «Ich liebe dich, ich liebe dich …» — , rīta agrumā pa lielu gabalu. Esot mežsargu nošāvuši, kas vāciešus pieturējis.» Marodierisma gadījumos armijas virspavēlniecība rīkojās ar maksimālu bardzību. Revolucionārie kareivji nedrīkstēja apkaunot revolūcijas vārdu.

No Tautas kara lietu komisariāta pavēles

(. .) Tiek ziņots, it kā Petrogradas partizaņu nodaļa pametusi ierakumus.

(. .) Strādnieku un zemnieku Sarkanās armijas kareivji un matroži nav gļēvuli un nelieši. Viņi grib cīnīties par darba tautas brīvību un laimi. Ja viņi atkapjas vai slikti cīnās, tad pie ta' vainīgi komandieri un komisāri. Brīdinu: ja kada nebūt daļa patvarīgi atkāpsies, pirmais tiks nošauts daļas komisārs, otrais — komandieris.

Vīrišķīgie, drosmīgie kareivji un matroži tiks apbalvoti pēc nopelniem un iecelti komandējošos posteņos.

Gļēvuļi, savas ādas glābēji un nodevēji neizvairīsies no lodes, par to es galvoju visas Sarkanās Armijas priekšā.

Augstākās kara padomes priekšsēdētājs, kara un jūras lietu komisārs Trockis

Atmiņas lokiem aprit, lokiem apiet, kā mezglā savelk lietas un notikumus un tā soli pa solim tuvina ne pārgājiena ilgumam un garumam, ne kara dienu secībai, bet kādam iekšējam cilvēcīgam mēram. Kas ir notikušā nozīme viena cilvēka dzīvē? Kas ir atmiņu materiāls, kad pasaule, kura to veidojusi, — pati sen kļuvusi cita, bet atmiņas dzīvo? Pat dzīvākas nekā rokām un acīm tveramais, ko reizēm var izjust, kad ar piepūli nokāpts lejup pa stāvajām kāpnēm, iziets uz kāpņu laukumiņa pie mājas, zem paša stādītā bērza līganajiem zariem. Gandrīz vai katru rudeni ap to saaug sviesta bekas, bet šogad bija ari baltie vilniši. Tiku cienāts ar sēnēm krējuma mērcē.

Mēs runājam par dokumentiem, kuri apliecina vēstures gaitu —

konkrētais vispārīgo. Taču tas nav viss. Katrā dokumentā, it sevišķi — ja tas saistīts ar kara laiku, ar ierakumu dzīvi, iekļaujas cilvēcisko pārdzīvojumu, pasaules izjūtas šķautnes.

Apliecība № 3142

4. Lalviešu strēlnieku padomju pulks.

1919. gada 14. martā Izsniegta pilsonei Adelheidei Lies par to, ka viņas virs Mārtiņš Lies dienēja pulkā no 1918. gada 25. decembra un tika nogalināts kauja ar baltgvardu bruņuvilcienu šā gada

21. janvāri, kas tiek apstiprināts ar pulka komitejas izziņu.

Komitejas priekšsēdētaja biedrs

«Kā? Tas taču ir tas cilvēks,» vecais vīrs iesaucas. «Tas, toreiz.» Un viņš atceras: «Lūk, jauniesaukto pierakstīšanas laikā ierodas cilvēks, — viņš šodien tiekot mobilizēts — es esmu uz mobilizāciju ieradies — bezgala laimīgs cilvēks šodien — viņa saimnieks tam piešķīris zemes gabalu, lopus iedevis, un viņš tūlīt esot art apprecējies, un izgājušā naktī viņam esot piedzimis dēls. Bet viņš uzskata par savu pienākumu ierasties, jo viņš tiekot dzimtenes sargos saukts. Mēs saskatāmies: tur sēd ārsts, tur kapteinis. Ko darīt — vai pateikt, ka tu esi karavīrs, mājās tu vairs neiesi, tā kā visi? Taču — nevaram. Ej mājās, dzīvo ar savu ģimeni, esi laimīgs, bet tad, kad mēs iesim tālāk, tad taisies ar' ceļā un esi kopā ar mums. (. .) Un tad mēs pārceļamies pār upi, noņemam vācu posteņus pie upes un pie kādām mājām, kur vācieši ieslēgušies. Guļam izklaidus gar mežiņu. Rīkojums — uzmanīt šaujamos, bez pavēles nešaut. Bet — plauks! — šāviens iet gaisā. Izskrien vācieši verandā — «Halt, halt!». Komanda vairs nav jādod. Sākas apšaude. Te pieskrien pulkvedis, kāds bijušais mērnieks. «Kā tad jums ar to dezertieri?» «Kādu dezertieri? Viņš nav dezertieris, viņš jau ir ierakumos kopā ar mums.» «Viņu vajadzētu arestēt, bet nav cilvēka, kas arestētu.» Nodomāju — mēsls. Zini lietot cilvēka vārdu šajā brīdi, kur dzīvības uz spēles. Un kas ir noticis — kad saņemam vāciešus, esam kopā padzēruši kafiju, izrādās — viens ir kritis. Mūsu cilvēks. Kurš tad? Tas jauniņais.»

Telegramma

15. armijas Apgādes 1919. gada 19. jūlijā,

priekšniekam b. Evalkam, Kara.

Veļikije Luki

Uz telegrammu 5866 ziņoju — notiek Apgādes priekšnieka veiktā izmeklēšana — kurās no daļām tiek sapūdēti gaļas produkti. Aparāts izsniedz svaigi sālītu liellopu gaļu. Acīmredzot kāds tīši pūdē gaļu karaspēka daļās.

Kārkliņš

V

Nav jau kur steigties. Var runāt lēni, palēnām. Var ar dusmām, var iztālēm. Pārmijam šo un to. Par viņa draugu, to pašu, kurš 1918.

gadā aiztika līdz vāciešiem, bet vēlāk, agronoms pēc specialitātes, atdeva savu enerģiju pirmo padomju saimniecību organizēšanai, nostrādāja ilgus gadus kolhozā, tagad pensijā: vecais vīrs pa dienu tiek ieslēgts līdzīgā augšstāva istabiņā, lai, kamēr mājinieki darbā, neaizklīst nez kur. Tā nu sēd un vēro garāmgājējus. Viņa portrets, Jāņa Šustera gleznots, bija mākslinieka pēdējā izstāde. Un es domāju: kas sver vairāk — bērnišķīgi nevainīgas rokas atspoguļota krāsu pasaule uz audekla vai laiks, izdzīvotais laiks, kas, it kā patinas apsūbējis, palicis vien melnā, baltā, pelēkā un sarkanā akords — drauga portrets.

Atmiņas aprit loku. Pietveras vienam, pietveras otram notikumam, redz tos citu caur citu, atkāpjas laikā, kad strēlnieku rindas Igaunijā pie Jurjevas pavasarī piekalnē sagūlušas. Palejā priedulājs. Bet tanī pretinieka bruņuvilciens. Strādnieki uz kalna, kur pilsēta izvedusi kūtsmēslus. Starp tiem kareivju ķēdes. «Bruņu-vilciena ložmetējnieki nevar no mums mēslus izšķirt. Tā iet laiks. Turpat pieved lauku virtuvi. Ja pakusties, lodes — paks, paks. Guļu. Krāsaini loki iet gar acīm. Feldšeris aizvelk sāņus. Viss degu. Asins saindēšanās. Alksnīši netālu. Tur piebrauc trīs igauņu zemnieki ar kamanām. Tādi prātīgi. Gulsties nu. Šineli pasedz apakšā. Sanitārajā vilcienā līdzi padod sainīti — apgleznotos, sarullētos audeklus.»

Ja salīdzina attieksmi pret noņemšanos ar krāsām un otām tad un tagad, liekas, — kaut kas būtiski mainījies. Vai daudz ir to, kuri apzinās, katrs otas vilciens ir daļiņa no paša, kā asins garša mutē pēc skrējiena? Paleti un lakas pudelītes var nolikt pie malas. Tad, pēc laika, — vai nu tā lieta ies pati no sevis, vai pagalam apstāsies, būs viegla kā elpa, vai samocīta un neīsta. Bet daļu no sevis tik un tā jāatdod, ar sevi ir jāmaksā. Augstākā pilotāža te šķiet vienkārši fikcija.

Bet kāda ir šī daļa, atdodamā? Vai līdzīga atklātnei ar tīģera attēlu, kur otrā pusē apsveikuma vietā gleznotājs uzšvīkājis skaitli 209? Adrese: Pansionātā, Pēterītim. Kas tas tāds — Pēterītis? Tas ir sanitārs. Kad uz pansionātu atveda Jāni Šusteru (pansionāts labs, lielas ēkas, netālu no Rīgas), viņš tika apguldīts istabā, kur bez viņa vēl trīs iemītnieki. Gulēja, raudzījās izbalsinātajos griestos. Ēdienreizēs kņada. Sanitārs pienes šķīvi. Vienreiz, otrreiz, tad uzrunā, divus vārdus — divsimt deviņi. Un tā vairākkārt, gan pusdienas, gan vakariņas atnesot. Atraisās saruna — vai tas var būt, tu, Pēteri? Viņa skolnieks, kurš pamatskolā mācījās darbmācību, — Pēterītis.

Puisim bijusi grūta galva, bet labi padevušies praktiskie priekšmeti. Tagad strādā par sanitāru. Tikai tad, kad pamests pansionāts, atmiņā nāk, kāds skolas ēkai uz stūra, uz skārda plāksnītes bija numurs. Tagad viņš, atradis kartiņu ar tīģeri, raksta uz tās: 209. Pansionātā, Pēterītim.

Pavēle

6. Latviešu Strēlnieku Padomju pulkam № 242

1918. gada 11. novembrī Simbirska

Kaujās nogalinātos ārrindas komandas zirgus vārdā Tango, birka № 87215, un Austrālija, birka № 15022, izsvītrot no pulka saraksta un no barības devu uzskaites.

Pulka komandieris Labrencis,

Pulka komitejas priekšsēdētājs Jansons

VI

Pansionāts atrodas tajā pašā pilsētiņā, caur kuru strēlnieki gāja uz Rīgu. Latvija nav liela, tikai tāds zemes placitis. Itin bieži ietas un sabiedriskajā transportā mēs sastopam pazīstamas sejas. Satiekas cilvēki, kuri saistīti kādām gadu gaitā pārtrūkušām vai iztā-lām saitēm. Manus vecākus Rīgas 11. pamatskola pirms daudziem gadiem zīmēšanā skolojis Jānis Susters. Izrādās, viņš bijis pazīstams arī ar manu vecotēvu. Savukārt dažu ziņu par saviem svešumā aizklīdušajiem tuviniekiem uzzinu no viņa. Un kāds no maniem bijušajiem pedagogiem ir bijis Jāņa Šustera skolnieks. Latvija ir kā satīts kamols. Tikai irdens. Arvien irdenāks. Atmiņas, kopīgā zināšana, zeme, pagātne un nākotne rada dvēselisku vienotumu. Diemžēl atmiņa reizēm tiek izmuļķota. Līdz šim atsevišķi tās fragmenti tika svītroti vai aizklāti ar rozā papīrīti. Veidojās atmiņas surogāts, dvēseles mazspēja, ar ko ērti manipulēt, — tikai, kam, kāpēc, kurp ved šī vēstures kosmetoloģija?

Strēlnieki ar cīņām izstaigāja Latviju, atdeva savas dzīvības par to. Bet vai jaunajiem vārdi Tīreļpurvs un Nāves sala daudz ko izteiks? Un dzelzs brigāde, un landesvērs, fon der Golcs, Bermonts-Avalovs? Bet šajās cīņās taču ieguvām raksturu, atbrīvotības sajūtu. Neliela epizode — strēlnieki Bolderājā. Divpadsmit cilvēki no pulka, ieskaitot Jāni Susteru, sagrupēti sargāt jūru, jo no jūras puses gaidāms angļu desants. «Iedomājies,» stāstītājs smej, «desmits šitādu basaku. Negulējuši, ar kaut kādu berdanku plecos, nedaudz patronu — gaidām pie jūras, kad nāks desants.»

No Maskavas apgabala Kara Komisariāta 1918. gada 21. septembra pavēles № 940

(, .) Pēdējā laikā pienāk sūdzības par to, ka kara ešelonu priekšnieki un atsevišķi sarkanarmieši, kuriem ir atļauja saņemt klašu vagonus, dodoties ce|ā, neatlaidīgi, pat ar draudiem pieprasa, lai dzelzceļa administrācija viņiem piešķirtu mīkstos vagonus, it īpaši salonus, pie kam paziņo, ka pretēja gadījumā viņi atteiksies izbraukt. Apmierināt visas šīs prasības klašu vagonu trūkuma dē| dzelzceļa administrācijai nav iespējams bez pasažieru satiksmes kārtības nepārkāpšanas.

Un tāpēc līdz klašu vagonu parka atjaunošanai ešelonu priekšniekiem iespēju robežās tiks piešķirti parastie siltie vagoni.

(. .) Transporta traucētāji tiks nodoti revolucionārajai tiesai un saņems sodu pēc visas revolucionārā likuma bardzības.

Apgabala kara komisārs Muralovs Komisariāta lietvedis Burdukovs

Stēlnieki. Lielīti un deldēti, godināti un aizmirsti, ideālisti un asi zeļļi. Cik izmanīgi dzīves īstenuma vietā to tēls pārklāts ar spožu takas kārtiņu. To cilvēciskā puse bieži saglabāta tikai ierakumu varoņ-gaitām. Diemžēl karavīra šinelis sildīja visatšķirīgākos ļaudis, un tikai laikmeta straume tos visus iznesa cauri uguns līnijai, liekot būt par kapračiem Krievijas kontrrevolūcijai. Pirmie strēlnieku pulki pie Rīgas. Līdz pilsētai daži desmiti kilometru. Un kājas kā nedzīvas. Nakts pirms došanās tālāk. Kādā vasarnīcā uz zāģu skaidām un spilveniem, kas nez kur sadabūti. Taču drīz ziņa — taisieties tūlīt uz Juglu. Tur padots vilciens. Jūs tiekat gaidīti-kā sarkanie strēlnieki.

(Naktī no 2. uz 3. janvāri boļševiku vadībā bruņotu sacelšanos sāka Rīgas proletariāts. Rīgu pameta baltgvardi un vācu dzelzs brigāde. Angļu flote atstāja Rīgas ostu.

Pirmais Rīgā ieradās latviešu sarkano strālnieku 6. pulks. Pārgājuši kājām Jūgtas upi (tilts bija vācu uzspridzināts), viņi otrā krastā iekāpa vilcienā un ar to iebrauca Rīgā.)

Ir vēla nakts stunda, nekur gaismas. Elektrības nav. Lampas nav. Sveces nav. Rīgā tumsa. Milzīgi skan. Vispirms no vagoniem tiek izcelti ložmetēji, munīcija. Klaudz un skan. Stacija. Ļaužu jūra. Un tad — visus, apmēram divus vai trīs simtus vīru, — cilvēki paķer uz pleciem, nes cauri stacijai, visi pa tumšo, neapgaismoto Rīgu, velk ložmetējus, nes strēlniekus.

VII

Atveru durvis uz istabu. Saimnieks atgūlies. Viņa seja bālāka nekā parasti, tikai balss saglabā savu ierasto dzēlīgumu. «Ā, nāc vien iekšā!» viņš sauc, nedaudz paslējies. Zaļa sega uz krūtīm, zaļa vatēta sega, lejgalī atlocījusies — otra puse sarkana. Kājas baltās vilnas zeķēs. Viņa valoda aizslīd palēnām savā virzienā. Mēģinu iejusties plūstošajā domu gaitā, izklupienos, izkliedētībā, mezglojumā. Uztveru šīs gaitas svārstīgumu, reālistiem nepieņemami neatkarīgo raksturu. It kā zudusi mērķtiecība. Ir es — atskats. Kā lieliem laukumiem iezīmēts.

«Zelta rāmīti vajag,» viņš saka. «Tur jau tas viss ir, protams (runa par gleznu pie sienas, kurā skolas laukums ēnās, gaisma — bērzu rindā), kas vajadzīgs, tikai zelta rāmīša pietrūkst. Zelta rāmītis!» Vecais smejas, pagriezis galvu pret mani.

Ko es varu teikt.

Vai pasaule, kuru viņš iztēlojās savu agru dienu gados, sakrīt ar to, kādu viņš to zina tagad? «Divas māsas,» viņš atsaka kā jokojot. Neviļus skatiens aizķer kādu gleznu stūrī pie krēsla. Bā! Vaibsti, ko

vēl nesen redzēju, skaidri un pārliecinoši iezīmētus, tagad šķiet izkusuši kādā gaišu triepienu vijā. Tie satver reālo formu un it kā iesūc sevī — velk un vazā, līdz savērpj nervozā jūklī. Baltās bārdas šķipsnas, acis, piere, deniņi — ekspresīvu švīku sagraizīti. Skatiens meklē vēl un atrod, un nepazīst. . . Skola, arājs, rudens aizdedzinātā koku lapotne pie mazpilsētas stāvajiem jumtiem — zilais ultramarīna, dzeltenais kadmijs, kraplaka sarkanais, angļu sarkanais, melnā krāsa . . . Piebalga, gaismas laukumi, otas triepieni, plaknes, maiga siltuma apvīti ceriņi, aizsmērēts laukums — un vēl tālāk — sievietes portrets. To vienmēr biju atcerējies — vecā sieviete ar azaida šķīvī plaukstās. Atcerējos notikumu, kas saistīts ar šo gleznu. Večiņa, kura reiz atnesusi skābu kāpostu viras bļodiņu, jo, lūk, viņai laimējies nopirkt kaulus, un nu tā nes cienastam zupas šķīvi.

Glezna bija kļuvusi citāda. Večiņas galvu fonā nu ietvēra gaišs krīta balts laukums, daļēji nogriezdams tās matus. Krīta baltais bija iezadzies arī samezglotajās rokās. Negaidot šķita, ka kāds atsakās paklausīt, klausīt laikam, krāsām un pārdzīvotajam. Kāds ņem to kā Dievs māla piku, jauc starp pirkstiem, un gaismas starojums meklē ceļu uz āru — tīrs un pirmatnējs.

Krustdēls Jānis sūdzas, ka vecais vīrs neko neatklājot par savu pašsajūtu. Tikai, nejauši pieskaroties viņa kājām, vecais sarāvies kā elektrības skarts. Ar kājām ir slikti. Prasu, vai sirdszāles palīdz. «£ — sirds,» vecais novelk. Arī man viņš nesaka neko par kājām.

1987. gada pavasarī

AUTORA PIEBILDE

Pēdējie pāris gadi ienesuši valsts dzīvē zināmas pārmaiņas. Cilvēkam, kuram veltīts šis darbs, ikdienā nebija daudz pārmaiņu: nācās pārcelties no paša būvētās mājas uz Jēkabpils pansionātu, lai tur aizvadītu atvēlēto laiku. Atminoties viņa interesi par sabiedriskajām aktualitātēm, grāmatas par mākslas vēsturi uz viņa galda, Raiņa dzejoļu krājumiņu vai visai skeptiski vērtēto ne tik sen kā latviešu valodā tulkoto «Dao Dedzin», jaušamāk aptveramas tās pārmaiņas viņa aktīvās apziņas plūdumā, kuras radīja tuvās aiziešanas noskārsme. Ar zīmuli savos jau paralīzes sarautajos pirkstos viņš fiksēja pēdējās mājvietas norises — vientulīgas un tomēr ar cilvēcisku siltumu apdvestas iemītnieku figūras telpā bez robežām un malām.

Tajā 13. februāra sestdienas rītā viņam blakus nebija ne tuvinieku, ne tuvu cilvēku. Tagad nu viņa vārds izsvītrojams no tiem sociālās nodrošināšanas sarakstiem, kas bijušajam strēlniekam piešķir privilēģijas pārtikas iegādē. Citās uzskaitēs viņš tā arī nav sastāvējis — kas par to, ka arhīva dokumenti liecina, ka atmiņas atdzīvina. Ta arī aizgaja šo darbinieku apšaubīts — darbinieku, kuru papīra pils slejas no viņu sistēmā, viņu resorā iekļautajiem sarakstiem. Kārtējā drošības

garantija? Bet kāds aiznes sev līdzi nerātnu bezcerību, kuras likumīgumam nav nepieciešams resora zīmogs.

PUBLICISTI KA

DACE TERZENA

VISS IR JĀPIERĀDA

Solaik, vai nu saucam to par pārbūvi vai pārkārtošanos, vai vēl kā smalkāk, katra sabiedriska struktūra un institūts cenšas pierādīt savu lietderību — īstenu vai vismaz šķietamu. Daži atri nožēlo vecos *grēkus un, ne aci nemirkšķinot, dodas pretī gaišai nākotnei. Daži klusām pazūd. Daži kjāst agresīvi. Ko darit komjaunatnei? Sarunu ar koni jaunatnes Limbažu rajona komitejas pirmo sekretāru Juri Ozoliņu un komjaunatnes Ogres rajona komitejas pirmo sekretāru Artūru Graudiņu sāku ar apgalvojumu, ka tieši komjaunatnes situācija šajā periodā ir visneapskaužamākā — ne isti lielu grēku, ko nožēlot un šķīstīties, ne principiāli jaunas platformas tālākgaitui. It kā ķeblītis no kājapakšas būtu izsists . . .*

J. OZOLIŅŠ:

Taisnība vien ir. Manuprat, tas ķeblītis «pazuda» ap 1986. gadu. Tad arī sāku strādāt komjaunatnē. Notika gan republikas, gan Savienības komjaunatnes kongresi. Šķita — nu beidzot bus, nu tik strādāsim! Bet joprojām nevaram atrast pamatu, uz ka turēties. Un grūti bus to atrast, ja komjaunatnē turpināsies hi-pertrofētā daudzvirzienu darbība. Spēki ir tā saskaldīti, ka beigās grūti pateikt, ko īsti esam darījuši, kaut gan roka pielikta gan vienā, gan otra virziena. Un vai tad vecā kaite attieksmē pret komjaunatni — prasit atbildību par visu, kur mūsu sabiedrībā rodas sastrēgumi, ir pārvarēta?

A. GRAUDIŅŠ: .

- Vislielākā nelaime, ka visā sabiedrībā |oti jūtami zuduši cilvēciskie un darba ideāli. Pats par sevi saprotams — ari komjaunatnē. Bez vienojoša ideāla kopīga un mērķtiecīga darbība nav iespējama. Bet šis ir ideālu kristalizācijas laiks. Un sabiedrībā ir ideju nesēji — Jānis Peters, Dainis Ivāns.

— Bet tieši komjaunatnē?

A. GRAUDIŅŠ:

— Nu, kaut vai bijušais komjaunatnes Bauskas rajona komitejas pirmais sekretārs Ivars Bušmanis tāds bija . . .

Vispār — grūti saprast, kas pašreizējā brīdī vairāk sit to krēslu no kājapakšas ārā, — paši komjaunatnes darbinieki vai tie, kas, neko

daudz no komjaunatnes lietām nezinot, par to viszinīgi spriedelē. Piemēram, šā gada «Avota» trešajā numurā bija nodrukāts Hana Polocka raksts par komjaunatni «Jātnieki bez galvas». Vispār raksts nav slikts, tikai pārāk daudz kas tajā absolutizēts. Piemeram, ka lielākajai da|ai komjaunatnes funkcionāru komjaunatne ir tikai atspēriens tālākai karjerai. Manuprāt, tas ir kļūdains priekšstats. Es arī nebūt slimīgi neturos pie sava krēsla. Mana vienīga vēlēšanas ir tā, lai cilvēks, kurš ieņems šo amatu pēc manis, strādātu drosmīgāk un labāk nekā es. Kamēr tāda cilvēka nebūs, no savas vietas neatkāpšos.

J. OZOLIŅŠ:

Vai tas, ka komjaunatnes darbiniekam šlipse ap kaklu un ir dienesta mašīna, viņu uzreiz padara par karjeristu? Nu labi, man arī ir desmit gadus veca nobraukta «Volga». Un kas tur tik sevišķs?

A. GRAUDIŅŠ:

Daudziem domāšana aizkavējusies vismaz piecdesmito gadu līmeni. Ko lai es iesaku bez mašīnas, ja man vienā diena jābut Vismaz piecās vietās? Nu, ja visa sabiedrība tiek kompjuterizēta, vai tad komjaunatnei jāturpina strādāt ar skai-tāmkauliņiem?

Starp citu, esam noslēguši tiešos sadarbības līgumus ar Poliju, Ščecinas vojevodisti. Varbūt izdosies «izsist» divus kompjuterus. Ja ta būs, tad uzskaites sektoru rajona komitejā vispār varēs likvidēt. Pietiks ar vienu operatoru.

J. OZOLIŅŠ:

— Ar savu sirdsapziņu jarēķinas diezgan spēcīgi. Es nekad neesmu pieļāvis domu, ka strādāju tikai tāpēc, lai tiktu kaut kur augstāk un tālāk. Var teikt, ka es komjaunatnes darba esmu sācis strādāt nejauši — kā tā straume mani visu laiku nesusi. Būtībā taču esmu tīrs lauksaimnieks un nedomāju komjaunatni izmantot par tramplīnu. Sekretāra darbā es sevi gan pašizglītoju, gan, ceru, ari citiem ko dodu.

A. GRAUDIŅŠ:

— Mūsos, arī talantīgos un spējīgos cilvēkos (domāju latviešus), ir iedzīta, ieaudzināta pārlieka pieticība — ko nu es uzbāzīšos! Padomās vēl, ka karjerists! Un neizvirzās. Izvirzās citi. Nekaunīgie, kuriem jebkura jūra līdz ce|iem. Tad nu brīnāmies, kādos tik amatos kādi biedri nesēž un kādēļ tāds jūklis visapkārt!

Mans princips ir šāds — strādāt tā, lai pašam būtu interesanti un lai nav kauns saviem bērniem acīs skatīties.

— Gribu oponēt vienai no iepriekšizteiktajām domām — jūs sakāt, ka ne jau forma ir galvenais, bet komjaunatnes darba saturs. Tam varētu piekrist, taču pārlieku bieži ir bijusi tikai forma — tukša, skala, uzbāzīga un pāristāvoša . . . Tagad komjaunatne mūsu republikā, tāpat ari daudzos rajonos, uzņēmusies lietu masu pasākumu, jaunatnes svētku organizēšanu, cenšas piedalīties sabiedriski nozīmīgās akcijās. Kāda ir jūsu attieksme pret

šiem mēģinājumiem, ciktāl tos izmantojat paši?

A. GRAUDIŅŠ:

— Pa šo ceļu noteikti jāiet tālāk. Ogrē šovasar rīkojām jaunatnes svētkus. Atļāvāmies arī vienu otru netradicionālu risinājumu. Jau pats nosaukums—«Mosties, Ogre!» — dažā ierēdnī radīja aizdomas īstenā stagnācijas garā. Un, kad sakarā ar šiem svētkiem izsludinājām rajona iedzīvotāju aptauju par republikas lielāko «kangarismu», partijas rajona komitejā mums aizrādīja: kā mēs varot spriest par republikas «kan-garismiem», mēs taču esot rajona iedzīvotāji! Nu, bet kāpēc gan mēs nevarētu spriest? Mes taču esam Latvijas pilsoņi! Te izvirzās jautājums par komjaunatni kā politisku organizāciju — kāds ir šī statusa praktiskais piepildījums šajā periodā? Kādus jautājumus un nostādnes komjaunatne spēj un var izvirzīt, lai kāds tai «nesistu pa pirkstiem»?

J. OZOLIŅŠ:

- Mēs arī Limbažos sarīkojām Jaunatnes svētkus. Varbūt tie neizskaneja tik plaši ka Cēsīs un Ogrē, tomēr labu kontaktu dibināšana ar jauniešiem tie stipri palīdzēja. Radīt jaunietī ticību komjaunatnei mēs varēsim tikai tad, ja viņš redzes kaut daļēji realizetas ari savas idejas. Ja mēs neorganizēsim šādus svētkus, kurš tad to darīs?

VALTA KLEINA foto

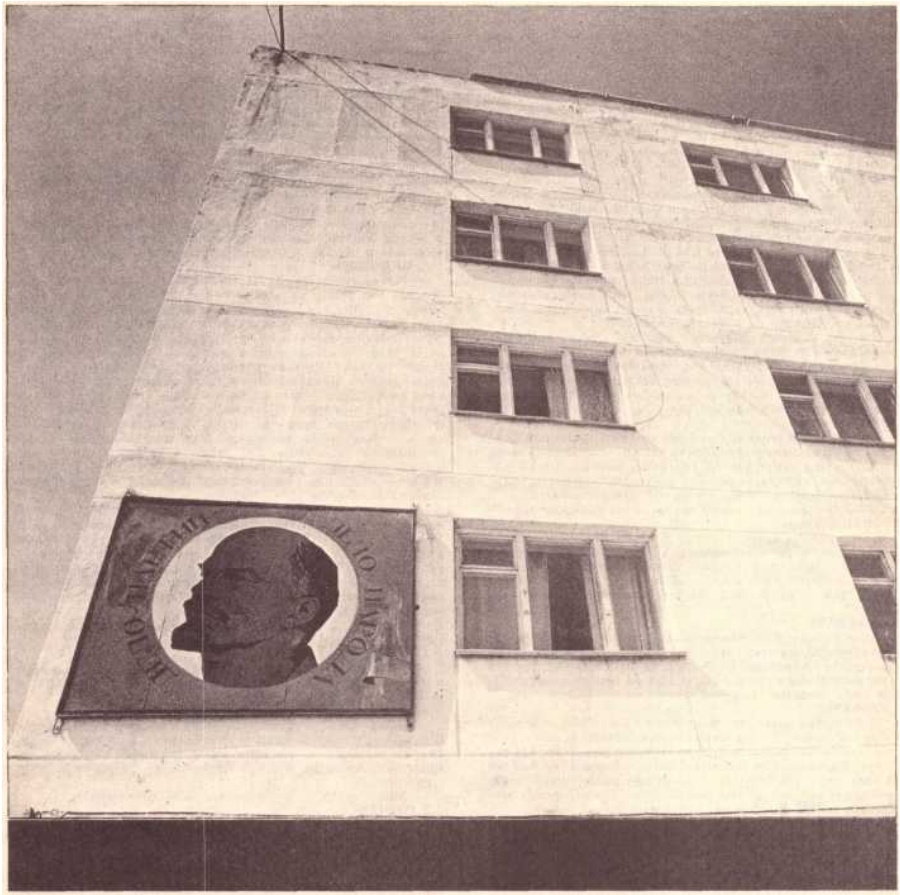

A. GRAUDIŅŠ: •

- Bet man tas šķiet mu|ķigi — baidīties, ka tikai mēs kaut ko nenokavētu un kāds cits mūsu vietā neizdarītu.

1988. gada 14. jūnijā Ogre, manuprāt, bija viena 110 nedaudzajām vietām republikā, kur notika līdzek|u vākšana staļinisma upuru piemineklim. Un tā rajonā nebūt nebija komjaunatnes iniciatīva.

— *Vai jūs to nenožēlojat?*

A. GRAUDIŅŠ:

— Ne. Man bija prieks, ka ir arī citi spēki, kas spej aktīvi darboties. Redzot, ka uzrodas spalvainas rokas, kuras plēsa pie veikaliem un citās sabiedriskās vietās izliktos plakātus, kas aicināja braukt uz mītiņu Rīga un ziedot staļinisma upuru piemineķļa celtniecībai, mūsos radās tāds pretspars un niknums, ka savācamies vienkop es un vēl daži bijušie rajona pirmie sekretāri, dabūjām vēlēšanu urnu, mākslinieku, kurš uzzīmēja aicinājumu ziedot līdzekļus, sarunājam Tautas deju ansambļa «Ogre» dalībniekus palīgos un izgājām ielas. Todien savācām 1400 rubļus. Ir gandarījums, ka to cilvēku mērķi, kuri rāva nost plakātus, neīstenojās.

— Tātad varam secināt, ka koni jaunatnes darbiniekam šodien jāprot elastīgi rīkoties neparedzama situācijā, jaspēj praktiski, nevis ar tukšiem saukļiem demonstrēt savu pozīciju?

J. OZOLIŅŠ:

— To mēs tikai pamazām mācāmies. Pagaidām viss vēl notiek pārak smagnēji.

A. GRAUDIŅŠ:

— Ivars Bušmanis žurnālā «Liesma» izteicies, ka komjaunatne ir kļuvusi kā vilciens, kas uzņēmis ātrumu un kam grūti manevrēt. Par to ātrumu runājot — manuprāt, mums vajadzīga pašiem sava komjaunatne.

— Kā to saprast?

A. GRAUDIŅŠ:

— Kā lai to pasaka . . . Nu, viens elementārs piemers. Ogrē izveidojām jaunatnes centru,' šā gada 13. jūlija tas tika oficiāli apstiprināts, bet šo apstiprināšanas jautājumu risinājām no pagājušā gada oktobra. Jo, lūk, jaunatnes centra radīšana Ogrē, mazpilsētā, ir jāsaskaņo Maskavā, komjaunatnes Centrālkomiteja. Ja jau reiz skaitas, ka komjaunatne strada pec saimnieciskā aprēķina principa, tad taču man jabūt saimniekam savā teritorijā ne tikai vārdos!

Formulā «demokrātiskais centrālisms» vēl joprojām dominējošais ir eentrālisms. Es saprotu un pieņemu centrālismu republikas līmeni, bet vēl joprojām ir sīkumaina atkarība no Savienības komjaunatnes Centrālkomitejas. Ka tad mēs varam pilnvērtīgi vadit rajona jaunatni, ja īstas patstāvības nav? Vispār, es uzskatu, ka rajonos vajadzētu būt nevis komjaunatnes komitejām, bet jaunatnes organizāciju komitejām vai kā nu šo formējumu mēs nosauktu. Tajā butu pārstāvētas visu jaunatnes slāņu un grupu intereses.

Ja rajonā būtu šads, visu jaunatnes grupu intereses, arī ticīgo, aptverošs orgāns, tad pietiktu ar kādiem 5—7 atbrīvotajiem komjaunatnes darbiniekiem — atkarībā no tā, cik rajona komjauniešu.

— Bet kā tad, jūsuprāt, būs realizējams princips: komjaunatne — jaunatnes avangards?

A. GRAUDIŅŠ:

— Manuprāt, sabiedrībā komjaunatnes jēdziens reti kuram asociējas ar avangarda funkciju, kaut gan teorētiski tam tā vajadzētu būt. Drīzāk gan komjaunatni uztver kā pēc vairākām formālām pazīmēm apvienotu jaunatnes da|u. Turklāt — lielāko. Bet no visiem nevar prasīt, lai viņi butu labākie. Lai komjaunatnes darbs k|ū111 efektīvāks, ir jāatbrīvojas no liekā balasta — noteikti vajag samazināt rajona komiteju darbinieku štatus, komjauniešu sapulcēm pirmorganizācijās vajadzētu notikt tikai nepieciešamības gadījumos, ar noteikumu, ka obligātas paliek komjaunatnes komiteju sēdes un pārskatu un vēlēšanu sapulces.

Turklāt ar tādiem vēlētajiem orgāniem, kādi šobrīd ir rajonā, nekādu dižo darba efektivitāti panākt nevar. Kā tad vēlējām savus rajona komitejas locekļus? Pēc formālām pazīmēm. Lai visas šķiras, slāņi un grupas butu pārstāvētas. Bet rezultātā rajona komitejas plēnuma zalē sēž neieintereseti, snauduļojoši cilvēki. Kāda var but runa par ideju un mērķu kopību?

J. OZOLIŅŠ:

Katrs atsevišķi jau it ka nav slikts cilvēks. Prasām puisim — kādē| tad nebiji uz plēnumu? Atbilde kā parasti — cilvēks tajā dienā esot strādājis. Bet plēnums notiek reizi četros mēnešos. Un ko tāds rajona komitejas loceklis var pastāstīt saviem biedriem par to, ko rajona komitejā spriež un lemj, ja viņš nav bijis plēnumā?

— Tātad komjaunatnes vēlētie orgāni savas funkcijas neveic?

A. GRAUDIŅŠ:

— Reālas atdeves nav.

— Manuprāt, šodienas apstākļos objektīvi runāt par komjaunatnes darba jēgu un efektivitāti nevar, ja nerunā par saikni starp komjaunatni un partiju — kāda tā ir katrā konkrētā gadījumā. Vai ši saikne jūsu rajonos darbojas kā stimuls vai kā bremze?

A. GRAUDIŅŠ:

— Pirms partijas XIX konferences kads delegāts, šķiet, apgabala partijas komitejas sekretārs, presē uzsvēra, ka komjaunatne strādā partijas vadībā un kontrolē. Es domāju, ka tas ir kļūdaini. Var būt runa par partijas vispārēju politisku vadību, nevis sīkumainu aizbildniecību katrā atsevišķā jautajuma.

J. OZOLIŅŠ:

— Es šo vadību izjūtu visai fragmentāri. Katrā ziņā — kopīgas darbības nav. Sķērš|us mūsu idejām partijas darbinieki neliek, taču nekādu sevišķu interesi arī neizjūtam. Gribētos, lai vairāk tiktu pamanīts tas labais, ko esam padarījuši. Bet mūs pamana tad, kad nogāzti kādi podi. Vai, teiksim, nepilngadīgo noziedzības līmenis pieaudzis. Vai kaut kur neesam piedalījušies. Taču ne vienmēr spējam justies vainīgi un, objektīvi ņemot, tādi esam.

A. GRAUDIŅŠ:

— Jāatzīst, ka ar visiem partijas rajona komitejas aparata darbiniekiem mūsu sadarbība šobrīd nav apmierinoša. Ir jūtams aizdomīgums, neuzticēšanās — ka tik tie komjaunieši kaut ko nesalaiž grīste! Taču kopuma nopietnu šķerš|u mūsu darbībai nav.

— Vai pārbūves posmā sabiedrības dzīvē ir parādījušies kādi jauni. būtiski apstākli un nostādnes, ar kurām komjaunatne savā darbībā nevar nerēķināties?

A. GRAUDIŅŠ:

- Nacionālā pašlepnuma spēcīgs kāpums. Spriegums starpnacionālajās attiecībās.

J. OZOLIŅŠ:

- Es'nevaru teikt, ka šīs problēmas Limbažu rajona butu sevišķi asas. Rajonā 85 procenti iedzīvotāju ir latvieši. Jūlijā gan notika partijas rajona komitejas plēnums par starpnacionālo attiecību jautājumiem, taču, manuprāt, bija aktuālāki jautājumi, ko izskatīt. Manuprāt, te atkal «nostrādāja» šablons — ja citur republikā ar šīm lietām nav kārtības, tad drošības pēc parunāsim par to ari Limbažos. Tas, protams, ir mans personiskais viedoklis. No otras puses — gluži nelietderīgs plēnums nebija. Mazliet lika par šim lietām aizdomāties. Limbažos ir viena latviešu vidusskola un viena — ar krievu mācībvalodu. Nekādas kopsadarbibas starp tām nav. Formālus draudzēšanās pasākumus noorganizēt nav nekāda lielā māka. Bet kā panākt dzi|u un dabisku saprašanos?

A. GRAUDIŅŠ:

- Mani urda viena doma, un ne jau tikai ka komjaunatnes funkcionāru. Nu, padomājiet, — kad mēs sakām: baltkrievs, igaunis, gruzīns, vai tajā ir kas aizvainojošs? Bet, kad par krievu sakām — krievs, sevi it kā iekšēji apsaucam — kā tas skan? Kādēļ cenšamies visādi locīties — krievu biedrs, krievu tautības cilvēks? It kā sīkums, bet tā cēlonis ir dzi|i ielaista slimība. Un tādi «sīkumi» ir ik uz so|a.

Šā gada martā notika komjaunatnes rajona komitejas plēnums par starpnacionālo attiecību jautājumiem. Asi gāja. Piemēram, par to, kādai mācībvalodai vajadzētu būt perspektīvā jaunceļamajai Ogres vidusskolai. Tagadējā latviešu vidusskolā lielā saspiestībā un vairākās maiņās mācās divarpus tūkstoš bērnu. Krievu skolā nav labāks stāvoklis. Parādījies risinājuma variants — izremontēt veco krievu skolu un atdot latviešiem, bet jauno skolu veidot ar krievu macībvalodu. Bet kāpēc nevar otrādi? Plēnuma dalībnieku vairākuma viedoklis bija, ka jaunā skola ce|ama latviešu bērniem. Tas tomēr būtu taisnīgāk.

— No komjaunatnes taču vienmēr prasita jauniešu audzināšana internacionālā garā. Ne vienmēr piepildot šo prasibu ar konkrētu, dziļu saturu. Kā jūs saprotat šo internacionālo audzināšanu?

A. GRAUDIŅŠ:

— Par to audzināšanu . . . Daudz tukšu p|āpu. Es esmu pārliecināts par vienu: pret visiem — gan latviešiem, gan nelatviešiem — ir jāizturas ar vienādu principialitāti. Ilustrācijai viens piemers. Kādas pirmorganizācijas sekretārs pēc 14. jūnija un Ogres jaunatnes svētkiem bija uztaisījis sienasavīzes, kuras parādīja, ka 14. jūnijā šis sekretārs saskatījis tikai kādu provokatorisku plakātu un it kā fašistiskus izlēcienus un kaūt ko līdzīgu — ari jaunatnes svētkos. Uz rajona komiteju no tās organizācijas piezvanīja kāds komjaunietis — sak, ko tas sekretārs ziepes vāra? Mēs šo sekretāru uzaicinājām uz sarunu un brīdinājām, ka viņa rīcību izskatīsim rajona komitejas

birojā. Aizbraucām apskatīties uz vietas — visas avīzes pazudušas. Viņš man saka: «Ti znaješ, ja černoviki uņičtožil.» Es saku: «Ti dumaješ — eto tak legko — uņičtožiķ?» Viņš jautā — kādā birojā to jautājumu skatīs — partijas vai komjaunatnes? Es saku — komjaunatnes. Viņš: «Slava bogu!» Tāda attieksme.

No otras puses — mēs paši pie daudz kā esam vainīgi. Savu valodu pienācīgā godā neceļam. Notiek aktīva sanāksme. Piedalās 130 cilvēki. Kādi četri vai pieci nesaprot latviski. Bet visi runā krieviski. Uzskatu, ka arī republikas komjaunatnes Centrālkomitejā latviešu valoda netiek vajadzīgajā cieņā turēta. Daudzi komjaunatnes darbinieki, kas no augstām tribīnēm sludina internacionālismu un apgalvo, ka visur jāievēro divvalodības princips, ar latviešu valodas apgūšanu nemaz nesteidzas.

Godīgi sakot, es pilnībā neizprotu, ka mums šajos jautājumos butu jarikojas. Tada grabstišanas vien ir.

J. OZOLIŅŠ:

— Neraugoties ne uz ko, mums, komjaunatnes darbiniekiem, ir jāiet kā tādiem misionāriem gan uz krievu, gan latviešu skolām un jāskaidro šie sarežģītie jautājumi.

A. GRAUDIŅŠ:

— Godīgi sakot, es nezinu risinājumu. Caurigājeju gars Ogrē ir liels, tas aug un aug. Svētuma vairs nekāda nav. Kurš tagad atceras, kā tika pamatota un pierādīta Ogres trikotāžas kombināta celšanas nepieciešamība šajā kūrortmazpllsētā? Un mums tā putra tagad jāstrebj.

— *Kādi ir galvenie pārkārtošanās laika secinājumi?*

J. OZOLIŅŠ:

— Visu lielo forumu un lēmumu rezultātā tomēr līdz galam nav dotas tiesības pašiem lemt un pašiem atbildēt.

A. GRAUDIŅŠ:

— Arī manī pesimisma ir vairāk. Nemaz negribas sist plaukstas un priecāties — re, cik daudz mums tagad at|auj! Atkal tā nolādētā pieticība. īstenībā es pat gribēdams nevaru atlaist no darba sekretāru, kurš slikti strādā. Instrukcija uz instrukcijas, un gumijas stiepējs praktiski paliek neaizskarams.

J. OZOLIŅŠ:

— Vadīšanu ar pavēlēm vien gan vairs nejūt. Ne mūs, rajona komiteju, tik daudz dricelē, ne arī mēs savas pirmorganizācijas. Bet daudzviet tik ļoti pierasts pie komandēšanas, ka tagad, kad pavēlu nav, palaižas galīgā slinkumā.

A. GRAUDIŅŠ:

— Es tā tēlaini iedomājos, ka ar komjaunatni ir apmēram tāpat kā ar sniegavīra celšanu — vispirms jāsavel kodols. Es domāju, to kodolu esmu savācis. Bet varbūt, šo apgalvojumu lasot, kāds nodomās: ne

velna tev nav izdevies!

Bet jaunatnes centrs tomēr ir realitāte. Tajā grasāmies veidot arī nelielu dažādu jaunatnes oganizāciju un kustību muzeju. Nu, piemēram, hipiju kustība. Kas tā tāda? Kad sākās? Kad beidzās?

Manuprāt, beidzot ir jāsaprot, ka vismu|ķigāk šodien ir, ja komjaunatne k|ūst uzbāzīga. Katra mūsu so|a lietderība ir jāpierāda. Viss taču ir apstrīdams.

PĒTERIS UDRIS

LAI MŪSU VALODA VELDRE NEKRĪT!

Latviešu valodas specialitātē neesmu pat bakalaura grādā, tāpēc spriedīšu par valodu situāciju Latvijā no «svešvalodnieka» pozīcijām. Nevaru noliegt, ka iespēja nedaudz iejusties citas valodas priekšstatu pasaulē palīdz ar vēsu prātu paraudzīties no malas uz dzimto valodu un tās stāvokli te, Latvijā.

Oficiāli zināms, ka 80% latviešu prot krievu valodu, turpretim latviešu valodu prot tikai kādi 25% cittautiešu. Domāju, šāds samērs parāda, ka joprojām visai vienkāršoti tiek uztvertas dažādu tautību iedzīvotāju attiecības un valodu loma tajās un ka arvien nav īstas, konsekventas valodu vai valodas politikas. Nav īstas skaidrības, ko saprotam ar vārdiem «cittautieši» vai «nelat-vieši», kā precīzāk apzīmēt tos cilvēkus, kuri, nebūdami latvieši, dzīvo, strādā vai kā citādi uzturas Latvijā — latviešu etnogrāfiskajās robežās vai. Konstitūcijas leksikā, Latvijas suverēnās padomju sociālistiskās valsts teritorijā. Vajadzētu izprast terminus «nacionālā skola» un «nacionālā republika», jo ikdienas apziņā veidojas priekšstats, ka tādu republiku ir 14, un vienīgi krieviem nav nacionālas valsts, pat ne nacionālās skolas, jo padomju skolas taču dalās pēc mācību valodas, nevis tautības principiem. Gadās arī tā, kā Jūrmalas dziedātāju konkursā — par tā saturu izvirzās nacionāli aizspriedumi un nesamērojamība, bet programmas vadītājs vēl prāto, ka konkurss varētu kļūt starptautisks. Nav izdevies arī termins «nacionālās (labākā gadījumā — starpnacionālās) attiecības», kas būtu saprotams kā «nāciju (tautu) attiecības», un to kultūrai jau ir apzīmējums «diplomātija», bet par šo attiecību lietām nez kāpēc runā individuālas, grupu saskarsmes jomā; atsevišķi cilvēki var stāties, piemēram, darba, draudzīgās, seksuālās, bet vai tiešām divi cilvēki var būt «nacionālās attiecībās», kā tas varētu izskatīties — «Es mīlu Raini, tu mī

li Puškinu»! Nevajadzētu svaidīties ar nacionāliem jēdzieniem, kā nesvaidāmies ar intīmiem (pamatpatiesības reizi pa reizei gan ir jānoskaidro), kad būtībā runa ir tikai par prasmi stāvēt rindā, kāpt pa pareizajām durvīm trolejbusā un nepiesp|audīt galvaspilsētu.

Iespējams, situācijas sarežģītība vēl nav īsti noskaidrota (vai arī nokjuvusi līdz atklātībai! arī idejiskās ierēdnības līmenī. LKP CK sekretārs A. Gorbunovs, piemēram, «Avotā» apgalvoja, ka latviešu valodu zina viena ceturtā da|a cittautiešu (kādi pusotra miljarda cilvēku!). Piedodiet šo skolmeistaris-ko joku, taču man drīzāk šķiet, ka iepriekšējo gadu politiskās stihijas sekas ir tādas, ka mūsdienās latviešu valodu un varbūt pat dažus vārdus tajā *zina* visai ierobežots kontingents Padomju Savienībā un citās mītnes zemēs, arī kādi interesenti, literāti un lingvisti pārējā pasaulē. Nemaz nerunājot par to, cik tad cilvēku latviešu valodu nedaudz arī *prot*.

Pirms II pasaules kara pasaulē bija ap 50 valstu un vienā no tām ar 1932. gada 18. februāri likums bija par valsts valodu noteicis latviešu valodu; lai gan arī jau

1920. gada 11. augustā parakstītais miera līgums sastādīts latviešu valodā.

Mūsu dienās, kad Latvijas PSR Konstitūcija norāda, ka Latvijas PSR ir latviešu nācijas suverenitātes izpausmes forma, nācijas galvenā pazīme — valoda (caur ko veidojas un pastāv kultūra un mentalitāte) ne tikvien faktiski nivelēta līdz tautības valodas statusam Latvijā, bet arī nefunkcionē starptautiskos līgumos un konvencijās kā LPSR suverenitātes apliecinātāja laikā, kad pasaulē ir ap 200 valstu. Tas skaidri parāda, kāda vērība mums jāpievērš valodas kā nācijas obligātas pazīmes tiesiskam un faktiskam nodrošinājumam.

Šobrīd, liekas, lielākā daļa spēj novērtēt un klasificēt apgalvojumus par to, kopš kādiem «seniem» laikiem kādas «tautas» dzīvojušas Latvijas teritorijā. Mums būtu jānorobežojas no ārišķīgas ideoloģizēšanas un baltiem diegiem šūtiem politiskiem spriedelējumiem, kas acīm redzami attaisno Latvijas saimniecības potenciāla un ģeogrāfiskā novietojuma izmantošanu un teritorijas kolonizāciju. Tagadējā situācija gan iekšpolitiski, gan ārpolitiski ir daudz, daudz sarežģītāka, un Latviju nevar vienkārši iztēlot tikai par dažādu nāciju un tautību PSRS pilsoņu kopdzīves vietu.

Es ar nodomu pievēršos politiska rakstura nekārtībām, lai uzsvērtu, ka latviešu valodas pamata problēmu nevar konsekventi, šodienīgi atrisināt latviešu nācijas un valodas statusa tiesiski politiskās nenoteiktības dēļ. Mums ir praktiski jāsaista valodas un nācijas jēdzieni. Mēs nedrīkstam apšaubīt teritorijas vienotību vai necensties pēc ekonomiskas patstāvības, vai atbīdīt diben-plānā kultūru un vispār domāšanas veidu. Latviešu nācija joprojām pastāv, tai ir nacionāli valstiska vēsture, neskatoties uz arvien vēl atšķirīgajām politiskajām interpretācijām. Gribu arī izteikt cerību, ka esam gatavi konstruktīvai politikai, ka nebaidāmies skaudru vārdu, lai varētu darīt lielus un labus darbus.

Latviešu valodu, saprotams, uztversim vispārināti kā literāro,

rakstu, pārnovadu jeb kopvalodu. Jautājumā par tautības valodu nav īpašu, sarežģītu problēmu, un, liekas, praksē nav vērojami tieši ierobežojumi un aizliegumi latviešu tautības iedzīvotāju savstarpējai saskarsmei latviešu valodā. Ja tādi tomēr būtu zināmi, tajos kā kultūras genocīda recidīvā būtu jāieinteresē prokuratūra.

Tautas jēdziens būtībā ir ļoti tuvs nācijas jēdzienam mums tagad ierastajā marksistiskajā izpratnē. Svārstības tautas jēdziena izpratnē veido galvenokārt ārvalstīs dzīvojošie latvieši, kam nenoliedzami ir liela loma kultūras un vispār ideoloģiskajā dzīvē. Tomēr pat šeit pastāv iespējas nācijas konsolidācijas virzienā, jo Konstitūcija garantē tiesības republikai noteikt savu pilsonību pēc saviem ieskatiem un pasaulē ir iespējama ari divkārša pavalstniecība. Tāpat svārstības nācijas jēdziena izpratnē rada cittautiešu grupas, kas veido neparasti lielu Latvijas apdzīvotāju daļu.

Visupirms ir viennozīmīgi jāsaprot, ka nedrīkst apzīmēt Latviju kā daudznacionālu valsti. «Buržuāziskajos» 20. gadu izdevumos dažkārt figurē nosaukums «daudznāciju valsts», taču tas saņēmis pamatotu kritiku jau toreiz un nebūt nav marksistisks, ar to tikai uzsvērts, ka Latvijā jārēķinās ar minoritātēm, kuras veidoja veselu ceturto daļu iedzīvotāju un lielā mērā pārstāvēja arī Vācijas un Krievijas intereses, kā apstiprinājās 1939.140. gadā. Latvija tāda nekad nav bijusi, nav un arī nevar būt. Līdz ar to attiecības starp dažādām tautu grupām nevar būt starpnacionālas. Neatkarīgi no latviešu tautības procentuālā skaita nācija Latvijā ir tikai viena — latviešu, un tieši tās gribu formāli aizstāv LPSR Konstitūcija. Latviešiem tātad it kā nebūtu īpašas vajadzības apšaubīt tās tiesiskumu un Latvijas valstisko statusu, jo šī padomju konstitūcija dod neapšaubāmi lielākas tiesības latviešu tautai nekā 1922. gada satversme, kas spiesta rēķināties ar visu Latvijas tautu. Manā izpratnē, vecākā konstitūcija liekas demokrātiskāka, jebšu nenostāda ārpus likuma tos Latvijas iedzīvotājus un nācijas pārstāvjus, kas nav latviešu tautības. Savukārt valsts valodas jautājumā nav sasniegts pat 1932. gada buržuāziskās demokrātijas līmenis, bet pasludināta anarhija. Tas vēlreiz apliecina, cik smagu mantojumu saņemam.

Pirmkārt, laikam gan jātiek galā ar filoloģijas un sabiedrisko zinību jēdzieniem, kuros jāgūst pozitīva, plašāka kompetence. Jāapzinās, ka spēcīgas migrācijas un kolonizācijas (konvulsīvas vai ļaunprātīgas) rezultātā deformēts latviešu nācijas etniskais sastāvs (stiprāk nekā carisma laikos), sašaurinātas nācijas valodas funkcijas (salīdzinājumā ar 1940. gadu). Tas ir pretrunā ar vismaz vienas PSRS nācijas interesēm, un tātad nevar atbilst visu PSRS nāciju interesēm, kur nu vēl Latvijā mītošo tautību cilvēku interesēm.

Mēģināsim traktēt Latvijas iedzīvotāju etnisko sastāvu, pamatojoties uz nācijas pazīmju — kopīgas teritorijas, valodas,

saimniecības un kultūras — vēsturisko vienību.

Latviešu nācijā, pirmkārt, nosacīti iedalāma lielākā daļa visu novadu latviešu tautības LPSR iedzīvotāju. Otrkārt, teritoriāli tikai ar Latviju saistītie līdzieši, kuri visskaidrāk ar tautības tiesībām un valodu vēl ietilpst latviešu nācijā. Treškārt, Latvijas čigāni (īpaši provincē), kuri valodas īpatnību dēļ ir teritoriāli šķirti no citu reģionu čigāniem, Latvijas vācieši un Latvijas žīdi («ebreji» ir reliģisks jēdziens). Šīs grupas, kādreizējās minoritātes, ir dažādi izretinātas II pasaules kara laikā un vēlāk, taču viņu mantojums un ietekme uz Latvijas tagadni ir nenoliedzami. Agrākā krievu kopiena vai nu pārtautojas, vai arī skolas dēļ atsvešinās. Ceturtkārt, būtu minami leišu, igauņu, krievu, poļu un citas izcelsmes vai tautības Latvijas iedzīvotāji, kurus ar nāciju vieno individuālas vai ģimenes saites. Seit uzskaitītajām grupām kopīgais ir teritoriāli ekonomiska vienība, vēsturiskas saites, Latvijas patriotisms un, galvenais, latviešu valodas prasme (neteiksim «pārvaldīšana», jo tā ir stingri individuāla spēja arī vienīgajā valodā). Jaunākajām paaudzēm galvenais rādītājs neapšaubāmi ir skola ar latviešu mācību valodu un līdz ar to ievirze tajās kultūras norisēs. ka< sakņojas latviešu valodā. Sie kultūras centieni *ir ļoti* spēcīgi, un *nav jāšaubās, ka, tiklīdz* Latvija varēs saimnieciski un kulturāli (arī va-lodiski) funkcionēt kā normāla valsts, arī ekonomika un labklājība ies kalnup. Šo grupu aktualitāti un skaitliskos rādītājus var noteikt ar vienkāršiem paņēmieniem, un tautas skaitīšanas laikā tas arī būtu jādara.

Neskaitot latviešu nāciju, būtu jārunā par migrantiem, ļaudīm, kas dažādu laiku mīt Latvijā, bet nepieder latviešu nācijai, nav ar to saistīti, domāju, ka migrantu problēma nav pati asākā, tie nekādā ziņā neveido nelat-viešu lielāko daļu un ļoti bieži migrē tālāk, īstenie migranti ir tie, kuri reizē ar dzīvesvietu maina valodas un kultūras vidi. Sajā grupā mūsdienās nokļūst arī latviešu tautības cilvēki, kas ir spējīgi pat pāriet citā valodas vidē — Rīgas un citos lielajos uzņēmumos, jaunajos dzīvojamos masīvos, bet īpaši Latgalē, kur pret latviešu valodu, kas tur pastāv citā variantā, vēršas arī godājami latviešu inteliģenti. Migranti Latvijā tātad laikam ir tie, kam ir valodas alternatīvas iespēja. «Imigrācija» latviešu nācijā var individuāli notikt ļoti ātri, ja cilvēks apzināti veido savu domu pasauli, bet parasti acīmredzot laikā, kamēr nomainās paaudze. Migrantiem ir jādod iespējas iekļauties latviešu nācijas dzīvē, radot vienotu skolu, kurā latviešu valodas prasme ir obligāta neatkarīgi no apmācības valodas un dzimtās valodas (vienīgi kurā var ko nopietni iemācīties|. Migrantu grupā ietilpst arī 30. gadu «Krievijas latvieši» (pēc tautības, parasti, godinot vecāku piemiņu), kurus pēckara posmā staļiniskais aparāts izmantoja padomju varas celšanai. Vēl šodien tādi latvieši bieži dzirdami un lasāmi, uzstājoties latviešu tautas vārdā, sacer tās vēsturi, kaut gan pat nosacīti nepieder latviešu nācijai, jo vāji prot latviešu

valodu vai arī vispār nespēj tajā izteikties pat kā svešvalodā. Ne mājas, ne darba valoda tiem nav latviešu, un, kā visi migranti, viņi otrajā vai trešajā paaudzē jau ir pilnīgi pārtautoti. Tādi cilvēki ir tipoloģiski identi ar «radiobalsu» latviešiem, pie mums pat dokumentāli tiek apstiprināta viņu tautība, bet «latvieši» viņi ir taktiski tikai citu valstu birokrātisko un propagandas aparātu acīs. Gluži emocionāli man šķiet, ka šais apstākļos slēpjas ne tik vien atsevišķu ģimeņu, bet pat veselas tautas traģika. Taču vēsturiski arī šī parādība laikam izbeidzas, jo latviešu auditorija ir ļoti jutīga pret runātāju artikulācijas bāzi.

Tātad migrantiem visumā ir raksturīgs svārstīgums un bieži psiholoģiska nestabilitāte, kas var izpausties arī kā agresivitāte, šovinisms. Vispār jāvairās no apzīmējumiem «migrants», «tautības pārstāvis», «kolonists», un citiem vienskaitlī, jo vienmēr pastāv cilvēka individualitāte, paša uzskati un cieņa. Bet obligāts noteikums būtu līdzās tautībai katra padomju pilsoņa pasē atzīmēt arī, kuras savienotās republikas pilsonis viņš ir. Varbūt drīzāk mums vajadzīgs likums par pavalstniecību, Latvijas pases!

Tiktāl esam aplūkojuši nāciju un migrācijas slāni. Bet pastāv arī grupa, kas draudīgi aug un kurai joprojām ir spēcīgs sociāli ekonomiskais pamats un privileģētība, grupa, kuru veido tikai nelatvieši. Tie ir reizēm pat vairāk nekā vienā paaudzē saistīti ar Latvijas teritoriju, bet tikai kā tās apdzīvotāji. Sī grupa nav saucama nekā citādi kā par kolonistiem. Tajā var sastapt arī kolonizatorisma, pārkrievošanas un genocīda idejas, taču parasti tie ir zemas informētības un mazu prasību cilvēki, kas kalpo birokrātiskā resoru aparāta mērķiem, bet *nekādā* gadījumā nav šeit ne krievu, ne kādas citas tautas pārstāvji. Latvijas dzīvē tie nepiedalās, ražo galvenokārt izvešanai vai vispār neražo un «kultūru» saņem pietiekamās devās pa CT, «Majaku», kinozālēs un masu koncertizrādēs Sporta pilī. Par latviešu valodu viņiem vai nu nāk smiekli, vai arī tā viņus traucē un apgrūtina. Latvija viņu izpratnē ir tāds pats toponīms kā «Jūrmala» vai «Ķīšezers».

Migrācija ir pasaules mēroga parādība, un valstis to dažādiem līdzekļiem regulē, un tai acīmredzot var būt arī pozitīva nozīme, tāpat kā integrācijai vispār. Turpretim kolonizācijas politika (vienalga, apzināta vai birokrātiski nevadāma) ir nehumāna, pazemojoša tiklab tautai, kas no tās cieš, kuras ierastās struktūras tiek izjauktas, kā arī tai, kuras tautieši kļūst par kolonistiem un tādējādi diskreditē šo tautu. Kolonisti vispār nav vajadzīgi nevienai nācijai, jo tie ir diskomforta mocīti un diskomfortu sekmējoši ļaudis, viņu vidū bieži vērojama izlaidība, agresivitāte, parazītisms, kas ir lipīgs un pāriet uz sabiedrību kopumā. Ilgstošā stagnācija, krievu valodas priekšrocība un kultūras un *vēstures* apoloģētika (visās skolās un augstskolās!) tos nereti pārvērš par karojošiem lielkrievu šovinistiem (pagaidām tikai ar dūrēm un

ķēdēm).

Lai gan daudziem kolonistiem dokumentāli ir ukraiņu, baltkrievu vai cita tautība, praksē parasti atklājas, ka, visticamāk, dzelzceļa posmā Minska—Rīga tie jau kļuvuši par skaidriem lielkrieviem, kuros darbojas Ļeņina uzrādītais pārtautoto nacionā-ļu pārsālītais internacionālisms. Lielkrievus PSRS joprojām privileģē no carisma mantotais pasaulslavenais vienas ticības aparāts (turklāt 1917. gadā salauzts, bet staļiniešu godā celts) un Bruņotie Spēki. Tie iznīcināja Baltijas nāciju tiesības uz pašnoteikšanos 1940. gadā un joprojām paralizē pretestību demokrātisko tradīciju garā. Neticu, ka tāda varētu būt kādas tautas griba, tāpat neticu tam, ka Padomju Krievijā būtu dzīves telpas problēma. Latvija ar savu iekārtoto dzīvi, Rīgu un neaizsalstošajām ostām, protams, bijis gardākais kumoss, saprotams, ka tieši proporcionāls ir kolonistu daudzums. Bet grūti ir neredzēt sakarību starp viņu skaitu, dzīves līmeni un latviešu valodas stāvokli Latvijā. Arī propaganda (tātad arī ideoloģija kopumā!) ir rīkojusies tuvredzīgi noziedzīgi, nosaucot sagrauto valstu režīmus par fašistiskiem un nacionālistiskiem, pavērdama plašas iespējas atbīdīt pašas tautas, kuras karā bija skaitliski un idejiski izretinātas, no jebkādas teikšanas un līdz ar to valodas faktiskas dabiskas funkcionēšanas. Valoda, kā smalkākā un jutīgākā sabiedrības virsbūves parādība, visu lieliski atspoguļo — valoda ir noplicināta.

Laimesmeklētāju (krieviski *летуны, шатуны*) skaits un nācijas beztiesis-kums tos ietekmēt radījis iespēju pastāvēt lielām kolonijām, kuru apdzīvotāji nemaz nejūtas kā migranti un tādi arī nemaz nav, jo nācijas dzīvē nekādi neiekļaujas, Latvijas patriotisms viņos neveidojas, viņu dzimtenes jēdziens parasti izteikts frāzē «здесь всё наше», un viņi būtībā uzskata sevi par krievu nācijas pārstāvjiem savā etniskā teritorijā, likdami pilnīgu vienlīdzības zīmi starp jēdzieniem «padomju», «krievu» un pat «sociālistisks». Līdz ar to arī valoda automātiski ir krievu. Vai gan jābrīnās, ka ikdienas apziņā šāds «padomju» un «sociālistisks» jēdzienu «suverēns» vienkārši piesmej. Latvieši — *«бывшие»,* un interese par Latvijas kultūru un arhitektūru ir arheoloģiska, ar *latviešu* nāciju gnosiski nesaistās. Koloniālismu vaiņago skolas sistēma un tās neaprakstāmi zemais līmenis, kā cēlonis laikam *gan Ir sakņu* trūkums.

Traģiski Ir, ka kolonisti nav lielkrievu nācijas piederīgie, jo atrodas ārpus Krievijas, bet viņu saites ar to — resoriski ekonomiskās, kultūras, valodas — Ir pietiekami stipras, lai vairs neveidotos Latvijas krievu kopiena, minoritāte (vai majoritāte). Jebšu visu laiku nav bijis kulturālas valodas un vienotas skolas politikas, latviešu nācija stihiski uzsākusi pašattīrīšanos. Šis process Ir nevadāms un tā ceļi var būt neparedzami, ja uz vienu teritoriju pretendēs divas nācijas.

Situācijas mierīgam noregulējumam svarīgi apzināties, ka

mūsdienu pasaulē neviena nācija savu likteni neizšķir viena pati. Padomju Savienības PERESTROIKA būtībā ir starptautiski sakņots process, un ir skaidrs, ka Baltijas valstu suverenitātei joprojām ir svarīga vieta gan PSRS un ASV attiecībās, gan visas Eiropas mērogā. Aplama politika Baltijas jautājumos taču reiz jau nobriedināja pasaules karu. Aplama politika šodien var izjaukt PERESTROIKU un novest drūmākā izolācijā nekā pēc kara un krīzē.

KP ģenerālsekretāra partijas konferencē teiktais, ka katrai tautai Ir tiesības brīvi attīstīties, šodien nozīmē arī to, ka tautai pašai ir jāizlemj, kā to darīt. Tieši tāda Ir PERESTROIKAS būtība. PSKP Rezolūcija nacionālajā jautājumā nevienai tautai nav jāuztver burtiski, jo tā Ir PSKP rezolūcija, ko sastādījuši lielākoties centralizēti domājoši partijas aparāta darbinieki. Kādu rezolūciju gan varētu sastādīt latvieši, teiksim, Kalnu Karabahas, Krimas tatāru vai Ka-rakalpakijas jautājumos! Partijas aparāts kopumā šodien nevar visur tikt līdzi tautai, paust katras tautas intereses. To vēl ilgi nevarēs arī nacionālie KP kadri, ja tie neiegūs nedalītas sabiedrības simpātijas, organizatorisku neatkarību un dzirkstošas, pārliecinošas latviešu valodas spēju. Nav nekāds brīnums, ka šī rezolūcija joprojām garantē vismaz divējādu pārākumu krievu tautai pār citām nācijām. Pirmkārt, krievu tautības valoda pieprasītajā starpnāciju saziņas līdzekļu lomā (visiem plaši jāzina, jāmācās) rada iespaidu, ka ne tikai nāciju oficiālas saskarsmes brīžos, bet arī ikdienā, darbā, sadzīvē ar jebkuru citas tautības personu jārunā krieviski, arī ar krievu, un tas nozīmē runāt viņa dzimtajā valodā; tas tik ļoti dažādos veidos rada viņam ērtības, ka ļoti reti viņš labprātīgi piespiežas apgūt un lietot citu valodu, atrofējas spēja uz svešvalodām vispār (Padomju Savienībā 2% speciālistu atzīst, ka pārvalda kādu svešvalodu). Otrkārt, visādi atbalstīt ārpus savas etniskās teritorijas dzīvojošo personu kultūras vajadzības nozīmē pirmām kārtām atbalstīt visās citās republikās dzīvojošo krievu vajadzības, jo zināms, ka gan absolūtos, gan procentuālos skaitļos ārpus savas teritorijas visvairāk dzīvo krievi; no kuru republiku fondiem nāks šis atbalsts (republiku iedzīvotājus taču nedrīkst nodalīt pēc nacionālām pazīmēm un jaukties citu republiku lietās arī ne), un vai cilvēka sūtība tomēr nav RADĪT materiālās un garīgās vērtības! Sie apstākļi, burtiski ievēroti, rada pārkrievošanas un nesaskaņu draudus. Gribas izteikt cerību, ka Latvijas pārstāvji par šādu rezolūciju nav balsojuši, latviešu nācijas intereses tajā ievērotas netiek.

Komunistiskā partija taču arī nevar būt nekas pārtautisks. Tomēr nezin vai konsolidāciju Latvijā sekmē divu līdznozīmīgu CK dienas avīžu «Cīņa» un «Sovetskaja Latvija» eksistence — tajos nebūt nav analoģiska satura un ideoloģijas. Ja šie CK orgāni domāti dažādiem nolūkiem, tiem gan vajadzētu būt divvalodīgiem, bet ļa nē — tad kuri

no diviem orgāniem Ir galva! Gudrāk gan tagad būtu lidot vienu dienas orginu, toties divreiz gudrSku un vismaz divās valodas. Dienas presi cilvēki cenšas lasīt valodā, kuru pārvalda brīvāk. Pagaidām Iznāk, ka tiek nodalīti republikas darbaļaudis, ka latviešiem domāts viens, bet cittautiešiem — kas cits.

Un beidzot — sāpīgākais un būtiskākais jautājums Latvijā. Ja patiešām gribam atgriezties pie ļeņiniskajām normām, dzīvot saskaņā ar Ļeņina novēlējumiem, reizi par visām reizēm jāielāgo, ka Ļeņina valsts un Latvijas valsts 1920. gada 11. augustā noslēdza līgumu, kurā atzina viena otras suverenitāti, un tas bija abpusēji vitāli svarīgs akts. Ļeņina simpātijas pret latviešu strēlniekiem ir mums zināmas un dārgas. Un arī Ļeņinu pasaulē ciena gan kā praktisku politiķi, gan kā ideologu. Ļeņins noteikti zināja latviešu strēlnieku vēlmes un noskaņojumu. Vienā revolūcijā dzima gan Padomju Krievija, gan Baltijas valstis. Un, ja nav Ļeņina norādījuma par to, kādiem līdzekļiem un kāpēc šīm valstīm jāiestājas Padomju Savienībā un kā jāslēdz draudzība ar fašismu, un tādu norādījumu esamībai es neticu, tad acīm redzami latviešu nācijas vitālākās intereses vislabāk apmierina PSRS Konstitūcijas 72. pants, ja Padomju Krievija (arī PSRS sastāvā) šo suverinitāti pārkāpj. Ir taču jālabo sta|inisma kļūdas! Ekonomika, psiholoģija, jurisprudence ir speciālistiem Izprotamāka, bet valoda taču katram dota, un tā nekādus kompromisus necieš — vai nu tā ir latviešu, vai nav.

Latvijas pilsonība jāsaista ar vecumu — ja balsstiesības iestājas 18 gadu vecumā, tad par Latvijas pilsoni arī drīkstētu kļūt tikai tas, kas nodzīvojis Latvijā šādu laiku. PSRS pilsonību taču šāds likums nevienam neatņem, bet nevar ļaut kuram katram lemt par jautājumiem, kas ir nācijas interesēs, tikt ievēlētam nācijas vārdā. Par otru nozīmīgu krltēriļu Latvijas pilsonībai jāatzīst latviešu valodas prasme, ko viegli pārbaudīt rakstveida eksāmenā. Galu galā valodas pārvaldīšana varētu saīsināt pilsonības iestāšanās laiku, teiksim, uz skolas gadiem — 12.

Un visbeidzot, daudzi šķēpi Latvijā nebūtu jālaui un demokrātijas ābeces no jauna nebūtu jāraksta, |a vienkārši atteiktos no epitetu «padomju», «sociālistisks» u. c. svaidīšanas un profanēšanas, bet aptvertu, ka nācija, kura 1940. gadā tika iesaistīta padomju tautu liktenī, taču nevar būt cita, kā tā, kuras satversmi Padomju valsts atzina jau 1920. gadā, un tās likumi itin vienkārši ir jāpatur spēkā, ja tie nepieprasa kādam uzbrukt un atbilst tautu pašnoteikšanās un cilvēktiesību principiem.

Skaidri redzams, ka pašlaik Izvirzītā divvalodības «faktiskās Ievērošanas» politika Latvijā Ir lāpīšanās un novilcināšana. Labprātības un brīvprātības princips ir smieklīgs, samērojot to ar armijas, dzelzceļu un fiskāiās (naudas darījumu) valodas vienotību, no

kuras brīdinājа Ļeņins. Divvalodība Ir valodniecisks termins, kas attiecināms uz divu valodu pārvaldītāju, svešvārdā — bllingvālisms. Bet vai tad var reāli Iedomāties stāvokli, kad visi Latvijā pierakstītie prot vienlīdz labi latviski un krieviski! Vai tad nav labi saprotams, ka 80% latviešu nepārvalda krievu valodu un šos datus Ir devuši atrakstīdamies, tāpat kā balsodami — sak, vismaz liks mierā!;

vai tad tiešām katrs ceturtais cittautietis runā latviski tā, ka auditorijai nav aiz līdzcietības jālūdz, lai viņš labāk runā krieviski! Pēc tādas mehāniskas divvalodības nav jātiecas, jo tas nav nekas reāls — nācija nepastāv ar divām valodām, bilingvāla, tāpat kā nedzīvo divas dzīves ar divām kultūrām un ekonomikām un divās valstīs; visi nācijas piederīgie arī vienā balsī nerunā un visi reizē nav spējīgi to pārstāvēt. Tāpēc lēmumi ar divvalodību centrā būs un paliks neefektīvi, bet rīvēšanās un krīze turpinās briest. Līdz 1993. gadam gatavosim speciālistus, pēc tam līdz 2005. gadam mācīsim skolēnus! Tā ir situācijas ne-pārvaldīšanas politika.

Latviešu valodai visdrīzākajā laikā oficiāli jākļūst arī par Sociālistiskās valsts valodu — padomju, darba, lietvedības, likumu un lēmumu valodu, diplomātijas valodu, kad tā nepastarpināti skar vai pārstāv Latviju, armijas valodu, jo Padomju Armija taču ir miermīlīga, aizsardzības armija, un vismīļāk un godīgāk cilvēks taču aizstāv savu dzimto pusi (piemērs ir latviešu strēlnieki). Līdztekus ieteicams svarīgākos tekstus izdot krieviski un angliski, lai nodrošinātu atklātumu un integrāciju. Šo valodu prasmi uzskatīt par obligātu, skolu beidzot un valsts darbā. Filoloģijas un sabiedrisko zinātņu speciālistiem Latvijā par obligātu jānosaka vācu valodas prašana.

Tomēr nevajadzētu akli saistīt cerības tikai ar padomju skolu, kurā nu jau lielākā daļa esam mācījušies. Cik tad gadus skolā nav mācīts internacionālisms un svešvalodas, bez prakses! Pilnīgi skaidrs, ka ne jau skolā tie 80% latviešu ir iemācījušies kaut ko buldurēt krieviski. Es, piemēram, iemācījos saprast krievu valodu no TV futbola pārraidēm un vācu indiāņu filmām. Lielākā daļa iemācās krieviski runāt piespiedu kārtā vai gluži nemanot, uz ielas, veikalā, poliklīnikā, armijā — kontaktos ar dzīvās valodas runātājiem, lasot speciālo literatūru. Krievu valodu sliktāk māk tajos rajonos, kur mazāks kolonistu īpatsvars (ne jau Talsu vai Limbažu rajonā tās sliktākās skolas), un nevajag miegt acis uz to. Nevajag arī maldīgi cerēt, ka skolā, pat vienotā, visi tagad ātri un labi iemācīsies latviski. Skola taču vienmēr velkas visu sabiedrisko ideju astē.

Ja cilvēkam, kas iebrauc Latvijā bez dziļākas apjēgas par to, kas šeit notiek, nedodam kārtīgu sālsmaizi — oficiālu, kulturālu, garīgu pretestību, tad palicis viņš agri vai vēlu saskarsies ar stihisku pretdarbību tautas pašattīrīšanās, aizsargreakcijas formās. Un vienu brīdi taču pasīvā kolonistu masa var sasniegt kritisko, un nogaidīšanas

politika tad būs izrādījusies par «labu» detonatoru.

Televīzija ar subtitriem, zāles ar sinhrono tulkošanu rītā vakarā — nu, kam gan tehnikas progress visā pasaulē, ja ne cilvēka labā! Vai tad padomju tautu valodas sliktākas! Ja latviešu valoda skanēs, funkcionēs polifoniski, to pratīs.

Arī lielās kolonistu masas jautājumu var atrisināt, nepārkāpjot viņu valodas inertumu — ja cilvēkam nav vajadzības pēc Latvijas nācijas un valodas, tad kopā ar uzņēmumiem, pēc kuru produkcijas ir vajadzība, piemēram, Krievijā, un kur ir izejvielas tās ražošanai, un kopā ar dzīvojamiem blokiem var ļoti plānveidīgi un izdevīgi pārcelt arī darbaspēku, protams, gudru politiķu vadībā noslēdzot kompromisa līgumus ar Krieviju vai citām republikām. Tad varēs drīzāk pildīties veikalu plaukti tur, un mēs brauksim ciemos un runāsim starpnāciju saziņas līdzeklī, jo mums noteikti būs, par ko runāt, jo mēs pārstāvēsim savas nācijas. Tas neapšaubāmi ir izdevīgāk, nekā gaidīt, lai no Latvijas sāk bēgt tāpēc, ka te ir viszemākais dzīves līmenis un vislielākā piesārņotība.

Apvienotās nācijas *(UNITED NATIONS)* mēs nesaucam par «Apvienotajām Valstīm», bet kāda tad ir latviešu nācijas pārstāvība ANO, vai drošāka, nekā savulaik Tautu Savienībā *(League of Nations)?* Pasaulē ir pašsaprotami, ka nācija un valsts ir kongruenti jēdzieni, tāpēc, ja kādai tautai nav savas pārstāvniecības, tad nevienam arī objektīvi nenāk prātā rēķināties ar to kā ar nāciju; valsts savukārt ir uzskatāma par katras nācijas pašas lietu. Bet pie mums mūsdienās nereti notiek kuriozi — agrākās sportiskās «valstsvienības» vietā, «valsts karoga» vietā pēc ārzemju paraugiem tiek ievazātas «nacionālās izlases» un «nacionālie karogi». Ir patiešām neveikli, ja kādai nācijai nacionālais karogs ir viens, bet valsts karogs pavisam cits. Aizkustinošas ir, piemēram, «nacionālās» futbola vai basketbola komandas, kad to kodolu veido ukraini, kaukāzieši, leiši vai latvieši. Neērtas situācijas veidojas arī starptautiskajā satiksmē: savulaik Mākslas Akadēmijas rektors presē atstāstīja gadījumu, kad kādā angļu birokrātiskā veidlapā viņam bijis jāuzrāda Nafiona/ity, ko pie mums varētu saprast kā Tautību, bet pārējā pasaulē tas nenozīmē neko citu kā Pavalstniecību, un tas deva ierēdnim saprotamas tiesības izšvīkāt Latvian un tā vietā ierakstīt Russian. Saprotams, ka vienvalodīgu un cariskajās robežās funkcionējošu Savienību uztver kā tos pašus vēžus, tikai citā krāsā; šādā gadījumā ierēdnim nevarētu pārmest nekompetenci, jo viņš taču saprata, kas ir Latvian.

Ilgus, garus gadus esam bažījušies par savu nacionālo aprobežotību un lokālismu, it kā tie paši par sevi būtu nāves grēki, it kā par vārīšanos savā sulā nekāda daļa nebūtu plītiņas kūrējam. īstenībā situācija ir tāda, ka ne «dzelzs», ne «finiera» aizkara šajā pusē arī krievu valodas pārvaldīšana nenodrošina nekādu

internacionālismu; tikai visas Savienības iziešana atklātībā paver iespējas arī krievu valodas izmantošanai un profitēšanai no tās. Līdz šim tieši krievu valodas (caur to ļoti lielā mērā arī kultūras un skolas) filtrs ir bijis galvenais mūsu aprobežotības un provinciālisma iemesls. Šodien, vāciski uzrunājot latviešu auditoriju, tā nesaprot. Tātad viena valoda ir stabili pazaudēta, bet vai ir kas no jauna nācis klāt! Svarīgi laikam būs saprast, ka citas valodas apguve atsvaidzina dzimtās valodas prasmi, dzimto valodu tā nevienam nelaupa, ja viņš pats no tās neatsakās.

Mūsu dienās Baltijas baseinā angļu valodas nesaprašana ir apmēram tikpat smieklīga kā krievu valodas nesaprašana Čiekur-kalna tirgū, nerunājot nemaz par to, cik liela vieta ir angļu valodai atsevišķu valstu dzīvē un skolās. Tāpēc no runāšanas un rakstīšanas angliski nav jābaidās, pat ja nav drošības par «mācēšanu». Jebkura valoda darbojas tikai saskarsmē, un tās mērķis ir panākt saprašanos, nevis pareizu izrunu vai gramatiku, kas skolotājiem parasti ir vienīgais, par ko var ielikt atzīmi. Tikai tā pārvarams iesīkstējušais provinciālisms.

No *redakcijas.* Kamēr šis materiāls atradās tipogrāfijā, LPSR Augstākā Padome pieņēma lēmumu par latviešu valodas statusu. Tātad viens no rakstā minētajiem soļiem ir sperts. Diskutējami un apspriežami arī pārējie autora izvirzītie jautājumi, jo tie gaida risinājumu.

ANDRIS BERGMANIS

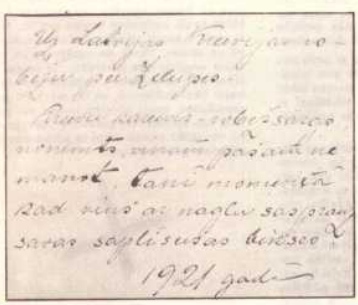

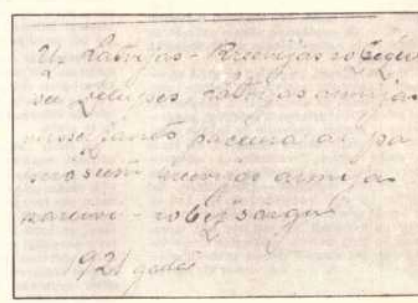

Kad pēc divu diennakšu ceļojuma bijām nonākuši līdz galapunktam, man mugurā bija sadriskāta žakete uz plikas miesas, basajās kājās māte$ dotās rītačības, protams, ari garās bikses, tikai ne manējās — gaužām noskrandušas un vismaz piecdesmit otrā izmēra. Pie rokas pārtikas sainītis. Apmēram tādi paši izskatījās pārējie rīdzinieki. Viskomiskāk Viks — palabs lietusmētelis, zilas garās apakšbikses, sandales plikajās kājās.

Ievesti pa dzelzs vārtiem, nonācām plašā, ar dzeloņdrātīm nožogotā pagalmā. Pēc brīža tikām izvietoti vidēja lieluma telpā, pie kuras durvīm paspēju izlasīt vārdu «ugo-lok». Bez šā skrandaiņu bara telpā atradās arī sargs ar dunci makstī pie jostas. Izstāstīju viņam, ka gribu uz tualeti, un viņš, sagaidījis vēl pusduci likteņa biedru ar tādu pašu vēlmi, pavadīja mūs līdz ķemertiņam.

Atpakaļceļā (jau krēsloja) mani aiz rokas parāva sāņus kāds

tips ar tādu kā pus-ārprāta mirdzumu acīs un piesmakušā balsī dvesa: «Maslo i mjaso jesķ?» Biju spiests savu jauno paziņu apbēdināt, atbildot, ka man «jesk toļko kurica i neģi». Viņš ļoti satraukts skaidroja, ka «kuricu jedu, kuricu jedu, počemu govoriš — nejeģi?». Pēc tam viņš izstāstīja, pa kuru no «krāsnij ugo-lok» lodziņiem lai padodu vistu. Darīju visu, kā jaunais paziņa bija vēlējis. Kopā ar vistu pasniedzu arī nēģus. Tos ieraudzījis, viņš riebumā saviebās un sacīja, ka čūskas nu gan šeit neēdot. Pēc brīža gar lodziņu jau snaikstījās vesels bars. Izstieptajās rokās likām visu, kas no ēdamā vēl bija palicis. Tomēr filantropijas akciju līdz galam neizdevās veikt, jo kāda paskarba balss ar jau Rīgā dažkārt dzirdētu lamuvārdu palīdzību badacietējus iztrenkāja. Tās pašas balss īpašnieks ienāca pie mums un paziņoja, ka tūdaļ tiksim vesti vakariņās, pēc tam uz pirti un ka vakariņās jānoēd visi pārpalikušie produkti, jo šeit pieņemts ēst tikai ēdnīcā.

Ēdnīca mūs sagaidīja ar nenosakāmas izcelsmes smaku kokteili un kādiem trīsdesmit nenokoptiem galdiem. Uz diviem stāvēja pa desmit bleķa bļodiņām un krūzītēm, katra vidū lielāka bļoda ar biezputru, mazāka ar zivs gabaliņiem, tējkanna. Apsēdāmies, izkrāvām uz galdiem atlikušo pārtiku (pāri tomēr bija palicis diezgan daudz — speķa klumpuči, ceptas vistas, žāvētas desas). Apetītes nevienam nebija. Drūmiem ģīmjiem, cenzdamies neelpot caur degunu (viena no nenosakāmās izcelsmes smaku kokteiļa sastāvdaļām bija uz galda stāvošā zivs), sēdējām klusēdami. Ievēroju, ka ap ēdamzāles kolonnām slamstās kāds ducis jaunu puišu neiedomājami nospeķotā apģērbā. Tās pašas balss īpašnieks, kurš pirmīt no «krāsnij ugolok» loga bija iztrenkā-jis vietējos bada cietējus, pavēlēja mums celties un «šagom marš v baņu».

Nebijām vēl tikuši līdz ēstūža durvīm, kad aiz muguras atskanēja troksnis. Atskatījušies ieraudzījām, ka jaunie cilvēki nospe-kotajā apģērbā, viens otru grūstīdami, uz-klupuši mūsu pirmītējiem azaidgaldiem. Atstātie ēdieni tika bāzti aiz netīrajām blūzēm, kāds steigā grauza vistas stilbu, cits, acīmredzot aizkavējies, mēģināja sabāzt aiz blūzes smirdošās zivis. Brīdi, kad uz trokšņa pusi bargi paskatījās mūsu pavadonis, uz galdiem bija tikai iepriekšminētie putras katli. Pa grīdu vēl ripoja bleķa bļodiņas un krūzītes, bet jaunie cilvēki jau bija nozuduši.

Slājām uz pirti. No tās skursteņa vēlās melni dūmi un, tā kā tajā laikā kinoteātros militāri patriotiskās audzināšanas nolūkos bieži tika rādītas filmas par pēdējo karu, tad gan dūmenis, gan dzeloņdrātis, gan izbadējušies jaunie cilvēki mūsos viesa cilvēcīgi saprotamas asociācijas.

Pirtī tika paziņots, ka mūsu drēbes, ja mēs tās salikšot audekla kulītēs un uz tām uzrakstīšot precīzu adresi, tikšot nosūtītas

piederīgajiem. Neskatoties uz škērmo garastāvokli, mēs tomēr izlūdzāmies atļauju to nedarīt, jo sapratām, ka mūsu tēvi, mātes, māsas, brāļi un sievas, saņemot paciņas ar šāda veida apģērbu, varētu nodomāt, ka ceļā mums uzbrukusi vietējā banda, izspiedusi no saviem upuriem tuvinieku adreses un ar šo sūtījumu dara zināmu, ka viņus gaida līdzīgs liktenis.

Sametām skrandas kopīgā maisā. Es savā kautrībā vēl vilcinājos novilkt neilona peldbikses, līdz mani uzrunāja baltā virsvalkā tērpts puisis: «Atdod biksītes man. Tev tās vairs nebūs vajadzīgas.» Tā es šķīros no pēdējās lietas, kas man bija palikusi no iepriekšējās dzīves . . .

Te nu lasītāju daļa, kura dažādos rakstos meklē asas izjūtas un, šo ievadu lasot, nodomājusi, ka turpmāk sekos stāsts ar kriminālu sižetu, jāapbēdina. Tāds šo rindu autoram un vēl pāris desmitiem Latvijas puišu bija 1964. gada 5. novembris — viņu pirmā diena, pildot savu pilsoņa pienākumu Padomju Armijas rindās. Vēl tikai, reabilitējot mūsu tagad gan jau mirušos, gan vēl dzīvos vecākus, jāpaskaidro, ka viņi mūs, armijā izvadot, ietērpa diezgan pieklājīgi. Man personīgi mugurā bija tās drēbes, ar kurām pirms-armijas mēnešos strādāju par krāvēju bāzē «Latgalantērija». Brestā tik bēdīgā izskatā nonācām tādēļ, ka, tikko iebraucām Baltkrievijas teritorijā, ikvienā stacijā, kur vilciens apstājās, pie mūsu vagona notika maiņas tirdzniecība —- vīri vateņos un sievas lakatos ar skubu centās iemainīt kandžu, brāgu un alu pret mūsu necilajiem apģērba gabaliem un mēs, nebūdami visai apzinīgi, labprāt piekritām šim darījumam.

Tātad bija 1964. gada 5. novembris un pēc divām dienām tika svinēta Lielās Oktobra revolūcijas 47. gadadiena. Bija pagājuši astoņpadsmit ar pusi gadu kopš Lielā Tēvijas kara beigām. Pirms salīdzinoši neilga laika par PSKP CK ģenerālsekretāru bija kļuvis Leonīds Brežņevs, bet ikrudeņa iesaukuma laikā avīzes bija pilnas ar smaidošu puišu fotogrāfijām, kuri rautin rāvās stāties Dzimtenes sardzē. Kosmonauti un mākslīgie zemes pavadoņi lidoja kosmosā, tika lamāti imperiālisma kara kurinātāji, bet Rīgas veikalos varēja dabūt nēģus par trim rubļiem un piecdesmit kapeikām kilogramā, dzērienu veikali strādāja līdz vienpadsmitiem vakarā, bet šo rindu autoram tā paša gada 25. augustā «Padomju Jaunatnē» bija publicēti pirmie dzejoļi.

Dzīve šķita skaista, tālāk par Tallinu plašo Dzimteni nebiju apceļojis, un, protams, ka pirmā diena Dzimtenes sargu rindās manu deviņpadsmitgadīgā jaunā autora optimismu mazliet noplacināja.

Te gan taisnības labad jāpiebilst, ka ēdiens armijā jau tolaik bija kalorijām bagāts, badā neviens nemira un, salīdzinot pēdējās pirmsarmijas un pirmās armijas fotogrāfijas, mani vaigi bija kļuvuši

daudz apaļāki. Tomēr ēst gribējās. Nemitīgi gribējās ēst. Laiks tika skaitīts no ēdienreizes līdz ēdienreizei, un ne jau es vienīgais izcēlos ar tik negausīgu apetīti.

Nē, bada sajūta nebija tas ļaunākais, ko atceros no trim gadiem armijā. Traģiskākais bija garīgais bads, kuru ar laiku gan iemācījos apmierināt. Te nu man jāpaskaidro (ceru, ka neizpaudīšu kādu kara noslēpumu), ka nez vai viens procents no PSRS Bruņotajos Spēkos dienošajiem karavīriem bija fiziski tik diskomfortablos, toties garīgajā ziņā tik komfortablos apstākļos kā mūsu bataljona zēni. Kad atgriezos no dienesta, man bija divdemit divi gadi. No tiem divdesmit sešus mēnešus (desmito daļu!) biju pavadījis vilcienos un stacijās. Mans dienests saistījās ar nemitīgiem komandējumiem pa visu Padomju Savienību. Turpce-ļā lopu vāģī ar čuguna krāsniņu, atpakaļceļā pasažieru vilcienā, plackartes vagonā. Komandējuma nauda 1,05 rbl. diennaktī. Ja komandējumus atceros kā kaut ko romantisku (tas nekas, ka daždien uz četriem cilvēkiem kukulis maizes bija bagātība, tas nekas, ka reizēm četrdesmit grāda salā trīs stundas stāvēju sardzē uz ejošā vilciena vaļējās platformas), tad dzīve karaspēka daļā vēl tagad šķiet kā ļauns murgs.

Tur pēc labi izstrādātas sistēmas tika darīts viss, lai no karavīriem izdzītu vismazākos personības iedīgļus, patstāvīgu domāšanu, savus spriedumus.

Armijas reglamentus, kurus cilvēks ar vidēji attīstītu atmiņu varēja iekalt galvā mēneša laikā, lasīja priekšā un atprasīja katru dienu (tā bija tiem, kuri dažādu iemeslu dēļ netika komandējumos). Reizi nedēļā katrs raka triju veidu ierakumus, tai, atrādījis savu bedrīti virsniekam, to pats tūlīt arī aizbērtu. Šīs mācības saucās smalkā vārdā — inženiertehniskā sagatavotība. Visas tās muļķīgās manipulācijas, kuras veicām, lai paliktu dzīvi iespējamā atomuzbrukuma gadījumā, pat negribas atcerēties (pirms gada nejauši redzēju, kā civilajai aizsardzībai gatavojās kāda zinātniskā institūta cienījamie darbinieki, — viņi darīja to pašu, ko mēs pirms ceturtdaļgadsimta!). Bija šajā mācību procesā arī radoši brīži. Politiskās sagatavotības stundās es sevi un pārējos latviešus uzjautrināju ar to, ka atbildot nemitīgi citēju Leonīdu Iļjiču Brežņevu. Sākumā šos citātus sacerēju pats, pēcāk mūsu ģenerālsekretāram piedēvēju pa rindkopai no Šopenhauera, Hēgeļa, reiz pat Nīčes (ceru, ka izcilie domātāji man jau piedevuši šīs vaļības, bet Leonīds Iļjičs, ja viņam būtu bijusi iespēja dzirdēt «savus» domugrau-dus, droši vien justos pārsteigts, ka spējis kaut ko tik filozofisku pateikt!). Politdaļas priekšnieks (majora pakāpē!) ar manu politisko sagatavotību bija gaužām apmierināts un bieži vien ierindas priekšā man izteica pateicību. Tad es pērkondimdošā balsi kliedzu: «Kalpoju Padomju Savienībai!»

Divreiz gadā mūsu kaujas gatavību brauca pārbaudīt augsti priekšnieki no apgabala, un tad mani, pateicoties muļķīgajai centībai, nelaida komandējumos. Reiz šādas pārbaudes dēļ netiku uz Vladivostoku un, iekšēji protestēdams, kādu Brežņeva izteicienu piedēvēju nelaiķim Džonam Kenedijam, bet ģenerālsekretāra mutē ieliku Ābrama Lin-kolna prātulu. Augstā priekšniecība bija apmierināta un mani atkal svinīgi izsauca ierindas priekšā.

Pēc toreizējiem un tagadējiem armijas nolikumiem, karavīram brīvais laiks paredzēts divas stundas diennaktī (pusstunda pēc pusdienām, pusotra pēc vakariņām). Šajā laikā jāpiešuj tīra krādziņa, jāsaved kārtībā mundieris, jānoskujas. Svētdiena skaitās brīva, bet arī tad tiek izdomāti dažādi pasākumi (sporta sacensības, vecu, daudzkārt jau redzētu filmu skatīšanās, ierindas dziesmu mācīšanās). Protams, ka izmanījāmies šo to nočiepi no nebrīvā laika, bet bija un arī tagad ir daļas, kur reglaments tik tiešām tiek stingri ievērots.

Laikrakstā «Ļiteraturnaja gazeta» lasīju, ka puišiem, kas dien sociālisma valstīs, nav pat šo divu stundu.

Es nezinu, kā tas ir tagad un sociālisma valstīs, bet pirms ceturtdaļgadsimta mācības seržantu skolā netālu no Minskas (tur mācījos dažus mēnešus un visi reglamenti tika izpildīti burtiski) ne reizi vien emocionāli jūtīgiem puišiem ar vidējo izglītību beidzās traģiski. Neviens, protams, nav pētījis tam cēloņus (kompleksi, no socioloģijas viedokļa), bet man šķiet, ka daudzos gadījumos par iemeslu bijis garīguma deficīts PSRS Bruņotajos Spēkos.

Jaunietis astoņpadsmit gadu vecumā ir potenciāli gatavs savas garīgās attīstības lēcienam. Viņš ir kā uzvilkta atspere, kā sportists pirms starta Šāviena.

Man, paldies dievam, šis «starta šāviens» jau bija atskanējis. Palaimējās ar vēstures skolotāju Lūciju Strodu. Viņa atraisīja interesi par literatūru, kultūru. Palaimējās, kad kādā ballītē iepazinos ar meiteni no «rozen-iāļiem» un, lai viņas sabiedrībā nebūtu galīgais «oluhs», vakaros sēdēju Valsts bibliotēkā (tajos gados tāda iespēja bija pat vidusskolēniem) un rūpīgi konspektēju impresionisma un postimpresionisma vēsturi.

Jā, man palaimējās, bet cik nav tādu puišu, kuri savos «labākajos gados» mākslīgi tiek atrauti no kultūras, no pašizglītošanās? Arī no savas nacionālās vides, valodas? Atrauti brīdī, kad radīti it kā visi priekšnoteikumi, tai atraisītos cilvēks kultūrā, cilvēks kultūrai.

Ko tā visa vietā dod armija? Nenoliedzami, ka fizisko sagatavotību. Uzskatu, ka, tikai pateicoties dienestam un tam, ka jau skolas laikā sportoju, līdz četrdesmit gadu vecumam neesmu nopietni slimojis. Daudzi armijas gados iegūst profesiju. Tie galvenokārt ir

jaunieši, kuri savu turpmāko dzīvi grib saistīt ar tehniskām profesijām. Turpretī cilvēki, kuri izvēlējušies humanitārās zinātnes, praktiski zaudē divus gadus. Divus gadus zaudē skolotājs, kurš nav ar skolēniem, divus gadus zaudē aktieris, kurš nav uz skatuves. Par topošajiem mūziķiem nemaz nerunāsim, jo nez vai potenciāli virtuozam vijolniekam ikdienas spēlēšanu uz sava instrumenta var aizstāt darbošanās kādā estrādes ansamblī vai pūtēju orķestrī par bundzinieku.

Armijā jaunietis apgūst krievu valodu. Pat varu teikt, ka tieši tur es iemācījos vienlīdz ātri lasīt abās valodās. Tajā laikā viņš tiek vai nu daļēji, vai vispār atrauts no nacionālās literatūras, no nacionālās valodas, no nacionālās kultūras.

Ne jau katram ir vecāki (kā tas bija man), kuri abonē uz armijas daļu latviešu avīzes un žurnālus, sūta latviešu grāmatas.

Mūsu daļā bija diezgan laba bibliotēka — Majakovska, Bloka, Buņina, Stefana Cvei-ga Kopotie raksti. Tomass Manns, pat Hemingvejs. Bibliotēkā savas darbdienas garlaikoja rotas komandiera sieva un priecājās par katru apmeklētāju, jo viņas lasītāju skaits tik tikko pārsniedza pussimtu. Triju gadu laikā bibliotēkā neredzēju nevienu virsnieku. Varbūt ka viņiem mājās bija plašas grāmatu krātuves?

Bet latviešu grāmatu bibliotēkā nebija. Kā jau teicu, tās man sūtīja no mājām. Mantu glabāšanai katram tika atvēlēta puse no naktsgaldiņa tipa skapīša (tumbočkas). Reiz, atbraucis no komandējuma, ieraudzīju savu plauktiņu tukšu. Rotas staršina licis grāmatas aiznest uz kurtuvi. Kad apjautājos, kādēļ viņš tā darījis, staršina (baumoja, ka viņam esot četru klašu izglītība) atbildēja, ka grāmatas esot jālasa krievu valodā, «a ne na kakom to imperiaļističeskom jazike», un iedeva man rīkojumu ārpus kārtas par subordinācijas neievērošanu.

Neņemšos tālāk apgrūtināt cienījamo lasītāju ar savu dienesta piedzīvojumu atstāstu, kaut tagad atceroties man ir sajūta, ka tas viss nav noticis ar mani, bet gan ar krietno kareivi Sveiku. Nē, par Sveiku vēl jāpastāsta. Kad bibliotēkā jautāju pēc slavenās Hašeka grāmatas, garlaikotā rotas komandiera sieva man laipni pastāstīja, ka līdz sešdesmitajam gadam romāns bijis «izņemts» no visām Bruņoto Spēku bibliotēkām. Pirms dažiem gadiem viņa šo grāmatu gribējusi pasūtīt, bet daļas komandieris, caurskatot pasūtāmo grāmatu sarakstus, tieši krietnā kareivja Sveika piedzīvojumus izsvītrojis, ar pamācošu piebildi, ka padomju karavīram nav jālasa grāmatas, kurās tiek pulgota armija kā sabiedrisks institūts.

Iespējams, ka Hašeks tik tiešām sev par mērķi izvirzīja armijas kā sabiedriska institūta nopulgošanu, tomēr es, rakstot šīs pārdomas, šādu mērķi sev neesmu izvirzījis. Sā raksta nolūks ir kaut mazliet

likt cilvēkiem, kuri nosaka mūsu Bruņoto Spēku GARĪGUMU, padomāt, kā dienestu Padomju Armijā, nenodarot pāri mūsu armijas varenībai un kaujas gatavībai, humanizēt. Hu-manizāciju es saprotu tādējādi, ka cilvēkam regulārajā karadienestā netiek liegta iespēja pašizglītoties, netiek liegta iespēja būt saistītam ar savu nacionālo kultūru un valodu.

Domāju, — jebkurš, pat visdrakoniskākais armijas disciplīnas aizstāvis, piekritīs, ka mūsu valsts nākotnes sabiedrību uz priekšu virzīs cilvēki ar augstu intelektu, kultūras cilvēki. Tātad, lūk, audzināt šo kultūras cilvēku ir ARI armijas uzdevums.

Vai kāds šobrīd var pateikt, kas armijā tiek darīts, lai starp karavīriem veidotos savstarpējo attiecību kultūra? Vissavienības presē samērā bieži (tiesa gan, tikai pēdējo divu gadu laikā) tiek rakstīts par tām nenormālajām attiecībām, kādas veidojas starp pirmo un otro gadu dienošajiem. Sabiedrība ir sašutusi, bet neesmu vēl tasījis, ka šīs attiecības, kuras reizēm robežojas ar sadis-mu, nosodītu vai komentētu kāds Bruņoto Spēku pārstāvis.

Un kā ar ekoloģisko kultūru? Interesanti būtu izdarīt aptauju kaut vienas armijas daļas komandējošajā sastāvā — kā virsnieki un virsdienestnieki izprot jēdzienu ekoloģija? Un vai ir iestāde (neatkarīga komisija, varbūt ka jaundibinātā Vides aizsardzības komiteja?), kura kontrolē armijas nodarījumus apkārtējai videi? Vai tagad, kad atgriežamies pie saukļa «Visu varu padomēm!», vietējā vara būs tiesīga aizsargāt savu teritoriju no armijas invāzijas? Vai tā ir tiesīga kontrolēt, lai attiecīgā teritorija tiek izmantota atbilstoši likumdošanai? Nekur presē neesmu lasījis par to, kā Aizsardzības ministrijai pakļautās rūpnīcas (tā saucamās pastkastīšu rūpnīcas) izmanto savus atkritumus, vai tajās ir attīrīšanas iekārtas. Arī tagadējā atklātības laikā ne.

Vēl viena atkāpe. Tūlīt pēc vidusskolas beigšanas kopā ar savu klasesbiedru vienu mēnesi nostrādājām šādā rūpnīcā par palīgstrādniekiem. Stājoties darbā, mums bija jāparakstās, ka nekad un nekādos apstākļos neizpaudīsim, ko šajā rūpnīcā ražo. Tā kā nenosaucu ne rūpnīcas numuru, ne tās atrašanās vietu, tagad riskēju lauzt pirms divdesmit četriem gadiem ar parakstu apliecināto solījumu — manā pēcvidussko-las darbavietā ražoja lauku virtuves, bleķa bļodiņas, krūzītes un karotes armijas vajadzībām! Tās pašas bļodiņas, krūzītes un karotes, kuras es tik kriminālromānam tuvā situācijā ieraudzīju savā pirmajā dienā Padomju Armijā!

Es nezinu, vai no šajā rūpnīcā strādājošajiem vēl prasa parakstu par kara (varbūt valsts?) noslēpuma neizpaušanu, bet man šķiet, ka slepenības kults ir izdevīgs tieši armijas birokrātiem, — nekādu iejaukšanos mūsu iekšējās lietās! Viss ir slepens — tikai dienesta lietošanai!

Ja es, būdams savas pilsētas patriots, gribētu publiski presē pierādīt, ka šāda armijas bļodiņu rūpnīca piesārņo pilsētas gaisu un ūdeņus, tad man acīmredzot nekas neiznāktu, jo nosaukt tās atrašanās vietu un ražoto produkciju man neatļautu armijas ierēdņu galvenajai literatūras pārvaldei piesūtītās instrukcijas.

Dīvaini šķiet arī, ka ne reizi presē neesmu lasījis ziņu, ka LKP CK birojs būtu apspriedis kādas armijas dzīves problēmas. Nu, kaut vai par ideoloģisko audzināšanu armijā. Vai arī, kā armija veicina ekoloģiskās situācijas normalizēšanos valstī, republikā? Iespējams, ka ideoloģiskā (arī starpnacionālā) audzināšana Bruņotajos Spēkos tiešām ir augstā līmeni, iespējams, ka armijas daļu atrašanās, teiksim, Baikā-la, Daugavas vai Lielupes krastos tikai veicina ekoloģiskā līdzsvara saglabāšanos. Kādēļ nedalīties pieredzē ar visu tautu? Varbūt, ka Bruņoto Spēku pieredzi dabas aizsardzības jautājumos varētu pārņemt, teiksim, Slokas celulozes un papīra fabrikas vadība?

Tauta taču ir tiesīga kaut ko zināt par armiju, kura viņu sargā? Partijas 19. Vissavienības konferencei no LPSR par delegātiem tika ievēlēti vairāki Bruņoto Spēku pārstāvji. Es regulāri lasu gan Vissavienības, gan republikas presi, bet uzvārdu vairumu dzirdēju pirmo reizi. Nu, labi, es — ierindas žurnālists. Bet vai daudz vairāk par šiem biedriem zināja tie LKP CK locekļi, kuri par viņiem balsoja?

Jā, par mūsu pašreizējiem Bruņoto Spēku komandieriem (arī Baltijas kara apgabala) mēs neko nezinām. Tāpat kā nezinām par morālo klimatu armijā (ja nu vienīgi no dienestu beigušo puišu nostāstiem).

Un pēkšņi Sarkanajā laukumā nolaižas Rietumvācijas piena puika (Vissavienības presē lasīts epitets) Mateuss Rusts. Negadījums vai likumsakarība mūsu pretgaisa aizsardzībā? Tika atcelts PSRS aizsardzības ministrs, tika sodīta virkne augstu stāvošu armijas komandieru, bet vai presē kāds no Bruņoto Spēku pārstāvjiem mums, civiliedzīvotājiem, izskaidroja, kā tas varēja notikt? Mēs taču ar savu darbu uzturam armiju! Tātad esam tiesīgi saņemt arī atskaiti, tiesīgi prasīt garantiju savai un savu bērnu drošībai.

Ļoti iespējams, ka brīdī, kad Mateuss Rusts piezemējās Sarkanajā laukumā, kaut kur valstī notika civilās aizsardzības mācības, tika evakuētas pilsētas un pat rajoni, tūkstošiem cilvēku, tāpat kā pirms četrdesmit trim gadiem, līmēja logiem priekšā papīra strēmeles un «slēpās» patvertnēs. Cilvēkiem lielā nopietnībā mēģina iegalvot, ka tādējādi viņi paglābsies atomuzbrukuma gadījumā.

Bet tūkstošiem skolās ne tikai zēnu, arī meiteņu miljoni soļo ierindas soli un neviens viņām nevar izskaidrot, kāpēc nākamajai mātei jāprot soļot, augstu cilājot kājas. Vai atkal kara gadījumam, lai ierindas solī dotos uz patvertni?

Pēdējā laikā arī presē pavīdējusi doma par teritoriālo korpusu veidošanu atsevišķos mūsu valsts reģionos. Man tā šķiet vienīgā iespēja, kā astoņpadsmitgadīgus puišus neatraut no savas tautas kultūras. Arī no savas vides kultūras. Te var rasties jautājums, ka mūsu valstī ir reģioni ar niecīgu iedzīvotāju blīvumu, kuros nepieciešamas kara bāzes, kara rūpnīcas. Sūtot dienēt uz šiem rajoniem, kā arī uz Varšavas pakta valstīm, būtu jāievēro brīvprātības princips. Pats par sevi saprotams, ka ārpus savas dzimtās teritorijas dienējošajiem būtu nosakāmas attiecīgas algas.

Pie patreizējās armijas struktūras obligāto karadienestu izdienējušais karavīrs atsevišķos gadījumos ir daudz sliktākā stāvoklī nekā notiesātais, kurš izcietis sodu ieslodzījuma vietā. Ir bezgala daudz puišu, kuriem nav vecāku, kuri nāk no daudzbērnu ģimenēm un kuru ģimeņu vidējā izpeļņa uz vienu cilvēku nesniedz pat iztikas minimumu. Ja sodu izcietušajam, ieslodzījuma vietā labi strādājot, ir iekrājušies līdzekļi jaunas dzīves sākšanai, tad no obligātā karadienesta demobilizētajam, ja viņš nav dienējis celtniecības bataljonā, tik vien ir kā armijas forma un veļas pāris.

Šāds stāvoklis veicina pēdējā laikā nosodīto migrāciju. Ap armijas daļām demobilizācijas laikā snaikstās tā saucamie vervētāji. Viņi demobilizētajiem sola visādus labumus, arī zināmu naudas summu privātās dzīves uzsākšanai, ar noteikumu, ka tiks noslēgts līgums par darbu kādā no jaunceltnēm. Daudziem puišiem tā ir vienīgā iespēja uzsākt daudzmaz normālu dzīvi. Un ne jau romantikas dēļ demobilizētie neatgriežas savās dzimtajās pilsētās un ciemos, kur viņu darbaspēks ne mazāk nepieciešams kā gigantiskajās jaunceltnēs. Obligātā karadienesta radīto apstākļu spiests, cilvēks zaudē saiknes *ar dzimto novadu, ar tā kultūru, bieži vien ar dzimto valodu.*

Vēl sešdesmito gadu vidū daudzos KPFSR, Baltkrievijas un Ukrainas apgabalos lauku iedzīvotājiem nebija pases. Faktiski it kā bija, bet tās glabājās ciema padomē. Ar šo antikonstitucionālo aktu tika kavēta darbaspēka aizplūšana no laukiem. Šādā, dzimtbūšanai tuvā stāvoklī turētam cilvēkam viena no iespējām atbrīvoties no cieņu pazemojošās atkarības bija dienests armijā. Nodieni savus trīs gadus un esi brīvs kā putns gaisos. Un šī putna brīvība radīja lietu to migrantu daļu, kurai nerūp ne mītnes reģiona daba, ne kultūra. Turklāt armijas gadi nekādi neveicināja un, esmu pārliecināts, arī tagad neveicina cieņu un izpratni pret tā reģiona iedzīvotājiem, reģiona pamattautību, uz kuru tu esi aizsūtīts dienēt. Viss ir atstāts paša ziņā — ja tev ir laiks un gribēšana, tad interesējies par savas dienesta vietas vēsturi, par tās tautu. Ja gribi — mācies vietējo valodu. Armijas nolikumu zubrīšanai un soļošanai ierindas solī šādi sīkumi nav nepieciešami. Un tā daudzi jauni cilvēki tieši dienesta

gados pierod, ka itin labi var izdzīvot svešā vietā, citā republikā vai apgabalā, neko nezinot, neinteresējoties par vietējo iedzīvotāju paražām, kultūru, valodu. Un ne tikai obligātos karadienesta gadus dienējošie. Arī virsnieki un viņu ģimenes locekļi pierod pie šādas attieksmes.

Nav nekāds brīnums, ka daļai Baltijas republikās dienošo apziņā (art virsniekiem) vietējie iedzīvotāji ir «ņemci», Baltkrievijā «buļbaši», Ukrainā — «benderovci», bet visi dienvidu republiku iedzīvotāji — «černoma-zije». Šāds stāvoklis nebūt neveicina labas starpnacionālās attiecības. Un vai armija nebūtu pirmā vieta, kurā ieviešams mācību priekšmets, kurš varētu saukties «Nāciju attiecību kultūra»?

Dienesta vietas noteikšana pēc teritoriālā principa atrisinātu daudzas problēmas — jūtami samazinātos migrantu pieplūdums nacionālajās republikās. Starp citu, vai kāds ir painteresējies, kā notiek demobilizēto vervēšana darbam mūsu republikā? Un vai par šādā veidā savervēto uzņēmums arī ieskaita pilsētas budžetā noteiktu summu? PSRS Aizsardzības ministrijas ierēdņi būtu spiesti elastīgi izvietot karaspēku attiecīgajos reģionos, rēķinoties ar potenciālo jauniesaucamo skaitu. Ar laiku no nacionālajām republikām daudz vairāk jauniešu izteiktu vēlēšanos kļūt par virsniekiem un palikt virsdienestā.

Nav noslēpums, ka daudzi, kuriem draud iesaukšana karadienestā, simulē dažādas garīgās slimības un pie mūsdienu padomju psihiatrijas limeņa vairumam tas arī izdodas. Šāds jaunietis tiek ņemts psihiatrisko dispanseru uzskaitē, no kuras atbrīvoties ir gandrīz neiespējami. Uzskaite viņa turpmākajā dzīvē rada dažādas neērtības (ar vairumu diagnožu liegta iespēja vadīt automašīnu, daudzi skaitās nederīgi darbam ārzemēs, nereti ar «uzskaiti» apzīmogotos sociālās aktivitātes izpausmju brīžos ievieto ārstniecības iestādēs). Problemātiska kļūst arī iespēja nodibināt ģimeni, jo ne katrai sievietei varēsi iestāstīt, ka uzskaitē esi tikai tāpēc, ka negribēji divus gadus būt atrauts no savas tautas un valodas. Tomēr traģiskākais, ka daļa jauniešu, kuriem šādā veidā izdevies izvairīties no karadienesta, kļūst par narkomāniem. Atbilstoši iegūtajai diagnozei dispanseros viņiem izsniedz dažādus medikamentus, pie kuriem vesels cilvēks ātri pierod. Ir arī tādi, kuri paši šos medikamentus nelieto, bet taisa ar tiem biznesu, tādējādi grūžot postā citus. Teritoriālo korpusu variantā simulantu skaits strauji samazinātos un ar laiku izzustu pavisam.

Domāju, ka celtos arī armijas kaujas gatavība, mazinātos noziedzība armijas rindās, jo tomēr ir starpība, vai tu pārstāvi armiju vispār, vai tieši savu republiku, savu apgabalu. Latviešu tautai šai ziņā ir precedenti — strēlnieku bataljoni pirmā pasaules

kara un revolūcijas laikā, Latviešu gvardes divīzija Lietā Tēvijas kara laikā.

Teritoriālo korpusu veidošana padomju Bruņotajos Spēkos ir sarežģīts un darbietilpīgs process. Armijas birokrātiem neērts un bīstams. Bīstams tajā ziņā, ka, neskatoties uz noteikumu par bezierunu pakļaušanos pavēlēm, attiecīgā reģiona karavīri un virsnieki var sākt protestēt pret ekoloģiski bīstamu kara bāzu celtniecību. Neērts tādēļ, ka būtu jāizdara reforma Bruņotajos Spēkos, iespējams, arī štatu samazināšana. No tās liela daļa armijas komandējošā sastāva baidās visvairāk, jo, lai cik paradoksāli tas nebūtu, daudzi no armijas atvaļinātie virsnieki privātajai dzīvei un darbam ir tikpat kā nederīgi. Sevišķi šobrīd, kad notiek demokratizācija. Pieraduši pie bezierunu paklausības, pie savu pavēļu ne-apspriežamības, privātajā dzīvē viņi bieži vien cenšas ieviest armijas kārtību. Šķiet, nav jāskaidro, cik tas šobrīd neiespējami.

Simptomātiski, ka tieši armijas avīzes bija tās, kuras steidzīgi pārpublicēja bēdīgi slaveno Andrejevas rakstu no laikraksta «Sovetskaja Rossija», kurš faktiski bija vērsts pret mūsu sabiedrības demokratizāciju.

Pēdējā štatu samazināšana armijā notika 1960. gadā, kad Bruņotie Spēki tika samazināti par vienu miljonu un divsimts tūkstošiem cilvēku. Pēc Ņikitas Hruščova iniciatīvas šo lēmumu pieņēma PSRS Augstākā Padome. Nekur oficiālos dokumentos neesmu lasījis, ka blakus citiem grēkiem toreizējam PSKP CK pirmajam sekretāram būtu pārmesta Bruņoto Spēku kaujas gatavības novājināšana. Tajā pašā Augstākās Padomes sesijā Ņikita Hruščovs nebaidījās nosaukt armijā dienošo skaitu pēc štatu samazināšanas — divi miljoni četri simti divdesmit trīs tūkstoši karavīru un virsnieku. Cik skaitliski liela ir mūsu armija un flote pašreiz? Ja uzskatām, ka spēku samēra ziņā esam vienlīdzīgi ar ASV, *tad arī armijā nodarbināto cilvēku skaitam jābūt vienlīdzīgam.*

Es neticu, ka pārkārtošanās process armijā notiks raiti un bez aizķeršanās, bez konfliktiem. Tam ir pietiekami daudz pretinieku. Tomēr, kamēr tas vēl nav īstenojies, sabiedrībai jāiestājas par armijas humani-zēšanu, par VISU KONSTITUCIONĀLO TIESĪBU PILNĪGU NODROŠINĀŠANU obligāto karadienestu dienējošajiem karavīriem. Arī tiesības uz izglītību un tiesības par savu darbu saņemt atlīdzību.

Šo rakstu es sāku ar savas pirmās dienas aprakstu armijā. Beigšu ar dienu pēc trim gadiem.

Ir 1967. gada novembra pirmās dienas un valsts gatavojas ar lielu pacēlumu svinēt Oktobra revolūcijas 50. gadadienu. Rīta līnijā gar māsu ierindu komandieru pavadībā iet gadus sešdesmit veca

sieviete un vērīgi ieskatās katrā. Pēc tam uzzinām, ka naktī kāds karavīrs viņu izvarojis un atņēmis dažus rubļus naudas. Ātri vien kļuva zināms noziedznieka vārds un uzvārds. Puisis bija no mūsu bataljona. Pavēle par viņa gadagājuma iesaukuma demobilizēšanu jau bija izdota. Vēlāk uzzināju, ka viņš noķerts kaut kur pie Urāliem. Medicīniskā tiesu ekspertīze viņu atzinusi par psihiski pilnīgi veselu . . .

Kāpēc viņš izdarīja šādu noziegumu? Trīs gadus viņš bija dienējis bez disciplīnas pārkāpumiem . . . Tātad — kāpēc?

DACE BORMANE AIJA CALITE

SEPTIŅAS PĒDAS APZINA

Latvijas Kultūras fonds pavasarī aicināja visus, kuri vēlas praktiski iesaistīties tā darbā, piedalīties kapu sakopšanā. Savu tuvinieku vispirms. Kā to daba nolikusi. Neaizmirst arī tos, kuru devums dzīves laikā iegūlis Latvijas kultūrap-cirkņos, taču laiks un liktenis atņēmis kopējus. Atcerēties *Brāļu* kapus. Apzināt nelielās lauku kapsētas, kurās apbedījumi pārtraukti, bet kas glabā ievērojamas mākslas un amatniecības vērtības.

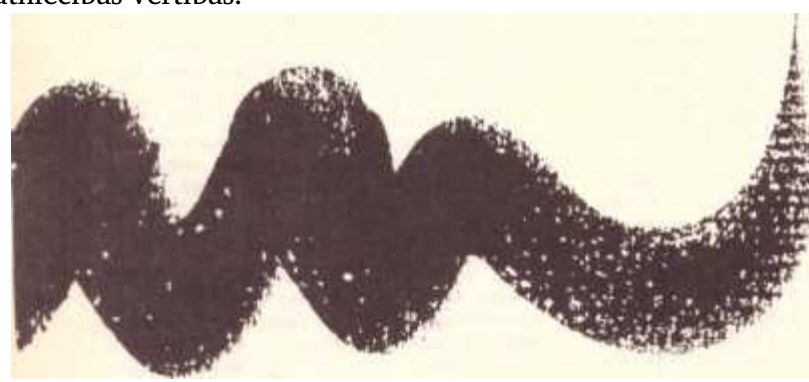

Neskatoties uz Latvijā diemžēl tik raksturīgajiem kapu postījumiem, vēl arvien varam uzdrošināties runāt par Latvijas kapu kultūru tās humanizējošā nozīmē. Ir vērojams noteikts kapu kultūrvēsturiskais veidols (vai tēls) ar savām ekoloģiskajām pazīmēm. Kapu ekoloģija atainojas folklorā. Zināms, ka atdusas vieta tikusi īpaši sagatavota. «Līķus |. .1 vecie latvieši aprakuši smilšu kalniņos savu māju tuvumā, tikai uz katoļu laiku beigām sākuši rakt arī kopējās kapsētas. Zārks tautas dziesmās tiek parasti saukts par «mūža māju», kas tiek «darīts» nevis taisīts, ļ. .1 Uz kapiem jau diezgan sen ir sākuši stādīt puķes (. .| (prof. P. Šmits «Latviešu mitoloģija», R., 1929, 55. Ipp.)» Kapi kā latviskās kultūras reālija dzīvē atgādina ne vien par neesamību, bet par dzīvības esamības sociālo nepārtrauktību. Cilvēka dzīves gaita ir viens vienīgs turpinājums, kurā ir ierobežojums un

tādas dzīves noteiksities, kas nav atkarīgas no cilvēka gribas un ko neizvēlas. Bet cilvēka dzīvei atvēlētais laika nogrieznis rosina vērties plašākai viņa sociālajai varēšanai. Kad bērnā top apjēga par apkārt esošo un veidojas tagadnes izjūta, atmiņas par nākotni vai prognozes par pagātni — jau it kā pastāv (sagaida viņu).

Kapu kultūra vienmēr ir normatīva, to diktē tradīcija. Tajā izpaužas cilvēka, tautas telpiskās pieredzes ekoloģiskās iezīmes. Kapu veidolam gan telpas organizēšanas, gan dažāda veida kultūrzīmju pielietošanā ir cilvēku uzvedību orientējoša loma. Ikviens no mums domās var izsekot tam, kā Brāļu kapos Rīgā gadu gaitā atklājās to telpas jēgnozī-mes bagātība.

Kapu telpas izveides sakarā jāpiemin gan politisku, gan privāti materiālu apsvērumu dēļ pakāpeniski ārdītie kapu plānojumi, kompozīcijas utt. Piemēram, Meža kapu zaļo

Cepuri šai vietā noņem. Kādu bridi — stāvi kluss.
Klausies sirdi,
Klausies Dievā,
Vēro — dzivos akmeņus.
Akmens runu runā. Akmens — Dievu lūdz.
L. BRE1KŠS

zonu izmantošana. Dažādiem līdzek|iem iegādātās kapu vietas un etnopiederības dabisko īpatnību mistrojums, piemēram, jaunajos kapos Liepājā, pakāpeniski degradē kapsētas telpu. Tradīciju normatīvos relatīvi nemainīgā kapsētu vide mainās atkarībā no tā, kādas kultūrpieredzes cilvēks tajā ienāk.

Tas, ka par kapiem netiek turēta rūpe vai kapi tiek postīti, liecina, ka kapu pozitīvā klasiskā vērtība sabiedrībā nepastāv. Līdz ar kapsētu telpas deformēšanu un kapu kā kultūr-zīmes noliegšanu, visplašākā nozīmē veicinām savas dzīves vietas ģenētiskās apjēgšanas ignorēšanu un etnoritma traucējumus.

Citā aspektā praksē šī situācija izpaužas apkaunojošā, bet reālos apstākļus izsakošā jautājumā: kurus kapus drīkst kopt, kurus ne? Faktiski šajā jautājumā slēpās it kā lūgums atļaut kopt, piemēram, apgānītās vācu karavīru Brāļu kapu vietas. Bet šajā gadījumā nekāds at|āvējs no malas problēmu neatrisinās. Morālais jautājums, šajā gadījumā — izvēles jautājums, ir jārisina katram pašam. Sevī. Bet kultūrpieredzes trūkuma dēļ mums daudzas šādas izvēles kļūst par klupšanas akmeni tai vietā, kur kopš senseniem laikiem jautājums «VAI DRĪKST?» nav uzdots.

Pagātne, kas jāpieņem kā neatgriezeniska ar visu tajā esošo: kariem, iznīcību, netaisnību, ģēniju gara lidojumu . . . iesaistās mūsu ikdienas apziņā, saslēdzot vienībā laika trīs dimensijas. Taču atmiņa — ceļš, caur kuru pagātne ienāk šodienā — ir jākopj, jātrenē, sociāli jāirdina. Kapi šajā procesā ir līdzdalīgi. Dzimtas, brāļu, nabagu, masu,

vācu karavīru kapi ar savu esamību liek cilvēkam, kurš nonācis ar tiem saskarē, kopt savu vēsturisko atmiņu. Taču — tā mēdz būt ar pozitīvu vai negatīvu zīmi. Negatīvu — ja šie kapi kā «citāda» zeme netiek uztverti, līdz ar to ne tikai vēsturiskās atmiņas kārtiņa prātā neveidojas vai tiek dzēsta, bet tam var sekot ari noteikta darbība — kapu vandālisms. Atcerēsimies savulaik izrakņātos kapus Ēdolē, par asfaltēta celiņa daļu padarīto kapvietu Ziemeļblāzmā Rīgā, ar atlasi, atkarībā no uzraksta vācu, latviešu vai krievu valodās, dauzītos pieminekļus Kuldīgā un ebreju seno kapu zīmju kaudzi turpat, bez atlases dauzītos krustus Tukumā . . . Meža kapos Rīgā zinām parādīt melnu obelisku, uz kura pēc lietus lasāms dubultuzraksts divās valodās (izdzēstais un jaun-iekaltais). Apbrīnojam metālkalēju meistarību Cimzes (Lugažu) kapos Valkā, Valmierā un Aizputē. Pērngad pabrīnāmies par svaigajiem arumiem Lielajos kapos Rīgā. Arumos deg sveces, ir nolikti ziedi, ļaudis stāv nostāk — zem kokiem atbalstu instinktīvi meklēdami. Ir Svecīšu vakars.

«Starp tiem svētkiem, ko vectēvi svinējuši, ir papriekšu tās dienas, Dieva dienas, kad viņi tās dvēseles to nomirušu baroja un tām par godu visādas dziesmas dziedāja.» (No latviešu tautas ticējumiem.)

Kā mums barot savu dvēseli? Nekad nevar izlabot pagātnē, var tikai laboties tagad un turpmāk. Atsaucību aicinājumam kopīgi doties kopt kapus var izskaidrot dažādi. Viens no iespējamiem: patlaban latvieši savu patību cenšas apzināties tīrās kultūrreālijās un kultūrinformācijā. 20. gadsimta vēstures griežos tautas politiski intelektuālais satvars ir neitralizēts garīgi un iznicināts fiziski. Pēdējos 40 gados saimnieciskā dzīvē pierādījies, ka nespējam šajā jomā sevi apliecināt. Saimnieciskās dzīves nestabilitāte ir radījusi nacionālu diskomfortu. Šajā situācijā mēs cenšamies meklēt kultūrmēru, caur kuru izteikt cilvēka jēgu savā tautā, zemē, pasaulē. Tā diemžēl nav sava spēka apzināšanās, bet gan cerība, ka caur esošās situācijas apjēgumu kļūsim stiprāki.

Pamazām LKF aicinājums «apauga» ar visdažādākajiem atzarojumiem, kas stipri vien pārauga iecerēto akciju, kurā dzīvie vienotos savā attieksmē pret mirušajiem un taptu vienoti.

Viens no pirmajiem simptomiem bija tādu vārdu savienojuma kā *kapu talkas* parādīšanās. Iespējams, ka pārlieka semantikas pētīšana un no tā izrietošie secinājumi šķitīs pārspīlēti, taču šo divu seno vārdu *kapi* un *talka* savienojums izskan ar diezgan sāpīgu pieskaņu. Nepieciešamība pēc šīm talkām, nevis abstrakts semantiski divdomīgs formulējums lika pārdomāt šīs parādības dzi|āko saturu. *Kapu talka* — tā, šķiet, kā glābšanās no tikumiskas katastrofas ar ārkārtējiem līdzekļiem. To vēl vairāk saasināja republikā krievu valodā iznākošajās avīzēs parādījies vārdiņš *subotņik,* kuru savienojumā ar kapiem iedomāties varētu vienīgi groteskas pasaulizjūtas īpašnieks. Kas

attiecas uz pašu vārdu *subotņik,* ari tā ir laika zīme, kuras atšifrējums liek kļūt piesardzīgiem un ielūkoties dziļāk šķietamajā neprecizitātē. Krievu valodā ir vārds *toloka,* kam kopīga izcelsme ar mūsu pašu talku, ar šādu pašu jēdzienu igauņu un lietuviešu valodās. Tātad vienojošais bija šī vārda tikumiskais satvars: savstarpēja palīdzība lielāku darbu veikšanā bez atlīdzības, palīdzība kā vienotāja, kā cilvēka pienākums vienam pret otru. Kad pirms apmēram 70 gadiem krievu valodā parādījās vārds *subotņik,* tā jēga bija līdzīga, taču atšķirīgā nianse — būtiska. Bezatlīdzības darbs sabiedrības labā. Taču vārds *subotņik,* laika gaitā mainoties tā saturam, pamazām ieguva citu, no senās *toloka* visai attālu jēgu. Vai nu kā obligātas nodevas bezmaksas darba veidā rūpnīcu strādniekiem, vai arī kā veselu bezjēdzīgu darbu imitāciju ķēde neražojošo sfēru darbiniekiem. Parādiskuma un pompozitātes pilni «darba svētki». Latviešu valodā, izlīdzinoties ar vārdu savienojumu — sestdienas talka, senā vārda jēga tika daļēji grozīta, taču ne pavisam degradēta. Un tomēr, gribot negribot jāaizdomājas par šo ķēdi: kapi—talka—subotņiks. Cik viegls ir ceļš no cildena aicinājuma līdz pompozai eiforijai! Lasot avīzē, kā daži entuziasti gandrīz vai apsūdz Kultūras fondu par to, ka tas nav savlaicīgi sagādājis 300 grābekļus studentu vienību aktīvistiem, lai viņi varētu godam atstrādāt sestdienas talkas dienu, šīs bažas aug augumā.

Kļuva skaidrs, ka republikas mērogā izteiktais aicinājums kopt kapus tiks saprasts un iemiesots dažādi, ka tas acīmredzot uzrādīs ne vienu vien virszemes problēmu, kas tikai attāli saistīta ar kapiem.

Sabiedrībā modusies liela vēlēšanās apzināt latviešu strēlnieku gaitas Latvijā. Arī — sakopjot Brāļu kapu sakopšanu. Jau pērnruden laikrakstā «Literatūra un Māksla» bija lasāms advokāta A. Grūtupa raksts, kurā viņš aicināja pievērst sabiedrības uzmanību tieši piemiņas vietām, to sakoptībai, attieksmei no vietējās varas puses. Vienlaikus jau ilgstoši darbojas Kritušo karavīru piemiņas kopšanas un saglabāšanas grupa, kuru vada ķīmiķis J. Dobelis (grupa ieguvusi LKF aktīvistu grupas statusu). Rīgas 69. vidusskolas vēstures skolotājs O. Kostanda strādā pulciņā «Strops» kopā ar skolēniem, kurus interesē Latvijas vēsture (arī LKF aktīvistu grupa). Taču atgriezīsimies pie minētā raksta, kurš nebūt neizsauca vienlīdz lielu sajūsmu. Ne jau tāpēc, ka uzrādīta mūsu tautas attieksme pret saviem varoņiem karā, un tā nebūt nav glaimojoša attiecībā uz mūsu nacionālo patmīlību. Daudz grūtāk, izrādījās, ir sadalīt strēlniekus «pareizajos» un «nepareizajos». Nekad šāds iedalījums nebūtu ienācis prātā, runājot par Latvijas zemi, kuru aizstāvot, atdeva dzīvības tie, kuri guļ šais Brāļu kapos. Šobrīd, kad rakstām šīs rindas, situācija attiecībā uz 1915.—1917. gada cīņām k|uvusi dabiskāka, tā nav samocīta. Un tomēr. Pēkšņi jādzird: kādai kaujai neesot dots pareizs ideoloģiskais

novērtējums.

Aicinot sakopt kapus, LKF izteica viedokli — pienācis laiks atdot godu ikviena cilvēka pēdējai mājvietai, neraugoties uz tā tautību, sociālo piederību. Vārdu sakot — jāmodina sevī tās jūtas, kuras spēj apliecināt cieņu Cilvēkam — dzīvības nesējam. Ir tāds jēdziens — vispārcilvēciskais. Jā, ir gan. Bet tiem paklausīgajiem skolēniem, kas 1984. gadā LVU Žurnālistikas nodaļā klausījās lekcijas zinātniskajā ateismā, gan būtu vajadzējis, uz visiem laikiem iegaumēt, ka nav un nevar būt nekā vispārcilvēciska, ir tikai un vienīgi šķiriskais, ka vispārcilvēciskais ir buržuāzijas izdomājums, aiz kura tā slēpj savus liekulīgos darbus. Šo epizodi minam ne tikai vispārcilvēciskā, bet ari paša zinātniskā ateisma sakarā. Šis mācību priekšmets, kura pastāvēšanai ziedota ne viena vien humāna nostādne, nereti darbojas kā oficiāli sankcionēta sociālā cinisma ieaudzināšanas skola.

Vēlreiz atgriežamies pie domas, ka vieglāk par visu sabiedrības sociālās kaites attaisnot kā sabiedrisko institūtu radītas un kultivētas. Attiecībā uz sociālo cinismu un ateismu ir pārsteidzīgi izteikt vispārinošus secinājumus. Atņemts svētuma jēdziens — meklējiet reliģijā! Zaudēta ticība — arī to atradīsiet turpat! Taču šādas tēzes dotajā kultūrā ir tikpat deformētas kā līdz šim plaši kultivētais vulgārateisms, kurā daudzu pasaules kultūrā atzītu vērtību atcelšana bijis tas stādiņš, kuram zeļot, drupa ne tikai vulgārateisma celtne, bet arī plānā kultūrkārtiņa, kas tika veidota uz pagātnes drupām. Svētuma, ticības, dvēseles atdošana reliģijai un pēc tam, līdz ar reliģiskās apziņas graušanu, arī šo jēdzienu padzišana no cilvēka apziņas notikusi, kā mums tagad paskaidro, kļūdaini. Un, galu galā, cietis cilvēks (nevis reliģija, kā bija iecerēts cīņas sākumā!) — viņam tika deformēta izpratne par cilvēcisko: garīgumu, ideāliem, svētumu. Taču kam šoreiz uzvelsim smagāko vainas daļu — sabiedriskajiem institūtiem, kas veidojuši šādu sabiedrisko domu, vai indivīdam, kurš, atbrīvots no svētuma un citiem traucējošiem jēdzieniem, pakļāvās tam vieglumam, kādu dzīvei piešķir zemas debesis un kurš ir lipīgs ar savu primitīvo paštaisnumu?

Bet citviet — kaut kā pamanījies, gluži vai kontrabandas ceļā, gluži kā drēbju vīlē iekritusi sēkliņa, šis vispārcilvēciskais tomēr zeļ kautru, biklu asnu, gaidīdams savu saules dienu. Varbūt var teikt, ka zināmā mērā pašlaik tas ir noticis. Tomēr nē. Lūk, ko Kultūras fondam šajā sakarā raksta D. Kalniņš no Cēsīm: «Cēsu Kultūras fonda dibināšanas sanāksmē tika solīts, ka Lejas Brāļu kapi tiks atjaunoti un atjaunošanā izmantošot šķirisko pieeju. Jāprasa, kā domā Cēsīs šķirot ap 200 izpostītās, ar zemi nolīdzinātās kapu kopiņas? Kura zemes sauja tiks bērta pa labi, kura pa kreisi? Lieta tā, ka cits citam līdzās šeit guldīti ne tikai sarkanie strēlnieki, bet arī tie, kuri vēl nesaucās «sarkanie», kā arī Latvijas armijas karavīri, kas krituši cīņā pret vācu

landes-vēru Cēsu kaujās.» Šajā vēstulē vesela virkne sāpju punktu, kuros attieksme pret cilvēku konkretizējas attieksmē pret Latviju. Pagātni, šodienu. Jau minējām, ka attieksmē pret kapiem izpaužas mūsu šodienas dzīves samilzumpunkti.

Vēsturnieki jūtas neveikli, kad jādod novērtējums «ber-montiādei» (1919. gada maijs—novembris), vairās sniegt striktu formulējumu vispirms par šo kauju militāri stratēģis-

1. RĪGA, T. S. BALTIE KRUSTI I ME2A KAPOS (1941,—1969. g.).

2. «BALTO KRUSTU.» VIETA 1988. GADĀ.

ko nozīmi Pilsoņu kara laikā. Aizķeršanās notiek, kad jāparāda, kādi spēki šajās kaujās piedalījušies. Jo latviešu sarkanie strēlnieki

tobrīd atradās Pilsoņu kara frontēs. Tā nu iznāk, ka savas zemes aizstāvja piemiņa ne vienmēr ir godājama. Pārāk skarbi? Bet tāda nostādne pastāv. No tās pašas vēstules: «Rīgas—Pleskavas šosejas 60. kilometrā, pie Ieriķiem, ceļa malā vēl dažus gadus atpakaļ bija redzams necils, eglīšu dzīvžoga apņemts, pelēks kapa akmens. 1984. gadā akmens tika slepeni aizvests. Pēc tam nozāģēja arī eglītes. Kaps palika ce|malas grāvjos un dubļos, it kā nolemts aizmirstībai. Tomēr garāmbraucēju skats atdūrās šajā vietā. Uz kapa pastāvīgi tiek nolikti ziedi. Kas ir šī vieta, kas šeit apglabāts? Cēsu vēstures muzejā ievācu skopas ziņas — Latvijas armijas Nezināmā kareivja kaps. Gan Cēsīs, gan apkārtnē ļaudis skaidro kapa un pazudušā pieminekļa nozīmi dažādi. Jūtams, ka cilvēku prātos šo vietu un notikumus, kas ap to saistīti, klāj bieza neziņas migla. [. .| Es gribētu, lai iestādes saprot to, ka nevis kritušo varoņu vārdā jāatgriež labā slava, bet pašām iestādēm ar savu darbību jādzēš sava neslava un bezatbildības sekas.»

Mēs klausāmies, kā vēsturnieki pašlaik cenšas skaidrot notikumus, kas saistīti ar 1940., 1949., 1959. gadu Latvijā. Bet, kā izrādās, trūkst nopietnu, respektējamu pētījumu par Pirmo pasaules karu (kā bibliogrāfisks retums ir 1987. gadā iznākusī Valda Bērziņa grāmata «Latvija Pirmajā pasaules karā». Tās nelielā tirāža tomēr traucē grāmatai izskanēt kā nozīmīgam notikumam sabiedrības dzīvē). Ievērojot izveidojušos neuzticības atmosfēru attieksmē pret oficiālajiem vēsturniekiem, uz pētījumu trūkumu vien vainu uzvelt nav saprātīgi, tāpat kā nav saprātīgi ar robiem grāmatplauktā skaidrot robus zināšanās. Tik tieši ne. Tomēr te pastāv cita sakarība: vēsturnieku ētisko pamatu labilitāte

galvenokārt jāizprot kā sociāla parādība, kurā viendienas interesēm un šībrīža labklājībai tiek pakļautas augstākās humānās vērtības. Bet ne jau vēsturnieki ir šī sociālā cinisma veidotāji masu apziņā. Vēstures traktējums un oficiālās ideoloģiskās nostādnes, marksisma-|eņinisma vulgārs traktējums — tā nav tikai atsevišķu cilvēku nelaime un personiska lieta, jo visas šīs «teorijas» tādā vai citādā veidā caur pasaules uzskatu rod izpausmi praktiskā darbībā, kur arī tiek novestas līdz galējai koncepcijai, kas nereti nozīmē — līdz absurdam. Atkārtojam: ne jau tikai vēsturnieki — konkrētas personas ar vārdu un uzvārdu ir vainojamas visās šajās nelaimēs, bet gan tās attiecības, kuras, no vienas puses, iespiedušas vēsturniekus un citu sabiedrisko zinātņu pārstāvjus «ģeometrijas» rāmjos, kad ir DOTS un JĀPIERADA, bet, no otras, — izmanto šīs dogmas, lai realizētu gluži citas ambīcijas.

Taču diemžēl (vai — par spīti?) pastāv tautas atmiņa, kas neprot melot un taisīt koncepcijas, kuru no deformācfjas paglābj tautas morālā apziņa. Cik nu iespēj, jo arī tā tikusi postīta un mīdīta. Šo divu spēku sadure draud nest neprognozējamas sekas.

Kārļa Zāles veidotais piemiņas komplekss Sudrabkalniņā Rīgā, kā noskaidrojās šīgada Mākslas dienās, ir trešais lielākais izcilā tēlnieka darbs. (Ja to pirms gadiem 15 būtu darījuši zināmu universālveikala «Imanta» projektētājiem, varbūt viņi nebūtu to uzbūvējuši tā, lai it nevienam skatītājam nerastos iespēja apskatīt Sudrabkalniņa memoriālu kopumā?) Mākslinieki gribēja, lai būtu simboliski un cildeni. Gan mākslas darba «reabilitācija», gan skolēnu audzināšana, gan dzimtenes mīlestības «stunda». Un notika tā: namu pārvaldes amatniekiem tika dots izpildkomitejas rīkojums aizsmērēt pieminekļa šķirbas. Pēc savas iniciatīvas ik akmeni no dažāda satura uzrakstiem atbrīvoja Rīgas 69. vidusskolas skolēni. Viņi tobrīd vēl nezināja, ka veselu dienu nāksies ņemties, lai . . . nokasītu šiem pašiem akmeņiem uzķepināto javu, kas varbūt pat šķita saistāmies ar restaurāciju. Tā nu mēs visi mītiņā skatījāmies uz apaļu laukumu, ko vietām klāja java, vietām — ūdens plankumi. Klausījāmies, cik izcils mākslinieks bijis K. Zāle. Bet situācija bija traģikomiska. Piemineklis ir — bet pieminamos pieminēt nedrīkst. Restaurēts it kā būtu — bet kurš atbildēs par faktisko kaitniecību un mākslas vērtību bojājumu? Neviens. Visi gribējuši tikai labu. Mākslinieki gribējuši iesaistīt vietējās varas orgānus. Tie savukārt gribējuši, lai viss norisinātos pareizajā ideoloģiskajā gaisotnē, tāpēc ieteikuši nedziedāt tautasdziesmas un nestaigāt tautastērpos. Bet kas tas bija kopumā? Drīzāk piemiņas nozaimošanas brīdis, jo post-pie-miņa ir kas sliktāks un bīstamāks par aizmirstību. Un šīs neveselīgās baiļu atmosfēras rezultātā visi mītiņa dalībnieki paklausīgi devās mājup, bet savā pastāvīgajā pulcēšanās vietā tūlīt pat klāt bija citi. Puķes tika izmīdītas. Faktiski viņi fiziski izdarīja to, ko citi savās vērtībnostādnēs bija pieļāvuši jau agrāk. Noveduši piemiņas nīdēšanas ideju līdz konsekvencei. Jo vēl joprojām, diez kur cēlies un laidis saknes, pastāv aizdomīgums, ar kuru dažas instances uztver pastāvīgu interesi par strēlnieku un karavīru gaitām Latvijā, Tautas dzīvo piemiņu par saviem dēliem.

Filozofs L. Loņins rakstā par T. Abuladzes filmu «Grēku nožēlošana» min nekrosocioloģiju. Viņš rāda, ka mirušo valstība ataino dzīvo pasaules sociālo organizāciju. Pēc attieksmes pret mirušajiem varam spriest par virszeme notiekošajiem procesiem. Ir iespējama cieša vienība, kuru veido noteiktas sabiedrības mirušie un dzīvie. Šī savienība var būt spēcīgāka nekā tā, kas veidojas svešu grupu dzīvo vidu. Ir aizsaules savējie un svešie. Turklāt aizgājējs īpatnā veidā, turpinot veikt savu sociālo lomu, kļūst it kā viennozīmīgāks, vieglāk apzināms vienotā veselumā, bet viņa nozīmība ir cieši saistīta ar vērtību sistēmu tai sabiedrībā, kura viņš dzīvojis. Mainoties sociālajai kārtībai virszemē, līdzvērtīgas izmaiņas notiek arī ar pazemē esošajiem. Protams, apziņas līmenī, bet šīs izmaiņas atspoguļojas konkrētā darbībā. Kādas personības izcelšana no aizmirstības — gan

iesaistot tās devumu aktīvajā kultūrapritē, gan — uzliekot pieminekli, sakopjot kapa vietu. Vai arī citas personas aiz-

rn u_

miršana, noliegšana gan domās, gan gluži taustāmi (kokiem un krūmiem aizstādītais Latvijas valsts pirmā prezidenta J. Čakstes piemiņas memoriāls Meža kapos).

Vērtību izvērtēšanas process sabiedrībā vienmēr saistīts arī ar noteiktu personības lomas izvērtēšanu, piešķirot tai vietu sabiedrības

hierarhijā, atceļot pseidovērtējumus un pseidovērtības, kas piedēvētas, vai arī, gluži otrādi, reabilitē cilvēka devumu, noņemot mākslīgi radītos uzslāņojumus un birkas. Taču līdztekus iespējama arī kādas personības vērtības nepamatota nonicināšana vienlaikus ar taisnīgu kritiku. Šādā — sabiedrības lūzuma situācijā svarīgi apzināties tās divdabību attieksmē pret indivīdu un būt gataviem izvēlei: vai nu akli pakļauties jaunradītajai vērtību hierarhijai, vai arī šādā situācijā atzīt vispārcilvēciskā principu, cilvēku kā galveno argumentu (kritēriju).

Bet, izkopjot sevī attieksmi pret cilvēka dzīvību kā svētumu, nevaram apiet pašu traģiskāko paradoksu, kurš faktiski it kā atceļ visus iepriekšminētos kritērijus: tas ir karš. Precīzāk — politiskajā apziņā iestrādāta pieļaujama iespējamība par cilvēku masveida iznīcināšanas principa jēdzību, kas turpmāk izpaužas jau no kara pilnīgi tālās politiskās akcijās.

Pirmo reizi masu iznīcināšanas līdzekļi tika pielietoti Pirmajā pasaules karā (iprīts, indīgās gāzes u. c.), šis karš kļuva par robežšķirtni arī cilvēku pasaulizjūtā. Ir grūti runāt par vispārīgiem kara morāles principiem, jo kara būtība ir amorāla. Zināmi spēles noteikumi tomēr līdz tam ievēroti. Taču gāzu uzbrukums Nāves salā, Ipras upes notikumi šos noteikumus grauj. Kār|a Padega «Madonna ar gāzmasku» vairs nav uztverama tikai kā grotesks mākslinieka redzējums, tā ir arī jaunā laikmeta simbols: kara apstākļos nāvei pak|auts ikviens, ne tikai karavīrs, nonāvēšanai principā tiek atņemts novērtējums kā amorālai rīcībai. Iespējams, ka likt īpašu akcentu uz Pirmo pasaules karu nav taisnīgi, jo arī Hamlets, vērojot bojāejošos kara kuģa jūrniekus, apcerējis viena cilvēka dzīvības niecību akli pļaujoša rupja spēka priekšā. Tomēr — Pirmais pasaules karš piešķīra šai problēmai arī savam nosaukumam atbilstošu mērogu, radīdams vispārcilvēciskā katastrofu (E. M. Remarks, «Rietumu frontē bez pārmaiņām»).

Pēc tam sekojuši dažādi vēstures periodi, kuros cilvēka dzīvības vērtē, attieksme pret to pakāpeniski mainījusies. Humanitārās bāzes iestrāde gan politiskās, gan saimnieciskās nostādnēs kļūst nosacīta. Zūd kultūrmēra precizitāte un cilvēciskais smalkums, attīstās *masiskums*. Turklāt sociālā masa atceļ individuālo atbildību ar visām no tām izrietošajām sekām. Otrais pasaules karš, kurš atstājis pēdas gan cilvēces morālajā, gan materiālās pasaules sejā, faktiski novedis šīs teorijas līdz praktiskai rīcībai. Turklāt cilvēci ilgstoši moka metastāzes, kuras Otrais pasaules karš atstājis mantojumā attiecībā uz cilvēku kā vērtību. Kāpēc cilvēces vitālie spēki bijuši par vājiem, lai apvienotos XX gadsimta Renesansei?

Varbūt parēķināsim, kas jāatskaita no šodienas cilvēka tiesībām būt cilvēcīgam (šajā gadījumā — attieksmē pret kapiem): atņemsim pretiniekus karos, atņemsim ideoloģiski svešos .. . Kas paliek pāri?

Labi, ja dzimtas kapi, bet arī šajā jautājumā nevaram būt cieši pārliecināti, īpaši tie tēvi, kam bijuši vismaz divi dēli. Kā to pierāda prakse, visefektīvākā metode ir graušana no iekšpuses.

No Valgundes raksta A. Vītiņš: «Sliktāk (kopšanas ziņā. — Aut.) dažādu aizspriedumu dēļ veicās ar Pirmā pasaules karā kritušo vācu zaldātu kapu uzturēšanu kārtībā, kaut arī tajos (lielākajā daļā) ir apglabāti arī latviešu un krievu strēlnieki. Tā, piemēram, kapos pie Lāču mājām 1934. gadā uzliktajā piemiņas akmenī iekalts, ka kopā ar 135 vācu zaldātiem atdusas 15 krievu karavīri. Tādi kopīgi kapi atrodas Kalnciema kapsētā, pie Kalnciema vidusskolas, Ilgu mājām u. c. Laika gaitā, tā kā šie kapi no 1940. gada vispār netika kopti, tie aizauga ar nezālēm, krūmiem un kokiem. Cilvēkos, it īpaši darbīgajā jaunatnē, radās pārliecība, ka šajos kapos var veikt izrakumus, lai iegūtu dažādus suvenīrus (krustiņus, galvaskausus, aproces u. c.). Pašreiz visos šajos kapos tiek nolauzti krusti, izraktas kapu vietas zem tiem, apkārt mētājas cilvēku kauli, drēbju un zābaku atliekas. (..)

Dažas epizodes pēc kapu talkas. 11. maijā Valgundes ciemā ieradās LKP Jelgavas RK komisija, lai pārbaudītu, kā kolhoza partijas organizācija veic darbu internacionāli patriotiskajā audzināšanā. Man tika uzdots jautājums: «Kā tad tu varēji organizēt vācu kapu kopšanu?» Es atbildēju, ka neko organizējis neesmu, tikai palīdzējis (Rīgas. — Aut.) 82. vidusskolas skolēniem nokļūt uz otriem kapiem, lai viņi varētu turpināt savu internacionālo misiju.»

Diezgan raksturīga situācija: Pirmā pasaules kara karavīru kapi, kur līdzās guļ vācieši, latvieši, krievi, aizdomīgums, aizliegumi no vienas puses, bet spīts, savas taisnības apziņa, opozīcija, kas izpaužas galvenokārt pret sastingušu antihumānu dogmu dažādās sabiedriskās domās, no otras puses.

Vai varam pārmest tiem, kas iedegas sašutumā, padzirdot, ka skolēni dodas kopt vācu kapus (nevis noturēt tur mītiņus vai veikt citas tamlīdzīgas akcijas, bet—kopt!)? Uz ilgu laiku un sāpīgi liktenis mūs saaudis ar šo tautu, pārāk spilgtas ir atmiņas par verdzības gadiem un fašismu. Uz vispārcilvēcisku sūtību pat ienaidniekā redzēt cilvēku mums pagaidām pretendēt grūti. Pastāvošā cilvēcisko attiecību politizācija strāvo ārpus politikas esošo attiecību procesos. Ir jābūt spēka pilnai gara kultūrai, lai, mainot struktūru savā pazemē, par virsnozīmīgo apjaustu tieši vienojošo vispārcilvēciskā spēku virszemē. Taču, ja mēs pieņemamies spēkā un mēģinām to darīt, kaut no sākuma varbūt pat līdz galam neapzināti, ja esam iesaistījušies šajā procesā, tā ir liecība mūsu pašapziņas atmodai, kas vispirms nepieciešama, lai arī otra dzīvību, tāpat kā savējo, varētu uzskatīt par cilvēcīgā mēru.

Varbūt tāpēc par šiem kapiem nākas rakstīt visvairāk, ka tieši tajos — gan apziņas līmenī, gan tīri praktiski — visasāk izpaužas mūsu kopīgās problēmas attieksmei pret kapiem.

Taču pastāv arī daudzi citi jautājumi, kas tika uzrādīti, sūtot aizpildītās anketas un vēstules par kapu stāvokli dažādās Latvijas vietās. Vēstulēs paustā ļaužu nostādne ir modelis un reizē indikators, kas uzrāda asu kultūrsāpi. Bet sāpes ir dzīvības pazīme. Cilvēki no dažādām republikas vietām vēstulēs apliecina savu pozitīvo potenciālu. Viņi vēl arvien ir gatavi cilvēciskai atvērtībai.

Suntažu meža kapsēta. Vandzenes un Jozupu kapi. Straupes Vecie kapi, Slokas Vecie kapi. Opekalna kapi. Dobeles rajonā: Jaku, Sarkankrogus, Villiku kapi. Un vēl, un vēl. Šīs nelielās lauku kapsētas šķiet gluži kā pamestas lauku mājas. Ne jau par visām to var teikt, apdzīvotas vietas tuvumā esoša lauku kapsēta savā sakoptībā nereti pārspēj reprezentablos Meža kapus Rīgā. Un tomēr — kas tad īsti pašlaik ir šīs mirušās kapsētas, kurās apbedījumi vairs netiek izdarīti, bet tuvinieki pie saviem aizgājējiem pa reizei tomēr brauc? Kur zeme ir cilvēku pīšļu pilna, tātad — citāda. «Novelc savas kurpes no kājām. Jo vieta, kur tu stāvi, ir svēta zeme.» (2. Mozus. Gr. 3. 5.). Bēdīgā pieredze ar Lielajiem kapiem Rīgā liecina, ka, cenšoties krustot divas funkcijas — memoriālā parka un atpūtas zonas —, rodas dīvainis, kurā pieminekļu novākšana automātiski no morālas problēmas tiek sašaurināta uz tehnisku. Un tā jau ir metode.

Ieklausīsimies P. Mežuļa vēstulē teiktajā: «Cirstos, piemēram, kapiem ir bijis ļauts ar laiku pārtapt par mežu. Kolkas kapi tagad aizaug ar viršiem, un tas izskatās dikti jauki — varbūt šādam jābūt kapu liktenim, jo diez vai mēs būsim spējīgi uzturēt kārtībā visus Latvijas kapus.» Šai domā, mūsuprāt, slēpjas daļējs atrisinājums: ļaut arī kapiem mirt, lai pēc tam pret tiem izturētos ... kā pret mirušu cilvēku. Slēgtu jeb mirušu kapu uzdevums arī nebeidzas pēc pēdējā apbedījuma izdarīšanas.

Raksta V. Šuvcāne: «Lielirbes kapi ir seni lībiešu kapi, šķiet, ka tajos mirušie apbedīti ilgu laiku un vairākos slāņos. Kapi atrodas aizliegtā zonā, tāpēc to apkopšana ir problemātiska. Vasarā Kapu svētkos sabrauc ap 50 cilvēku — tā ir savdabīga kādreizējo Lielirbes ciema iedzīvotāju un viņu bērnu tikšanās reize.»

Kas cilvēku garīgi piesaista savai dzimtajai zemei? Varbūt arī vieta, kur atdusas viņa priekšteču pīšļi. Caur šādi par citādu padarītu zemi, pret kuru rodas īpaša attieksme un tiek atjaunota tautas un cilvēces nepārtrauktības līnija.

No šāda aspekta raugoties, citāda izskatās arī migrantu problēma. Dziļāka, smagāka.

««Neviens no mūsējiem vēl nav miris», Hosē Arkādio Buendija atbildēja, «neviens nav saistīts ar zemi, iekāms tajā nav apbedīts kāds no viņa tuviniekiem.»» (G. G. Markess, «Simts vientulības gadi».) Atrautībā no savu senču pīšļiem, no to klātbūtnes izjūtas cilvēka apziņā veidojas jau pašā sākotnē kropla vērtīborientācijas struktūra.

Protams, tas nenotiek tik tieši, tomēr der ieklausīties Markesa aizsāktā dialoga turpinājumā (no jau minētās grāmatas): ««Ja kādam vajadzīgs mirt, lai mēs teitan paliktu, tad miršu es,» Ursula maigā apņēmībā attrauca.»»

Šādā pasauluztverē var saskatīt pagānismu, misticismu, tomēr tādi vērtējumi būtu mēģinājums vienkāršot cilvēka dabu un cilvēciskā būtību.

Bet Latvijā ir tāda vieta, kur cilvēks, nemaz nemanot, kļūst par pagānu, kurš izjūt dīvainas dvēseles trīsas, nonācis kādā svētvietā. Tie ir Carnikavas kapi. Ēnainas krūmu audzes, pakāpieni, līdz pārsteidz pēkšņā nokļūšana templī. — Virs galvas ir koku zari, pie kājām — tāls skats uz Gauju, bet pašā tempļa centrā — akmenī kaltas Latvijas kontūras, kuru pamatā krusta forma. Un vienkāršs uzraksts — «Tautas dzejnieks Ojārs Vācietis». Tad pēkšņi nākas atskārst: tu esi kāpis Golgātā. Pa glītām kāpnītēm, bet Golgātā. Un tur augšā ir Latvija.

VILNIS ZARIŅŠ

LAUPĪTĀJU FILOZOFIJA

NACIONĀLSOCIĀLISMA IDEOLOĢIJA UN PROPAGANDA

2. Nacionālsociālismā propagandas metodes

Sagrābjot un nostiprinot savu kundzību Vācijā, hitlerieši visvairāk paļāvās uz varas līdzekļiem un teroru', taču, tāpat kā citi fašistiskie režīmi, plaši praktizēja ari tautas masu garīgu pakļaušanu ar demagoģiskas propagandas palīdzību.

Propagandas un masu garīgās ietekmēšanas jautājumi ir gandrīz vienīgie, kas nacionālsociālisma teorijā aplūkoti nevis diletantiski un fragmentāri, bet sistemātiski un ar īstu lietpratību. Te izpaudās vācu armijas I pasaules karā gūtā propagandas un kontrpropagandas pieredze, ko Hitlers apguva, mācoties apmēram pusgadu ilgajos armijas psiholoģiskā dienesta kursos 1919. gada pirmajā pusē, vēlākā SA ***vienību organizētāja Rēma vadībā.~ Sie kursi, ko Hitlers savā biogrāfijā tikai paviršī piemin (Mein Kampj,*** 227. Ipp.), varēja dot vienīgi pamatzināšanas uil ierosinājumus, kurus ***turklāt vajadzēja pielāgot miera laika apstākļiem un darbam civiliedzīvotāju vidū. Hitlera attieksmēs pret propagandu var konstatēt sistemātisku interesi un lielu pieredzi.***

Vācu fašistu teorētiskie spriedumi par propagandas lomu sabiedrībā ir voluntāri un visumā pieslejas jau 18. gs. izplatītajam uzskatam, ka vēstures gaita ir atkarīga no sabiedrībā valdošajām idejām. Tikai (atšķirībā no vairuma 18. gadsimta filozofu, kas no šis atziņas izdarīja secinājumu, ka nepieciešams apgaismot un izglītot

tautu, izplatīt taisnīguma un humānisma idejas) nacionālsociālisti, neraugoties uz atsevišķām demagoģiskām frāzēm, ari propagandas teorijā pauda dziļu nicinājumu pret tautu, uzskatot to par pasīvu objektu, kas neapzinās savas intereses un akli seko jebkādu ideju sludinātājiem. Ari izteiksmes skaidrības ziņā nacionālsociālisti šajā jautājumā tālu atpalika no 18. gs. labākajiem paraugiem.

Tajā pašā laikā vācu fašistu uzskati par propagandas konkrētajiem jautājumiem saturēja praksē daudz pārbaudītu paņēmienu un triku, kas Vācijas tālaika apstākļos hitleriešiem deva iespēju pulcēt ap sevi lielu skaitu piekritēju. Valsts vara nacionālsociālistu izpratnē esot stabila tad, ja tā atrodoties saskaņā ar sabiedrībā valdošajām idejām.' Katras autoritātes pamatā, pēc šī uzskata, esot, pirmkārt, popularitāte un, otrkārt, vara. Ja šiem abiem priekšnosacījumiem vēl pievienojoties tradīcija, autoritāti varot uzskatīt par nesatricināmu.[4]

Taču popularitāte un sabiedriskā doma vispār esot galvenokārt audzināšanas un propagandas rezultāts, tāpat kā reliģiskā pārliecība.[0]

Propaganda, norādīja Hitlers, ir drausmīgs ierocis prasmīgās rokās[b]*, tā spēj sīkas problēmas padarīt nozīmīgas un svarīgās noklusēt*[5]*, tā spēj nožēlojamu dzīvi nabadzībā tautai iztēlot kā paradīzi un otrādi*[6] *— tā ir māksla, ko pilsoniskās partijas, izņemot katoļu aprindas, vispār neprot. ' Turpretim marksisti esot prasmīgi propagandisti, tādēļ viņi gūstot labus panākumus.*[IU] *Marksistiskās idejas vairāk iespiežoties tautas masās tādēļ, ka marksistu propagandisti ejot pie masām un runājot tām saprotamā valodā.* [7] *Nevis Marksa izstrādātā teorija esot saviļņojusi Krievijas analfabētu masas un iesaistījusi tās revolūcijā, bet gan tūkstoši aģitatoru, kas runājuši šīs idejas vārdā.'*[8] *Ar filozofiem vien, bez demagogiem, nebūtu iespējama ne franču, ne Oktobra revolūcija.*

Jautājums, ka dažādu sabiedrības šķiru apziņu varētu ietekmēt ari viņu materiālās dzīves apstākļi un ka revolūcijām varētu būt arī ekonomiski un sociāli priekšnosacījumi, nacionālsociālisma ideoloģijā, protams, nebija un nevarēja tikt aplūkots. Propagandas visspēcības sludināšana viņiem tieši deva iespēju noklusēt šķiru pretrunu pastāvēšanu. Vācijas pretinieki I pasaules kara gados, norādīja nacionālsociālisti, it īpaši angļi, esot daudz prasmīgāk nekā vācieši izmantojuši propagandu, un tas esot bijis galvenais cēlonis, kādēļ vācu armijas kaujas spējas kara beigās esot mazinājušās, bet pretiniekiem nē.[9] *Reālais spēku samērs kara beigu posmā šeit, tāpat kā visur, vācu fašistu darbos noklusēts.*

Tā kā propaganda ir māksla, norādija Hitlers, tās galvenais uzdevums ir atrast ceļu uz plašu masu sirdīm, psiholoģiski pareizi apstrādājot to emocionālos priekšstatus.'[0] *Propagandas uzdevums*

neesot izglītot. Tai pirmkārt jāiedarbo-joties uz jūtām un tikai ļoti nosacīti uz tā saucamo saprātu (Verstand).'[b] Propagandai esot jābūt vienpusīgai, šaurai, jo masu uzņemšanas spēja esot ļoti aprobežota.' To nevajagot adresēt inteliģencei, bet vienīgi plašajām masām, un tādēļ tā tikpat maz attiecoties uz zinātni, cik plakāts uz mākslu.'[1]' Jo propaganda mazāk zinātniska, jo tā vairāk ietekmējot masu jūtas'[J] un, tā kā vienīgais propagandas pareizības kritērijs esot panākumi, tā jāpiemērojot viszemākajam iespējamo piekritēju attīstības līmenim'" un, jo plašākām masām propaganda domāta, jo aprobežotākai tai jābūtr Valstsvīra runa esot jāvērtē nevis no iespaida, kādu tā atstājusi uz profesoriem, bet gan no iespaida, kādu tā atstājusi uz masām.[10]

*«Nacionālsociālisms vienkāršojis vācu tautas domāšanu un novedis to atpakaļ pie tās primitīvajām pamatformulām» [. .]uzsvēra J. Gebelss 1935. gadā, «[. .] lai plašās tautas masas mūs saprastu, mēs apzināti veicam ar tautu saistītas propagandas darbu. Lietas, kas citkārt bija pieejamas vienīgi dažiem lietpratējiem un ekspertiem, mēs esam iznesuši uz ielas un iekaluši ierindas cilvēku galvās (und dem kleinen Mann ins Gehirn eingehämmert), visas lietas tika izklāstītas tik vienkārši, ka tās varēja uzņemt arī visprimitīvākais prāts [. .]. Te bija mūsu panākumu noslēpums.»[2]**

Masu dzinējspēks, norādīja nacionālsociālisti, ir jūtas, un to emocionālajai nostājai piemīt ārkārtīga stabilitāte. Ticību grūtāk satricināt kā zināšanas, mīla mazāk pakļauta izmaiņām kā cieņa, naids ir ilgstošāks kā nepatika un pasaules lielāko apvērsumu pamatā bijusi nevis zinātniska izziņa, ko apguvušas masas, bet gan apgarots fanātisms un dažreiz histērija. Tādēļ tam, kas grib iegūt masu piekrišanu, jāprot atrast atslēgu uz viņu sirdīm. Šo atslēgu nesaucot par objektivitāti, respektīvi vājumu, bet gan par gribu un spēku[11] Propagandas panākumu priekšnosacījums esot neatlaidība.[12] Pat nekaunīgi meli, kas sākumā radījuši sašutumu, ilgstošā laika sprīdī, sistemātiski atkārtoti, tiekot gan uzņemti ar nepatiku, bet galu galā masas sākot tiem ticēt.[2b]

Propagandai vajagot galēji saasināt tautas uzmanību uz vienu problēmu, iztēlojot, ka no tās atrisināšanas patiesi atkarīga tautas pastāvēšana vai bojā eja.[21] Politiskajā cīņā uzbrukumi esot jākoncentrē uz vienu pretinieku, jo masām vienlaicīgi nedrīkstot rādīt vairākus ienaidniekus.[13]

Neesot pareizi pretinieku tēlot smieklīgu un vāju, labāk esot, ja masas to iedomājoties kā niknu, viltīgu un nežēlīgu, jo vienīgi šādi uzskati kāpināšot cīņas sparu.[14]

Tāpat kā ziepju reklāma, arī politiskā propaganda nedrīkstot būt objektīva, tā nedrīkstot iztirzāt citu tiesības, tā nedrīkstot pētīt patiesības, kas var būt izdevīgas citiem, bet tai esot jāuzsver vienīgi

tas, kas izdevīgs virzieniem, ko tā pārstāv.[15] Svarīgāka par visiem teorētiskiem prāta pierādījumiem esot beznosacījumu, apodiktiska ticība, jo tā esot cīņas faktors.[16'] ■

Nacionālsociālistu rekomendētās un praktizētās propagandas metodes nebūt nav iedarbīgas visos apstākļos. Jau

*18. gadsimtā bija zināms, ka ikviens teiciens, daudz reižu atkārtots, kļūst pretīgs.[32] Indivīda negatīvā reakcija pret uzbāzīgu propagandu vai reklāmu, ko psiholoģijā pieņemts saukt par bumeranga efektu, iestājas jo drīzāk, jo augstāka ir šī indivīda intelektuālās attīstības pakāpe un spēja patstāvīgi spriest.*M

Apzinādamies vai nojauzdami šo vājo vietu savā propagandā, hitlerieši centās noniecināt prāta lomu un centās iedarboties galvenokārt uz jūtām. Izvēloties propagandas uzbrukuma objektus, viņi ļoti rēķinājās ar tautas masu simpātijām un antipātijām, taču nebūt necentās objektīvi atspoguļot faktus. Par galveno uzbrukuma objektu nacionālsociālistu propagandā pārmaiņus bijuši Versaļas līgums un vācu politiķi, kas to pieņēmuši, plutokrāti un buržuji, marksisti, Veimāras republikas politiķi kopumā, ebreji, dažādas Vācijas kaimiņvalstis, atkarībā no konkrētās politiskās situācijas, taču revanšu propaganda tādā vai citā formā nekad neizgāja no dienaskārtības.

Nacionālsociālistu kampaņa pret Versaļas līgumu ieguva lielu atsaucību masās šī līguma laupītāja rakstura dēļ. Turklāt uzvarētāju lielvalstu pretrunu rezultātā rīcībā pret Vāciju bija daudz nekonsekvenču, ko nacionālsociālisti vēlāk izmantoja demagoģiskos nolūkos. Pamiers Kampjenas mežā netika noslēgts kā Vācijas beznosacījumu kapitulācija un par miera sarunu pamatu abpusēji tika atzīti j4SV *prezidenta Vilsona 14 punkti. Sie punkti nesaturēja prasību pēc kontribūcijām. Diplomātiskā cīņa ap kara zaudējumu atlīdzību ieilga, un tikai 1921. gada 24. janvārī tika fiksēta Vācijas reparāciju summa — 212 miljardi zelta mārku, resp. 55 miljardi dolāru, ko vajadzēja segt, maksājot pirmajos desmit gados pa 2—5 miljardiem zelta mārku ik gadus, sākot ar 1932. gadu, 6 miljardus mārku ik gadus un pilnīgi nomaksāt līdz 1963. gadam.*

Tas vācu fašistiem deva pamatu apgalvot, ka reparācijas tiek prasītas ne vien no tiem vāciešiem, kas karojuši, bet arī no viņu bērniem un ka pat tie bērni, kas Vācijā vēl dzims pēc 10 vai 20 gadiem, jau tagad padarīti par nodevu maksātājiem Antantes valstu baņķieriem. Iemīļota fašistu frāze bija apgalvojums, ka Vācija padarīta par vergu koloniju ārzemniekiem.[31]

Sašutumu vācu tautā par miera noteikumiem hitlerieši ar Vācijas un starptautisku reakcijas spēku līdzdalību pārvērta aizsegā, kas novirzīja masu uzmanību no revolucionārās cīņas, no kara vaininieku atmaskošanas pašā Vācijā, un tas ievērojamā mērā bija

viņu karjeras dzinējspēks. Raksturojums, ko Hitleram deva pirmais politiskais audzinātājs Rēms, iztēlojot viņu par Versaļas līguma ārlaulības bērnu[30], nebija sevišķi tālu no patiesības.

Nacionālsociālisti izmantoja arī masu naidu pret kapitālismu un simpātijas pret sociālismu. Pat ļoti konservatīviem vērotājiem nācās konstatēt, ka hitlerieši baņķierus un lielos zemes īpašniekus kritizē daudz niknāk nekā marksisti.'

Taču aiz dažādām ārišķībām, kas izpaudās partijas nosaukumā, sarkanās krāsas uzņemšanā karogā, nacionālsociālistu savstarpējā uzrunā par biedriem, slēpās faktiska savienība ar sociālisma niknākajiem ienaidniekiem pret sociālismu.

Vienpusīga pieeja, kuras nolūks bija novirzīt masu enerģiju no cīņas pret kapitālismu Vācijā un uzrīdīt tās otršķirīgiem, nebūtiskiem vai šķietamiem vācu tautas pos-

Имануил Кант. Сочинения в шести томах. Том 11, Издательство «Мысль», М., 1968. 41. Ipp.

1.1 *Individual in Society. By David Krech, Richard S. Crutchfield and Eger-ton Ballachey, University of California Berkeley. Me. Graw-Hill Book Company, 1962.,* 5., 239., 526. 1pp.

" *Mein Kampf,* 640. 1pp.

1.1 *Jaques Delarue, Histoire de la Gestapo. Paris Fayard, 1962,* 137. Ipp. *André Francois Poncet. Souvenirs d une ambassade a Berlin. Paris Flammarion, 1946,* 78. Ipp.

ta vaininiekiem ir tipiska vācu fašismam tā pastāvēšanas laikā, taču tā prasīja lielu veiklību propagandā un prasmi izmantot visdažādākos masu apziņas ietekmēšanas līdzekļus.

Par ļoti svarīgu masu ietekmēšanas līdzekli nacionālsociālisti atzina presi, norādot, ka ne velti to žurnālistu aprindās dēvējot par «lielvalsti».6' Prese esot svarīgākais «sabiedriskās domas» formēšanas faktors, sava veida skola pieaugušajiemTaču nacionālsociālisti konstatēja, ka arī prese ne vienmēr ir visspēcīga, jo ne visi lasītāji vienādi uzņemot avīžu rakstus. Lielākā daļa lasītāju nekritiski ticot visam, kas publicēts presē, otrā, daudz mazākā grupa, turpretim neticot nekam, kas rakstīts avīzēs, bet trešā, vismazākā daļa lasītāju kritiski pārbaudot avīžu rakstus un salīdzinot tos ar savām iepriekšējām zināšanām

Rakstīto propagandu labprāt lasot tikai tie ļaudis, kas tai piekrīt. Cilvēki nelabprāt lasot sev nesimpātiskas tendences laikrakstus un varbūt tikai viens no desmit tūkstošiem tādus abonējot.[1']

Daudz labāk par avīzēm nesimpatizējošā vidē izplatoties skrejlapas. Tās gan varot dot tikai dažus ierosinājumus un norādījumus, tāpēc jaunu piekritēju vervēšanu vislabāk varot veikt, apvienojot proklamāciju izplatīšanu ar masu sapulcēm, kur

proklamācijās skartie jautājumi var tikt sīkāk iztirzāti.Masu sapulces esot vērtīgas arī tādēļ, ka tās nomācot indivīda šaubas par sapulcē sludinātās mācības pareizību un spiežot apzināties sevi kā lielas kopības locekli,[u] Nacionālsociālistu masu sapulces esot tautisku un nacionālu kaislību izlaušanās vieta.[4]

Ļoti svarīgs jautājums, norādīja Hitlers, ir kārtības organizēšana sapulcēs. Sapulces nedrīkst ciest nekādas pretinieku provokācijas, un kārtības traucētāji nekavējoties jāpa-dzen, nepieciešamības gadījumā cīnoties pat pret milzīgu pārspēku.[lo] Sapulces runātājam esot jābūt labam psihologam, viņam jāprot uzspiest klausītājam sava griba, pārvarēt to pretestību. Vērojot klausītāju sejas izteiksmi, runātājam esot jāpielāgojas to uztveršanas spējai, vajadzības gadījumā runājot elementārāk, lēnāk vai minot vairāk piemēru un argumentu savas nostājas pamatošanai. Galvenās grūtības sapulces runātājam sagādājot klausītāju nelabvēlīgas jūtas. So šķērsli, kas rakstītai propagandai esot nepārvarams, spējot pārvarēt prasmīgs runātājs, iedarbojoties tieši uz jūtām.[>a]

Propagandistam jāzinot apstākļi, kas atvieglo klausītāju gribas pakļaušanu. Jāņemot vērā, ka teātra izrāde pīkst. 8 vakarā vairāk ietekmē skatītājus nekā dienā. Jāņemot vērā sapulces telpas iespaids uz klausītājiem, tradīcijas, kas saistītas ar šo telpu. To labi esot izpratusi katoļu baznīca, organizējot dievkalpojumus puskrēslā, sveču gaismā, kūpinot vīraku utt.

Sapulces runātājs līdzīgos apstākļos, runādams vakarā, gūšot daudz labākus panākumus nekā dienā utt.[4']

Laikabiedri un pētnieki norāda, ka Hitlers pats bijis prasmīgs orators, kas klausītājiem maz licis domāt, toties spējis fanatizēt savu klausītāju pūļus, izvirzot elementārus lozungus, norādot konkrētus vaininiekus Vācijas nelaimēs, pret ko vērsties pūļa dusmām, un sludinājis Vācijas varenību un uzplaukumu nākotnē, kur būs darbs un pārticība katram vācietim, utt.[17]

Pētījumi nedod nekādu apstiprinājumu otrā pasaules kara gados izplatītajai koncepcijai par Hitleru kā ārprātīgo, kas nezin kā ieguvis masu atbalstu. Sīkāks Hitlera personības vērtējums tiks dots vēlāk, šeit jāaprobežojas ar aizrādījumu, ka Hitlera histērija runu laikā bija nepieciešama, lai iedarbotos uz masu jūtām tieši, apejot prātu, un pamatvilcienos bija jau iepriekš rūpīgi aprēķināta. Lai uzspiestu klausītājiem savu gribu, kas bija pretēja tautas vairākuma interesēm, viņš nevarēja balstīties ne uz klausītāju iniciatīvu, ne uz to spriešanas spēju.

Nacionālsociālisti apzinājās, ka ar propagandas paņēmienu zināšanu un politisko pretinieku lamāšanu vien nepietiek, lai vestu aiz sevis masas. Propagandai bija vajadzīgs arī kāds pozitīvs saturs. Tāds saturs tika radīts un nacionālsociālisma ideoloģijā pazīstams ar

pasaules uzskata (Weltanschauung) vārdu.

Nacionālsociālisti nežēloja pūles, lai iestāstītu masām, ka viņu mācība esot principiāli jauns pasaules uzskats, kas būtiski atšķiras no visu citu politisko partiju lozungiem. Viņi apgalvoja, ka daudzās Vācijas nelaimes, starp kurām viņi uzskaitīja pilsētu attīstību, nacionālo īpatnību vājināšanos, visas dzīves pakļaušanu naudas interesēm, esot noteikta, vispāratzīta pasaules uzskata trūkuma sekas. Šī iemesla dēļ varot konstatēt arī nedrošību spriedumos, bailes no atbildības, humānisma skurbuli un citas viņu izpratnē negatīvas parādības.[M] Vienojoša uzskata izplatībai, norādīja nacionālsociālisti, nepieciešams, lai: « . . Viens vīrs kaut kur pasludina kādu patiesību, aicina atrisināt kādu problēmu, izvirza mērķi un veido kustību, kam jākalpo viņa nolūku īstenošanai.»[01] Pasaules uzskats, lai cik pareizs un derīgs tas arī būtu, palikšot bez praktiskas nozīmes tik ilgi, kamēr tas nekļūšot par kādas cīņas vienības kaujas karogu.[1]

Hitlers uzsvēra, ka esot ļoti bīstami saistīt politisko un pasaules uzskatu cīņu ar saimnieciskajām interesēm, citādi tās atvilkšot visu enerģiju no politiskās cīņas:'[6] Tas ļauj secināt, ka jau 20. gadu vidū viņš skaidri apzinājās, ka nacionālsociālisms nevar būt izdevīgs visplašākajām tā sekotāju masām un nekāda šīs kustības un masu interešu saskaņošana nebūs iespējama. Pasaules uzskats tiecas pēc monopolstāvokļa.[04]

« . .. Te nevar būt nekādas saprašanās un nekāda kompromisa ar radniecīgiem virzieniem, bet tikai ABSOLŪTI EKSKLUZĪVU TIESĪBU uzturēšana . . .»[i0]

« . . . Kad nacionālsociālists uzģērbj brūno kreklu,» uzsvēra A. Rozenbergs savā runā Berlīnē 1934. g. 22. februārī, « viņš pārstāj būt katolis, protestants, vācu baznīcas loceklis utt.; tad viņš ir vienīgi un tikai vācu nācijas cīnītājs .. .»[M]

«Pasaules uzskats nozīmē,» rakstīja Gebelss, «cilvēkus un viņu attieksmes pret pasauli, pret valsti, pret saimniecību un kultūru, un reliģiju uzlūkot vienmēr no viena un tā paša viedokļa. Šādai rīcībai nav vajadzīga nekāda liela programma, bet to parasti var definēt vienā īsā tēzē.»[0']

Tieksme ietvert vienā tēzē vai vienā formulā bagātu un daudzveidīgu saturu, ja šī tēze radusies zinātniskās abstrakcijas rezultātā, saglabājot konkrētā satura bagātību, var virzīt uz priekšu pasaules izzināšanu.[ja] *Taču nacionālsociālistu pasaules uzskata tēzes tika formulētas patvaļīgi, vadoties no demagoģiskiem apsvērumiem, tādēļ tām nepiemīt izziņas vērtība. To neslēpa arī vācu fašisma ideologi. «Pasaules uzskatam — un tā ir viņa būtiska pazīme — nav nekā kopīga ar zināšanām,» rakstīja Gebelss. «Nabadzīgs strādnieks, ko maz kāds pazīst, ar savu niecīgo zināšanu krājumu var būt*

pasaules uzskata paudējs (kann die Weltanschauung vertreten), kamēr augsti mācīts universitātes profesors, kas brīvi orientējas visās zinātņu nozarēs, var tāds nebūt. Pieredze māca, ka, jo lielākas zināšanas, jo bieži vien mazāka drosme pievienoties kādam pasaules uz-

[4U] *Mein Kampf,* 409. Ipp.

"[u] Turpat, 292. Ipp.

Turpat, 569. Ipp.

!* Turpat, 418. Ipp.

Turpat, 680. Ipp.

"[4] *Mein Kampf,* 508. Ipp.

[30] Turpat, 678. Ipp.

Völkischer Beobachter, 1934. g. 23. februāri, nr. 54. [u]*Dr. Joseph Goebbels. Wesen und Gestalt des Nationalsozialismus. Junker und Diinnhaup Verlag. Berlin, 1935,* 11. Ipp.

"" V. 1. Ļeņins, Raksti, 38. sēj., 83., 152.—153. Ipp.

skatam un aizstāvēt to.. .»[M] «Pasaules uzskats,» norādīja Gebelss 1944. gadā, «vispār tikai tad var aptvert, mobilizēt, fanatizēt plašās masas, ja tas tiek izklāstīts saprotamā formā. Ir pavisam kas cits pasaules uzskatam piešķirt filozofisku formu, nekā darīt to saprotamu plašajām masām, kas gatavas par to mirt.»[M)]

Palaikam nacionālsociālisma ideologu darbos pavīdēja doma, ka savā pašreizējā attīstības stadijā nacionālsociālisms esot tikai lielas ideoloģiskas sistēmas pirmsākums un pirmie soļi. Tā, piemēram, I. Gebelss 1944. gadā apgalvoja, ka pēc 50 vai 100 gadiem nacionālsociālisms būšot izveidojies par filozofisku vai valsts politisku doktrīnu, bet pašreiz, kā katrs īsts pasaules uzskats savā sākotnējā fāzē, tas izpaužoties koncentrētās, lapidārās formulās. Taču,- paredzot sava pasaules uzskata tālāku izveidošanos, viņš to ne mazākā mērā nesaistīja ar zinātnes attīstību un nepieļāva pat domu, ka tā pamatpostulāti varētu tikt kaut kādā veidā precizēti vai grozīti. Sava pasaules uzskata izveidošanu viņš iztēlojās līdzīgu kristīgās teoloģijas attīstībai, kurai sākotnēji esot bijusi tikai viena, plašajām masām saprotama ideja, kamēr tagad no universitāšu katedrām tā tiekot mācīta piecus vai septiņus semestrus,[bl]

A. Rozenbergs (atšķirībā no J. Gebelsa) noraidīja jebkādu pasaules uzskata «programmatisku» formulējumu, apgalvodams, ka pasaules uzskats esot nevis dogma, bet nostāja *(die neue Anschauung der Welt ist kein Dogma, sondern eine Haltung),* ***un nosodīja centienus jau iepriekš dot gatavas atbildes visiem jautājumiem[18] Pēc viņa domām, pasaules uzskata pamatsastāvdaļas esot reliģija, zinātne un māksla, un tām vajagot būt saskanīgām savā starpā."[19]***

Nacionālsociālistu attieksmēs pret savu ideoloģiju neizpaudās zinātniska pieeja. Tā drīzāk bija fanātisku sektantu nostāja, kas

nešaubīgi ticēja katram savas doktrīnas vārdam, pat necenzdamies pārbaudīt tās pareizību. Tāpat kā sektanti, nacionālsociālisti veidoja arī savas attieksmes pret citādu uzskatu piekritējiem.

Pasaules uzskatam, norādīja Hitlers, ir liela priekšrocība, salīdzinot ar politiskajām partijām. Partijas tiecoties pēc kompromisiem, pasaules uzskats — nekad. Tas pasludinot savu nemaldību.0' Pasaules uzskats esot neiecietīgs pret visiem citiem uzskatiem, tas pavēloši prasot atzīt vienīgi sevi un atzīt sevi visu, bez atlikuma, kā arī to, lai visa sabiedriskā dzīve tiktu pārkārtota saskaņā ar viņa ieskatiem. Tas nevarot ciest agrākā stāvokļa izpausmju tālāku pastāvēšanu. Sinī ziņā tas līdzinoties reliģijai, jo arī kristieši ne vien uzbūvējot savu altāri, bet arī nojaucot pagānu altārus."'

Taču, atzina Hitlers: «... katrs pasaules uzskats, lai tas būtu vairāk reliģioza vai politiska rakstura — dažkārt šeit grūti konstatēt robežas —, mazāk cīnās par sev naidīgu ideju iznīcināšanu, kā par savējās īstenošanu. Tādēļ tā cīņa ir vairāk uzbrukums kā aizstāvēšanās ..,»°[20]

Pasaules uzskats var gūt panākumus vienīgi tad, apgalvoja Hitlers, ja tas būs velnišķīgi neiecietīgs pret citiem uzskatiem. Jau kristieši nodibinājuši garīgu teroru, un kopš tā laika pasaule šādi tiek pārvaldīta. Tādēļ tikai ar spaidiem var salauzt spaidus un ar teroru —• teroru.00

Praktiskas politikas valodā pārtulkots, šāds atzinums noderēja par attaisnojumu jebkurai varmācībai. Nacionālsociālistu pasaules uzskata galvenais uzdevums jau arī bija dot ideoloģisko papildinājumu teroram, tādēļ ka ar varmācību vien, bez ideoloģiskās cīņas līdzekļiem, kā atzina tā pamatlicēji, uzvaru pār naidīgām idejām esot iespējams gūt vienīgi tad, ja līdz pēdējam iznīcināti visi to piekritēji un citus uzskatus sekmīgāk varot apkarot tā vara, kas pati pārstāvot kādu pasaules uzskatu.00

Tautas masu attieksmi pret savu ideoloģiju vācu fašisti iztēlojās kā nedomājošu, bezierunu padevību. Tas ir labi saprotams, jo, vienīgi panākot, ka tautas masas viņiem akti sekos, nacionālsociālisma līderi varēja cerēt tās vadīt monopoliem vēlamā virzienā pretī jaunam pasaules karam.

«NSDAP nedrīkst kļūt par sabiedriskās domas kalpu,» norādīja Hitlers, «bet viņai jākļūst par tās pavēlnieku. Nevis par masu kalpu viņai jākļūst, bet par kungu!»[21]

Nacionālsociālisti nebija ne pirmie, ne vienīgie, kas pretendēja kļūt par sabiedriskās domas pavēlniekiem Vācijā. Daudz vairāk par šīm pretenzijām laikabiedru un pētnieku izbrīnu izraisīja apstāklis, ka viņiem tas ievērojamā mērā bija arī izdevies. Izskaidrojums šai parādībai, protams, nav meklējams vācu tautas rakstura īpašībās vai

spriešanas spējās. To var izprast, vienīgi ņemot vērā Vācijas konkrēto politisko situāciju, kas jau aplūkota iepriekšējā nodaļā.

Turklāt fakti liecina, ka nacionālsociālistu līderi ne visai paļāvās uz savas mācības teorētisko pilnvērtību un spēju ilgstoši valdzināt masas, tādēļ jau no pašām pirmajām savas valdīšanas dienām darīja visu iespējamo, kas bija viņu spēkos, lai ar policejiskiem līdzekļiem nodrošinātu savas ideoloģijas monopolstāvokli Vācijā.

Tūlīt pēc varas sagrābšanas hitlerieši nodibināja monopolu uz visiem informācijas un sabiedriskās domas ietekmēšanas līdzekļiem. Visus notikumus, kas risinājās politiskās dzīves aizkulisēs, hitleriešu sagrābtā prese noklusēja, bet faktus, ko nevarēja noklusēt, apgaismoja deformētā un tendenciozā veidā. Apšaubīt un apstrīdēt oficiālās versijas bija ļoti riskanti, jo varas iestādes ļoti nežēlīgi izrēķinājās ar visiem citādu uzskatu paudējiem

Sistemātiski nožņaugdami katru objektīvu informāciju presē, nacionālsociālisti tajā pašā laikā svinīgi deklarēja, ka preses augstākais uzdevums esot kalpošana tautai un vācu dzīves un gara pareiza atspoguļošana." Cenzdamies dot poētisku izskaidrojumu preses brīvības likvidēšanai un iztēlojot to kā zināmas kārtības radīšanu preses darbā, Gebelss sarunā ar preses darbiniekiem Ķelnē 1933. gada 6. aprīlī apgalvoja: «Mēs nebūt negribam, lai katrs pūstu vienu un to pašu instrumentu, mēs tikai gribam, lai tiktu taurēts pēc VIENA plāna un lai preses koncerta pamatā būtu viena SIMFONIJA un nevis tai katram būtu tiesības taurēt, KA VIŅAM PATĪK.» ■ Ļoti neiecietīgi nacionālsociālisti pēc varas sagrābšanas uzņēma ikvienu, pat vismērenāko sava režīma kritikas mēģinājumu. R. Hess savā radiorunā Ķelnē 1934. gada 25. jūnijā norādīja, ka lietišķa atsevišķu trūkumu kritika, ja tā atbilstot nacionālsociālistiskās domāšanas būtībai un tiekot virzīta pa atbilstošiem ceļiem, gan esot atzīstama, taču brīdināja izteikt kritiskas piezīmes uz ielām un tirgū, kur tās varētu kļūt sadzirdētas un nonākt neaicinātu ļaužu ausīs. «Katrs, kas izsaka kritiku publiski vai pie kafejnīcas galda,» norādīja Hess, «lai apzinās, ka līdz ar to viņš palīdz savas tautas ienaidniekiem un droši vien atkārto to, ko aģenti un provokatori ļaunprātīgi izplata tautas vidū . . .»'

Rīkojoties atbilstoši šādai nostājai, nacionālsociālisti jebkuras no viņu doktrīnas atšķirīgas domas paušanu vai pat vienkāršu piezīmi par viņu kundzības metodēm iztēloja kā smagu politisku noziegumu. _

Savas ideoloģijas izplatīšanai nacionālsociālisti plaši izmantoja jaunākos tehnikas sasniegumus: Hitlers, tāpat

Mein Kampf, 186. Ipp.

"n Turpat, 189. Ipp. ua Turpat, 520. lpp.

Andre Francois-Poncet. Souvenirs d une ambassadeâ Berlin. Septembre 1931—oktobre 1938. Paris Flammarion, 1946, 5. Ipp.

[71] No Hitlera uzrunas preses pārstāvjiem 1933. g. 13. februāri. Citēts pec *Gerd Rühle. Das Dritte Reich. Das erste Jahr 1933. Hummelverlag Berlin, 1934.* 79. Ipp.

[72] *Gerd Rühle. Das Dritte Reich. Das erste Jahr 1933. Hummelverlag Berlin, 1934.,* 82. Ipp.

[73] *Völkischer Beobachter, 1934. g. 26. jūnijā,* nr. 177.

kā Musolīni, regulāri izmantoja lidmašīnas kā satiksmes līdzekli, it īpaši vēlēšanu kampaņu laikā, tādējādi gūdams iespēju vienā vakarā uzstāties vairākās masu sapulcēs.

Daudz uzmanības nacionālsociālisti veltīja radio. J. Gebelss 1933. g. 18. augustā 10. Vācijas radio izstādes atklāšanā, salīdzinādams radio lomu 20. gadsimtā ar preses lomu

19. gadsimtā, raksturoja to kā astoto lielvalsti un norādīja, ka bez lidmašīnām un bez radio nacionālsociālistu nākšana pie varas jeb, kā viņš izteicās, «vācu revolūcija» nevarētu noritēt tādās formās, kā tā bija risinājusies.[22] Radio uztvērēju skaits Vācijā pieauga no 4 300 000 1932. gada beigās līdz 6 700 000 1935. gada 1. maijā un turpināja strauji augt. Gandrīz puse nacionālsociālistu varas gados ražoto radio aparātu bija lēti, tā saucamie «tautas uztvērēji» (Volksempfänger), ar kuriem varēja labi uztvert tikai vietējo staciju.[23]

Izvērstais radiotīkls deva iespēju milzīgi paplašināt Hitlera un citu nacionālsociālistu līderu runu klausītāju auditoriju, turklāt varas iestādes organizēja šo runu kolektīvu klausīšanos, pulcējot ap radioaparātiem lielāko iedzīvotāju daļu. Klausīties ārzemju raidījumus bija aizliegts. Dezinformācijas un melu tīklu, kas ietvēra hitleriskās Vācijas iedzīvotājus, gan nebija iespējams izveidot tik ciešu kā Japānai, kur, pēc laikabiedru liecības, pirmā reakcija tautas masās, uzņemot ziņu par kapitulāciju, bijusi ārkārtīgs izbrīns,[1"] taču arī šeit nacionālsociālistiem nelabvēlīga informācija tika publicēta ar lielu nokavēšanos. Ievērojamas iedzīvotāju daļas fanātisms bija sasniedzis tādu pakāpi, ka viņi pat necentās meklēt objektīvu informāciju un akli ticēja visam, ko apgalvoja oficiālā propaganda.

Tiecoties izskaust jebkādu no viņu ideoloģijas neatkarīgu garīgu iespaidu uz iedzīvotājiem, vācu fašisti jau pirmajā savas varas gadā plaši izvērsa sev nevēlamu grāmatu iznīcināšanu. 1933. gada pavasarī no sabiedriskajām bibliotēkām tika izņemti visu progresīvo autoru, it īpaši marksistu, darbi, un arī personīgajās bibliotēkās tādus bija aizliegts turēt. 1933. gada 20. maijā Berlīnes policijas pārstāvis publiski paziņoja, ka Berlīnē vien esot konfiscēts 10 000 centneru marksistisku grāmatu un laikrakstu. Sevišķi neatlaidīgi Berlīnes policija meklēja Marksa, Engelsa, Ļeņina, Lībkneh-ta,

Luksemburgas, Buharina, Zinovjeva, Staļina, Mincen-berga, Kiša u. c. darbus. Konfiscēja visu literatūru, kas labvēlīgi atsaucās par Oktobra revolūciju, ateistisko literatūru utt. No katra izdevuma atstāja 25 eksemplārus, kurus nosūtīja ministrijām un vislielākajām bibliotēkām, kur tie būtu pieejami tikai sevišķi uzticamām personām, it kā pētniecības nolūkā. Pārējo literatūru nosūtīja kā makulatūru papīra fabrikām pārstrādāšanai.

1933. gada aprīlī un maijā nacionālsociālisti izvērsa trokšņainu kampaņu pret tā dēvēto nevācu garu. Augstskolās notika studentu rīdīšana pret nacionālsociālistiem nevēlamiem pasniedzējiem. Fanatizēti studenti un vidusskolēnu bari okšķerēja bibliotēkas un izdemolēja grāmatu veikalus, kuros atradās pārdošanā Arnolda un Stefana Cveiga, Eriha Kestnera, Liona Feihtvangera, Tomasa Manna un citu progresīvu rakstnieku darbi. [6]

Oficiālā propaganda centās šai kultūras graušanas kampaņai piedēvēt kaut kādu vācu gara revolūcijas nozīmi. J. Gebelss, runādams Berlīnes studentu mītiņā 1933. gada 9. maijā pie degoša progresīvo grāmatu sārta, izteicās: «Vecais tiek sadedzināts, tā ir diža, spēcīga un simboliska rīcība, kas jādokumentē visas pasaules priekšā: šeit nogrimst nebūtībā novembra republikas garīgie pamati. Taču no šīm drupām kā Fēnikss pacelsies JAUNS GARS, gars, kurš ir mūsos, ko mēs sludinām un kuram piešķiram konkrētu iemiesojumu un būtiskas pazīmes.»[1]*

Tikpat barbariska bija vācu fašistu attieksme pret mākslu. A. Rozenbergs, iztēlodams mākslu par rases dvēseles atklāsmi, apgalvoja, ka Partenons, Fausts un Bēthovena

5. simfonija esot ziemeļu rases, Konfūcija mācība — ķīniešu, bet Vecās Derības sentences — ebreju dvēseles izpausmes."“

Vadoties no šāda atzinuma, nacionālsociālisti noliedza visas cilvēces kultūras vērtību iespēju.

*Raksturodams nacionālsociālistiskā režīma attieksmi pret kultūras jaunradi, Gebelss Valsts kultūras kameras (Reichskulturkammer) atklāšanas sēdē 1933. gada 15. novembrī izteicās: «Lai varētu īstenot vācu kultūras politiku, nepieciešams radošos māksliniekus visās viņu nozarēs apvienot valsts vadībā, vienotas gribas izteikšanai . . .*j»[si]

Par mākslas svarīgāko uzdevumu hitlerieši pasludināja fašistisko varasvīru cildināšanu. «Ja ir vīri, kas darina vēsturi, tad mākslas uzdevums ir viņus slavināt,» nekautrīgi deklarēja J. Gebelss Minhenē 1939. gada 15. jūlijā

Nacionālsociālistiem, kā norādīja Gebelss savā vēstulē mūzikas ģenerāldirektoram Furtvengleram, kura tika publicēta presē 1933. gada 11. aprīlī, esot pieņemama vienīgi tāda māksla, kas esot «tuva tautai», kam piemītot «atbildības sajūta» un «kaujinieciskums»[№>]*,*

saprotot ar šiem vārdiem bezierunu padevību fašistiskajam režīmam un arī pietiekamu primitīvismu, lai tā būtu saprotama nacionālsociālistu neattīstītajai gaumei un mākslas izpratnei.

Sevišķu uzmanību nacionālsociālisti veltīja vismasveidīgākajai mākslas nozarei — kino, lai padarītu to par savu ideju ruporu. Gebelss savā uzrunā kino darbiniekiem 1933. gada 28. martā brīdināja filmu radītājus no sīkām tēmām un aprobežošanās ar skatītāju izklaidēšanu. Viņš prasīja, lai filmas būtu politisku un pasaules uzskata ideju piesātinātas un tajās tiktu atspoguļotas laikmeta svarīgākās problēmas, saprotot ar šiem vārdiem fašistiskā režīma parādīšanu maksimāli pievilcīgā gaismā. [4] *Ar frāzi, ka mākslai esot jābūt tuvai tautai, hitlerieši centās iznīdēt visus meklējumus māksliniecīskajā jaunradē un padarīt māksliniekus par pakalpīgiem reklāmas plakātu zīmētājiem fašistiskajam režīmam. Tipiska šādas politikas izpausme bija A. Rozenberga vadītā kampaņa 1934. gada decembrī pret komponista Hindemita darbiem un moderno mūziku vispār.'" Tajā pašā laikā nacionālsociālisti centās uzpirkt nenoturīgāko radošās inteliģences daļu, maksājot lielas prēmijas māksliniekiem par režīma vajadzībām atbilstošu darbu radīšanu."*[0]

Vienīgais spēks, ar kuru nacionālsociālistiem savos centienos nodibināt garīgās dzīves monopolu Vācijā vajadzēja rēķināties, bija kristīgā baznīca. Hitleriešu nostāja pret kristietību un baznīcas organizāciju bija pretrunīga. Viņi labi saprata baznīcas iespējas ietekmēt tautas masu apziņu, taču negribēja ciest līdzās sev nekādu garīgu autoritāti. Turklāt konfesiju dažādība, katoļu un protestantu konkurence, apstāklis, ka katoļu baznīcas centrs atradās ārpus Vācijas, Romā, un tās sludinātais kosmopolītisms kavēja nacionālā fanātisma kurināšanu, radīja daudz sarežģījumu vācu fašistu un baznīcas vadītāju attiecībās.

Hitlers pret reliģiju izturējās ar lielu piesardzību un savās runās daudzkārt minēja Augstāko Būtni, Providenci utt. Kad

H. Gērings 1937. gadā kristīja savu meitu pēc katoļu rituāla, Hitlers pildīja krusttēva funkcijas. Tomēr viņš vairāk simpā-tizēja plāniem radīt vienu nacionālu vācu baznīcu, kurā tiktu izšķīdinātas dažādas konfesijas, un atbalstīja, kaut gan ne visai enerģiski, mēģinājumus atjaunot seno ģermāņu pagānismu.

1934. gada 7. augustā Vācijas prezidenta Hindenburga bērēs Hitlers izteica šim ortodoksālajam luterānim savu pēdējo novēlējumu: «Toter Feldherr, geh nun in Walhall!» *(Mirušais karavadoni, dodies tagad uz Valhallu!).*[№l] *Taču atklātus izaicinājumus kristietībai Hitlers atļāvās diezgan reti, un arī šajā bēru runā pieminēja, ka Hindenburgu «Visvarenais ņēmis savā gādībā».*

Konsekventi pret kristietību Vācijā cīnījās Alfreds Rozen-bergs. Visa viņa grāmata «20. gadsimta mīts» *(Der Mythus des 20. Jahrhunderts)* ***pēc būtības ir liels apsūdzības raksts kristietībai, it īpaši katolicismam Vācijā. Ne jau velti pāvests Pijs XI savā dekrētā, kas bija publicēts 1934. gada 16. februārī*** *Observatore Romano,* ***nolādēja šo darbu un pasludināja tā ievešanu katoļiem aizliegto grāmatu sarakstā.™***

Jau kopš 1930. gada Vācijas katoļi atradās konfliktā ar Rozenbergu, un šis konflikts pēc būtības netika noregulēts visā fašisma kundzības periodā Vācijā.[1]"

Rozenbergs raksturoja kristiešus kā dzīves noliedzēju līku ēdāju konfesiju. "' Katoļu svētkos viņš rekomendēja nosūtīt uz trako māju. '[1] Viņš ieteica izvākt no baznīcām ticības mocekļu tēlus un ebreju praviešu teicienus un to vietā kā pielūgsmes objektu novietot izcilāko vāciešu statujas

Atsevišķos periodos, īpaši no 1934. g.—1936. g., bet dažkārt vēl veluk, pretrunas starp fašistisko režīmu un kristīgajām baznīcām pieņēma samērā asu raksturu un daudzi stūrgalvīgākie garīdznieki tika ieslodzīti koncentrācijas nometnēs.[91] Taču, un tas ir sevišķi jāuzsver, cīņa pret kristietību III Reihā nenotika materiālisma vai citas par kristietību progresīvākas ideoloģijas vārdā. Gluži otrādi. Apkarojot kristietību, šo feodālās iekārtas ideoloģiju, kas bija jau gluži labi pielāgojusies kapitālisma apstākļiem, nacionālsociālisti tiecās tās vietā likt daudz primitīvāku — barbaru ideoloģiju, kristiešu abstraktā, neredzamā dieva vietā par kulta objektu izvirzot konkrētu elku — vadoni un kristīgās sholasti-kas vietā par pasaules izskaidrošanas līdzekli padarot rupju mistiku. Ne velti fašisma periods bija zīlniecības un citu garīgā šarlatānisma formu uzplaukuma laiks.

Ieraksti A. Rozenberga dienasgrāmatā liecina, ka viņš bijis stipri nobažījies par astrologu un pareģu ietekmi uz NSDAP sekretāru Rūdolfu Hesu,[9i] taču Hitlera tieksmi uz misticismu uzņēmis kā kuriozitāti.[J0]

Martina Bormana vēstule A. Rozenbergam 1940. gada 22. februārī pauž nostāju, ka kristietība un nacionālsociālisms nav savienojami un nepastāv kompromisa iespējas starp abiem pasaules uzskatiem. Taču M. Bormans uzskatīja, ka jāpatur ticības mācība skolās, jo reliģiskie priekšmeti un it īpaši baušļi vienkāršajai tautai esot tikumiskas rīcības pamats un tos nevarot atņemt, kamēr neesot nekā labāka, ko dot vietā. Viņš aicināja izstrādāt nacionālsociālistisku bauslību, taču šis nolūks palika nerealizēts. "[1]

Otrā pasaules kara priekšvakarā nacionālsociālistu konflikts ar kristīgajām konfesijām zaudēja savu asumu. To var izskaidrot ar fašistiskās Vācijas vadītāju nevēlēšanos sarežģītā ārpolitiskā

situācijā palielināt savu ienaidnieku skaitu.

Hitlers pat visasāko konfliktu periodos nekad nav atklāti solidarizējies ar Rozenberga uzskatiem reliģijas jautājumos un 1934. gada 7. februārī konfidenciālajā sarunā ar kardinālu Suiti, norādīja, ka Rozenbergs savā grāmatā «20. gadsimta mīts» izteicis savus personīgos uzskatus, kas nebūt nav identiski ar nacionālsociālistu partijas nostāju šajos jautājumos?' Atšķirībā no Rozenberga darbiem, ko drīz pēc šīs sarunas katoļu baznīca nolādēja, neviens Hitlera darbs, tāpat kā vairākuma vadošo nacionālsociālistu raksti un runas, nekad nav bijuši katoļiem aizliegto grāmatu sarakstā.

Vācu fašistu līderi arī paši dažkārt nodarbojās ar publisku dievlūgšanu. Tā, piemēram, J. Gebelss 1939./40. gadu mijā vērsās pie «Visvarenā» ar diezgan oriģinālu (kaut gan ari aizgūtu no kāda prūšu ģenerāļa) aicinājumu: «Kungs Dievs, ja tu mums nevari vai negribi palīdzēt, tad, mēs tevi lūdzam, nepalīdzi arī mūsu nolādētajiem ienaidniekiem!

Kristīgās baznīcas kopumā arī necīnījās pret hitlerismu. Vēl vairāk — otrā pasaules kara gados vērojams tiešs baznīcas iestāžu atbalsts fašistiskās Vācijas politikai. Tā, piemēram, Breslavas diocēzes nedēļas žurnāls «Bistumsblatt Erzdiözese Breslau» 1940. gada 18. februārī ievietoja rakstu «Vācu tautas tiesības uz dzīves telpu», kurā pilnīgi solidarizējās ar Vācijas agresīvo ārpolitiku. [1] *1941. gada 29. jūlijā grupa Vācijas katoļu garīdznieku publicēja pastorālu vēstuli armijā iesauktajiem katoļiem, norādot, ka Vācija cīnoties par Eiropas glābšanu un ka karš pret Padomju Savienību esot Eiropas KRUSTA KARS.*[WU] *Vācijas arhibīskaps Jē-gers pastorālajā vēstulē nr. 3, kas tika publicēta 1942. gada 11. februārī, 17. lappusē Vācijas katoļiem norādīja uz nepieciešamību cīnīties pret «slāvu zemcilvēkiem», jo tie «savā naidā pret Dievu un ienaidā pret Kristu gandrīz deģenerējušies par dzīvniekiem».*[IUI] *Visi garīdznieki, protams, neaizgāja līdz tik nekautrīgai hitlerisma doktrīnu propagandai, taču viņi centās pēc iespējas izvairīties no domstarpībām ar nacionālsociālisma režīmu un sargājās apstrīdēt hitleriešu kundzību ideoloģijas jomā.*

Fašistiskās propagandas darbu jau kopš 1929. gada pārzināja J. Gebelss. 1933. gada 13. martā viņš ar Hitlera rīkojumu tika iecelts par propagandas ministru. Propagandas ministrija bija viens no ietekmīgākajiem resoriem hitleriskajā Vācijā. Tās pārziņā atradās izglītības un audzināšanas iestādes, prese, radio, kino, teātri un citas kultūras iestādes, tūrisms utt. Ministrijai bija liels labi atalgotu darbinieku štats un nodaļas ikvienā Vācijas novadā (Gau).[lM] *Līdzīgi propagandas darbam Vācijā fašisti izvērsa ļoti plašu sava režīma reklāmu citās zemēs. Ārzemēs viņi mazāk akcentēja savu pasaules uzskatu un «revolucionāros» pārkārtojumus, bet, minot atsevišķus*

pozitīvus faktus, centās parādīt notikumus Vācijā maksimāli pievilcīgā gaismā. Ārzemju avīžu un žurnālu redakcijām bieži vien bez maksas piesūtīja informācijas materiālus un klišejas par Vācijas jaunceltnēm, panākumiem saimniecībā un sportā utt. Lielas ieaicinātu ārzemju žurnālistu grupas apmeklēja Leipcigas, Breslavas un Vīnes gadatirgus, Bairetas festivālus, olimpiskās spēles Berlīnē utt. Ielūgtos žurnālistus parasti mitināja labākajās viesnīcās, pirmklasīgi baroja un apkalpoja uz Vācijas valsts rēķina. Šādos apstākļos daudzi žurnālisti vairāk vai mazāk apzinīgi rakstīja vienīgi par Vācijas sasniegumiem, deformējot patieso situāciju.[IU]

Turpat, 204.—207. Ipp.

[17] *Guenter Lewy. The catholic church and nazi Germany. Me. Graw-Hill Book company. New York—Toronto, 1964.* 151.—152. 1pp.

[1,8] *Die Zeit ohne Beispiel,* 232. Ipp.

[99] *Guenter Lewy. The catolic church and nazi Germany. Me. Graw-Hill book company New York-Toronto, 1964,* 228. Ipp.

[11)0] *La Pensée. Nr. 115, Juin 1964,* 106. Ipp.

[Iul] Citēts pēc grāmatas: *Guenter Lewy. The catholich church and nazi Germany. Me. Graw-Hill book company. New York-Toronto, 1964.,* 231. Ipp. Tulkots no angļu tulkojuma.

[102] *Edmond Vermeil. Professeurà la Sorbonne. La propagande allemande. Notre Combat nr. 5.,* 20 october 1939, 6. Ipp. [lu;j] Turpat, 17. Ipp.

Parvarējls slinkumu, rakstu. Sākuma atbildes uz jautajumiem.

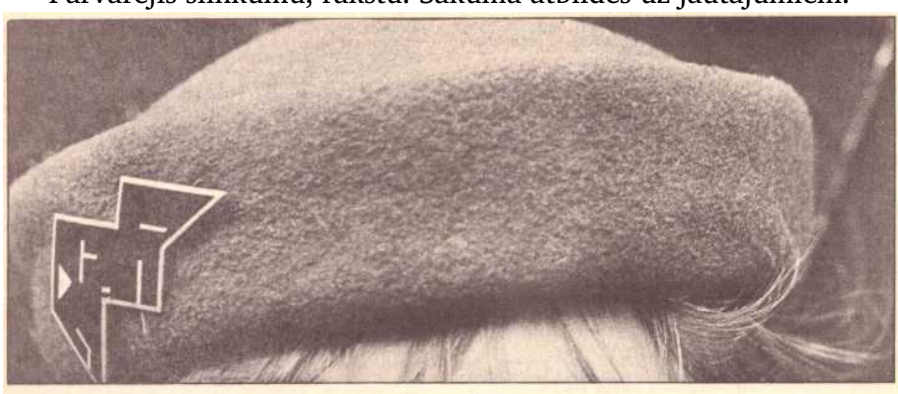

Skatos sevī un pasaule

Izdevniecība «Avots» gatavo laišanai klajā Andreja Dripes grāmatu «Skatos sevi un pasaulē». Tā ir savdabīga grāmata ne tikai starp jaunatnei veltītajām, bet vispār mūsu publicistikā. Ja atceraties, 1987. gada nogalē rakstnieks ar laikraksta «Padomju Jaunatne» starpniecību lūdza jauniešus atbildēt uz jautājumiem, kā

viņi vērtē paši sevi, savus līdzcilvēkus, šo pasauli un dzīvi, kuru dzivo. Tagad daudzās vēstules, ari atsevišķie izteikumi apkopoti. Publicējam grāmatas fragmentus.

Es visai viegli kontaktējos ar cilvēkiem, taču: 1) tas man iet diezgan «energoletilpīgi» (no manas puses) ja runāju ar vienu cilvēku, nespēju runāt ar citiem; 2) kontaktējos tikai ar cilvekiem, kuros ir saprāts. Uzskatu, ka katram cilvēkam jābut savā vietā. Man riebjas, ka augstskola ir pilna (jā, es nepārteicos) ar ļautiņiem, no kuriem veltīgi gaidīt zinātnisku domašanu.

Slikts manī ir slinkums. Nē, es mācos uz «4» un «5», bet ar savam spējām varu veikt vēl vairāk. Par spējam nepārspīlēju: skolas laikā esmu piedalījies sešās republikāniskajās mācību priekšmetu olimpiādēs (ķīmijas, fizikas, matemātikas). Turklāt, salīdzinot ar vairākumu, esmu domāšanā un rīcībā krietni lēnāks un kautrīgaks. To pašlaik laboju: nekļūdams jēls, tomēr kļūstu nekaunīgāks. Nepīpēju. Dzeru reti. «Ripas» nelietoju, izvairos pat no kafijas. Audzēju bārdu. Dodu priekšroku *heavy metal* un hardrokam.

Patīk, ja cilvēki atrodas savā vietā un ar prieku dara savu darbu, nevis nolien klusā stūrītī un spēlē kārtis. Patīk, ja viņi sagādā citiem prieku, paskaidro ko nesaprotamu, parāda neizmantotu iespēju, ja prot saistoši, ar jēgu runāt.

Nepatīk «mozgu» kompostrēšana jebkurā formā. Neciešu bezjēdzīgu runāšanu un tukšus lozungus (mana ģimene jau 16 gadus stāv rindā pēc telefona). Neciešu oficierus. Viņiem ir labi runāt par PSRS miermīlīgo politiku, jo no 300—400 rubļu lielajām algām netiek atvilkts ienākumu nodoklis. Neciešu sarunas par mūsu valsts augsto attīstību, jo pietiekami labi redzu, ka ārzemju līmeni sasniegt neesam spējuši. Ja nu vienīgi ideoloģiskās literatūras daudzumā. Bet ne kvalitātē!

Kā vērtēju laikabiedrus? Grūts jautājums. Cilvēki mēdz būt visādi. Arī pieaugušie. Cienu daudzus pasniedzējus, pat dīvaiņus, bet ir arī mums viens tipisks Čehova «cilvēks futrālī».

Ko vajadzētu mainīt? Te man ir visādās idejas. Piemēram, ar komunismu mazliet saskanīga doma: radīt cilvēkā vajadzību tikai pēc patiesi nepieciešamā. Bet tā jau ir utopija.

Par savu personisko nākotni cenšos domāt retāk. Visur jau mums jaunie speciālisti esot vajadzīgi, bet kā viņus piesaistīt — par to neiedomājas neviens.

Mūsu valsts nākotne? Es uzskatu, ka pārmaiņas pie mums notiek pārāk lēni un tas nav attaisnojams ne ar ko. Vajadzīgs būtisks apvērsums. Viss jāsāk no sākuma. Par kādu demokrātiju, atklātību un paātrinājumu var runāt, ja rūpnīcā, kur strādā māte, paātrinājuma dēļ radies produkcijas pārpalikums. Rezultātā no augšas pienāca pavēle izslēgt katrā maiņā trīs darbgaldus, lai samazinātu ražošanas apjomu.

Vienu no darbgaldiem izslēdza arī manai mātei, un viņa gāja ieteikt savai tiešajai priekšniecei sastādīt grafiku, pēc kura šie darbgaldi tiktu izslēgti arī citām strādniecēm. Tādējādi neciestu darba alga, veidotos slīdošais grafiks. Bet priekšniece iebļāvās: «Neko nemainīsim! Mums ir pavēle no augšas! Nekāda grafika nebūs!» Tas notika pagājušonedēļ.

Brīvajā laikā es pašizglītojos. Galvenokārt interesējos par skaitļošanu — primitīvi, taču līmenī, kas krietni pārsniedz vairākuma saprašanu. Vēl piesaista ārzemju estrāde, lasu fantastiku. Lai padarītu interesantu dzīvi, pašam jābūt aktīvam. Tas man pielēca tikai nesen.

Par komjaunatni nezinu, ko teikt — esmu nekomjaunietis. No malas neko labu tur saskatīt nevaru. Nesastāvēšana komjaunatnē varbūt vēl padarīs neiespējamu manu došanos ārzemju praksē uz VDR vai Čehoslovakiju (braukšanu organizējot komjaunatnes tūrisma birojs «Sputņik»), Nekas — tas ir sociālisms, reālais sociālisms.

Par draudzības un mīlestības tēmām katrs saprātīgs cilvēks var uzrakstīt veselu grāmatu. No paša pieredzētā varu vienīgi secināt, ka mīla padara cilvēku dumju. Zēnu un meiteņu attiecībās esmu pieredzējis visu ko. Uzskatu, ka draudzība ar meiteni ir pilnīgi iespējama. Man pašam ir draudzene, kura arī nemaz neuztraucas un nedomā par mūsu attiecību seksuālo pusi — tā mums nav vajadzīga. Par ģimeni un bērniem neizteikšos, jo nekā tāda man vēl nav. Atzimēšu vienīgi faktu sakritību: cilvēki apprecoties zināšanu apgūšanas ziņā kļūst slinkāki. To liecina studentu ģimeņu vērošana manā kursā.

Ko es visvairāk gribētu zināt, tas nav tik īsi pasakāms. Man vajadzīga brīva pieeja visai informācijai, tad es pats noskaidrošu, ko vēlos. Bet tādas nav ne zinātniskajai literatūrai, ne filozofiskajai, ne marksistiskajai literatūrai (pašā pēdējā laikā šis tas uzlabojas). Es labprāt palasītu čaņ-budismu, kāda mana paziņa Nīči vai Freidu, bet kur? Tikai uz speciālām atļaujām drīkst apskatīties (bibliotēkā!) mēnesi, divus vecus ārzemju žurnālus mūzikā. Tikai televizorā iespējams redzēt ārzemju vadošos politiskos žurnālus, tos komentētāji skaidro, kā grib, skaties un brīnies — man šādu žurnālu nav. Es nevaru nosodīt ne Džeimsu Bondu, ne Rem-bo, jo man nav bijusi iespēja redzēt šīs filmas. Kāpēc es grāmatnīcā nevaru nopirkt «Cilvēka tiesību deklarāciju»? Kā 23. augustu pie Brīvības pieminekļa drīkst nosodīt tādi, kuri pat nav redzējuši tā saucamo Molotova — Ribentropa paktu? (Kurš, starp citu, visā pilnībā Padomju Savienībā nav publicēts.)

Man tādu jautājumu ir ļoti daudz, jo daudzreiz esmu atsities pret šādām «drošības» barjerām. Un katru reizi vēlēšanās kaut ko uzzināt samazinās. Ar laiku, iespējams, kļūšu par ierindas vidusmēra pilsoni, kuru interesē tikai mūsu ziņas par plūdiem ASV, un kārtējais Rīgas «Dinamo» vai «Daugavas» spēles rezultāts. Starp citu, par sportu es

praktiski pilnīgi neinteresējos.

Kaspars, 20 gadu

Jūs prasāt pilnīgu atklātību. Nesolu. Izvairos no absolūtiem jēdzieniem, pieļauju, ka sava taisnība un sava atklātība ir katram. Te vienkārši būšu es, kas stāstīs par savu dzivi.

Visu mūžu esmu dzīvojusi un gribu dzīvot Rīgā. Man ir divas istabas klusā mājā, vecāmāte, slima» tēvamāsa un kaķene (kuru es no šīs kompānijas laikam mīlu visvairāk). Vēl man ir daudz paziņu. Draugu, liekas, nav. Māte mirusi, tēvs dzīvo citur. Studēju, pēc lekcijām strādāju pusslodzi (jau no 10. klases).

Nepaspēju neko izlasit no centrālās preses, toties «Avotu» un «Liesmu» lasu no viena gala līdz otram un atpakaļ. Pēdējos divos gados sabiedrība viļņojas. Tie, kas nepaspēs šo laiku vismaz «izlasīt», ja ne izprast un piedalīties, tie nezinās, no kurienes nākusi rītdiena. Rīt jau būs cits laiks.

Notikumi notiek, procesi rit, attieksme mainās. Tomēr personiskā pieredze liek uzmanīties. Tiklīdz daudzās pozitīvās parādības ir mani iejūsmināju̧šas un es nododos naivām ilūzijām, cik labi dzīvosim, — tā, bah! — atkal iesēžos realitātes peļķē. Atlaists Viktors Avotiņš, 18. novembra «demokrātija», — man grūti izšķirties, vai šīs parādības ir palieka, atklātības robeža vai mūsu jaunā domāšana. Apzinos, ka visus šos procesus vēroju kā malāstāvē-tāja. Bikli p.astiepju roku uz virpuļa pusi, jūtu, ka mana plauksta tiek rauta līdzi, un tūlīt pat velku to atpaka|. Man ir bailes, ka virpulis mani sagriezīs un pēc tam apreibušu izmetīs peļķē.

Manī ir pozitīvais lādiņš, esmu gatava atsaukties pat uz nepopulāriem komjaunatnes u. c. pasākumiem, ja vien redzu tiem jēgu. Taču zinu arī to, ar kādām acīm uz manu aktivitāti skatīsies vienaudži. Tad ir tā kā kauns . . . Vispār dīvaini. Ir neērti dzirdēt savu vārdu televīzijā, rakstīt avīzei, neērti piedalīties tur, kur nav jāpiedalās obligāti. Bailes paziņu acīs ieraudzīt to vīpsnu, ar kādu apveltī aktīvistus. Ja kāds tam tiek pāri, ieguvējs ir gan viņš, gan sabiedrība.

Mani satriec ziņas par ekoloģisko situāciju. Tieši pie mums — Padomju Savienībā, Latvijā, Rīgā, manā mājā, manī. Agrāk dažus faktus zināju, taču tas mani tikpat kā neuztrauca. Pie riebīgajiem kapitālistiem — tur gan ir slikti. Mums — pļavas zied, upes plūst, viss iet uz komunismu. Tagad es nesaprotu, kāda jēga ir cīnīties pret smēķēšanu, pat pret alkoholismu, ja katru dienu Rīgas iedzīvotāji ieelpo 3,5 t cementa putekļu, ja zinām, kādu ūdeni dzeram, kadā Lielupē un Jūrmalā peldamies. Kāda jēga radīt ģimeni, bērnus, ieaudzināt viņos ideālus? Lai viņi ietu bojā atomkatastrofā vai ap nākamā gadsimta vidu nosmaktu paši savos un mūsu atkritumos vai no skābekļa trūkuma? Kamēr par šīm briesmām nezinās miljoni cilvēku un nesapratīs, ar ko tas draud, nekas darīts netiks.

Arī es kādreiz tomēr gribēšu ģimeni, bērnus, bet ne tagad. Vēlāk, kaut kad. Man pietiktu ar stabilu apziņu, ka tas viss būs, un es mierīgi varētu dzīvot vismaz piecgadi. Domāju, ka tas ir nepieciešami, lai no manis iznāktu normāla mājsaimniece, kas kādreiz izlasa «Literatūru un Mākslu» un pusi no tajā rakstītā pat saprot. Diemžēl manā paaudzē un vēl jaunākos cilvēkos valda precēšanās mānija. Daļa meiteņu ar apprecēšanos saista savas vērtības pieaugumu attiecībā pret pārējām. No puišiem esmu dzirdējusi, ka precas tādēļ, lai varētu bez nervozēšanas ar kādu regulāri gulēt. Es gribu precēties vienu reizi dzīvē. Nezinu, vai mans puisis to sapratīs vai ne. Neatkarīgi no tā man liekas, ka viss ar mani būs ideāli. Laikam jau tā ir domājušas visas meitenes, iedamas pie vīra.

Vēl mani uztrauc gluži materiā!as dabas problēmas. Cik ārkārtīgi radoši spētu strādāt cilvēki, ja nebūtu jānodarbojas ar visprimitīvāko sagādi. Šīs rūpes taču aizņem gandrīz trešdaļu normāla cilvēka dzīves. Kaut kur dzirdēju, ka padomju sieviete mēnesi no katra gada pavada, rindās stāvot. Vai nav skaisti? Diemžēl pagaidām vienīgais pārkārtošanās rezultāts ekonomikā, kas attiecas tieši uz mani, ir tas, ka zobus mazgāju ar veļas ziepēm un biežāk valkāju garās bikses, jo nopirkt Čiekurkalna tirdziņā zeķubikses nav man «pa kabatai». Daudzi jaunieši paši šuj, ada, un citādi cako savu apģērbu. Arī es. Neprotu vienīgi taisīt kurpes un tās pašas zeķubikses. Tai pašā laikā man žēl to stundu, dienu un nedēļu, ko pavadu pie šujmašīnas. Pilnīgi no tā atteikties negribētu, bet samēram jābūt. Kaut ko normālu un par normālām cenām es gribētu nopirkt arī veikalā.

Par formālismu. Cik vienkārša dzīve ir bērnam! Viņš visu sauc vārdā, viss ir tiešs, nepastarpināts, uz konkrētu jautājumu viņam jasaņem konkrēta atbilde. Jo lielāks cilvēks aug, jo neskaidrāka tā bilde top. Pieaudzis cilvēks ir sapinies pats sevis izgudrotās cilpās, neko konkrēti nezina, pieļauj kompromisus un uzskata par vislabāko nekur neiejaukties. Jo vairāk cilvēks mācās, jo mazāk spēj uztvert vienkāršas lietas un vienkārši reaģēt. Tādi pieaugušie māca bērnus pēc sava ģīmja un līdzības. Pēc 10 gadiem — skaties! ir iznācis.

Tikai trešā kursa beigās sāku saprast, ko nozīmē studēt. Vidusskolā labi padevās visi priekšmeti, staigāju no vienas olimpiādes uz otru, gandarījumu nekur neatrazdama. Izvēlētā fakultāte ir nejaušība, ko tagad nožēloju. Bet uzņēmības ir par maz, lai visu sāktu no gala. Kaut gan gribēju, gandrīz gāju izņemt dokumentus. Beidzot tomēr nolēmu — labāk zīle rokā . . .

Man patīk ceļot, ļoti gribētos redzēt pasauli. Nevis bildēs vai video, bet īstu, dzīvu, tādu, kāda tā ir patiesībā. Nomāc apziņa, ka pasaulē ir bezgala daudz skaistuma, ko es nekad neieraudzīšu.

Pašlaik sāku nopietni vērtēt pasniedzējus un lekcijas. Mani spēj pilnīgi aizraut spēcīgas un interesantas personības. Diemžēl — tādu

nav daudz. Uz tizlām lekcijām konsekventi neeju. Zinu, visas negatīvās sekas parādīsies eksāmenos, jo tieši visneinteresantākie pasniedzēji viskonsekventāk atzīmē tos. kas nav ieradušies.

Komjaunatne. Šis gads parādīja, ka itin labi varam dzīvot vispār bez tās. Ja iepriekšējā sekretāre ar dzelžainu stingrību pieprasīja sapulces, protokolus, videofilmu nosodīšanu utt., tad tagadējā meitene ne pati ko dara, ne citiem liek darīt. Visiem ir labi. Šogad mums vairs nav ne obligāto sabiedrisko pienākumu («piektais puķu laistītājs»), ne atsēdēšanu.

Jau ilgāku laiku man ir divas lielas autoritātes. Tās ir sievietes, kuras esmu iepazinusi darbā, kur strādāju ārpus studijām. Esmu viņām daudz pateicības parādā, viņas mani ieveda estētikas un mākslas pasaulē.

Pieminēju mākslu. Es gribētu redzēt ne tikai latviešu mākslu, dzirdēt mūsu mākslinieku un kritiķu skaidrojumus, apbrīnot mūsu mākslas muzejā redzamo, labākajā gadījumā Ermitāžu, bet aplūkot visas pasaules mākslas šedevrus, pašai vērot procesus un tendences pasaules mākslā. Diez ko neuzticos ne fotogrāfiem, ne kritiķiem. Diemžēl tas ir vienīgais avots.

Attieksme pret mūziku man ir palikusi tīņu līmenī. Man, goda vārds, patīk roks un banālie rietumu šlāgeri. Simfonisko mūziku varu klausīties, bet nekādu iespaidu uz mani tā pa lielākai daļai neatstāj. Pēdējā laikā nepatīk mūsu orģināldramaturģija. Nespēdami pateikt neko tieši un konkrēti, daži autori (Pētersons, Stumbre) ieiet tādos simbolos, abstrakcijās un samudžinājumos, ka teātri rāda, liekas, tikai priekš kritiķiem.

Vientulība. Par to daudzi raksta un runā, bet līdz būtībai aizrakties neviens nedomā. Labi, ka vismaz attapāmies, ka arī Padomju Savienībā cilvēks var justies vientuļš. Arī man ir slikti, arī man nav cilvēka, pie kura es varētu aiziet un visu izstāstīt, kopš mans zēns aizgāja armijā. Ja kāds atnāk pie manis, arī es maz ko varu līdzēt. Neliekuļojot, neslēpjot nejauko domu — re, arī viņam ir slikti.

Bērnībā man nepatika, ja vecāmāte mani apmīļoja. Mamma mani mīlēja, bet nepaijāja un nelutināja. Laikam jau paredzēja, ka man būs vienai jāsitas pa dzīvi uz priekšu. Katram mums ir sava gaita, savs laika limits un darāmo darbu saraksts, katram sava robeža, līdz kurai viņš uzklausa citu nelaimes. Tālāk neviens negrib dzirdēt un izslēdzas.

Ir iznākusi pilnīga atklātība, katrā ziņā viss, ko es rakstīju, ir paradoši domāt un nevēlēšanās pūlēties, lai skolnieciņu ieinteresētu. Negribu nevienu apvainot vai nosodīt, jo citādi strādāt viņi neprata, taču patiesībai godīgi jāskatās acīs — skolotāji man nav devuši neko.

Dziļi izteikto vēlēšanos izprast pasauli un tās sakritibas, pilnveidot sevi, savas zināšanas (kurām pagaidām ir nulles vērtība) aktivizēja grāmatas un periodika, kas deva mazu mierinājumu, jo izrādījās, ka

kaut kur tomēr ir ļaudis, kuru prāti nav vienīgi personisko ķibeļu pārņemti.

Kādreiz patiesi ir tāda sajūta, ka tālāk vairs nav, kur iet, zemāk vairs nav, kur krist — esam dubļos līdz ausīm. Inteliģence? Kultūru jau neizsaka augstākā izglītība. Kur tu esi, domātāj, ideju meklētāj? Atsaucies! Vai tā būtu vienīgi mana traģēdija — mini? Nezinu, varbūt. . .

Nākotni neredzu rožainās krāsās. Bībelē ir pateikta liela patiesība — kamēr vien pastāvēs cilvēce, nerimsies labo un ļauno spēku cīņa, tai nav gala. Komunisms, pilnība un gaismas uzvara — nesasniedzams cilvēces sapnis, bez kura, lai cik paradoksāli tas neizklausītos, mēs būtu aizgājuši bojā. Pasaules gals var pienākt vienīgi tad, ja izzudīs «ticīgie» sapņu nesēji — cīnītāji.

Marksisma-ļeņinisma filozofijā, manuprāt, nevajadzīgi liela uzmanība pievērsta atšķirīgu politiski ekonomisko sistēmu pretstatījumam. Dažādas līdzās pastāvošas sabiedriski ekonomiskās formācijas cilvēci nesadala pretējās sabiedrībās, jo cilvēces attīstības ceļš ir viens un tas virzās nevis pa spirāli, bet pa sinusoīdu. Kādēļ?

tieši. Vai jūs nevarētu šo vēstuli vēlāk man nosūtīt atpakaļ? Pēc laika es varētu pārlasīt un atcerēties to meiteni, kas visu nakti rakstīja un rakstīdama raudāja. Tā vairs nebūšu es.

Pēc stundas es iešu uz skolu.

Indra, 21 gads

Ja godīgi jāsaka, pati īsti nezinu, kādēļ tagad rakstu. Protams, ne jau tādēļ, lai pierādītu nākotnes cilvēku aktivitāti. Varbūt gribas ar kādu parunāt.. .

Tagad varam paiīksmināties spoguļa priekšā paši par sevi. Varam pagreznoties visu acīs. Mums ir Rundāles pils! Neviltotu sajūsmu izsauc Baltā zāle ar Porcelāna kabinetu. Tas tiešām ir grandiozi.

Un tomēr ir skumji, domājot par Latviju, Eiropas meitu. Cik daudz izniekota skaistuma! Nesaprašanā samīta un piesmieta. Vardarbīgi izlaupīta, izpostīta un noliegta. Man ir kauns. Kultūra, garīgās vērtības — tās ir tukšas skaņas, kas lidinās, atrautas no piezemētās cilvēku ikdienas. Masām ir atļauts pavīpsnāt par jefiņu, kas runā par cilvēka esības spārniem, lūdz dzīvot harmonijā ar pasauli un sevi, augt uz

augšu pretī saulei. Ikdiena šādas kategorijas nepazīst, jo nogalina domātāju vai viņa meklētāja dziņu. Spēkā ir devīze: kas taustāms ir — tas īsts.

Par spīti skaļi paustajai atzinībai, Latvijas lielākais ģēnijs Rainis latvietim ir palicis svešs. Ja atsevišķi cilvēki sajūsmināš par viņu, tas nenozīmē, ka tautai šis vārds ir svēts. Nesaprasts ir Jāzeps, kas, atstājis netīro dzīvi, aizgāja audzēt maizi un asiņainās lupatas apmainīja pret baltām drānām.

Kas ir mana tauta? Organisms ar nacionālā raksta gēniem, neatdarināma struktūra? Jā. Bet, tās ir arī cilvēku masas, saskaldīts bars, ko vieno gara nabadzība. Mana tauta ir manas mīļās mājas un vienīgais patvērums, kaut liels ir tās negods. Sāp . . .

Kādi bija mani skolotāji? Gluži parasti cilvēki, līdzīgi mājas kaimiņiem. Diemžēl starp labajām īpašībām, kuru, protams, bija ne mazums, īpaši izcēlās kauna traips — zināšanu trūkums, neprasme

Tūkstošiem gadu laikā cilvēks nav mainījies, nav kļuvis labāks ne par mata tiesu. Nekur augstāk par senajiem grieķiem mēs neesam tikuši. Zinātnes un tehnikas progress nav pretarguments — tieši otrādi. Cilvēks var iemācīties kosmisko sistēmu, spēj izmantot dabu, prot ņemt no ideālā, jaukt to, taču ideālo veidot viņš nekad nav varējis, nevar un nevarēs.

Dzīve, protams, turpinās, un jācer, ka strupceļa tomēr nebūs. Tālāk jākopj skaistums, jāsaudzē labais.

Dace, 18 g.

Es neticu taisnvirziena biogrāfijām, superspēcīgajiem, sistemātiskajiem cilvēkiem. Tam, kādus stāda priekšā kaut vai Kantu un A. Upīti. Es viļņojos un redzu, ka tā ir visiem. Par visu vairāk veļos būt īsts, bet tas nenozīmē viengabalains. Cenšos tikt vaļā nevis 110 saviem trūkumiem, bet izkopt jaunas pozitīvas īpašības. Pie sevis kopšanas pieskaitu zināmu dzīves ritualizāciju.

Es esmu ticīgs — varētu teikt visādi, bet nav būtiski kā — labajam, progresam vai dievam. Šobrīd pasaulē notiek pagrieziens. Vai lielāks ir labā vai ļaunā potenciāls, tas noskaidrosies drīz. Var teikt arī pārkārtošanās, bet šo vārdu man pagaidām grūti lietot bez ironijas. Ļoti maz ir tādu manu laikabiedru, kas saglabājuši ticību īstajam. Starp saviem vienaudžiem nezinu nevienu, kas būtu ticējis tam, ko rakstīja avīzēs, mācību grāmatās vai sludināja TV. Tagad daži stariņi, kas dod pamatus ticēt sākšanai, ir. Valdības dokumentos (aprīļa plēnumā, kongresā, janvāra plēnumā u. c.) var labi redzēt, cik lēni atkāpjas melīgi, liekuļoti, novecojuši vārdi. Un cik daudz to tomēr vēl ir. Cik lēni jaunais iegūst sakņojumu dzīvē.

Vēlos kļūt par latviešu valodas un literatūras skolotāju. Esmu izsapņojis sapni par latviešu filoloģijas zinātņu glābšanu. Viens nav karotājs, vajag skolu. Ko līdz dzejnieku, zinātnieku centieni celt

kultūru no augšas, ja tā neaug no apakšas? Bez tās dzejnieki tikai rausta tautu aiz matiem. No tā atgaiņājas. Gribu, lai mani skolnieki izprastu kulturu, kaut drusku taja orientetos. Lai viņi nespētu noslepkavot cilvēku, lai gribētu audzināt bērnus.

Uz šo lēmumu mani netieši mudināja arī mana literatūras skolotāja. Viņa strādā godigi, ar entuziasmu, bet dara to neiedomājami zemā līmeni. Man žēl to skolnieku, kuru priekšstatu par kultūru veido viņa. Un tādu literatūras skolotāju ir vairums. Man tas ļoti sāp.

Brīvā laika man ir maz. Paretam kāda filma, koncerts, izstāde. Esmu izstaigājis praktiski visu Rīgu un Pierīgu. Cenšos izlasīt vērtīgo «Avotā», «Litmākslā», «Ļitgazetā», «Karogam» bieži nepietiek laika. Darbojos jauno filologu skolā, arī saimnieciskie darbi mājās prasa savu.

Dzīve būtu interesantāka, ja biežāk varētu uzspēlēt šahu, vairāk klausīties rok- un t. s. nopietno mūziku (es gan neciešu šo iedalījumu), iemācīties vairāk valodu, ja būtu iespēja apceļot pasauli.

Patoloģiski daudz manu vienaudžu netic mīlestībai, it īpaši meitenes. Es ticu un es mīlu. Mans sapnis ir manas mīlestības ilgs mūžs un trīs bērni manā ģimenē.

Alkoholismu, narkomāniju, huligānismu izraisa apkārtējās dzīves melīgums, pagrimušais utilitārisms savienojumā ar «augšas» voluntāriskām aktivitātēm. Tas viss izraisa dzīves perspektīvu trūkuma izjūtu. Maniem biedriem šī izjūta ir loti pazīstama, starpība tikai tā, ka mēs labi saprotam arī alkoholisma utt. bezjēdzību. Katrs ir radījis sev tādu mikropasauli, kurā vismaz pagaidām līdztekus skolai var sevi ar kaut ko piepildīt. Nav būtiski, vai tas ir deju kolektīvs, sports vai kas cits. 90% mūsu «čaļu» patiešām ir uz goda, bet viņi zina, ka uz urrā kaut ko ķert un grābt nav lielas jēgas. Mūsu dzīvē visvairāk trūkst pamatīguma visās lietās un vietās. Tie «harmoniskie» ļaudis, kas piedalās visur un dara visu, ir visai otršķirīgi. Nevar mainīties jaunatne, nemainoties visai sabiedrībai. Bet mūsu jaunatnes izglītotākajā daļā briest liels spēks. Vietumis klusāk, vietumis skaļāk, bet tas notiek. Es arī sev vispirms stādu savas personiskās pasaules iekārtošanas mērķi — iegūt pamatīgu izglītību (tas man nenozīmē tikai diploma iegūšanu, tā ir arī dzīves izglītība), lai varētu sacīt savu vārdu. Gudru cilvēku aktivitātes trūkums ir mūs, latviešus, nolicis aiz lietuviešiem un igauņiem. Tagad visā latviešu kultūras dzīvē (un arī jauniešu kultūrā) šī gudro aktivitāte sāk izpausties arvien jūtamāk. Piemēram, mēs organizējam talkas darbam topošā K. Skalbes muzejā «Saulrietos» un izdemolētajā P. Rozīša dzimtajā mājā «Puduļos». Man un vēl septiņiem manas skolas puišiem, kas vēlas kļūt par skolotājiem, ir nolūks dibināt skolu, kurā bez vispārējās izglītības dotu arī padziļinātu kultūras izpratni un zināšanu, filozofisku un vispārinošu pieeju dabas, sabiedrības un kultūras procesiem. Tas ir stipri tāls, bet,

manuprāt, reāls sapnis. Gan jau daļa no mums atbirs, bet ideja, cerams, noturēsies. Tā būs mūsu lielākā iešana tautā. Mēs nenorobežosimies ar īpašu elitārismu, vienkārši, kopā turas tie, kuriem kopā ir interesanti. Ja kāds vēlas mūsu pulciņam pievienoties, par to tikai liels prieks. Daudzi vēl ir sevī noslēgušies, bet viņu skaits rūk. Jaunie spēj iet laikam līdzi un pa priekšu. Bet kultūrā es redzu visa sākumu un pamatu.

Jānis, 18 g.

Esmu precējusies, divi bērni, beidzu LVU filozofus, strādāju par sētnieci. Vieni paziņas raugās uz mani ar pārākumu un izsmieklu, citi ar neizpratni un nožēlu.

Un tomēr uzskatu, ka dzīvoju pa īstam. Kā tas izpaužas? Ļoti vienkārši — nespēlējos un nešķiežu laiku, kas man atvēlēts tikai vienreiz. Ja ar strādāšanu saprot to laiku, kas pavadīts valsts darbā, tad mani ar pilnām tiesībām var uzskatīt par slaistu. Cik nu sētniekam jāstrādā! Bērnu audzināšanu un mājsaimniecību arī pie mums nav pieņemts uzskatīt par darbu. Tas, ka es darbošanos ar literatūru un pašmācību vēstures un kultūras vēstures laukā arī neuzskatu par darbu, nevienam no maniem paziņām nešķiet normāli. Par to taču neko nemaksā un arī pensiju nedos. Un tomēr — tagad esmu pārliecināta, ka tas ir mans visīstākais darbs.

Gribēju strādāt par skolotāju, pasniegt kultūras vēsturi — nesanāca. Esot jau viena bibliotekāre pieņemta. Neko darīt. Iesakņojies uzskats, ka dažādus humanitāros priekšmetus var pasniegt jebkurš. Biju pārsteigta, kad uzzināju, ka kultūras vēsturi paredzēts mācīt tikai 9. klasē. Domāju, ka tas jādara no pirmās klases un visu skolas laiku. Cilvēka mūža taču var nepietikt, ja grib nopietni nodoties kultūras apguvei. Vispār, visā izglītības sistēmā nepieciešama nevis reforma, bet gan revolūcija. Līdz šim visa izglītības sistēma balstījusies uz zināšanu uzspiešanu, nevis uz izziņas kāres veicināšanu. Dresūra un nolīdzināšana. Obligātā vidējā izglītība bija (un ir) mēģinājums vienus pastiept garākus, otrus saspiest īsākus, lai tikai visi būtu vienādi. Šīs pašas «saspiešanas» dēļ savus skolas gadus atceros ar nepatiku. Lai tikai visi runātu, darītu, domātu vienādi. Jau no mazākajām klasītēm bērns tiek izsmiets un bārts par to, ka viņš ir darījis vai domājis citādāk. Lai nebūtu nekādu pārsteigumu, lai «individualitātes» līdzinātos jau gataviem, apstiprinātiem paraugiem. Un aizmirstam, ka citādos cilvēkus parasti apbrīno un ievēro, tieši viņi kaut ko rada, dod jaunu citiem, pat cilvēcei.

Bet kā lai izaudzina spilgtu individualitāti? Ņemsim kaut vai tās pašas skolēnu formas. Ideāls līdzeklis personības nivelēšanai. Un visai demagoģiskas man šķiet atrunas, ka forma disciplinējot un novēršot disonansi starp bagātāk un trūcīgāk ģērbtajiem. Neesmu gan novērojusi, ka, uzvelkot vienādas drēbes, skolnieki kļūtu

disciplinētāki. Un vai pēc skolas, uzvelkot pēcstundu tērpus, neradīsies skaudība pret tiem bagātāk ģērbtajiem? Bet ej tiem tantukiem, kas «augšā» lemj, ko ieskaidrot. Es pilnā balsī saku — nost ar formu! Man šausmīgi žēl savu bērneļu, kuriem pēc laika arī nāksies ietērpties formās. Daudz labāk es viņus redzētu sarkanus, dzeltenus vai rūtainus skraidām pa skolas gaiteņiem.

Tagad daudz runā par aizmirsto gara bagātību celšanu dienas gaismā, bet tas attiecas uz pagātni. Atzīst pagātnes kļūdas. Šodienas kļūdas mēs vēl neredzam. Rodas iespaids, ka šodien gan darām visu pareizi, un atkal iedarbojas universālais princips — nepateikt vairāk, kā atļauts no augšas. Mani visvairāk satrauc tā sauktā reabilitācija. Kā pēc nāves var amnestēt cilvēkus, kas viņiem no tā vairs par labumu? Viņu tuviniekiem? Blēņas! Tie, kas zaudējuši savus mīļos, kas paši cietuši no represijām, lai nu tagad gavilētu par taisnību? Neticu. Tas ir tikai līdzeklis valsts sirdsapziņas nomierināšanai. Un tie, kas šāva un pienesa ziņas, kas parakstīja spriedumus un spīdzināja, — vai tos kāds ir oficiāli sodījis? Viņi droši vien jutās labi arī pēc tam, slavināja jauno valdību un jauno partijas kursu, šī suga nav izmirusi un nekad neizmirs. Viņi ir un būs jebkuros laikos. Es pati esmu pārkārtojusies jau laiciņu pirms oficiālā signāla.

Vēl mani satrauc ģimenes deģenerēšanās. Cilvēki precas un šķiras bez jēgas, laiž pasaulē bērnus, kuriem nebūs lemts augt normālā ģimenē. Cik vēroju, ģimene tiek uzskatīta par oficiāli noslēgtu seksa partneru savienību, jo viss pārējais — bērni, kopīga saimniecība, viss, kas veido un stiprina ģimeni, — ir tikai nepatīkama piedeva. Gaidāmais bērns bieži ir līdzeklis, kā piedabūt tajā brīdī vēlamo vīrieti uz precēšanos (nereti bērns ir pavisam no cita). Galvenais apprecēties, lai tikai citi nedomātu, ka «viņu neviens negrib ņemt». Pēc tam var arī izšķirties, jo «šķirtene» skan tomēr lepnāk nekā «vecmeita». Pilnīgi riebjas, kas tagad notiek, milzīgas kāzas, balta kleita, plīvurs, bet līgava jau piektajā grūtniecības mēnesī. Un vedēji tradicionāli ākstās, skan nodrāzti vārdi par cieņu un mīlestību, dzied tautasdziesmas par godu un tikumu. It kā visiem jau tā nebūtu zināms. Mūsu kāzas, par laimi, cik vien iespējams, bija attālinātas no tradicionālā modeļa.

Par prieku sev, var teikt, ka man sauklis «Ko gan citi par tevi nodomās?!» vairs neizraisa neko citu kā tikai smīnu. Lai domā, ko grib. Lai pie tā nonāktu, ir jāapzinās sevi kā vērtību, ir jāaug un jāveidojas, lai varētu stāvēt pretim masai.

Par sētnieci es daļēji sāku strādāt arī tāpēc, ka iepriekšējā darbavieta mani morāli pazemoja un iztukšoja. Tur nekas nopietns nebija jādara, tik vien bija kā cienījams statuss un laba alga. Parastī ar mani «lāpīja caurumus» — kaut ko pārrakstīt, kaut ko aiznest. Astoņas stundas garīgā un fiziskā bezdarbībā, tikai radot darbošanās ilūziju — vairāk par pusgadu es to nespēju izturēt. Un atkal par mani brīnījās —

nekas nav jādara, alga laba, bet viņai slikti. Protams, ka slikti. Sliktāk vairs nevar būt. Neciešu vienmuļību, veltīgu laika šķiešanu. Un ja vēl priekšniecība nemitīgi runā par pārkārtošanos un vienlaicīgi manu darbu uzskata par cienījamu, tad kur te loģika?

Ja mani pieliktu rūpnīcā pie konveijera, es laikam drīz vien sajuktu prātā. Es nesaku, ka tie cilvēki, kuri tur strādā, ir sliktāki par mani. Nē! Vienkārši es esmu citādāka.

Mūsdienu tinis ir kļuvis prātīgāks, nekā bijām mēs tajos gados. Viņš tik drausmīgi nedzenas pēc firmas. Nevaru vien nopriecāties, skatoties, cik veikli tīņi sameistaro oriģinālu un skaistu apģērbu no lētiem materiāliem. Visumā tīnis savos gados ir dumpinieks un bieži vien ne pret ko konkrētu. Tā ir viņa izpausme. Kā sociāls slānis tīņi vēl maz pētīti. Kad viņi sanāk kopā, veidojas bars ar bara psiholoģiju (agrāk uzskatīja, ka pie mums bars nemaz nevarot būt, bet ir un kāds vēl) un saviem likumiem. Baram vajadzīgs barvedis. Diemžēl ne jau vienmēr par barvedi kļūst labākais un gudrākais. Gudrākie un labākie parasti apiet baru, viņi stāv malā un klusē. Pat tad, kad vajadzētu darboties, rīkoties. Kas tas ir? Vienlīdzība? Gļēvulība? Vēl kas cits? Vai viss kopā pa drusciņai? Arī es piederēju malā stāvētāju un smīnētāju kategorijai. (Pēdējā laikā gan esmu krietni labojusies.) Jau no skolas ir iedzīts, ka nav labi izteikties pret vairākuma viedokli. «Mazākums pakļaujas vairākumam», to es atceros no komjanatnes statūtiem. Bet ja vairākums vispār neko nedomā, tikai pieņem uzspiestas domas?

Pa šiem gadiem, kamēr esmu beigusi vidusskolu, laikam nekas īpaši nav mainījies. Mūsdienu tīnis ir agresīvāks un izmisušāks hekā manos tīņu laikos, bet vai domā vairāk? Toreiz man pašai šķita, ka es gan esmu briesmīgi gudra, bet tie taču bija tikai māņi. Mēs bijām tādi firmas pielūdzēji miegaini sivēntiņi. Var jau būt, ka

pārspīlēju, bet krietni pašapmierinātāki un lēnīgāki patiešām bijām. Bet toreiz jau visi tādi bija. Varēja tā mierīgi gozēties un ne par ko īpaši neuztraukties. Liekas, ka pašreizējais domājošais tīnis tomēr aptver vairāk, uz visu skatās dziļāk un nopietnāk. Man nav vairs ciešas saskares ar viņiem, bet, ai, kā gribētos.

Pēdējā laikā mani vispār nodarbina jautājums par domājošajiem un trulajiem un ne tikai tīņu aprindās vien. Varbūt tur vainīga Podnieka filma «Vai viegli būt jaunam?», kas, lai arī netieši, tomēr izvirzīja arī šo problēmu. Diemžēl jāatzīst, ka trulo ir daudzreiz vairāk nekā to, kuri savas smadzenes izlieto cilvēka cienīgā veidā. Trulie pieskaitāmi patērētājiem, viņi piemērojas videi, apstākļiem, lai tos pēc iespējas pilnīgāk varētu izmantot savā labā. Viņi uzskata, ka viss radīts tikai viņu ērtību apmierināšanai. Arī šādu radījumu smadzenes darbojas, bet ne tādēļ, lai pajautātu, kāpēc īsti es dzīvoju, ko atstāšu aiz sevis? Viņi necentīsies izzināt jēgu, būtību. Ja kādreiz tādu vidū

«izsviež» kādu grūtāk «sagremojamu» domu vai jautājumu, viņi vienotā naidā ir gatavi tevi uz vietas iznīcināt. Protams, ir vēl galīgi trulie ar pilnīgi atrofētām smadzenēm, bet par tiem es nerunāju, es šeit domāju normāli trulos. It kā jau arī viņi lasa grāmatas, reizēm aiziet uz izstādēm un interešu klubiem, nodarbojas ar sportu . . . Bet viss iepriekš minētais vēl nenozīmē, ka cilvēks ir patiesi domājošs. Visvairāk neieredzu inteliģentos patērētājus. Viņi prot maskēties aiz skaistām un aktuālām frāzēm, radīt darbošanās un domāšanas ilūziju. Ir ciniķi, kuri to apzinās un ņirgājas par visu, bet ir tādi, kas šķietamību notur par esamību, viņiem liekas, ka viņi tiešām kaut kas ir. Palasot presi, redzu, ka ar šādu kaiti sirgst vesela plejāde mūsu kultūras un mākslas vadošo darboņu. Laikam tā ir ķecerība, ko es nupat uzrakstīju, bet tā ir patiesība.

Jau teicu, ka tīņi mīl protestēt. Varbūt dumji, bet tā vēl nebūtu lielākā nelaime. Izaugtu un pieņemtos prātā. Taču pārāk bieži tā notiek. Izauguši, viņi kļūst tādi paši patērētāji kā tie, kuriem tīņu gados protestēja. Vienīgi patērējamā vide un objekti izmainījušies, trulā būtība tā pati.

Uz apkārtējā fona mūsu ģimene arī ir tāda, par kuru daži groza galvas, daži smīkņā, daži ... ko nu kurš. Bet mums ir labi. Mums ir daudz un labas grāmatas, vērtīgi mūzikas ieraksti. Mums ar vīru nekad divatā nav garlaicīgi. Tādēļ arī vēlreiz varu apgalvot — es dzīvoju pa īstam.

Sarma, 26 g.

Gribu Jums izstāstīt savas pārdomas par nākotnes mērķiem. Es gribu dzīvot kā daudzi normāli un strādīgi cilvēki ārzemēs. Uzskatu, ka man ir iespējas nākotnē uzcelt māju un nopirkt mašīnu. Tas ir lielākās daļas cilvēku sapnis. Es gribētu līdzināties savam tēvam. Viņš privātā ceļā remontē autiņus, ir uzbūvējis māju un viņam ir mašīna. Domāsit, ka tas iegūts spekulācijas ceļā?

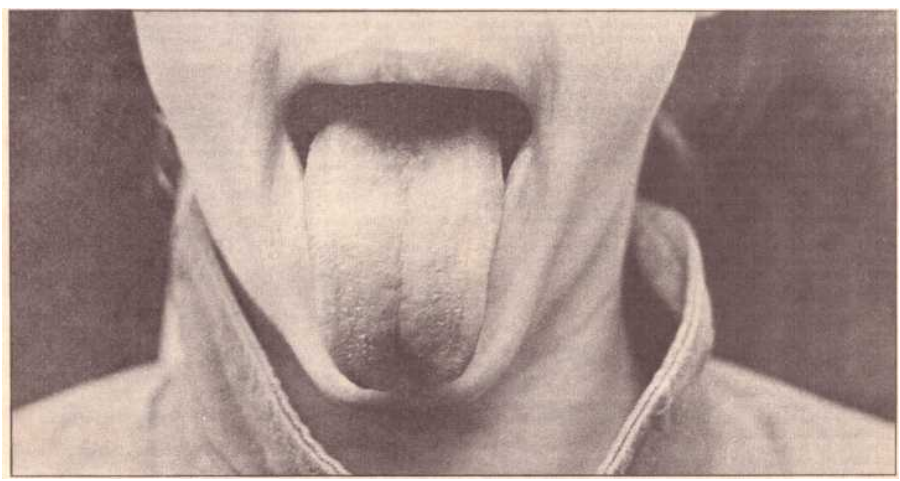

Nē, tā tas nav. Viņš ļoti strādā. Arī es skolas laikā, aizbraucis mājā, strādāju, reizēm tā, ka vairs nav spēka paēst. Mēs esam sapelnījuši naudu un nopirkuši arī videomaģi. Esam izbraukuši Igauniju, Lietuvu un arī drusciņ Krieviju. Par naudas grūtībām nevar sūdzēties, jo tas, kurš kārtīgi strādā, tas arī nopelna. Viss, kas man ir no importa drēbēm, ir par manis paša sapelnītu naudu pirkts. Bet cik tad var pirkt un krāt, un daudzas mājas un mašīnas ari nav vajadzīgas.

Es vēlos ceļot pa ārzemem, tur varētu daudz ko redzēt un gūt jaunus iespaidus. Gribētu apbraukāt Eiropu, pabūt Amerikā un Austrālijā. Vārdu sakot — apskatīt pasauli. Bet man liekas, ka tas pie mums nav iespējams. Jo pat tos, kuri tiek ceļojumos, rūpīgi pārbauda. Un, ja liekas, ka atraduši ko aizdomīgu, tad nelaiž cauri. Laikam baidās, ka aizmuks uz Ameriku. Bet visi jau tādi nav. Es uzskatu, ka cilvēks, kas dzīvojis mūsu iekārtā, pie kapitālisma neiedzīvosies. Ja nemaldos, Jūs pats esat teicis, ka strādnieks ar vidējo algu tur vismaz vienreiz gadā var aizbraukt ceļojumā uz citu valsti. Pie mums pat ne katrs direktors to varēs. Mūsu valdība laikam baidās, ka ceļotāji varētu kaut ko izstāstīt vai apmelot mūsu valsti, un tāpēc laiž tikai retos. Man liekas, ka 99% to nekad nedarītu. Mūsu cilvēki nemaz nav tādi, un es nesaprotu, kāpēc tur augšā tā domā.

Un tā nu mēs sēžam mājās, skatāmies pārraidi «Vremja» un klausāmies, cik bēdīgs stāvoklis ir citās valstīs un cik slikti ir tie, kam daudz naudas. Tas, ko redz video par to pusi, varētu būt pārāk izpušķots. Un tas, ko stāsta prese, varētu būt pārāk pelēks, tāpēc gribētos redzēt paša acīm.

Varbūt te uzrakstītais var izlikties pārāk mietpilsonisks vai egoistisks, bet vai tiešām es domāju tik nepareizi un vai mans mērķis ir tik nosodāms? Man liekas, ka tie vienkāršie darba darītāji šodien ar pārāk cēliem mērķiem un idejām nenoņemas. Tie laiki ir jau pagātnē. Par mākslas darbiniekiem es nerunāju, viņi ir ārpus šīm pārdomām.

Normunds, 16 g.

Sēžu uz novērotāja kastes un aplaižu skatienu pa kazarmu. Divstāvu gultas, viena zemāka par pārējām. Stakļu nav, galos karājas bruņu vestes, uz grīdas mazi, līdz pēdējam nozīsti benīši, pie sienas peļu sagrauztas avīzes, bet pa vidu tam visam lēkā, spēlējas un skraida kaķēns. Jauna, spirgta dzīvībiņa.

Visi guļ, atpūšas. Bija pagrūts vakars un nakts. Atkal apšaudīja «zastavu». Sēdējām, kartupeļus cepām, no kišlaka kā sāka «prjamoi navodkoi» pāris kārtas no ložmetēja. Tik paspēj noliekties, kas ātrumā neapjēdz, to nogrūž zemē. Komanda «Pie ieročiem!». Fiksi pie lielkalibra ložmetēja, pārstiepām pie cita loga, atnes bruņu vestes. Nostājāmies, ar pirmo kārtu aizgāja drusku par tālu. Otrā kārta. Nu tā

nagla ir rokā. Ložmetējs lēkā, ar visu spēku cenšos noturēt. Uz pirmās lentes beigām jau drusku iekārtojāmies.

Atnes kasti. Troksnis, zeme tukšo čaulīšu piespļauta. Stobrs sārts. Dzīvoju ložmetējā. Apkārt visi skraida, no automātiem trasējošās lodes pazūd kišlakā. Praporščiks kaut ko bļauj rācijā, bet es tik spiežu gaili. Viss — pietiks. Sēžu uz akmens, no ložmetēja ceļas garaiņi. Balabeks skrien glābt piedegušos kartupeļus, bet es vēl sēžu pie ložmetēja. Drusku jāuzgaida, sazin jods, kādi niķi galvā vēl tur tiem lejā.

Kalnu virsotnes jau sirmo, laiks kļūst rudenīgs, drusku līdzīgs Latvijas rudenim. Mazdrusku. Ilgas pēc Dzimtenes. Tik te es saprotu, kas man ir Latvija. Citam, mājās sēžot siltos deķos pie televizora, nekad to nesaprast.

Sēžu un rakstu. Pirms kādas nedēļas saņēmu avīzi no mājām. Un te inan iešāvās doma, kas, ja šo lapeli aizsūtītu Dripes onkulim? Nekad nevienam neko neesmu rakstījis, ja nu vienīgi pirms dienesta pastkarti iemetu par mīļāko dziesmu «Būsim pazīstami». Un tas arī viss.

Patīk spilgtās krāsās raibi ģērbusies jaunatne. Nevaru ciest pelēko ikdienu. Dievinu rudenīgo Jūru, Pēteri Blūmu, Imantu Lanc-mani, Andri Breži un arhitektūras mantojumu. Mani mājās skaitīja par jocīgu cilvēku, kur nu vēl te. Citreiz pat drusku uzzoboja — jūgendstils, pildrežģis. Kopš 17 gadu vecuma iemīlējos arhitektūrā, vecajos graustos, kā mana māte saka. Pārsvarā visur braucu un gāju viens. Interesēja viss, kas saistīts ar vēsturi, arhitektūru, restaurāciju, būvmākslu, etnogrāfiju, mākslas vēsturi, drusku ar antropoloģiju, numismātiku un heraldiku. Nav par daudz? Nezinu, man patīk dzīvot šajā dūmakā un rakāties pa grāmatām. Sēroju, kad izdzisa kāds «grausts», priecājos par jaunību un bija drusku skumji, ka tomēr esmu vientuļš, kaut dzīvoju Rīgā. Bija draugi un tagad ir, bet tomēr jūtu, ka otra tāda kā es nav. Klīdu pa pilsētu, ieskatījos īres namu Laubes, Vanaga, Pēkšēna dotajās sejās un soļoju tālāk nākotnē.

Bet tagad atrodos 1400 m virs jūras limeņa, mīdu šo nolādēto zemi un apmīļoju automātu.

Nez kas man šodien uznāca. Rakstīt nemāku, bet tomēr uzskribelēju. Gribējās ar kaut ko nezināmu patērzēt. Atvainojos par pareizrakstību un drausmīgo rokrakstu, bet labāk nevarēju.

Afganistānā, 1987. gada II. oktobrī Juris

Neesmu pārāk augstās domās par sevi, tomēr vēstulē kritizēt sevi negribu. Esmu jau dzīvē izdarījusi daudz ļauna, bet tas ir bez nodoma. Nekad neesmu gribējusi kādu sāpināt. Domāju, ka būtu bijusi daudz labāka, ja vide, kurā dzīvoju, būtu citāda.

Viss, kas man apkārt notiek, pa lielākai daļai ir bezjēdzīgs. Darbā, skolā, mājās. Gan tas, ko saprotu, gan tas, ko nesaprotu. Savos apstākļos es nebrīnos par narkomāniem, kas maina visu šo stulbumu pret lēnu, bet skaistu pašnāvību. Es uzturos cilvēkos, kurus var dēvēt

par tā saucamo miskastes publiku. Pieaugušie — tas ir ārprāts. Viņi ir notrulinājušies un vēlas notrulināt arī mani. Man no ta šausmīgi bail.

Domāju, ka pasauli izmainīt nav iespējams. Tāda viņa ir un tāda paliks. Smirdošs atkritumu konteiners. Atliek vai nu nomirt, vai piemēroties. Es pat nezinu, kas ir šausmīgāk. Pieskaitīt sevi pie tiem, kam nākotnes nav. Bet vispār, ja mēs līdz 2000. gadam neuziesim gaisā, tad kaut kas mainīsies.

Man nav mērķa un es neko nevēlos. Mana pamatvērtība esmu es pati. Ir šis tas, kam es gribētu dzīvot, bet nav iespējams pie tā tikt. Komjaunatni es uzskatu par savu laiku pārdzīvojušu muļķošanos, manā dzīvē tai nav bijis nekādas nozīmes. Draudzību un mīlestību nekad neesmu sastapusi. Vai tādas jūtas maz reālajā dzīvē pastāv? Mēs esam pārāk iekšā katrs sevī, lai kaut kas tāds varētu notikt. Zēnu un meiteņu attiecības manās aprindās ir suņu līmenī. Ģimene un bērni man nozīmē milzīgu atbildību, ko es negribu uzņemties.

Bibliotēkā nevar dabūt Klāva Elsberga dzeju, skolā bērniem iepotē riebumu pret grāmatu. Nedod dievs, ka darbaudzināšana viņos iepotētu riebumu pret darbu. Nīkstu savā provincē kā mucā iekšā un vāks virsū. Kur nu provincē, vienkārši uz laukiem. Par garīgās pasaules veidošanu vispār runa nevar būt. Kulturāls cilvēks šai pasaulītē ir tāds pats retums kā balts zvirbulis. Un, pat ja viņu būtu vairāk, mani ieraudzījuši, viņi visdrīzāk pāries uz ielas otru pusi.

Diāna, 16 g.

Es izteikšu savas pesimistiskās domas par mūsdienu jaunatni. Jaunieši, komjaunieši, strādnieku maiņa — tas viss ir fufelis, tas nav nopietni. Man apkārt nav ne komjauniešu, ne nākamo strādnieku. Ir, protams, tādi, kuri nēsā komjauniešu nozīmītes, bet tāpēc jau viņus nevar saukt par komjauniešiem. Mani paziņas, visi tie, kas man ir visapkārt, ir mani domubiedri — tas ir loģiski. Un, kad es padomāju, cik viņu daudz, man paliek slikti. Viņi vairs jau nav cilvēki. Tā tas tiešām ir, jo tādi, kas bija ar mums un mēģināja būt tādi kā mēs, ātri pazuda. Jo tādiem kā mēs ir jābūt ar sirdi un dvēseli, bet bez sirdsapziņas un žēlastības. Mēs neesam ne panki, ne metālisti, mēs mēģinām līdzināties poperiem. Lai tas izdotos, mums ir vajadzīgi rubļi (vai sertifikāti, bonas vai dolāri), un diezgan daudz. Par tērēšanu es negribu rakstīt, tas tāpat skaidrs (restorāni, apģērbs, dārgie konjaki un rožu kalni mīļotajām meitenēm — tas ir likums, neraugoties — ziema vai vasara). Un vēl kas mus visus vieno, mēs visi esam sodīti nosacīti un mēs zinām, lai arī kas notiktu, mēs mēģināsim neiegāzt viens otru. Vecāku runas: «Nu, kas tie tev par draugiem — kriminālie. Un viņi tevi ievilka barā.» Vecāki nezina vai nesaprot to, ja man pašam negribētos, es ar viņiem neietu. Divus sodīja par veikala apzagšanu, pēc tam atkal divus par laupīšanas mēģinājumu veikalā un tagad mūs divus par automašīnas aizdzīšanu.

Bet es jau izplūstu sīkumos. Paskatieties uz jaunatnil Visa jaunatne ir aizgājusi galējībās. Vieni metas uz narkošanu, citi sēž kafejnīcās, citi apliecina sevi kaujoties, un vēl kāda galējība — tie tur pašā padibenē. Tie, kuriem vecāki strādā parastajās rūpnīcās, kuriem vienmēr pietrūkst naudas. Kas izaugs no tāda nīkuļa, kurš 17 gados nav spējīgs dabūt sev rubķus, vienalga, kādā veidā? Neteiksim, ka vienmēr zogot vai laupot, bet kaut vai godīgi spekulējot. Kad mēs satiekamies, mums vienmēr ir jautri. Bet ar ko satiekas tie nīkuļi? No viņem izaugs tie godīgie darba darītāji. Ne jau darba varoņi, bet vergi. Neviens no mums kaut minūti nespēj sevi iedomāties virpotāja, kombainiera, rūpnīcas strādnieka vietā. Ne, tas nav priekš mums. Mēs esam baltrocīši, mēs negribam, lai musu rokas būtu cietas un tās nevarētu atmazgāt. Mēs, mēs un vēlreiz mēs negribam strādāt, pūlēties un pelnīt.

Pašlaik es strādāju (pēc skolas uz pusslodzi). Algu par vienu menesi es saņemu 110 rubļu. Es esmu apmierināts un reizē drausmīgi nikns. Kad es spekulējot ieguvu daudz vairāk, tā nauda viegli aizgāja un nebija nekādas nožēlas. (Kas viegli nāk, viegli aiziet.) Bet ar šo pirmo godīgo algu nezinu, ko iesākt. Man to būs žēl nodzert. Es nezinu, ko ar to darīt. Tas ir daudz par maz, lai ko jēdzīgu nopirktu.

Es nepateicu visu, ko gribēju, kaut ko tādu es rakstu pirmo reizi, bet domāju par to jau sen. Man ir astoņpadsmit. Man ir viss, ko varu vēlēties, — automašīna (pagaidām vēl tēva), mīļotā meitene, četristabu dzīvoklis, skaists vilku sugas suns (tīrs). Man liekas, ka 70% no visas jaunatnes nekad nebūs godigi cilvēki. Pie šiem procentiem es pieskaitu sevi un visus savus draugus.

Ivars, 18 g.

Man ir 24 gadi, tātad vēl deru Jūsu noteiktajās robežās. Diemžēl neesmu zēns, nevarēšu iepriecināt. Vienmēr meitenes tās aktīvākās. Meitenēm vajadzētu aizsiet mutes un sapīt rokas, lai vispirms katrs zēns izsaka savu domu un plānu. Lai viņi izstridas un vienojas par lēmumu. Un tad atraisīt (neitenes un ļaut pusbalsī piekrist vai iebilst. Vadibā visumā jābūt vīriešiem. Sievietes — tās ir puķes starp vīriešu dzelzs stāviem. Visa dzīve turas uz vīrieša fiziskā spēka un intelekta. Vīrieši rada pasauli, sievietes to iekārto, lai būtu omulīgāk. Meitenēm grūtāk mācīties, tāpēc ar tādu uzcītību «zubrās». Bet puikas visu iemācās smiedamies, ja tikai ir gribēšana. Viņi it kā dzīvo veselīgāk, vairāk sporto, palaidņojas, lēkā pār žogiem. Meitenēm «neklājas» tā darīt. Maz slaidu, staltu, simpātisku meiteņu.

Esmu vidējā posma medicīnas darbiniece. Prakses laikā dzemdību namos saskatījos, kā dzimst bērni. . . Šausmīgi! Un vēl šausmīgāk redzēt un dzirdēt, kā medicīniskais personāls sastājies apkārt un kā suņi norej dzemdētāju. Rej un rej! Un neviena laba vārdiņa, nekādas sirsnības vai labestības. Grūtniece nodaļā ienāk kā viduslaiku ķeceru

spidzinātāvā. Paviršas formalitātes, un gultā iekšā, prom no visiem. Viena. Pašas mediķes pa to laiku savās telpās ka-fijo un dzīro, skaļi cita caur citu klaigā, ko gribētu dabūt par bērniņa saņemšanu. Konfekšu kastes nāk kaudzēm, puķes — pārāk pierasts. Vajag tādu un šitādu deficītu. «Jā, jā!» pārējās piekrīt.

Manā acu priekšā bļaustījās un lamāja deviņpadsmitgadīgu meiteni. Viņa ļoti cieta. Pēc bērniņa piedzimšanas neatdalījās placenta. Viņa spieda un teica, ka ļoti, ļoti sāp. Beidzot parādījās pūslis (ap 1,5 litri), pilns ar asinīm, un momentā plīsa. «Smuki» šķīda, un dzemdību zālē (cik skaists nosaukums!!!) beidzot izbeidzās riešana. Ceļš uz ķirurģisko zāli — dažus stāvus augstāk — bija kā elektrizēts, bet bez rejām. «Mīļās» mediķes drusku nobijās. Secinājums: mediķi ir riebekļi.

Kā var justies svešās telpās, smakās, starp truliem cilvēkiem. Un uz palagiem, pat uz spilvendrānām bieži ir iepriekšējo dzemdētāju asiņu pleķi. Skaitās jau sterili, bet tās ir moku pēdas. Skaties uz tām un saproti, ka tevi pašu arī var iztecināt. Un ļauj jau arī, jo neliekas ne zinis. Ja man būtu jādzemdē, es vislabāk paliktu mājās un «nopirktu» sev «vecmāti». Vai savāktu savas mantiņas un ar vīru uz mežu prom. Vīrs šai brīdī varētu būt vistuvākais cilvēks.

Mācījos medicīnu tādēļ, lai vēlāk neļautos ārstiem ar mani akli izrīkoties. Pusaudzes gados mani slimnīcā gandrīz nomirdināja, jo uzstādīja nepareizu diagnozi un deva nepareizas zāles.

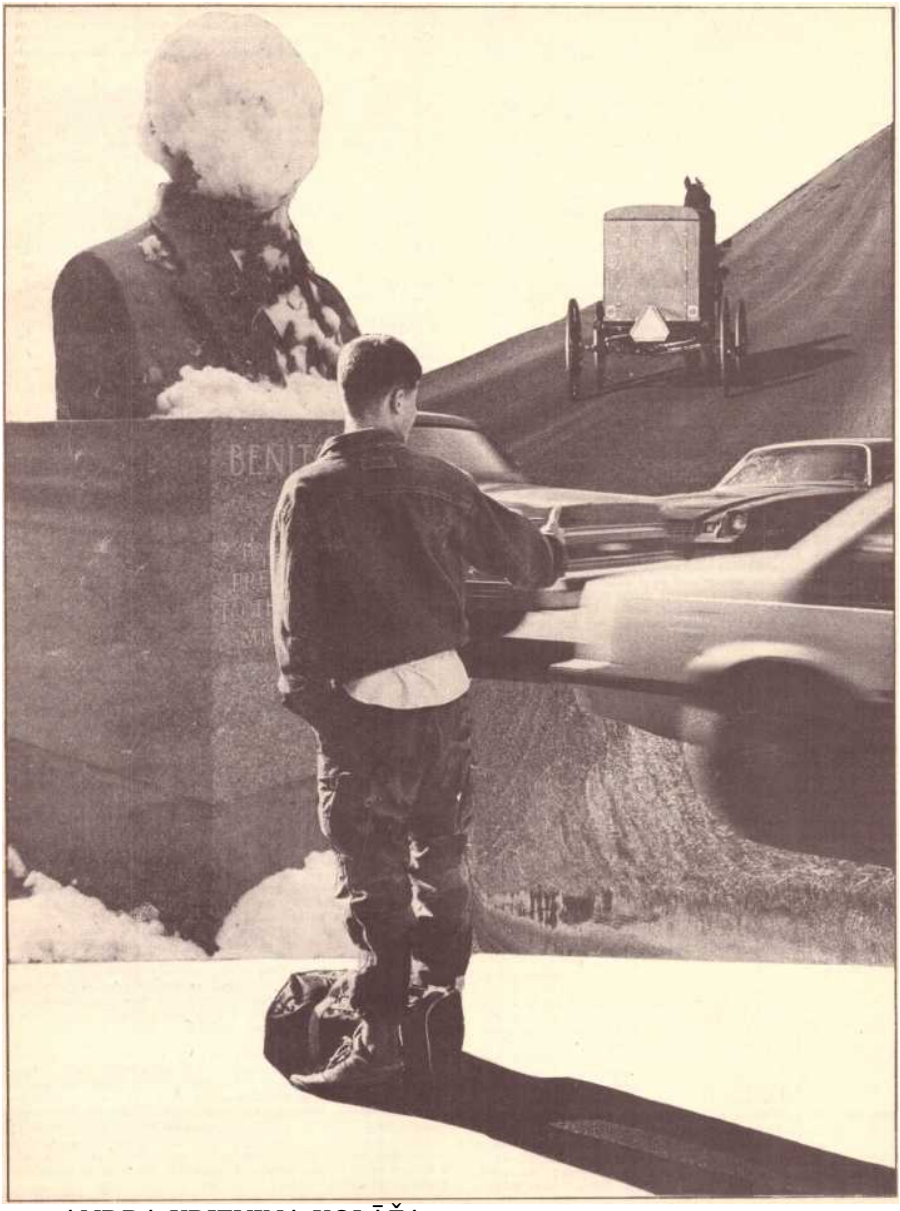

ANDRA KRIEVIŅA KOLĀŽA

Tagad medicīnā ir tāds princips: «Jaunam nekas sevišķs nekait, bet vecu nav vērts vairs ārstēt».

Starp slimnieku un ārstu vajadzētu būt draudzīgām, brīvām attiecībām. Ārstam jābūt elastīgam, jāprot izlīdzināt haosu slimnieka dvēselē, tad arī slimajā organismā radīsies «labvēlība» pret turpmāko terapiju. Bet pašlaik no slimnieka tiek prasīta pazemība. Un vēl slimniekam nevajadzētu dot specapģērbu kā cietumniekam. Lai nāk pats ar savu kreklu, pidžamu, čībām (protams, tam visam jābūt ideāli

tīram).

Es strādāju rūpnīcas medpunktā par feldšeri. Alga grozās ap 100 rubļiem. Te strādā vēl piecas darbinieces, kas varētu būt man mātes vai vecmāmiņas. Viņas klusām saņem otru algu no fabrikas kases. Jau sakarā ar stāžu viņām ir paaugstināta izpeļņa un tad vēl šī dubultalga no fabrikas. Viņām ir labi un «silti». Atsevišķi no lielās poliklīnikas var taisīt visādas mahinācijas, pierakstījumus. Neviens neredz un nekontrolē. Es saņemu tikai to aldziņu, ko piešķir Veselības daļa. Fabrika ir ļoti netīra, antisanitāri apstākļi. Kāda bijusi kopš cara laikiem, tāda arī palikusi. Rīb un darbojas cauru gadu kā liels nosmulēts tanks bez logiem. Strādnieki pārsvarā sabraukuši no citām republikām, daudzi no dienvidiem, 110 Vidusāzijas. Tumši ļautiņi, arī bijušie cietumnieki. Esmu atstrādājusi jau lielāko daļu no obligātajiem trīs gadiem. Gaidu atbrīvošanās dienu, bet nezinu, uz kuru pusi doties. Kurai profesijai es deru?

21 gada vecumā ieliku precību sludinājumu «Reklāmas Pielikumā». Atnāca 123 vēstules. Kādu pusgadu sarakstījos — vieni vienīgi salašņas, ūpji, sevī ierāvušies neattīstīti vecpuiši. Vismaz uz savas ādas izjutu un vairs nekad netiekšos pēc šāda iepazīšanās veida. Kauns tagad lasīt «RP», jo pati kādreiz... Tagad ar apkārtējo cilvēku zaimošanas palīdzību esmu sev uzspiedusi vecmeitas baismīgo zīmogu. Apkārt daudzas apprecējušās, ir bērni. Tas nekas, ka gadās laulību šķiršanas. Viņas ir sevi attaisnojušas kā sievietes. Tātad normālas. Tā vajag. Kādam vīrietim ir derējušas, apprecējušās (nav vairs vecmeitas). Arī mana māte palikusi viena.

Patīk pankveidīgie. Jo raibāk ģērbjas, jo interesantāk. Mūsu sabiedrība vairs neprot rīkot karnevālus (tie ir palikuši veco laiku filmās). Ja arī rīko — maz masku, v.isi kā ikdienā ģērbušies. Dzīve jau tā pelēka, kāpēc nevar vienu vakaru zem krāšņas maskas iejusties? Prieks skatīties uz spurainajiem, krāsainajiem matiem, kniedēm, karekļiem. Tas laikam viss pašu gatavots. Vismaz tā var ienest kādu pārmaiņu pelēkajā, trulajā dzīves ritmā. Žēl, ka viņiem nav nekādas noteiktas pārliecības, paši nezina, ko īsti grib panākt. Viņi tikai protestē. Pret ko? Viņiem nepatīk, bet kas tieši? Visur viens un tas pats, neviens nezina, no kuras vietas sākt ārdīt un lāpīt šo pasauli.

Man jābūt priecīgai, ka esmu vēl tik jauna un it kā viss vēl priekšā, bet man nav pat stabila drauga. Es kaujos pati ar sevi. Redzu visapkārt nekārtības, paviršību, nežēlību. Ne uz vienu nevar paļauties! Visur šmauc, mānās. Ne par ko nav liela prieka. Nav arī īstu traģēdiju, par kurām bēdāties. Zem kājām nav pamata, nekas nav īsts, patiess, tīrs, ar garantiju, ka neizjuks. Visa pamatā birokrātisms un vienaldzība. Ka tikai vairāk piesavināties sev.

Jaunatne aug uz gluma pamata. Vecākā paaudze iemāca raust naudu, iekārtoties siltās vietiņās, rūpēties par savu personisko dzīvi.

Cilvēki savā starpā runā tikai par pārtikas produktiem, drēbēm, mašīnām, deficītiem, blatiem, kurš ko kam var dabūt.

Lai visiem būtu labāk dzīvot, katrai tautai jāuztur sava kultūra, māksla. Nedrīkst laist postā kādreiz radītās kultūras vērtības, ne piesārņot to vidi, kurā dzīvojam. Pirmā vietā lai būtu dzidrs gaiss. Lai cilvēki kļūtu draudzīgāki, nedrīkst mākslīgi jaukt kopā tautas. Labāk biežāk braukt ciemos nekā dzīvot vienā mājā. Runāt cik vien maz var, un klusējot darīt labus darbus.

Planētas nākotne: ja nebūs atomkara, mēs nomirsim piesārņotības dēļ.

Tikai tie spēj būt laimīgi, kas tver mirkli, gādā sev komfortu, izklaidēšanos un baudu, slavu, varu. Viņi vismazāk domā, viņus nebaida nāve.

Laima, 24 g.

Kā jau lielākā daļa manā vecumā, esmu komjauniete. Ar to tad arī sākšu. Komjaunatnē iestājos septītās klases beigās. Iemācījos statūtus (skolā uzņemšanas komisija — viens skolotājs plus komj. sekretāre — uzprasīja vienu jautājumu) un bariņā ar citiem topošajiem komjauniešiem devos uz pilsētas komiteju. Neatceros, vai tur ko prasīja vai ne, bet atceros, ka man iedeva klases biedrenes biedra karti, bija sajaukuši uzvārdus. Paspiedu roku, un bijām brīvi. Tagad esmu komjauniete jau ceturto gadu, bet nekādu pārmaiņu nemana. Jūtos tāpat kā tie, kuri nav komjaunieši. Vienīgais tas, ka man jāapmeklē visi obligātie pasākumi, bet viņi ir brīvi. Kādreiz domāju, ka komjaunatnē stāties nav obligāti, bet mūsu septītās klases audzinātāja tā laikam nedomāja. Meiteni, kura negribēja stāties, viņu visādi pratināja, sauca vecākus uz skolu utt. Beigās gan viņa, vienalga, neiestājās. Mans klases biedrs

11. klase sprież, ka tagad būšot jāiestājas, jo grib stāties augstskola. Vienkārši, vai ne? Daudzi jau stājas komjaunatnē tikai tāpēc, lai kada uzņemšanas komisija «nepiesietos». Man personiski komjaunatne nav devusi neko un man tā nav vajadzīga. Stājos tāpēc, ka stājās citi.

Vēl mani satrauc vēstures nezināšana. Kaut vai tas pats 23. augusts. Vai tad visi zināja, kāpēc viņi iet uz pieminekli un liek ziedus? Es arī neko nezināju par 23. augustu. Kad uzzināju, ka šajā datumā parakstīts neuzbrukšanas līgums, nevarēju saprast, kāpēc šī iemesla deļ butu jārīko demonstrācija. Kāpēc? Vēl pie tam sitīšot krievus un latviešiem logos jāsaliek svecītes, citādi izsitīs logu, jo nevarot jau zināt, kur dzīvo latvietis, kur krievs. Vai Jums tas neliekas stulbi? Kuri tad skaitās īstie latvieši, vai tie, kuri iet pa ielu un bļauj: «Lai dzīvo Ulmanis un brīvā Latvija!»? Kuri sien sarkanbaltsarkanas prievītes? Teikšu atklāti, tad jau normālu krievu ir daudz vairāk. Un vēl nesaprotu, vai tad Ulmaņa laikos tik labi gājis? Mēs ar draudzeni

diezgan bieži par to strīdamies. Viņa man gribēja iestāstīt, ka Latvija esot ar varu pievienota Krievijai. Teicu, ka tā vis nav. Parādīju vēstures grāmatā ievietoto fotogrāfiju, kur redzama darbaļaužu demonstrācija un lozungs: «Mēs prasām Latvijas pievienošanu Padomju Savienībai!» Vai tad vēstures gramata un šis fotoattēls melotu? Un kā var teikt, ka Ulmaņa laikos bijusi laba dzīve? Bagātajiem jā, bet tiem tūkstošiem bezdarbnieku? Vai šodien cilvēks var būt nabags? Vai tagad var būt tā, ka pat nav ko ēst? Vienīgi aiz paša slinkuma un nevēlēšanās kaut ko nopelnīt var nokļūt šādā stāvoklī. Bet man par lielu brīnumu musu klases skolēnu lielākā daļa saka: «Cik žēl, ka vairs nav Ulmaņa laiki.»

Vēl mani satrauc jauniešu vidū sastopamā nežēlība. Kur var rasties tāda drausmīga nežēlība un sadisms, arī vienaldzība? Kā var meitenes barā salasoties sist kādu citu meiteni?

Reiz ar draudzeni vakarā nācu mājās no kino un viņai sāka piesieties kāds piedzēries tips. Prasīja naudu, saķēra aiz žaketes. Kad viņa gribēja atbrīvoties, šis tips noplēsa žaketei stūri. Protams, ka garām gāja daudzi cilvēki, pat ieinteresēti noskatījās, bet . . . ja Jūs domājat, ka kāds gribēja palīdzēt, tad smagi maldāties.

Par zēnu un meiteņu attiecībām. Paši zēni saka: «Mums jau vēlāk vajadzēs tās labās un godīgās.» Bet ko tad lai jaunībā dara tās labās un godīgās? Es arī laikam esmu pieskaitāma pie tām. Nedzeru, nesmēķēju, neesmu neglīta (nelielos, tā citi saka), taču dejot mani nelūdz. Ja meitene negrib, ka viņai uzbāžas, tad tiek nosaukta par naivo un neaizskaramo. Vai tad man būtu jāļauj darīt visu, ko vēlas? Nu nē! Mamma saka, lai neņemu vērā, bet to ir grūti izdarīt.

Daudz esmu domājusi par- savu nākošo ģimeni. Kā jau visi, ceru, ka tā būs laimīga. Gribētu vismaz četrus bērnus, jo man viņi ļoti patīk. Kad beigšu vidusskolu, iešu strādāt un stāšos LVU neklātienes noda|ā. To jau sen esmu izlēmusi, ka bušu tikai un vienīgi skolotāja. Ļoti gribētu, lai manā ģimenē nepazītu alkoholu. Pietiekami daudz esmu redzējusi šausmīgus piemērus. Protams, gribētu, lai man būtu vīrs, ar kuru kopā varētu nodzīvot visu mūžu.

Tie ir tikai sapņi, bet ceru, ka ne jau nereāli.

Dina, 17 g.

Manī labs ir tas, ka es kaut cik nodarbojos ar sportu. Slikts, ka nav kur likt savu enerģiju. Domas par tuvāko apkārtni ir normālas. Patīk daudz un nepatīk arī daudz. Savus laikabiedrus vērtēju normāli, attieksme pret pieaugušajiem normāla. Par nākotni domāju maz, jo līdz 2000. gadam vēl ir jānodzīvo. Tuvākais mērķis ir beigt vidusskolu, tālākais, lai būtu kārtīga ģimene. Visvairāk vēlētos iegūt uzticību, taisnību, godīgumu. Manas pamatvērtības dzīvē ir — galvenais, lai būtu miers uz planētas. Brīvo laiku nav kur likt. Nevar nodarboties ar futbolu, tāpēc ka izmeta ārā no futbola, pateica, ka

pārāk vecs, kaut gan ir 16 gadi. Aizraujos ar kino skatīšanu, ar klases vakariem un tā tālāk. Lai dzīve būtu interesantāka, ļautu jaunietim nodarboties ar sporta veidu, kas viņam patīk, rādītu vairāk ārzemju filmu (tikai ne par politiku). Manā dzīvē komjaunatnei nav liela nozīme, kaut gan es esmu komjaunietis. Manas domas par draudzību ir lielas un varenas. Bez mīlestības nevar, tai ir jābūt katram cilvēkam. Domas par mīlestību ir vislabākās, jo tai ir jābūt, bez tās nevar dzīvot. Par zēnu un meiteņu attiecībām domāju, ka tas ir ļoti labi. Piemēram, pavadīt meiteni uz mājām pēc skolas, uzaicināt uz kino, pastaigāties ar meiteni un mīlēt to meiteni. Par ģimeni domāju, ka tai ir jābūt un tai ir jāpastāv. Bez ģimenes un bērniem, tā nav dzīve. Bērni — tā ir mūsu nākamā paaudze, tāpēc es tos mīlu un cienu. Visvairāk vēlētos es uzzināt par savas dzimtenes vēsturi, ko es un citi latvieši ļoti maz vai ļoti minimāli zina. Viena no galvenajām problēmām mūsdienās ir tā, ka lielākai daļai jaunatnes nav, ko darīt. Viņi salasās lielos baros un sāk vārīt podus, sist ārā stiklus un tamlidzīgas lietas. Jo daļa no tiem nevar nodarboties, ar ko viņi grib, un tā ir vislielākā problēma mūsdienās. „

Jānis, lo g-

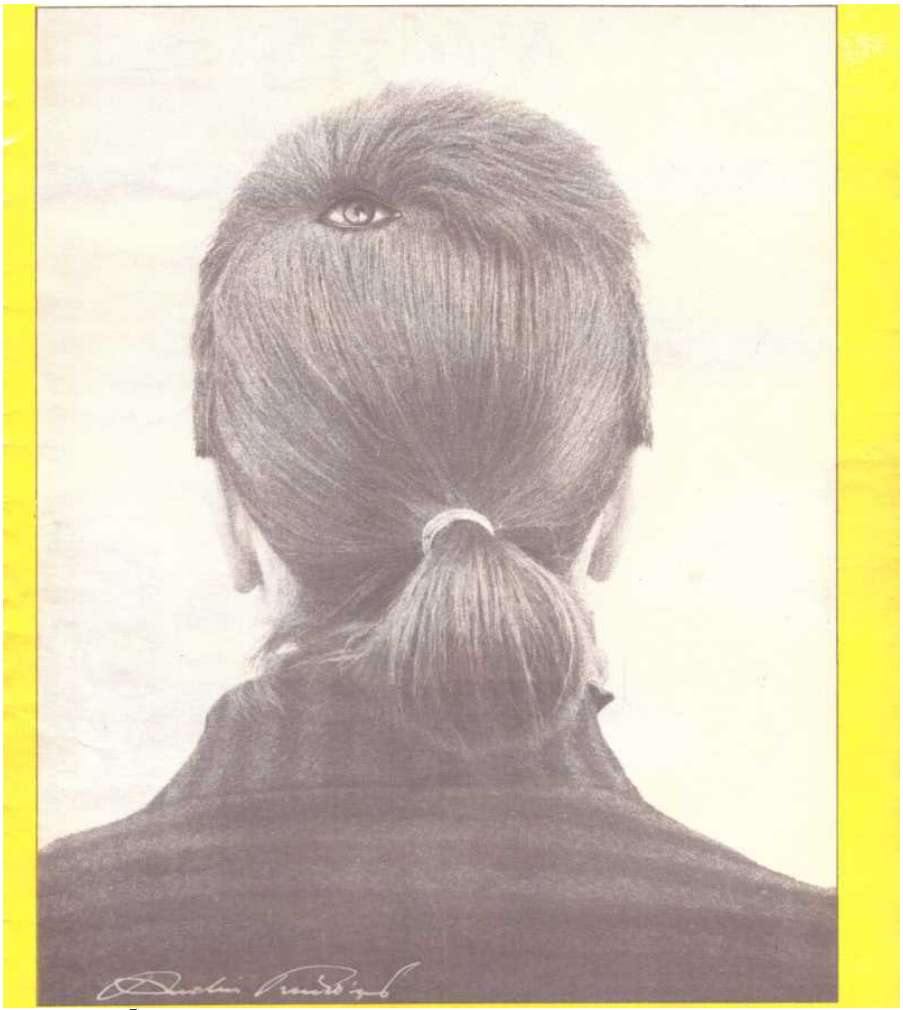

SARMĪTES MALIŅAS UN SERGEJA DAVIDOVA VAKU NOFORMĒJUMS

«AVOTS» Nr. 11., 1988. 1—80

50 kap.

s. v AVOTS

notes

1

[12] 1 cuns — 3,2 centimetri.

2

Is Uiguru sakāmvārds: «Ej, kur gribi, katliem visur četras austiņas»,

3

Zemstva, pareizi zemste —, vēlēts vietējas pašparvaldes orgāns Krievija (1864—1918).

* Turpat, 579. Ipp.

5

[0] Turpat, 92. Ipp.

“ Turpat, 302. Ipp.

7

Fašistu triecienvienības SA, kuru galvenais uzdevums bija graut demokrātiskās organizācijas un izjaukt fašisma pretinieku sapulces, tika izveidotas 1921. gadā. Sevišķi aktīvi tās darbojās 1923. g., taču pēc neveiksmīga 1923. g. 9. novembra puča tām nācās darbību pārtraukt. No jauna SA organizācijas izvērta savu darbību 1929. gadā. 1930. gadā par Vācijas lielrūpnieku saziedotajiem līdzekļiem tika izveidota 21 SA divīzija, kas darbojās visos Vācijas novados. Līdz 1934. g. 30. jūnijam SA bija plaša organizācija, kas pulcināja galvenokārt sīkburžuāzijas pārstāvjus un deklasētos elementus. SA organizācijas centās pievilināt nabadzīgu aprindu jaunie-, šus un bezdarbniekus, izsniedzot bezmaksas formas tērpus, organizējot bezmaksas (resp., par lielburžuāzijas ziedojumiem) tūrisma izbraukumus, sporta sacīkstes utt. Brūno, Afrikas koloniju karaspēkam paredze-to, kreklu izsniegšana no armijas noliktavām SA vienībām bija ieganst visu vācu fašismu raksturot ka «brūno kreklu» cīņu par varu.

Taču paralēli šīm plašajām sīkburžuāziska rakstura vienībām fašisti organizēja citu — izlases triecienspeku — SS. Sajās vienībās, ko sāka veidot 1925. g. aprīli, uzņēma vienīgi ar stingru izlasi vīriešus no.23 līdz 35 gadu vecumam, kas vismaz piecus gadus nodzīvojuši vienā vietā, kas ir spēcīgi un ar labu veselību, kuru augums nav mazaks par 170 cm, kam sejas vaibsti nav ne slāviski, ne mongoliski, ne ka citādi «neāriski» utt. SS vienību dalībniekiem uniformu vajadzēja pirkt pašiem un segt arī pārējos izdevumus. Izlases rezultātā SS vienībās nok|uva galvenokārt lielburžuāzijas pārstāvji, kā arī fanātiķi, kas bija gatavi nest lielus upurus un pastrādāt smagus noziegumus, lai iegūtu tiesības darboties SS.

1934. g. naktī no 29. uz 30. juniju Hitlers lielburžuazijas spiediena rezultātā lika nogalināt daudzus SA vienību vadītājus. Kopš šī laika SA vienību dalībnieku skaits strauji mazinājās un, lai gan formāli SA organizācija turpināja pastāvēt līdz patfašisma krišanai, tā pārstāja būt reāls politisks spēks.

Tajā pašā laikā nemitīgi pieauga SS (pastāvīga organizacija kopš 1934. g. 20. jūlija), kā ari 1933. g. 27. aprīlī izveidotās valsts slepenpolicijas (Gestapo) politiskā ietekme, taču tuvākajos gados šīs organizācijas faktiski apvienojās vienu un to pašu personu (Himlera un Hei-driha) vadībā. SS resora pārziņa atradas ari koncentrācijas nometnes.

(Leon Poliakow. Josef Wulf. Das Dritte Reich und seine Denker. Dokumente. Ariani Verlags GMBH Berlin Grünewald, 1959, 24. Ipp. (no H. Himlera uzrunas armijas virsniekiem 1937. g. janvārī).

Jacques Delarue. Histoire de la Gestapo. Paris. Fayard, 1962, 17.—

18. Ipp.

Heinz Höhne, der Orden unter dem Totenkopf. Die Geschichte der SS. Sigbert Mohn Verlag. 1967, 26.—28. Ipp.

Tā rīkojās SS. Dokumenti par SS noziegumiem. LVI, Rīgā, 1961., 21.— 29. Ipp. u. c. Ipp.

Нюрнбергский процесс над главными немецкими военными преступниками. Сборник материалов в трех томах под общей редакцией Р. А. Руденко. Том I, *издательство «Юридическая литература», М., 1965,* 86., 691. u. c. I pp.

Jacques Delarue. Histoire de la Gestapo. Paris Fayard, 1962, 17.—18. 1pp.

[u] Turpat, 193., 201., 202. Ipp.

Turpat, 534. Ipp.

2' Turpat, 197. Ipp,

[2i] *Dr. Joseph Goebbels. Wesen und Gestalt des Nationalsozialismus. Junker und Dünnhaupt Verlag Berlin, 1935,* 6. Ipp.

2" Turpat, 202. Ipp.

2" Turpat, 158.— 159. Ipp.

‘V *Mein Kampf,* 200. Ipp.

[11] Turpat, 417. Ipp.

Turpat, 527.—528. Ipp.

[VI] *Dr. Joseph Goebbels. Wesen und Gestalt des Nationalsozialismus.*

Junker und Dünnhaupt Verlag. Berlin, 1935, 10. Ipp.

1,1 *Reichsminister Dr. Goebbels. Der Krieg als Weltanschauungskampft*

"" Turpat, 507. Ipp.

[74] *Gerd Rühle. Das Dritte Reich. Das Erste Jahr 1933. Humtnelverlag. Berlin, 1934,* 72.—73. Ipp.

[7->] *Gerd Rühle. Das Dritte Reich. Das dritte Jahr, 1935. H ummelverlag. Berlin, 1936.* 355. Ipp.

" Z. Vasijjeva (Cehoslovakijas orientaliste. V. Z.). *Le nationalisme japonais et la seconde guerre mondiale. La Pensée. Nr. 128, Août 1966.* 104. Ipp.

" *Gerd Rühle. Das Dritte Reich. Das erste Jahr 1933. Hummeluerlaf, Berlin, 1934,* 86. Ipp.

Gerd Rühle. Das Dritte Reich. Das erste Jahr 1933. Hummelverlag. Berlin, 1934. 85. Ipp.

[l!l] Turpat, 86.—87. Ipp.

Das politische Tagebuch. Alfred Rosenbergs, 255.—256. Ipp.

[81] *Gerd Rühle. Das Dritte Reich. Das erste Jahr 1933. Hummelverlag Berlin. 1934.* 331. Ipp.

[82] *Rede zur Jahrestagung der Reichskammer der Bildenden Künste in München. 15. Juli 1939.* Citäts no grämatas *Die Zeit ohne Beispiel. Reden und Aufsätze aus den Jahren 1939 /40/41 von Joseph Goebbels. Zentralverlag der NSDAP. Franz Eher Nachf. München. 1942.* 212. Ipp. Turpmak: *Die Zeit ohne Beispiel.*

[“:i] *Gerd Rühle. Das Dritte Reich. Das erste Jahr 1933,* 92. Ipp.

["4] *Gerd Rühle. Das Dritte Reich. Das erste Jahr 1933. Hummelverlag Berlin, 1934,* 77. Ipp.

Gerd Rühle. Das Dritte Reich. Das zweite Jahr 1934. Hummelverlag Berlin. 1935, 176. Ipp.

["ü] *Gerd Rühle. Das Dritte Reich. Das erste Jahr 1933. Hummelverlag Berlin. 1934.*